

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

На правах рукопису

Надрага Марта Степанівна

УДК 027.8:023/.025:93(477.83)«19»

БІБЛІОТЕКИ ПЕДАГОГІЧНИХ УСТАНОВ І ТОВАРИСТВ М. ЛЬВОВА
1918 – 1939 рр.: ОРГАНІЗАЦІЯ, СТРУКТУРА, ДІЯЛЬНІСТЬ

07.00.01 – історія України

Дисертація на здобуття
наукового ступеня кандидата історичних наук

Науковий керівник:
Сухий Олексій Миколайович,
доктор історичних наук,
професор, завідувач кафедри
новітньої історії України
імені Михайла Грушевського

Львів – 2016

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ І ПОЗНАЧЕНЬ

АХН – Асоціація християнських німців в Галичині
ББСУ – Безпартійний блок співпраці з урядом
ВПУВ – Взаїмна поміч українського вчителства
ВУАН – Всеукраїнська академія наук
ДЦПБЛ – Державна центральна педагогічна бібліотека Львова
н. р. – навчальний рік
НК – Народний комітет
НТШ – Наукове товариство ім. Шевченка
ОУН – Організація українських націоналістів
РСУК – Ревізійний Союз Українських Кооператив
УАГ – Українська академічна гімназія
УВО – Українська військова організація
УНДО – Українське національно-демократичне об'єднання
УНІ – Український науковий інститут
УНТП – Українська народно-трудова партія
УПР – Українська парламентська репрезентація
УПТ – Українське педагогічне товариство
УРП – Українська радикальна партія
УСДП – Українська соціал-демократична партія
УСРП – Українська соціалістично-радикальна партія
ЦК – Центральний комітет
ш. р. – шкільний рік
ААН – Архів актів нових
TNSSW – Towarzystwo Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych
TP – Towarzystwo Pedagogiczne
TSL – Towarzystwo Szkoły Ludowej
ZNP – Związek Nauczycielstwa Polskiego

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	
1.1. Історіографічний огляд	10
1.2. Джерельна база дисертації	24
1.3. Теоретико-методологічні засади дослідження	31
Висновки до розділу	42
РОЗДІЛ 2. БІБЛІОТЕЧНА СИСТЕМА ЛЬВОВА В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ЗАКОНОДАВЧИХ ІННОВАЦІЙ ПОЛЬСЬКОЇ ВЛАДИ	
2.1. Вплив суспільно-культурних та політичних чинників на розбудову шкільництва та розвиток педагогічних бібліотек Львова	45
2.2. Законодавче забезпечення функціонування педагогічних бібліотек	56
Висновки до розділу	65
РОЗДІЛ 3. УКРАЇНСЬКІ БІБЛІОТЕКИ ОСВІТНІХ УСТАНОВ ТА ГРОМАДСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ ЛЬВОВА	
3.1. Шкільні бібліотеки Львова в умовах полонізації системи освіти	67
3.2. Бібліотеки національно-культурних товариств: особливості становлення та функціонування	79
3.3. Читацькі інтереси українських школярів та навчальна література	105
Висновки до розділу	119

РОЗДІЛ 4. ПЕДАГОГІЧНІ БІБЛІОТЕКИ ЯК ЧИННИК КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ЖИТТЯ ПОЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ЛЬВОВА

4.1. Державна центральна педагогічна бібліотека та книгозбірні громадських інституцій: організація, фонди, керівники	122
4.2. Організаційні засади формування навчальних книгозбірень	157
4.3. Підручники, наукова та науково-популярна література в навчальному процесі	166
4.4. Читацькі інтереси та образ читача польських гімназистів	178
Висновки до розділу	184
ВИСНОВКИ	187
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	191
ДОДАТКИ	252

ВСТУП

Актуальність дослідження. У 1920 – 1930-х рр. вагомими осередками національно-культурного життя на західноукраїнських землях, своєрідними «лабораторіями інтелектуальної праці» були педагогічні бібліотеки. Українські та польські книгозбірні національно-культурних, педагогічних, учительських товариств, а також шкільні бібліотеки відіграли надзвичайно важливу роль у процесі поступального розвитку суспільства, формуванні світогляду учнівської молоді.

На сучасному етапі українського державотворення, на тлі відсутності спеціальних комплексних досліджень, виникає необхідність неупередженого аналізу особливостей їх створення, комплектування та функціонування в політико-правовій системі міжвоєнної Польщі. Відновлення Польської держави (1918 р.) привело до значної модифікації культурно-освітніх процесів на західноукраїнських землях і, особливо, Львові, який став одним із центрів духовного розвитку українського та польського народів.

Педагогічні бібліотеки, музеї, а також інші просвітницькі установи влада почала використовувати для національно-культурного освідомлення населення, намагалася перетворити їх на важливий сегмент у складній ланці виховання освічених членів суспільства. Досвід, ефективні рішення, позитивні напрацювання чиновників, бібліотекарів та національно-свідомої громадськості міжвоєнної Польщі у цій сфері можуть бути частково використані при організації сучасних українських педагогічних книгозбірень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою частиною наукової теми «Суспільно-політичні та національно-етнічні процеси на західноукраїнських землях (остання третина XVIII – XX ст.) (номер державної реєстрації 0115U003557), яка виконується на кафедрі новітньої історії України імені Михайла Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка. Розкриття теми роботи відповідає планам історичного факультету щодо створення узагальнюючого дослідження з новітньої історії України.

Мета дисертації – проаналізувати особливості функціонування педагогічних бібліотек Львова в контексті суспільно-культурних процесів Польщі. Для реалізації мети поставлено **завдання**:

– проаналізувати ступінь наукової розробки проблеми, її джерельну базу та теоретико-методологічні засади дослідження;

– дослідити вплив освітньої / колонізаційної політики Польської держави на забезпечення шкільних бібліотек навчальною літературою, науково-популярними виданнями;

– розглянути організаційно-правові засади та особливості комплектування бібліотек українських учительських, педагогічних та національно-культурних товариств;

– окреслити наукову-організаційну, видавничу діяльність Державної центральної педагогічної бібліотеки Львова (ДЦПБЛ);

– охарактеризувати читацькі зацікавлення та уподобання українських та польських школярів Львова;

– визначити роль шкільних книгозбірень в культурно-освітньому житті тогочасного суспільства, показати їх вплив на формування національної свідомості усіх верств населення.

Об'єкт дослідження – педагогічні бібліотеки Львова.

Предмет дослідження – ухвали центральних та місцевих органів влади, які стосуються розвитку бібліотечної справи у Польщі; фонди, видавничу діяльність бібліотек; навчальна, художня література, яка становила основу тогочасних книгозбірень; організація, структура, діяльність національно-культурних, педагогічних громадських інституцій, які у 20 – 30-х рр. ХХ ст. формували педагогічні бібліотеки.

Хронологічні рамки праці визначені в межах 1918 – 1939 рр. Нижня хронологічна межа зумовлена відновленням Польської держави та інкорпорацією до неї Львова, верхня – початком Другої світової війни та приєднання міста Західної України до УРСР.

Географічні межі дослідження охоплюють територію Львова в адміністративно-територіальних межах 20 – 30-х рр. ХХ ст. (середмістя та п'ять дільниць: Галицька, Краківська, «Новий Світ», Жовківська та Личаківська).

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що *уперше в українській історіографії:*

– комплексно досліджено функціонування педагогічних бібліотек Львова міжвоєнного періоду ХХ ст.;

– визначено основні етапи у становленні, розвитку та діяльності бібліотечних установ міста;

– в контексті порівняльного аналізу охарактеризовано особливості організаційної та науково-видавничої діяльності українських та польських педагогічних книгозбірень;

– на конкретних прикладах показано вплив політичних чинників на зростання / зменшення чисельності книжкового фонду шкільних бібліотек, розглянуто способи їх комплектування, вказано на важливе значення педагогічних книгозбірень для національного виховання молоді;

удосконалено:

– положення про те, що педагогічні бібліотеки міжвоєнного Львова були одними із центрів етнокультурного розвитку українського та польського населення міста;

– типологію книгозбірень, які функціонували у Польщі у 20 – 30-х рр. ХХ ст. на основі сучасного методологічного інструментарію;

– методику дослідження бібліотечної системи дорадянського Львова.

отримали подальший розвиток:

– осмислення програм українських громадських організацій першої третини ХХ ст., спрямованих на протистояння асиміляційній політиці Польської держави;

– вивчення організаційної структури львівських бібліотек, культурно-освітніх та фахових товариств.

– питання перспективи практичного використання педагогічних ідей відомих українських / польських діячів в освітній сфері на сучасному етапі українського державотворення;

Методологічну основу дисертації становлять принципи історизму, системності та об'єктивності в підході до висвітлення подій минулого на основі комплексного вивчення різновидових джерел і наукової літератури. При вирішенні поставлених завдань використано загальнонаукові (систематизації, типологізації, ретроспекції та ін.), спеціально-історичні (проблемно-хронологічний, історично-порівняльний, критично-аналітичний, біографічний та ін.) методи.

У роботі зведено до мінімуму можливі викривлення у тлумаченні / коментуванні джерел, а також розширено можливості пізнання інформації шляхом застосування методів бібліографічної та архівної евристики, історичного аналізу та наукового синтезу. Поєднання різноманітних методів наукового дослідження дозволило уникнути невмотивованих суб'єктивних оцінок та забезпечити наукову достовірність результатів дисертації.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що фактичний матеріал, висновки роботи можуть використовуватися у лекційних курсах з новітньої історії України, при підготовці узагальнюючих праць з історії та культури Польщі, монографічних праць, підручників, довідкової літератури, а також викладанні спеціальних курсів з культурології для студентів гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів України.

Апробація дослідження. Основні положення та висновки дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри новітньої історії України імені Михайла Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка, виступах на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях: VI Міжнародній науковій конференції «Библиотечное дело – 2001: российские библиотеки в мировом информационном и интеллектуальном пространстве» (Москва, Російська Федерація, 2001); Міжнародній науковій конференції «Kleine Flüsse im großen Strom – Bibliotheken und

Informationsstellen bei der Förderung des Studiums und der Erforschung von «kleinen» Sprachen und Literaturen, 35 ABDOS-Tagung» (Бауцен, Федеративна Республіка Німеччина, 2006); XII Міжнародній науковій конференції «Наука о книге. Традиции и инновации: к 50-летию сборника «Книга. Исследования и материалы» (Москва, Російська Федерація, 2009); Міжнародній науковій конференції «Національна книжкова та рукописна культура: історія, методологія, джерельна база» (Львів, 2009); Міжнародній науковій конференції, приуроченій 70-річчю заснування Державної історичної бібліотеки України «Державна історична бібліотека України: історія, сучасність, майбутнє» (Київ, 2009); Міжнародній науковій конференції «Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника: історія і сучасність» (Львів, 2010); Міжнародній науковій конференції «Auf dem Weg zu einem neuen Selbstverständnis Bibliotheken als kulturelle und soziale Zentren 42-ABDOS-Tagung» (Мінськ, Республіка Білорусь, 2013); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Архіви – наука – суспільство: шляхи взаємодії» (Київ, 2015); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасна українська нація: мова, історія, культура» (Львів, 2016); Міжнародній науковій конференції «Cades International Conference on Education, Pedagogy and Humanities Ressearch» (Сент-Луїс, США, 2016).

Публікації. Основні концептуальні положення та висновки дисертації викладено у 22 статтях, з них 6 – у фахових виданнях, що належать до переліку ДАК Міністерства освіти і науки України, 8 – у закордонних виданнях.

Структура дисертації побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Обсяг рукопису – 274 с. (основний текст – 190 с.), список використаних джерел нараховує 763 позиції.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографічний огляд

Особливості функціонування педагогічних бібліотек у Другій Речі Посполитій в останні два десятиліття все частіше стає предметом зацікавлення українських та польських вчених, які в історико-педагогічних дослідженнях намагаються визначити роль книгозбірень у суспільно-культурному житті Галичини загалом та міжвоєнного Львова – зокрема. Однак, як слушно зазначає Н. Кунанець, незважаючи на наявність відомостей про історію окремих книгозбірень, багатогранна діяльність наукових бібліотек... залишалася поза увагою дослідників» [512, с. 5].

Історіографію досліджуваної проблеми поділяємо на кілька періодів: 1. Наукові / науково-популярні студії, які побачили світ у 1920-х – 1930-х рр.; 2. Повоєнна радянська та діаспорна історіографія (1945 – 1990 рр.); 3. Праці сучасних українських та польських науковців (1991 – 2015 рр.).

Після поразки українців у національно-визвольних змаганнях 1918 – 1919 рр., започатковано *перший період* у дослідженні особливостей становлення та сфери функціонування педагогічних бібліотек Польщі. Проте переважна більшість тогочасних праць українських та польських науковців, громадсько-політичних діячів були безпосередньо присвячені не розвитку бібліотечної справи, а стану шкільництва, історії національно-культурних, педагогічних та учительських товариств. Яскравий приклад – дослідження В. Целевича «Віднова життя і відбудова майна просвітних товариств» [608], яке побачило світ у 1918 р.

У 1921 р. із пропагандистською метою уряд ЗУНР в еміграції опублікував науково-популярну працю «Українська школа під польським ярмом у Сх. Галичині» [606], автори якої продовжили вивчення проблеми

полонізації українського шкільництва в Галичині (перші дослідження, присвячені українській школі, були опубліковані ще наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.). Згодом опубліковано численні розвідки С. Сірополка, які безпосередньо присвячені розвитку бібліотечної справи у Другій Речі Посполитій та Радянській Україні («Короткий курс бібліотекознавства: історія, теорія та практика бібліотечної справи» [587] та ін.).

Свої роздуми колишній міністр уряду УНР продовжив в інших бібліотекознавчих роботах. С. Сіроплко зауважив, що нація «яка хоче зберегти своє існування, мусить домагатися рідної школи, де вивчення рідної мови та літератури, рідної історії та географії є найважливішими предметами не лише для розумового, але й морального, естетичного і горожанського виховання. Спільна історія, героїчне минуле, великі люде – це головний капітал, на якому ґрунтується національна ідея» [379, с. 97]. Водночас, відзначає політик, «коли поряд з національною школою існуватимуть народні бібліотеки та інші просвітні інституції, український народ матиме добру зброю для боротьби з тою хмарою, що його огортає» [588, с. 287].

У руслі досліджуваної проблеми значне зацікавлення викликають роботи М. Галушинського. Уже в одній із своїх перших праць «Народня освіта й виховання народу. Методи й цілі» [453] автор наголошує на важливій націотворчій ролі української школи, вказує на проблеми, з якими зіткнулися українські педагоги після поразки українців у національно-визвольних змаганнях 1918 – 1919 рр. Не оминув увагою М. Галушинський й бібліотечної сфери. У публіцистичній роботі «Українські народні бібліотеки і праця над поширенням книжки» [454] подано короткий історичний екскурс особливостей створення і функціонування українських книгозбірень, визначено причини, які гальмували поширення української книги серед молоді та селянства.

Заслуговують на увагу тогочасні теоретичні роботи В. Дорошенка «Стан бібліотеки в рр. 1914–1920 р.» [468], «Українська національна бібліотека» [470], Н. Дорошенко «Читаймо і шануймо книжку! (Інструкція. –

Реферат. – Деклямації й пісні)» [469], І. Кревецького «Бібліотека Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові» [503], С. Магаляса «Порадник для освітників. Форми і методи освітньої праці» [532], де подано інструктивний матеріал, основне вістря якого направлено на пояснення українським педагогам особливостей організації навчального процесу для українських школярів.

У поширенні мережі українських педагогічних бібліотек чимала заслуга належить національно-культурним, педагогічним та учительським товариствам. Зусиллями їх членів наприкінці 1920-х – на початку 1930-х рр. побачили світ нариси, які присвячувалися цим впливовим громадським інституціям (В. Гнатюк, К. Малицька, Л. Ясінчук О. Терлецький, С. Перський) відкривають перед читачами раніше невідомі сторінки історії провідних українських громадських організацій Другої Речі Посполитої, акцентують на їх важливій ролі у процесі національного освідомлення українського народу.

Автори науково-популярних праць наголошують, що основними завданнями українських національно-культурних товариств повинно було б стати: а) виховання підростаючого покоління в українському дусі; б) підготовка української молоді до громадського життя; в) відкриття дитячих садочків; г) заснування дитячих бібліотек та ін. [617, с. 15–20].

Крізь призму спогадів, автори історичних нарисів подають цікаві відомості про особливості розбудови кожної з організацій, наводять статистичні відомості, які стосуються динаміки зростання / зменшення кількості філій та членів товариств на кожному з історичних відтинків, наголошують на важливості налагодження співпраці між національно-культурними інституціями та місцевою владою, зважаючи на її антиукраїнську політику у 1920-х – 1930-х рр. Проте, на жаль, в окреслених працях обмаль інформації про функціонування педагогічних бібліотек при товариствах.

Окрім українських науковців, проблема функціонування книгозбірень у міжвоєнній Другій Речі Посполитій закономірно привертала увагу польських та радянських вчених. Проте, як перші так і другі діяли в певних ідеологічних рамках: якщо польські історики, педагоги «закривали очі» на розв'язання українських національно-культурних товариств, нищення українських бібліотек, полонізацію системи середньої та вищої освіти, то радянські вчені висвітлювали суспільно-культурні процеси виключно із класових позицій та марксистсько-ленінської методології, що на тлі обмеженої джерельної бази зводить їх праці на маргінес зацікавлень сучасних істориків.

Окремі аспекти досліджуваної проблеми висвітлено у працях С. Грабського [654], С. Лехнерта [701], [702], Л. Яворського [660], Б. Багінського [622], Т. Стасіва [742], Л. Пініанського [729], М. Фелінського [643], [644], які в історичній ретроспективі охарактеризували становище українців у Другій Речі Посполитій крізь призму їх національно-культурного життя. Низка історико-педагогічних досліджень польських науковців присвячена безпосередньо функціонуванню бібліотечної справи у міжвоєнній Польщі. Окрім енциклопедичних студій (напр. «Publiczne biblioteki lwowskie: zarys dziejów» [732]), виокремимо праці Й. Грича «Przewodnik dla korzystających z bibliotek: oraz spis dzieł pomocniczych» [655], В. Явора «Biblioteka fundacji W. hr. Baworowskiego we Lwowie» [659], Р. Котула «Biblioteka Wiktora Baworowskiego we Lwowie» [686], А. Чоловського «Zniszczenie wojenne bibliotek małopolskich» [636], К. Бадецького «Biblioteka miejska» [619], «Biblioteka publiczna miasta Lwowa» [620], Й. Ріхтера «Pamiętnik I Zjazdu Bibliotekarzy Polskich we Lwowie (26.5 – 29.5.1928)» [734] та ін.

Українські радянські науковці зосередили основну увагу на пропаганді здобутків нової влади в сфері освіти і науки, возвеличували роль Компартії у піднесенні освітнього рівня населення. Зокрема історичні праці Ю. Тютюника «Нариси Західної України» [603], М. Лозинського «Поневолені західно-

українські землі» [526] та ін. викривають зловживання «капіталістичної Польщі» у національно-культурній сфері. Дослідження М. Авдієнка [426], Я. Ряппо [581] у порівняльному контексті знайомлять читача із розбудовою освітніх закладів в УСРР.

З-поміж інших наукових досліджень радянських учених, виокремимо серію бібліотекознавчих розвідок, оприлюднених на Першій конференції наукових бібліотек в УСРР (напр.: доповіді Д. Балика «Активізація роботи в наукових бібліотеках» [439], С. Постернака «Проблеми наукових бібліотек УСРР» та ін.). Упродовж другої половини 1920-х рр. – 1930-х рр. побачили світ інші бібліотекознавчі праці історичного та теоретичного характеру, з-поміж яких, зважаючи на об'єкт та предмет дисертаційного роботи, виокремимо наукові студії Д. Балика «Бібліотека в минулому: Культурно-історичний нарис» [440] та «Профспілчанські бібліотеки за матеріалами УНІКу (1927)» [441].

На зламі 1920-х – 1930-х рр. українськими діаспорними вченими та іноземцями підготовлено й інші науково-популярні та довідкові видання, які опосередковано торкаються проблеми функціонування бібліотечної справи у Другій Речі Посполитій. Зокрема, заслуговують на увагу роботи С. Сірополка [585], більшість із яких підготовлена у Чехословаччині, та праця Є. Габерле «Les Bibliothèques de Lwów» [703], яка безпосередньо присвячена бібліотекам Львова.

Друга світова війна перервала наукову працю українських та польських істориків, бібліотекознавців та педагогів, а її завершення ознаменувалося появою низки нових праць радянських та діаспорних вчених із досліджуваної проблеми. Власне упродовж *другого періоду*, українська історіографія збагатилася цікавими історико-педагогічними роботами, суттєвим недоліком яких була надмірна перевантаженість тексту класовими кліше. З цих причин, з «поля зору» радянських вчених випала діяльність українських національно-культурних товариств («Просвіта», УПТ «Рідна школа», «Взаїмна поміч українського вчительства» та ін.) та політичних партій (УНДО, УСРП, УСДП

та ін.), які не «вписувалися» у радянську модель висвітлення історичного процесу та трактувалися ними виключно як «буржуазні», «прислужницькі», «зрадницькі» тощо.

Важко не погодитися із львівською дослідницею М. Московчук, яка справедливо зауважує, що «цензура та заборони висвітлювати деякі проблеми історії України суттєво обмежували можливості радянських науковців. Критика «українського буржуазного націоналізму» та реакційної політики польського уряду в міжвоєнний період, класові протиріччя стали провідною темою тогочасних істориків» [538, с. 8–9].

У працях польських вених – А. Айненкеля «Polska po przewrocie majowym: zarys dziejów politycznych Polski 1926 – 1939» [618], М. Пап'єжинської-Турек «Sprawa ukraińska w Drugiej Rzeczypospolitej, 1922 – 1928» [727], Х. Крамаржа «Stan ilościowy gimnazjów Galicyjskich w latach 1867 – 1914» [688], Т. Пйотркевича «Kwestia ukraińska w Polsce w koncepcjach Piłsudczyzny. 1926 – 1930» [730], Т. Єдрищака «O kryteriach oceny dziejów Polski w okresie międzywojennym (1918 – 1939)» [661], Й. Томашевського «Ojczyzna nie tylko Polaków. Mniejszości narodowe w Polsce w latach 1918 – 1939» [750], В. Серчика «Historia Ukrainy» [736], А. Хойновського «Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921 – 1939» [631], М. Іваніцького «Oświata i szkolnictwo ukraińskie w Polsce w latach 1918 – 1939» [657] охарактеризовано відносини українських громадсько-політичних інституцій з центральною та місцевою владою.

Українські діаспорні вчені, здебільшого, надмірно акцентували увагу на польсько-українських взаєминах у 20-х – 30-х рр. ХХ ст., тільки побіжно торкалися питань освіти, бібліотекознавства (напр.: «Історія Наукового Товариства ім. Шевченка» [485], збірник статей «Євген Коновалець та його доба» [474]). Проте існували й винятки: у руслі досліджуваної теми, зокрема, заслуговує на увагу історико-мемуарна праця «Пропам'ятна книга гімназії Сестер Василянок у Львові» [279], у якій відображено специфіку навчального

процесу у цьому навчальному закладі на тлі розвитку шкільництва у міжвоєнній Польщі.

Огляд історіографії другої половини ХХ ст. із досліджуваної проблеми був би не повним без аналізу публікацій, безпосередньо присвячених бібліотечній справі в історичній ретроспективі. У цей період опубліковано низку монографій (напр.: «Очерки истории педагогической науки в СССР (1917 – 1980)» [563], Н. Рева «Учитель-словесник і шкільна бібліотека» [574], «Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника АН УРСР: Історичний нарис» [530]), підготовлено серію збірників наукових статей (напр: «Прогрессивные библиотечные технологии: организация и управление» [472]), засновано спеціалізовані журнали (напр: «Бібліотекознавство і бібліографія» [555], «Научные и технические библиотеки СССР» [429]), захищені дисертаційні роботи [558], проведено низку круглих столів [445], які опосередковано стосуються предмету дисертаційної роботи.

На жаль, бібліотекам міжвоєнного Львова, за невеликим винятком, радянські бібліотекознавці приділили надзвичайно мало уваги. Проте існують й винятки. Уже в 1947 р. З. Косоногова опублікувала статтю-некролог в журналі «Przegląd Biblioteczny» про А. Столярського [685], в якій охарактеризована його діяльність на посаді директора Центральної бібліотеки Міністерства Віросповідання і освіти. Наступного року побачила світ робота Ю. Крама, в якій автор виступив з розвідкою про екслібрис, де згадав про початки Державної педагогічної бібліотеки у Львові [687]. У 50 – 80-х рр. ХХ ст. з'явилося декілька робіт, дотичних до предмету дисертаційної праці. Серед них варто згадати дослідження С. Фіта і Д. Сверчинської про історію та діяльність Літературного товариства ім. Адама Міцкевича [648], а також довідкові праці [637] та ін.

Названі дослідження важливі передовсім з огляду на зібраний конкретний матеріал. Будучи спеціально спрямованими на вивчення історії установ та товариств, вони приділили бібліотечній справі лише фрагментарну увагу: автори обмежилися тільки констатацією окремих фактів. Однак, ці

роботи заклали підвалини, на яких згодом почали поглиблено і, до деякої міри, спеціально розроблятися сюжети, пов'язані з формуванням та діяльністю у Львові книгозбірень педагогічного профілю.

Початок *третього періоду* ознаменувало відновлення Української державності у 1991 р., що відкрило перед українськими вченими нові можливості у дослідженні бібліотечної справи у Другій Речі Посполитій. Проте, на жаль, на сьогодні, немає комплексного дослідження, яке б присвячувалося педагогічним бібліотекам міжвоєнного Львова.

Наукові / науково-популярні праці, які побачили світ в останнє двадцятип'ятиліття та безпосередньо або ж опосередковано стосуються теми дисертаційної роботи, поділяємо на декілька тематичних груп:

- 1) узагальнюючі роботи;
- 2) дослідження, які присвячені суспільно-політичним та національно-культурним процесам у Другій Речі Посполитій;
- 3) наукові студії з історії бібліотекознавства.

Відзначимо, що праці першої та другої тематичної ніші значно перевищують ті дослідження, в яких безпосередньо розглядається особливості функціонування педагогічних бібліотек у Польщі (1918 – 1939 рр.).

Розглядаючи наукові *першої підгрупи*, дотичні до предмету дослідження, зауважимо, що перші з них з'явилися одразу ж після відкриття архівів, переосмислення методологічних засад побудови історичних праць. Український зріз проблеми ілюструють колективна монографія «Нариси історії української інтелігенції (перша половина ХХ ст.)» [553], а також роботи Т. Гунчака [464], Я. Грицака [463], С. Кульчицького [506], О. Красівського [502], І. Васюти [447], Л. Зашкільняка [477], Л. Алексієвець [430], В. Литвина [525] дозволяють краще зрозуміти мотиви дій центральних та місцевих органів влади, які перешкоджали відкриттю українських шкіл та бібліотек, переслідували відомих громадсько-політичних діячів, ігнорували ініціативи українських громадсько-політичних інституцій. «Результатом такої політики стало тотальне відчуження українців від польської держави, –

відзначав Я. Грицак. – Замість того, щоб наблизити українців до себе, наочно демонструючи їм переваги демократії і спонукати до активної творчої ролі у державному житті, польський уряд застосував постійні репресії...» [463, с. 191]. У сфері бібліотекознавства – це проявлялося у переслідуванні керівників бібліотек «Просвіти», НТШ, «Рідної школи», «Взаємної помочі українського вчителства», позбавлення фінансування цих товариств, необхідного для утримання бібліотек, обмеження використання українських підручників у школах Галичини тощо.

Значно більше зацікавлення у руслі досліджуваної теми становлять праці *другої підгрупи*, особливо ті із них, які стосуються партійно-політичного життя та національно-культурного розвитку українців у Другій Речі Посполитій. «Наростала діаметрально протилежна до радянського періоду тенденція, – зауважував В. Великочій, – посилення уваги до політичної історії відбувалося певною мірою за рахунок ігнорування досліджень соціально-економічних і культурних процесів» [448, с. 91].

Відповідаючи на запитання: «Яким чином розвиток бібліотечної справи пов'язаний із тогочасним партійно-політичним життям?» відзначимо, що українські політичні партії боролися за вплив на громадські інституції, при яких функціонували педагогічні бібліотеки. Власне «найбільшою заслугою центристських партій був розвиток мережі громадських організацій, – констатують сучасні вчені. – Пальма першості у цій ділянці належала УНДО, під впливом якого перебували найсильніші й найчисельніші національні організації» [463, с. 193].

У наукових студіях О. Сухого [599], Б. Янишина [616], О. Середи [584], Ф. Стебля [596], О. Аркуші [432], М. Мудрого [542], І. Чорновола [612], простежено трансформацію українського національно-культурного руху у політичний; дослідженнях І. Патера [564], М. Литвина [523], [524], В. Расевича [573], С. Адамовича [427], С. Попика [570] – проаналізовано вплив Першої світової та українсько-польських воєн на вирішення «українського питання» у Другій Речі Посполитій; працях М. Кучерепи [519],

Я. Дашкевича [466], С. Макарчука [533], М. Кугутяка [505], М. Гона [459], Л. Зашкільняка [478] та ін. – охарактеризовано міжнаціональні відносини у краї крізь призму політичних чинників; дослідженнях М. Швагуляка [613], М. Міщук [535], [536], О. Боднар [444] та ін. – розкрито особливості внутріпартійного розвитку національно-державницьких партій; роботах І. Соляра – визначено зовнішньополітичні орієнтири українського політикуму [595].

Чимало «білих плям» у цій тематичній ніші заповнено польськими істориками. Використовуючи, передусім, архівні документи Архіву актів нових (ААН), З. Запоровський [761], В. Менджецький [711], [712], Р. Томчик [752], Е. Коко [665], С. Степень [743] та ін. дослідники зуміли в останні десятиліття реконструювати особливості національної політики Другої Речі Посполитої, виокремити чільні проблеми польсько-українських відносин у 20-х – 30-х рр. ХХ ст., акцентували на ролі політичних еліт у вирішенні наболілих проблем політичного та етнокультурного характеру.

Водночас, на відміну від польської історіографії, українські вчені чимало уваги приділили аналізу особливостей діяльності та розвитку національно-культурних, педагогічних, учительських товариств, які долучилися до становлення мережі бібліотек у міжвоєнній Польщі. Не менше зацікавлення істориків та педагогів викликає стан освітньої сфери в Галичині (проблема відображена також у працях польських істориків, серед яких виокремимо дослідження А. Бонусяка [626], У. Врублевської [759], М. Сирника [748]).

Особливості навчального процесу в Галичині у 1920-х – 1930-х рр. українські вчені почали досліджувати у 90-х рр. ХХ ст. Саме у цей період з'явилися монографії та окремі розвідки Б. Ступарика [598], І. Курляк [517], [518], Т. Ківшар [493], О. Луків [528], О. Ткачик [601], В. Кеміня [492], С. Трилінського [602], Т. Завгородньої [476], Н. Кошелевої [500], [501] та ін. Згодом наукову розробку комплексу проблем, пов'язаних із становищем шкільництва у Другій Речі Посполитій, продовжили Л. Алексієвець [431] та

О. Руда [579], [580]. Остання, зокрема, справедливо відзначає, що у міжвоєнній Польщі «під гаслами захисту державотворчих інтересів активно розгорнулася політика полонізації, спрямована головню на культурно-освітню сферу. Польська адміністрація, як видно на прикладі Львова, взявши курс на руйнування початкової, середньої та вищої освіти національних меншин, усіляко перешкоджала навчанню дітей рідною мовою... Однак така освітня політика держави мала протилежні від очікуваних (об'єднання усіх громадян з державою) наслідки. Серед українців, євреїв і німців Львова прагнення до здобуття освіти рідною мовою, культивування національних традицій і розвиток рідної культури в міжвоєнні роки лише міцніли...» [580, с. 232].

Варто виокремити також інші роботи українських вчених, які присвячувалися освітнім питанням. Серед українських авторів окреслені проблеми спеціально вивчали О. Покусова [569] та П. Рогова [575], [576], [577], [578]. Остання, зокрема, акцентуючи основну увагу на формуванні вчительських і педагогічних бібліотек на українських етнічних землях у другій половині ХІХ ст. – 1920-х рр., звернула також увагу на львівську педагогічно-наукову бібліотеку (1914 р.).

Не оминули увагою українські історики також багатогранну діяльність наукових та національно-культурних товариств. Націєтворча праця членів «Просвіти» проаналізована у численних працях І. Зуляка [480], [481], [482], [483], а також колективній монографії «Нарис історії «Просвіти» [552], «Рідної школи» – В. Чоповського [611], Г. Білавич та Б. Савчука [442], «Взаємної помочі українського вчителства» – М. Московчук [538], НТШ – О. Купчинського [516] та ін. Дослідники відзначають колонізаційний характер діяльності центральної влади, наводять численні приклади, які свідчать про закриття українських шкіл та бібліотек, насаджування польських підручників українським учням, нівелювання української мови у середніх та вищих навчальних закладах.

М. Московчук, зокрема, вказує, що «Товариство «Взаїмна поміч українського вчителства» здійснювало активну видавничу діяльність», проте

«брак коштів та байдужість частини української громадськості, відсутність підтримки від органів державної влади не сприяли відкриттю навчальних закладів та виданню книг, через що чимало задумів учительських товариств не було реалізовано» [538, с. 67].

Ідентичні проблеми вирішували й інші товариства. Проте, як відзначає П. Хмельовський, «небезпека для розвитку української освіти та роботи товариства «Рідна школа» виходила не тільки від державних органів Польщі, але і від польського «Товариства школи людовей», яке активно провадило потужну компанію по розбудові приватного шкільництва на Західній Україні, використовуючи передовий європейський досвід роботи. – Завдяки підтримці польської громадськості та економічних установ краю, користуючись щедрими крайовими державними субсидіями, воно настирливо прагнуло нав'язати свої впливи українському населенню привабливістю умов в своїх шкільних та позашкільних закладах (низька оплата, рівень навчання, протекція влади)» [607, с. 17].

Третя підгрупа досліджень безпосередньо стосується розвитку бібліотечної сфери у Другій Речі Посполитій. «Кожна, навіть маленька бібліотека, має мати свою історію, – констатують сучасні бібліотекознавці. – Дослідження історії бібліотеки, безумовно, надасть можливість зберегти частину людської пам'яті в процесі накопичення матеріалів для подальших досліджень історії, як окремої бібліотеки, так і бібліотечної справи загалом» [443].

Насамперед виокремимо бібліотезновчі роботи теоретичного спрямування. Методологію вивчення історії бібліотек одними з перших сформував науковці Національної бібліотеки України імені В. Вернадського НАН України. Узагальненого вигляду вона набула у праці О. Онищенка «Проблеми дослідження історії бібліотек України» [559]. У роботах П. Рогової «Типологічні ознаки педагогічних бібліотек» [578], «Педагогічні бібліотеки: витоки, становлення» [577], М. Слободяник «Наукова бібліотека: еволюція структурного і функціонального розвитку» [592], М. Зніщенко

«Історичні передумови виникнення спеціальних публічних бібліотек для дітей в Україні» [479] здійснено спробу виокремити характерні риси педагогічних бібліотек в історичній ретроспективі простежити їх еволюцію.

Розглядаючи специфіку функціонування українських бібліотек у Львові та загалом у міжвоєнній Польщі, переважна більшість науковців приходять до висновку, що «в умовах бездержавності вони відіграли «визначну роль у культурному розвитку українства та збереженні його духовної спадщини... Вони стали чи не єдиними осередками, де широкі верстви населення отримували доступ до літератури рідною мовою» [568].

У статті Й. Дзеньковської «Państwowa centralna biblioteka pedagogiczna we Lwowie w swietle publikacji «Dziennika Urzedowego Kuratorium Okregu Szkolnego Lwowskiego» (1926 – 1939)» [640] проаналізовано особливості комплектування фондів Центральної державної педагогічної бібліотеки у Львові. Серед польських авторів, згадаємо також статті М. Стіні [744], А. Останек [725], праці, Й. Яровецького [658], М. Матвійова [710], Д. Весоловської [757].

Якщо в роботі А. Останек наведені конкретні відомості про загальне культурне життя поляків у Львові та фрагментарно згадано про педагогічні бібліотеки, то в статті М. Стіні поданий короткий історичний нарис про видавничу діяльність педагогічної бібліотеки, а саме про серії «Львівська бібліотечка перекладів психологічних праць» та «Львівська педагогічна бібліотечка». Цінність праці Е. Мікульської-Пьотровської насамперед в тому, що дослідницею зібрано й опубліковано тексти статутів і бібліотечних правил. Однак, авторка в своїй праці використала виключно надруковані джерела, без заглиблення в конкретику. Для наукових студій Й. Дзеньковської властивий значний фактологічний матеріал.

Крім ДЦПБ, увагу українських та польських істориків привертали й інші педагогічні книгозбірні Львова. Діяльність бібліотек «Рідної школи» розглянуто у публікаціях О. Плитус [568], «Просвіти» – І. Зуляка [482], книгозбірня НТШ – П. Баб'як [433], О. Колосовської [495] та ін.

Зауважимо, що наукові львівські бібліотеки стали об'єктом дослідження Н. Кунанець, яка у праці «Наукові бібліотеки Львова (1784 – 1939): особливості становлення і розвитку, формування фондів та колекцій» [512], а також низці статей [507], [508], [509], [511], [513], [514] охарактеризувала процес створення, розвитку та функціонування наукових бібліотек з кінця XVIII ст. до 1939 р. «Колекції та зібрання наукових бібліотек Львова означеного історичного періоду – це цінний шар матеріальної і духовної культури, науки і освіти. Ці історико-культурні фонди є органічно утвореними документальними комплексами, які потребують бібліографічної реконструкції», – зауважує дослідниця [512, с. 223].

Дослідники відзначають, що «біографії бібліотекарів, автобіографії, в яких відображено соціальні та культурні реалії, політичні й моральні цінності, норми та вимоги бібліотеки в різні часи, місце людини в житті бібліотеки, є унікальним історичним джерелом під час дослідження історії бібліотеки» [443]. Незважаючи на важливість проблеми, українськими вченими заповнено тільки окремі «білі плями» у цій тематичній ніші. Як приклад – статті Н. Кострової «Наталія Дорошенко (1888 – 1974) як бібліотекар і педагог» [497], Н. Королевич «Бібліографічна діяльність В. В. Дорошенка (1879 – 1963): Біобібліографічний нарис» [496] тощо.

Таким чином, у дисертаційній роботі використані здобутки міжвоєнної історіографії, напрацювання радянських вчених, української діаспори другої половини XX ст., а також праці сучасних українських та польських істориків, педагогів, бібліотекознавців. Проведений історіографічний огляд демонструє відсутність в українській історіографії комплексної наукової праці, яка б приурочувалася педагогічним бібліотекам Львова. Епізодично досліджено тільки окремі фрагменти досліджуваної проблеми, що актуалізує дисертаційну роботу, підвищує її наукове та суспільне значення.

1.2. Джерельна база дисертації

Джерельну базу дослідження складають низка документальних комплексів, базовими із яких виступають:

- 1) Законодавчі, нормативно-правові акти центральних органів влади;
- 2) Розпорядження Кураторії Львівської шкільної округи;
- 3) Документація бібліотек;
- 4) Матеріали українських та польських національно-культурних товариств, політичних партій, УПР в Польському сеймі та сенаті;
- 5) Мемуарна література;
- 6) Підручники, посібники, художня література, яка надходила до бібліотек Львова;
- 7) Періодична преса.

Для всебічного аналізу особливостей функціонування бібліотек Львова у дисертаційній роботі використані законодавчі та нормативно-правові акти центральних органів влади (*перша група документів*). Основоположні принципи суспільно-культурного устрою міжвоєнного періоду ХХ ст. у Польщі заклали Конституції 1921 та 1935 рр. [211], які гарантували населенню республіки право на освіту, задоволення національно-культурних потреб.

У дисертаційній праці всебічно проаналізовано: декрети профільного міністерства 1919 – 1922 рр. («Про шкільний обов'язок», «Про закладання і утримання державних початкових шкіл», «Про створення і утримання громадських початкових шкіл»), які регламентували порядок навчання у школах всіх типів та фінансування бібліотек; т. зв. «кресові закони» («Закон про деякі положення в організації шкільництва» та ін.) (1924 р.), які узаконили ліквідацію іншомовних шкіл; інструкції Міністерство віровизнань і публічної освіти (1925 р.) щодо організації бібліотек у середніх та загальноосвітніх школах; ухвали, які привели до заснування окремих книгозбірень, зокрема Державної педагогічної бібліотеки у Львові (1925 р.);

результати шкільних плебісцитів 1925 р., 1932 р., 1937 р.; програми навчання для середніх шкіл та гімназій, які побачили світ у 1920-х – 1930-х рр.; інструкції Міністерство віровизнань і освіти (1937 р.) щодо функціонування шкільних бібліотек, спрямовані на узгодження роботи шкільних бібліотек з новими навчальними програмами; розпорядження профільного міністерства щодо змін деяких постанов в організації шкільництва (1938 р.) та ін.

Документи першої групи, більшість з яких опублікована в періодичній пресі та урядових щорічниках [413], [414] всебічно репрезентують освітню політику Польської держави, відносини влади та українських національно-культурних товариств, знайомлять із особливостями правового регулювання бібліотечної сфери у 20-х – 30-х рр. ХХ ст.

Матеріали щодо контролю державних інституцій влади над розгортанням мандрівних бібліотек, заборони місцевих чиновників щодо комплектування бібліотек націоналістичної та комуністичною літературою яскраво ілюструють ф. 1 («Львівське воєводське управління») та ф. 271 («Дирекція поліції у Львові») Державного архіву Львівської області (Держархів Львівської області). З-поміж документів, заслуговують на увагу звіти місцевих органів влади про політичне, культурно-освітнє становище у Львові, донесення, інформації про функціонування бібліотек, особливості їх комплектування та читацькі уподобання відвідувачів.

Стенографічні звіти пленарних засідань польського сейму (Sprawozdania stenograficzne Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej [261], [262], [263], [264], [265], [266], [267], [268], [269]) відображають специфіку парламентських дебатів у вищому законодавчому органі країни з питань освіти у науки. Тексти промов послів і сенаторів, інтерпеляції (запити), внесення, законопроекти, скарги, листування та інші документи, які стосувалися шкільництва, містяться також у ф. 344 («Українське національно-демократичне об'єднання») та ф. 392 («Українська парламентська репрезентація») Центрального державного історичного архіву України у м. Львові (ЦДІАЛ України).

Важливе джерело дисертаційної роботи – документи Кураторії Львівської шкільної округи (*друга група*), утвореної 4 червня 1920 р. згідно з розпорядженням Міністерства народної освіти і релігійних культур. Проаналізувавши основні групи документів, які збереглися до наших днів, значне зацікавлення становлять:

- розпорядження куратора шкільної округи щодо утворення / реорганізації педагогічних книгозбірень;
- кореспонденція між інспекторами, дирекцією шкіл, громадськими інституціями;
- листи куратора, дирекції бібліотек щодо дарів для книгозбірень;
- річні звіти бібліотек про науково-видавничу та організаційну діяльність книгозбірень;
- протоколи перевірки педагогічних бібліотек;
- перелік придбаних книг.

Особливу увагу звернено на ф. 179 («Кураторія Львівської шкільної округи», м. Львів) ЦДАЛ України, де зберігається чимало документів, які безпосередньо стосуються теми дисертаційної роботи. Матеріали фондів містять невідомі факти, які реконструюють механізми полонізації українського шкільництва, розкривають видавничу, наукову діяльність бібліотек, знайомлять із заходам української громадськості, які спрямовувалися вихід у світ підручників і посібників. Чимало інформації почерпнуто з опублікованих збірників документів.

Крім архівосховищ, окреслені окремі групи із перелічених документів можна знайти на сторінках спеціалізованого друкованого органу Кураторії Львівської шкільної округи [313], а також місцевій періодичній пресі, журналісти якої із зацікавленням спостерігали за нововведеннями шкільних чиновників. Для прикладу відзначимо, що наприкінці 1927 р. Кураторія Львівської шкільної округи спеціально розглядала питання про стан бібліотек у загальноосвітніх школах, після чого було проведено інвентаризацію бібліотек державних і приватних шкіл. Окреслені заходи викликали жваве

обговорення на сторінках преси, посилили увагу громадськості до педагогічних книгозбірень.

Особлива увага дисертантки прикута до документів бібліотек та навчальних закладів при яких вони створювалися та функціонували (*третьа група*). Передусім – це правила внутрішнього трудового розпорядку, інвентарні та дарчі книги, документи, де фіксувалася інформація про придбання бібліотекою видання, бібліографічні картки тощо. Не менше зацікавлення викликають звіти шкільних бібліотек, звідомлення з діяльності бібліотек, створених при національно-культурних товариствах, а також матеріали анкетувань учнів львівських шкіл, які дозволяють встановити їх читацькі інтереси та рівень задоволення обслуговуванням у шкільній книгозбірні.

Четверта група матеріалів (документи культурно-освітніх організацій, учительських товариств, політичних партій) значною мірою представлена в архівосховищах ЦДАЛІ України: ф. 206 («Рідна школа. Українське педагогічне товариство у Львові»), ф. 309 (Наукове товариство ім. Шевченка), ф. 344 («Українське національно-демократичне об'єднання»), ф. 348 (Товариство «Просвіта»), ф. 779 (Редакція української газети «Діло») та інші персональні фонди громадсько-політичних діячів. Чимало партійної документації опубліковано на сторінках партійної періодики УНДО. Відзначимо також, що кожне з національно-культурних, педагогічних товариств мало власні часописи, на сторінках яких знайомило читачів із особливостями розвитку тієї чи іншої організації.

Документи ЦДАЛІ України (щорічні звіти, інформативні календарі, заклики до громадськості з проханням пожертвувати кошти або ж книги до бібліотек, листування, доповідні записки директорів бібліотеки про її стан, протоколи ревізійної комісії, картки обліку сплати членських внесків, книги реєстрації членів, різноманітні заяви, звіти про надходження до бібліотеки обов'язкового примірника, тощо) дають змогу детально ознайомитися із розгортанням національно-культурного руху українців, діяльністю

українських політичних партій та громадських організацій у галузі шкільництва та бібліотечної справи.

Використані окреслених архівні документи збагачують дисертаційну роботу резолюціями мітингів, учительських конференцій, протоколами чергових / позачергових з'їздів політичних партій та громадських організацій, інформаціями громадських інституцій про утиски та дискримінації бібліотекарів, педагогів, довідками про стан бібліотечної сфери. Чимало маловідомих фактів почерпнуто з комунікатів, обіжників, звернень національно-культурних товариств, українських та польських політичних партій, які стосуються бібліотекознавства та шкільництва. У роботі широко використано реферати (доповіді), статті, листи, записки відомих педагогів та громадсько-політичних діячів.

У дисертаційній праці широко представлена мемуаристика (*п'ята група*). Бібліотечна справа у Другій Речі Посполитій розглядається українськими політиками, громадськими діячами, педагогами в контексті суспільно-політичних процесів (І. Макух «На народній службі» [278]), суспільно-культурних перепитій (І. Крип'якевич «Спогади» [277]), розвитку шкільництва (С. Шах «Львів – місто моєї молодости» [280], «Ювілейна книга Української Академічної Гімназії у Львові. На 100-річчя першого українського іспиту зрілости (1878 – 1978)» [281], «Пропам'ятна книга гімназії Сестер Василіянок у Львові» [279] та ін.), функціонуванню бібліотек (В. Дорошенко «Великий науковий скарб» [342]). Більшість авторів спогадів наголошують на незадовільному стані розвитку бібліотечної справи у міжвоєнній Польщі, відсутності коштів на комплектування бібліотек національно-культурних товариств, небажанні української громадськості жертвувати книги на потреби бібліотек.

Лейтмотивом практично усі спогадів українських педагогів залишається теза про наміри польської влади полонізувати шкільництво, наповнити бібліотеки виключно польськомовними книгами та підручниками. В. Лев у спогадах «Програми навчання, навчальний матеріал, метода» [521],

розглядаючи особливості навчального процесу у гімназії сестер Василіанок, зокрема, зауважував, що «змагання польської влади польонізувати українське шкільництво не проявлялося так сильно в приватних школах, як у державних. Тому гімназія СС Василіанок продовжувала своє існування, хоч молодь противилася всяким спробам польонізації. Нераз крізь пальці дивилися на це вчителі, директор, монахині і впливали освідомлююче на молодь, рятуючи школу перед розв'язанням» [521, с. 50].

Значну увагу польська влада, громадські інституції приділяли випуску методичних посібників для бібліотекарів, вчителів, а також пропагандистської літератури для різних верств населення, підручників українською мовою, які є одним із основних джерел дослідження (*шоста група*). Якщо із забезпечення польських шкіл та бібліотек польськомовною літературою проблем практично не відчувалося, зовсім інша ситуація склалася з українськими бібліотеками (детальніше див. п. 2.1). Брак коштів та байдужість української громадськості, відсутність підтримки від державних органів негативно впливали на видання та поширення україномовних книг. Однак, незважаючи на це, українські національно-культурні товариства, зробили помітний внесок у справу видання педагогічної та науково-популярної літератури свого часу, сприяючи розвитку національного шкільництва.

Автором всебічно використано інформацію, почерпнуту із часописів (*сьома група*). Тогочасну пресу поділяємо на декілька груп:

- 1) часописи політичних партій;
- 2) газети педагогічних, національно-культурних, учительських товариств;
- 3) вузькоспеціалізовані видання, орієнтовані на бібліотекарів.

Передусім зауважимо, що напередодні 1930 року в Польщі виходили друком 285 «дневників», і тільки два – українські. З 1 674 газет – 157 «жидівських», 84 українські, 26 білоруських та 2 литовські [351]. Періодичні видання політичних партій, громадсько-політичних організацій у міжвоєнний період ХХ ст. приділяли чимало уваги проблемам шкільництва, розвитку

бібліотечної справи. У роботі використано матеріали газет «Діло», «Свобода», «Громадський голос», «Новий час», «Мета», «Нова зоря», «Батьківщина», «Український голос», «Gazeta Polska», «Kurier Lwowski» та ін.

Редколегії цих видань усвідомлювали значення бібліотек, шкільництва для піднесення національно-культурного рівня населення, тому незалежно від політичних уподобань висвітлювали заходи влади, а також політичні акції, спрямовані на підтримку української школи та бібліотеки у краї. Одними з провідних тем публікацій окреслених видань стали: залучення читачів до бібліотек, якісне комплектування фондів книгозбірень, збільшення чисельності шкільних бібліотек та їх українізація, заохочення молоді до читання української книги тощо. Польська преса здебільшого обмежувалася статистичними матеріалами, історичними довідками про книгозбірні Львова, проблемами організаційного характеру.

Цікавими та різноплановими видалися часописи національно-культурних товариств. Газети «Учитель», «Учительське слово», «Наша школа», «Рідна школа», «Життя і знання» висвітлювали численні проблеми в організації навчального процесу та бібліотечної справи. Часописи також містили інформацію про шкільну статистику, відображали відомості про кількість українських початкових та середніх шкіл та ін. Видання публікували пізнавальні статті, на кшталт: «Відки взяти грошей на ведення бібліотеки» [331], «Закладайте шкільні бібліотеки» [346], «Від чого залежить лад у бібліотеці» [336], «Виклад про шкільні бібліотеки для молоді» [335], «Як заохотити учеников до читання книжок» [350], «Справа бібліотек при кружках Рідної Школи» [334] та ін.

Важливу суспільну функцію «зв'язкового» між національно-культурними товариствами й вчителями виконувало «Учительське слово». Читачам цього часопису пропонували, стандартні рубрики, окремі з яких були прив'язані до практики тематичних шкільних кутків та охоплювали різні аспекти суспільно-культурного життя: «Організація й пропаганда», «Шкільні й учительські справи», «Куток українського суспільного та культурного

життя», «Куток українського публіцистичного й мистецького руху», юридичні поради тощо. «Учительське слово» львівські педагоги читали «як одинокий на заселених українцями по сей бік Збруча журнал, присвячений справам виховання у вужчому розумінні». Цю його функцію в інтелектуальному житті педагогів доповнювали додатки «Методика і шкільна практика» та «Шлях навчання і виховання» тощо. Подібні матеріали знаходимо на сторінках вузькоспеціалізованої преси, де коментувались законодавчі акти Польщі, розпорядження профільного міністерства, інструкції Кураторії Львівської шкільної округи, а також публікувались статті педагогічно-теоретичного характеру [538].

Таким чином, основу джерельної бази дисертаційної роботи склали: законодавчі, нормативно-правові акти центральних органів влади; розпорядження Кураторії Львівської шкільної округи; документація бібліотек; матеріали українських та польських національно-культурних товариств, політичних партій, УПР в Польському сеймі та сенаті; мемуарна література; підручники, посібники, художня література, яка надходила до бібліотек Львова; періодична преса. Їх поєднання дозволило максимально об'єктивно охарактеризувати особливості функціонування педагогічних бібліотек Львова у Другій Речі Посполитій у 20 – 30-х рр. ХХ ст.

1.3. Теоретико-методологічні засади дослідження

Вивчаючи особливості функціонування педагогічних бібліотек Львова доречно дотримуватися чіткою методологічної парадигми під час написання дисертації. «Чіткої парадигми у проведенні розвідок з історичного бібліотекознавства сьогодні ще не випрацьовано, – відзначають сучасні українські вчені. – Розширення спектра методів та методологічних принципів, запозичених у інших галузях знань, створює інструментарій, що сприяє якіснішому аналізу історичного розвитку книгозбірень, з прив'язкою до соціоумов, у яких вони діяли» [510, с. 6].

Передусім, виокремимо низку понять і термінів, які використано у науковій роботі, які потребують уточнення та конкретизації. Базовим терміном дисертаційної роботи виступає поняття «бібліотека». На сьогодні існує декілька концепцій соціально-історичної ролі книг та бібліотек у культурі XIX – XX ст. Зокрема, згідно з теорією Р. Мотульського, бібліотека – не тільки просвітня, культурна та ідеологічна установа, гарант збереження накопиченої суспільством інформації у просторі та часі, але й «специфічна система в системі культури», котра виконує чимало соціальних функцій. Книгозбірні не тільки здатні забезпечувати інтелектуальні потреби суспільства, але й також інтегрують індивідів, регламентують й контролюють їх поведінку в суспільному просторі, сприяють міжособистісній комунікації, стають джерелами створення й поширення нових знань та ідей, їхніми колективними авторами [539].

У трактуванні вчених книгозбірні виступають документальними інформаційними системами трьох типів:

- 1) генеративні комунікаційні системи («виробляють документи»);
- 2) транзитні комунікаційні системи («організують рух документів»);
- 3) термінальні системи комунікації (накопичують та зберігають суспільну інформацію) [614, с. 3–7].

Г. Шевцова-Водка наголошує на тому, що книгозбірні виконують, передусім, термінальну комунікаційну функцію. До того ж, на відміну від архівів, більшість із них є вмістилищами лише опублікованих джерел. Однак насправді бібліотеки модерної доби і регулюють «інформаційні потоки та масиви», і «виготовляють» нові тексти, нові знання як продукти «бібліотечного виробництва» [465]. Отож, книгозбірні XX ст. є поліфункційними суспільно-культурними організаціями.

Це відображають також і *форми інституціоналізації книгозбірень* у суспільному житті XIX – XX ст. [489]. Їх розглядали як осередки суспільної комунікації чи обміну, в якій задіяна, по-перше, опублікована інформація і, по-друге, її споживач (читач) та бібліотекар, котрий виконує роль

посередника у передачі цієї інформації [489, с. 31]. Водночас модерна доба сприяла появі різних типів цих осередків (книгозбірень) – поступово їх стали поділяти на:

- 1) державні, публічні й приватні;
- 2) начальні й сімейні;
- 3) універсальні й профільні тощо [594].

Крім того, книгозбірні стали диференціювати за віковими групами читачів (бібліотеки для дітей та дорослих), шириною чи вузькістю суспільного спектру (публічні, міські бібліотеки, шкільні книгозбірні бібліотеки академічні / університетські), а також тематично – професійним спрямуванням (педагогічні, медичні, технічні тощо) [594].

Бібліотеки стали сприймати і як спеціальні архітектурні споруди, що вирізняються на тлі інших будов та мають власну окреслену просторову структуру, кожен елемент якої наділений певними функціями: простір читачів читальні зали, книгосховища, приміщення для каталогів тощо. Тим самим, вони стали впливати на формування публічного простору міст, і навпаки. Про це частково свідчили й бібліотеки Львова XIX – XX ст., зокрема ті, для яких були виділені окремі будівлі, зі спеціальними «бібліотечними» інтер'єрами (напр. Державна центральна педагогічна бібліотека).

Крім того, бібліотеки як зібрання книг та документів, нарівні з архівами й музеями виступають акумуляторами колективної національної історичної свідомості, інструментами її формування й передачі від одних поколінь до інших. Усі вони – більшою чи меншою мірою, стають «установами» чи «будинками пам'яті», забезпечуючи саме існування історичної традиції [534, с. 7–18]. Це не дивно, оскільки книги, зібрані у бібліотеках, нерідко виступають меморіальними символами, а їхній зміст впливає на формування національних традицій, ідеологічних доктрин та політичних практик [488, с. 155–164]. Це помітно на прикладі книгозбірні Наукового Товариства імені Шевченка у Львові – до 1939 р. вона виконувала не тільки бібліотечні функції, що інтегрували усіх освічених містян, але й

була символом, центром розвитку українського національно-культурного руху у міському публічному просторі.

Книгозбірні як соціальні структури безпосередньо пов'язані з *соціальною практикою читання*. Це означає, що бібліотеки – осередки суспільного контакту, соціальної взаємодії між представниками різних вікових груп та культурних сфер, точкою перетину й зіткнення різних світоглядів, рецепцій, традицій. У цьому розумінні, бібліотека як місце соціальних контактів – вагоме підґрунтя для досліджень суспільних настроїв, читацьких інтересів і навіть соціальних ролей [583]. Виходячи із реальної ситуації, в якій знаходиться бібліотекар, він вибирає свою професійну позицію. Хто він – хранитель фондів? Продавець інформації? Культуртрегер? Вихователь? Пропагандист певних ідей?» [583, с. 9]. Симетричні питання поширюються також і на читачів як «споживачів інформації», користувачів книжкових фондів, об'єктів виховної діяльності чи пропаганди тощо. Такі проблеми стоять не лише перед соціологами. Спроектовані на минуле, вони актуальні й для істориків.

Також підхід до *формування й комплектування бібліотечних фондів* залежав і залежить від суспільних уявлень про їхнє призначення. Адже йдеться про селекцію, вибір певного інформаційного сегменту з суцільного потоку друкованої продукції. Звідси, протиставлення двох різних підходів до бібліотечної справи. З одного боку – ідеал універсальної «енциклопедичної» книгозбірні, котра б системно й комплексно репрезентувала знання та ідеї з різних галузей науки та суспільного життя, формувала максимально повну «картину світу» і книжної культури. З іншого – книгозбірня як продукт максимального відбору, тематичного «відсіювання» друкованої продукції задля економії інтелектуальних зусиль читачів та фінансових ресурсів суспільства.

У цьому розумінні модерна бібліотека стала продуктом розвитку уявлень про книгу та книжну культуру першої половини ХХ ст. Саме у 1930-х рр. Г. Лей постулював відмову від поняття *універсальної бібліотеки*, так як її

розуміли у XIX ст. Саме з цього моменту універсальними стали називати, по суті, спеціалізовані книгозбірні, укомплектовані в рамках певних галузей знань або ж обмежені певною концепцією. Тоді ж, як зазначають дослідники, *педагогічні бібліотеки* «починають являти собою сукупність кількох, багато в чому самостійних, бібліотек при громадських інституціях, державних освітніх закладах інститутах, лабораторіях тощо. У цей період виникли сітки *спеціалізованих бібліотек*.

З'явилися механізми центральної каталогізації книг, і централізованого контролю над книжною культурою. Зрештою, із 1927 р. почала функціонувати й Міжнародна бібліотечна асоціація [473, с. 496–497]. Окреслені процеси не могли не вплинути й на формування тодішньої системи регіональних педагогічних бібліотек, зокрема Державної центральної державної педагогічної бібліотеки (м. Львів) та Центральної педагогічної бібліотеки Товариства «Взаїмна поміч українського вчителства» (м. Львів).

Функціонування ж *бібліотечної системи* – результат двох процесів: розвитку книжної культури та еволюції культури читання. Визначення того, «чим є книжна культура?», нині викликає значні дискусії. Одні дослідники схильні ототожнювати книжку культуру з книжною продукцією, інші, навпаки, розширюють це поняття на всі явища, що охоплюють створення, поширення, читання, інтерпретацію книг:

- книговидання та книгорозповсюдження;
- соціальне усвідомлення функцій книги;
- відтворення книжкових традицій;
- книжні традиції, інформація, яку вони несуть;
- літературна спадщина;
- емоційне ставлення до книги на певному етапі розвитку культури;
- історія читання тощо.

Саме у такому руслі необхідно розглядати й *соціологію читання*, про яку ще у 1930-х рр. говорив Я. Бистронь [629]. На його думку, читання в суспільстві має різні виміри та обмежене:

- мовою;
- фінансовим станом читачів;
- ідеологічними орієнтирами соціуму;
- психологічними ознаками людей;
- віковими характеристиками.

Водночас дитяча читацька спільнота, згідно зі спостереженнями Я. Бистроня, у XIX – XX ст. отримує вже власну специфіку формування й функціонування: «Творються спеціальні дитячі спільноти, потребам яких слугує окрема література, передусім традиційна. Розмаїтою є ця література: маємо тут справу як з текстами, котрі слугують також і старшим, потім – з творчістю, яку підтримують старші для дитячих потреб, і, зрештою, з певною кількістю примітивним традицій дитинного світу» [629, s. 157].

При цьому, стверджував дослідник, на формування цього типу лектури щораз більше стали впливати науково-педагогічні та психологічні чинники, а також візуальна культура як пропаганда лектури: «Прогрес педагогічної психології впливає на поглиблення тієї лектури в плані пристосування до дитячої психіки в різних фазах розвитку. Нові ідеологічні течії впливають на перетворення цієї творчості, що довгий час оберталася виключно у буржуазних середовищах, у сенсі більш демократичному... Не маємо тут справи виключно з книжкою, дуже істотне значення мають також різні театральні форми, зокрема аматорський чи дитячий театр, котрий останнім часом швидко розвивається» [629, s. 158–159]. Саме з такими теоретичними поглядами на читання як соціальний та культурний феномен зустрічалися на сторінках тогочасних видань й львівські педагоги 1920-х – 1930-х рр. Частково вони й керувалися ними, комплектуючи шкільні та педагогічні бібліотеки.

Виходячи з цих теоретичних засад, проблему ролі українських / польських педагогічних бібліотек Львова (20-х – 30-х рр. XX ст.) у загальному культурно-освітньому процесі досліджено на двох рівнях: (а) теоретичному та (б) емпіричному. Теоретичний рівень зумовив необхідність розглядати

широке коло питань у нерозривній єдності з іншими компонентами культурного життя міста. У сукупності – це утворило цілісну систему громадсько-культурних відносин у польському суспільстві Львова з огляду на дидактику та виховання шкільної молоді.

Емпіричний рівень включає практичний досвід, у якому бібліотечна система виступає об'єктом дослідження. Цей метод допоміг відтворити реальну тогочасну ситуацію, виявити наявність спеціалізованих книгозбірень, охарактеризувати їх фонди, діяльність, отримати інформацію шляхом аналізу матеріалів звітів, спогадів, публікацій у пресі тощо. Іншими словами – дозволив показати загальну картину ролі педагогічних бібліотек як осередків культурно-освітнього життя українців / поляків міжвоєнного Львова.

Методологія дисертаційної праці безпосередньо пов'язана з об'єктом, предметом і завданнями дослідження, постановкою наукової проблеми. Її становлять загальнотеоретичні принципи і конкретно історичні методи пізнання, використання яких спрямоване на об'єктивне висвітлення подій, фактів і явищ. Усі компоненти історичного дослідження базуються на основних принципах науковості, історизму, об'єктивності. Залучені методи пізнання процесів суспільного розвитку – аналізу, синтезу, класифікації, використовується також такі як проблемно-хронологічний, порівняльний, археографічний, ретроспективний, статистичний.

Однією з засад наукового пізнання, що сприяє адекватній постановці наукової проблеми та логічно-послідовній стратегії її розв'язання є системний підхід. Він, по-перше, орієнтує на розкриття цілісності об'єкта, його багатогранності, по-друге, забезпечує дослідження бібліотечних процесів в загальному культурно-освітньому процесі і, по-третє, дозволяє виявити вплив на ці процеси окремих чинників, таких як діяльність окремих товариств педагогічного профілю, (напр. Товариство школи людової), спеціалізованої ДЦПБЛ, книгозбірень при середніх навчальних закладах міста тощо.

Поряд з методом систематизації конструктивним виявилось залучення методів класифікації та типології. З їх допомогою вдалося виокремити та

згрупувати книгозбірні, а також визначити методи і форми формування в учнівської молоді польського патріотизму на шкоду іншим національностям, які проживали у Львові в 20 – 30-х рр. ХХ ст.

Комплексний підхід допомагає виявити компліментарність факторів і складових бібліотечної системи в загальному культурному житті, враховуючи увесь комплекс аспектів, що передбачені метою і завданнями дослідження з виділенням найважливіших з них. При оперті на діалектичний підхід можна обґрунтувати причинно-наслідкові й, передусім, історичні явища з охопленням загальної їх скоординованості та фактів діяльності педагогічних книгозбірень міста. Це дасть змогу виявити об'єктивний стан існуючих реалій.

Дедуктивний підхід сприяє конкретизації знання про особливості урядової політики щодо освіти шляхом вивчення її конкретних елементів через призму загальної логіки. Застосування індуктивного підходу переслідує мету комплексного аналізу, порівняння та узагальнення окремих фактів для створення повної картини розвитку бібліотек навчального профілю.

Структурну побудову дослідження визначає проблемно-хронологічний метод, який дає можливість розкрити вузлові проблеми заявленої теми в розвитку, логічній послідовності та взаємозв'язку. Його застосування дало можливість показати головні аспекти в діяльності педагогічних бібліотек різних рівнів у часовій послідовності і динаміці, а також виділити основні етапи. Цей метод дозволив виокремити тематичні сюжети в їх діалектичному зв'язку, досягнути теоретичного узагальнення цілого і частин, тобто взаємодії трьох основних чинників: польського уряду, місцевої шкільної влади та конкретних бібліотек і навчальних закладів з їхніми книгозбірнями.

Порівняльно-аналітичний метод забезпечив можливість зіставлення діяльності різних бібліотек з огляду на їхню підпорядкованість, а також виявити окремі закономірності функціонування всіх складових бібліотечної системи.

Використання просопографічного методу дозволило провести паралелі між біографічними даними, індивідуальними особливостями та діяльністю керівників спеціалізованих бібліотек, навчальних закладів з їхніми книгозбірнями, які вирішували не лише внутрішню структуру цих навчально-освітніх та культурно-наукових осередків, але й показати, наскільки особистий чинник впливав на розвиток загального культурного життя крізь призму використання навчальної літератури.

Принцип науковості дозволяє уникнути описовості, фактографічності, кон'юнктурності, оскільки передбачає обов'язкове доведення положень та висновків, опертя на наукові матеріали. Дотримання принципу історизму є необхідною умовою успішного історичного дослідження. Він допоміг з'ясувати роль різних книгозбірень з огляду на їх професійну підпорядкованість у справу загального національно-патріотичного виховання польської молоді.

Метод мікроісторії, який полягає у виборі досліджуваного сюжету і зосередження на ньому максимальної уваги та історичної реконструкції, був використаний при аналізі книгозбірень загальних шкіл та гімназій та для представлення контексту й обставин їхнього формування та подальшого функціонування з огляду не лише на навчання, але й на вікові зацікавлення та педагогічні рекомендації.

За допомогою біографічного методу автор охарактеризувала роль і місце окремих громадсько-культурних діячів та вчених в розвиток культурно-освітнього життя міста. Важливою методологічною засадою став принцип розвитку явища в історичному контексті. У дисертаційній роботі висвітлюються зміни, що стосувалися діяльності педагогічних бібліотек Львова. Крізь призму її історії та окремих особистостей розкрито роль і місце книгозбірень в загальній системі культури міста.

Для об'єктивного вивчення предмета дисертаційного дослідження важливо використати принцип конкретного аналізу визначеного явища в певних умовах. Застосування цього принципу дозволяє нам побачити

цілісний взаємозв'язок тих явищ, які визначали тогочасний стан громадсько-культурного життя міжвоєнного Львова.

Принцип об'єктивності передбачає неупереджений науковий підхід до дійсності, її пізнання та практичного перетворення. Він є важливим для оцінки подій і явищ, що мали місце в загальному житті міжвоєнної Польщі і впливали на формування та функціонування різних сфер громадсько-культурного життя Львова. Дотримання цього принципу дозволило уникнути в дисертації упереджених, заідеологізованих, політично заангажованих підходів, що мали місце у різних дослідженнях попереднього часу. Це дозволяє сформулювати оптимальні висновки.

Надзвичайно важливим вважаємо описовий метод. У дисертаційному дослідженні він застосовується при впорядкуванні хронології діяльності ДЦПБЛ, а також інших педагогічних книгозбірень Львова упродовж досліджуваного періоду. Аналітичний метод полягає у вивченні комплексних явищ, до яких належать науково-видавнича, а також дидактична діяльність бібліотек через їх поділ на окремі частини з метою викладання для учителів та навчання учнями.

Ретроспективний метод дозволяє відійти від сьогодення і поступово звернутися до історичного минулого, виділяючи при цьому найхарактерніші риси і тенденції, а також й закономірності культурного життя у Львові з оглядом на українське та польське суспільство. Він уможливорює дати предметну оцінку явищам, що вивчаються.

Статистичний метод використовувався для визначення кількісних характеристик, зокрема бібліотечних фондів, тематичної наповнюваності та рекомендаційних списків навчальної книги. Використання методів аналогії та логічного аналізу дозволило викласти матеріал у чіткій послідовності, логічному зв'язку, проаналізувати зміну державної політики відповідно до ролі і місця загальноосвітньої та середньої школи у Польській державі міжвоєнного періоду XX ст.

Зрозуміло, що дослідник не зможе досягти абсолютної істинності наукового знання з огляду на обмеженість історичних джерел, у яких, до того ж, присутній суб'єктивізм. Проте дослідник повинен прагнути до досягнення відносної істинності. Її наявність у дослідженні визначається т. зв. мінімальними критеріями наукової роботи: проблемністю, предметністю, системністю, обґрунтованістю та здатністю пройти інтерсуб'єктивну перевірку. У дисертації автор намагалася мінімізувати можливі викривлення у тлумаченні чи коментуванні джерел, а також розширити можливості пізнання наявної в них численної інформації шляхом застосування різноманітних наукових методів.

З джерелознавчих методів застосовано методи бібліографічної та архівної евристики та систематизації. При застосуванні методу бібліографічної евристики досліджено і систематизовано історіографічну і опубліковану джерельну базу роботи. Завдяки архівній евристиці вивчено фонди Центрального державного історичного архіву України у Львові, Державного архіву Львівської області, відділу рукописів Національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника. Елементи археографічного методу сприяли систематизації та науковій ідентифікації архівних джерел.

На основі аналізу пошуково-бібліографічного, зіставно-порівняльного, періодизації, методу історичного аналізу історичної та наукової літератури, документів розкрито стан дослідження проблеми. Здійснено пошук та аналіз бібліографічних каталогів, архівних фондів, основних першоджерел, що стосувалися обраної проблеми. Його застосування дозволило проникнути у реальний зміст бібліотечної системи, відтворити динаміку взаємодії книгозбірні з читачем, розкрити об'єктивні зв'язки між окремими складовими, а також виявити в них головне і другорядне.

Метод історичного аналізу спеціальної літератури дозволив виявити характерні особливості історичного періоду, який істотно вплинув на основні складові громадсько-культурного життя. Синтетичний метод уможливив узагальнити відомості, почерпнуті з джерел та літератури, і

створив якісно визначену та цілісну картину наукового дослідження, що відтворило реальні факти, пов'язані з бібліотеками як важливим науковими і культурно-освітніми осередками загального суспільного життя. На підставі аналізу поодиноких фактів і їх синтезу в роботу вводяться узагальнюючі твердження і висновки.

Таким чином, дисертаційна робота побудована на загальнонаукових методах пізнання, із застосуванням науково-критичного аналізу історичних джерел. Керуючись вищезгаданими принципами та методами наукового дослідження, матеріал викладено у послідовній та логічно завершеній формі, адекватно відображено: вплив освітньої / колонізаційної політики Польської держави на забезпечення шкільних бібліотек навчальною літературою, науково-популярними виданнями; розглянуто організаційно-правові засади та особливості комплектування бібліотек українських учительських, педагогічних та національно-культурних товариств; окреслено наукову-організаційну, видавничу діяльність ДЦПБЛ; охарактеризовано читацькі зацікавлення та уподобання українських та польських школярів Львова; визначено роль шкільних книгозбірень в культурно-освітньому житті тогочасного суспільства, показати їх вплив на формування національної свідомості усіх верств населення.

Висновки до розділу

Огляд літератури досліджуваної проблеми показав відсутність у сучасній українській та зарубіжній історіографії комплексного наукового дослідження, яке б присвячувалося особливостям створення та діяльності українських та польських педагогічних книгозбірень Львова у 20-х – 30-х рр. ХХ ст. Дослідження комплексу питань, пов'язаних із функціонуванням бібліотечної сфери у Другій Речі Посполитій було започатковано ще у міжвоєнний період ХХ ст., проте науково виваженого вигляду історіографія

проблеми набула у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст., що пов'язано із, по-перше, введенням до наукового обігу раніше невідомих джерельних матеріалів і, по-друге, дистанціонуванням істориків, бібліотекознавців, педагогів від досліджуваних у дисертаційній роботі подій.

Дисертація побудована на різнопланових джерельній базі (законодавчі, нормативно-правові акти центральних органів влади; розпорядження Кураторії Львівської шкільної округи; документація бібліотек; матеріали українських та польських національно-культурних товариств, політичних партій, УПР в Польському сеймі та сенаті; мемуарна література; підручники, посібники, художня література, яка надходила до бібліотек Львова; періодична преса), яка у поєднанні з науковою / науково-популярною літературою формує цілісний образ досліджуваного об'єкту. Окремі джерельні матеріали потребували ретельної перевірки, оскільки були заідеологізовані або ж суб'єктивно відображали досліджувані процеси. Використавши значну кількість джерел вдалося систематизувати факти, дати їм наукову інтерпретацію, й, тим самим, спробувати об'єктивно підійти до вивчення поставленої в дисертації проблеми.

Робота виконана із дотриманням принципів історизму, всебічності, системності та наукового об'єктивізму, що передбачає дослідження явищ з урахуванням конкретно-історичного підходу, використанням достовірних фактів, вивчення подій як взаємопов'язаних і взаємозалежних частин великих соціально-політичних систем та підсистем у всьому комплексі їх ознак та виявів. У дослідженні використано систему як загальних для історичної науки методологічних принципів і підходів, так і спеціальних наукових методів, які уможливили залучити інформацію з різних джерел, дати їй критичну і аналітичну оцінку відповідно до принципів проблемно-хронологічного та історико-порівняльного підходів до вивчення політики польського уряду щодо ролі та місця бібліотек у міжвоєнні роки.

Використання широкого спектру методів спричинено бажанням запобігти однобокості в дослідженні бібліотек як осередків українського та

польського культурного та освітнього життя. Поєднання принципів та методів наукового дослідження дозволило уникнути невмотивованих суб'єктивних оцінок, що забезпечує наукову достовірність результатів. Набута теоретична база дозволила обґрунтовано підійти до вибору пошукового й дослідницького інструментарію, сформулювати аргументовані висновки та узагальнення.

РОЗДІЛ 2

БІБЛІОТЕЧНА СИСТЕМА ЛЬВОВА В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ЗАКОНОДАВЧИХ ІННОВАЦІЙ ПОЛЬСЬКОЇ ВЛАДИ

2.1. Вплив суспільно-культурних та політичних чинників на розбудову шкільництва та розвиток педагогічних бібліотек Львова

У міжвоєнні період ХХ ст. Львів залишався одним з найбільших міст Польщі, посідаючи за кількістю польського населення третє місце в державі після Варшави і Лодзі. Його суспільно-політичний та національно-культурний розвиток впливав із досягнень попередніх століть – місто було значним освітнім, науковим і культурним центром, де функціонували університет, низка вищих шкіл, гімназій, середніх та фахових шкіл, діяли численні музеї, бібліотеки, театри, видавництва, виходили десятки щоденних газет різними мовами.

Власне діяльність педагогічних бібліотек визначалася значимістю Львова як адміністративного, економічного, наукового, культурно-освітнього центру. Нові суспільно-політичні умови, що настали після завершення польсько-української війни 1918 – 1919 рр., не могли не вплинути на розбудову педагогічних книгозбірень. На відміну від польських бібліотек, особливої дискримінації зазнали школи та книгозбірні національних меншин.

Передусім виокремимо основні тенденції у розвитку української школи та бібліотечної сфери. Основний закон Польської держави (Додаток Е) гарантував українцям забезпечення культурно-освітніх прав, однак, фактично, конституційні тези так і залишилися політичними деклараціями, які не були впровадженні в життя до кінця 1930-х рр. Обіцянки влади, які стосувалися відкриття українських шкіл, забезпечення шкільних бібліотек українськими книгами, «фактично обернулися у глум і насмішку...» [352, с. 1].

На тлі невизначеного політико-правового статусу Східної Галичини після завершення Першої світової війни, польська влада декларувала створення «загальної, світської, безкоштовної школи, однаково доступної для всіх» [431, с. 235], однак уже упродовж 1919 – 1921 рр. ліквідувала на етнічних українських землях бл. 25 % українських шкіл у порівнянні з передвоєнними роками [387, с. 1]. Диспропорція між чисельністю польських та українських шкіл привела, з одного боку, до полонізації системи освіти, а з іншого – до погіршення якості навчання в українських школах. «Наука зводиться до забавки, до крикливих польських маніфестацій...», – констатували сучасники подій [384, с. 1].

Український часопис «Діло» наводив красномовні цифри, які підтверджували висловлені думки. Зокрема, у 1911 – 1912 шкільному році нараховувалося 1537 польських шкіл, у 1920 – 1921 ш.р. – 1872 школи (на 335 більше). Відповідно українських шкіл 2612 та 1930 відповідно (на 682 менше). У наступних роках негативна для українців тенденція посилювалася [384, с. 1], адже школа та бібліотека розглядалася польськими чиновниками з точки зору «виховання молодого покоління поляків, сповнених громадянським духом, добре обізнаних із рідною землею, її традиціями, ресурсами та господарством, у громадян, підготовлених і охочих до творчої праці у всіх сферах життя для добра Батьківщини й співгромадян» [431].

На думку відомих українських громадсько-політичних діячів переломним у шкільній політиці польського уряду щодо української школи став 1922 рік. Зокрема, виступаючи на засіданні освітньої комісії сейму Польщі український депутат С. Козицький 23 квітня 1923 р. зауважив, що якщо раніше польська місцева адміністрація не дбала про відкриття українських шкіл, але й водночас не «перешкоджала... закладати школи, хоч би й приватні», то після 1922 р. ситуація докорінно змінилася [359, с. 1], [538].

Після ухвали Ради послів держав Антанти про приєднання території Східної Галичини до складу Польщі від 14 березня 1923 р., розпочалася планомірна полонізація українського шкільництва та наповнення шкільних

бібліотек польською літературою. Українська шкільна бібліотека також була знищена. З цього приводу очільники УНП констатували, що «навіть та мізерна рештка здобутків, що лишилась на 1 січня 1923 р. в школі... поховані. Відібрано там все: школу, церкву, землю, громадянські права, працю здушено, обмежено навіть таку власність, як ім'я українське – нашу національну назву і прещеплювано якийсь неповажний термін (русин)...» [397, с. 2], [538].

Загрозливий стан українського шкільництва на етнічних українських землях Східної Галичини, привернув увагу української громадськості, викликав обурення партій національно-державницького табору. На міжпартійних нарадах 1922 – 1923 рр. УНП, УРП, УСДП, окрім питань політико-правового статусу Східної Галичини, неодноразово обговорювали проблему стану українського шкільництва та стану шкільних бібліотек. Делегати зібрання зверталися до українців краю з проханням надсилати інформацію про стан українських шкіл в повітах, факти звільнення з роботи вчителів, зміну мови викладання, нищення бібліотек [386, с. 1].

Мовне та шкільне питання були принциповими також для українських конформістських партій, які на відміну від партій національно-державницького табору взяли участь у виборах 1922 р. до вищого законодавчого органу Польщі. У сеймі українські послы утворили Українську парламентарну репрезентацію (УПР), представники якої вимагали вільного розвитку українських культурно-освітніх осередків на всіх українських етнічних землях [381, с. 1].

Українська школа – вагомий духовний компонент збереження українців як нації. Цей постулат став основоположним у діяльності партій національно-державницького табору. Зокрема на засіданні Головної Управи УРП 29 вересня 1923 р. ухвалено комунікат, у якому закликано українські політичні партії «всякими засобами протидіяти нищенню української школи, а зокрема піддержати матеріально і морально українську молодь в її боротьбі за Українські Високі Школи». Аналогічні завдання відображали резолюції

партійного з'їзду УРП, який відбувся у квітні 1924 р. Завдання піднесення культурно-освітнього рівня української молоді лідери українських політичних сил поклали, передусім, на національно-культурні товариства, які першій половині 1920-х рр. практично переслали функціонувати у регіоні [383, с. 1].

Критичні виступи відомих українських громадсько-політичних діячів у пресі та вічевих кампаніях залишився непоміченим владою. Зокрема часопис «Нова зоря» обурливо писав: «Шкільництво в Польщі знаходить майже від самого початку існування Польщі під знаком експериментування. Експериментують з народною школою, експериментують з середньою, роблять різні спроби також з високим шкільництвом... Якби то при допоміжі школи прорідити ряди національних меншин, ... незважаючи на те, що більш ніж одна третина населення Польщі непольська» [361, с. 5].

Утворення у 1925 р. УНДО (найвпливовіша політична партія в Західній Україні) радикалізувало суспільні настрої. У культурно-освітній сфері націонал-демократи виступали за: єдину, трудову, українську школу і безкоштовне навчання в ній; національне і моральне дошкільне, шкільне і позашкільне виховання; вільний доступ до навчання усіх дітей, незалежно від статі, соціального стану та віросповідання, а також за обов'язкову початкову освіту та державну допомогу малозабезпеченій частині молоді [505].

Значну увагу шкільництву та бібліотечній сфері приділяли члени УСРП. «Культурну відсталість поневолених кляс і націй використовують пануючі кляси і нації для закріплення свого панування, – відзначали соціалісти-радикали, – тому без піднесення культурного рівня працюючих не може бути повного визволення соціального і національного» [202, с. 23]. Першочергову роль у культурній програмі соціалісти-радикали відводили реформуванню освітньої галузі, пріоритетними складовими якого мали б виступити:

- демократизація шкільного управління;
- безплатність освіти в державних навчальних закладах;
- розвиток дошкільної, середньої, фахової і вищої освіти;
- вільний доступ до навчання хлопців і дівчат;

- державне утримання сиріт та малозабезпечених дітей;
- матеріальна підтримка існуючих навчальних закладів та бібліотек місцевими громадами [198].

У 1926 р. до влади у Польщі прийшов Ю. Пілсудський, який започаткував чергову хвилю асиміляційної політики держави щодо українського населення регіону. Зауважимо також, що надзвичайно гостро проблема захисту українського шкільництва обговорювалася українськими політичними силами під час виборчої кампанії 1928 р. до польського парламенту.

Важливо відзначити, що одним з проміжних етапів тотальної полонізації шкільництва Галичини було створення двомовних утраквістичних шкіл. Цьому сприяв закон про опитування (плебісцит), яких було передбачено можливість визначення мови навчання для дітей. Відповідно до цього закону необхідною умовою для відкриття національної школи була значна перевага тієї чи іншої національної меншини. Плебісцит слід було проводити періодично, кожні сім років, що теж не сприяло розвитку української школи.

Доповнення до закону про шкільну реформу були внесені Президентом Польщі у листопаді 1930 року. Цими доповненнями було передбачено, що зміна мови навчання школярів не може відбутися швидше ніж через сім років від дати «останньої ухвали, яка встановлювала мову навчання для даної школи» [449, с. 177]. У більшості двомовних шкіл на теренах Галичини та Західної Волині мова навчання останній раз була визначена у 1930 р., а наступне рішення щодо вибору мови навчання мало наступити не швидше 1937 р. Однак 20 лютого 1936 р. Комітет у справах національностей при Раді Міністерств Польщі ухвалив рішення про неможливість скасування шкіл з двома мовами навчання.

Відповідаючи на закиди українців щодо скорочення кількості українських шкіл та нищення бібліотек, міністр внутрішніх справ Польщі Б. Перацкий, заявив, що держава не буде заключати ніколи ніяких договорів з ніякою групою громадян, проте буде шанувати всі закони, гарантовані їм

Конституцією. Незважаючи на напружений характер польсько-українських взаємин, міністр ствердив, що «ні оден польський уряд не обмежував діяльності українців в господарській ділянці. Також у справі шкільній українці не мають причини жалітися» [371, с. 3].

Політика «нормалізації» польсько-українських відносин давала певні надії українцям на трансформацію освітньої політики Польщі. Проурядові сили обіцяли зберегти національну освіту та звільнити українських політичних в'язнів, обмежити колонізацію західноукраїнських земель, допустити на державну службу українців, надати позики та кредити українським господарським, культурно-освітнім і спортивним організаціям.

На жаль, «нормалізація» польсько-українських відносин, що розпочалася у 1935 р., не принесла для українців бажаних змін в культурно-освітній сфері. У цей період прослідковується загальна тенденція до зменшення кількості україномовних шкіл. Зокрема, у 1930 – 1931 рр. у сільській місцевості Галичини та Західної Волині нараховувалося 384,6 тис дітей української національності. У польських школах навчалися 56,7 тис. дітей, в утравістичних – 250,8 тис. і в українських – 77,1 тис. У містах із 31,2 тис. дітей української національності в міських школах навчалось 22,5 тис., в утравістичних – 6,6 тис. і в українських – 2,1 тис. Проте, на початку 1936 – 1937 навчальних років кількість дітей української національності, що навчалися в українських школах зменшилася до 36,5 тис. [591, с. 174–177].

Щодо безпосередньо Львова, у 1937 – 1938 навчальних роках у місті працювали: дві державні гімназії з українською мовою викладання; декілька приватних українських гімназій (загалом у Галичині нараховувалося 16 таких навчальних закладів); дівоча школа за програмою чотирирічної гуманістичної гімназії товариства «Рідна школа», а також дівоча школа сестер Василіанок [517].

Наголосимо, що у сфері освіти, окрім політичних чинників, відчувався вплив католицизму. У школі запроваджено обов'язкове викладання релігії, яке не повинно було суперечити освітньому законодавству. Кандидатів на

викладання релігії в школі пропонувало церковне керівництво. Найчастіше на посаду катехита у Львівській архидієцезії призначали священників відповідно до конкурсу, який проводила Кураторія Львівської шкільної округи [567, с. 103].

Значні успіхи у сфері творення бібліотек належать німецькій громаді Львова. Незважаючи на те, що бл. 56 % німців згідно з переписом 1910 р. були неписьменними, упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. ситуація докорінно змінилася (збільшилася кількість духовенства і шкільних вчителів) особливо після утворення німцями в Галичині власної організації – Асоціації християнських німців в Галичині (АХН), яка стала головним політичним і культурним утворенням цієї національної меншини. Ще напередодні Першої світової війни (1912 р.) АХН заснував у Львові читальну залу німецької мови (Deutsche Lesehalle), яка нараховувала 1246 творів художньої / наукової літератури (сучасна вул. Зелена, 13). Проте, під час польсько-українських вуличних боїв в листопаді 1918 року бібліотека була розграбована [651, s. 65].

На відміну від українців Львова, німецькі переселенці після завершення польсько-української війни не зуміли розбудувати власну мережу бібліотек і, тим більше, не могли конкурувати з польськими освітніми інституціями, які досягли вагомих результатів у цій сфері. Згідно із звітами TSL, ще до початку Першої світової війни (1913 р.) товариству вдалося створити 1291 книгозбірню, 23 читальні зали та 65 мандруючих бібліотек (загальна колекція книг досягла майже 410 тис. примірників, а кількість читачів збільшилася до 70 тис. (68 924 особи) [753, s. 2–3].

У 1914 – 1920-х рр. бл. 2/3 німців (63,8 %) проживали в селі, і лише третина (36,2 %) – у містах. У Львові, зокрема, нараховувалося 2448 (0,8 %) представників цієї національності (бл. 50 % – євангелісти, бл. 40 % – католики). На темпи організації бібліотек німцями Галичини вплинула фінансова скрута, полонізація системи освіти, незначна кількість інтелігенції та відсутність німців у центральних органах влади (тільки в Сеймі другої каденції (1928 р.) з'явився їх представник). У 1919 р. польська влада

ліквідувала АХН, що пригальмувало утворення нових бібліотек та значно ускладнило функціонування уже існуючих (товариство відновило діяльність у 1922 р.) [651, s. 83–85].

Розділений за віровизнанням німецький культурний рух Львова у 20-х – 30-х рр. ХХ ст. потребував чіткої координації. Цю функцію починаючи із 1923 р. почало виконувати АХН, яке, на жаль, не віднесло бібліотечну справу до своїх пріоритетів. У цей період більшість німецьких публічних бібліотек були малими / середніми за своїми розмірами (колекції 300 – 600 томів) і упродовж багатьох років вони функціонували без змін. Частина книгозбірень створювалася при приходах євангельської церкви, приміщенні місцевих відділень АХН або ж книгарнях. Наголосимо, що більшість німецьких бібліотек склалися з трьох секцій: художньої, науково-популярної та молодіжної літератури [651].

У значно кращому становищі перебували шкільні бібліотеки, особливо ті із них, які були створені при приватних навчальних закладах. У 1920-х – 1930-х р. вони комплектувалися значною кількістю підручників польською мовою, окрім традиційної німецької літератури. Нерідко зустрічався поділ бібліотеки на чотири секції – польсько-, німецько-, англійсько- та французькомовну. Окремі Львівські школи розділяли шкільну книгозбірню на: (а) учительську, (б) учнівську, а також (в) польськомовну та (г) бібліотеку періодичних видань. Книгозбірні, створені у середніх школах Львова не відзначалися своєю багато чисельністю. Зокрема, у приватній євангелічній школі у 1928 – 1929 рр. було тільки 543 книг [651].

Незважаючи на те, що згідно з переписом населення 1921 р. відсоток неписьменних серед німців Львова становив бл. 6,6 %, з певною насторогою можемо відзначити, що культура читання у німців була на доволі низькому рівні, про що, зокрема, свідчить їх слабка зацікавленість у газетах, журналах, а також невелика кількість читачів у бібліотеках. Так, у 1929 р. у Львові дві найбільші німецькі бібліотеки – Deutsche Lesehalle (нараховувала 2040 томів) і Bürgerverein (нараховувала 1036 томів) відвідало 1989 і 1910 читачів

відповідно [651]. Ці чинник сприяли скороченню витрат провідних видавництв на друковане «німецькомовне слово». Суттєво не збільшили кількість відвідувачів бібліотек «Тижні німецької книги», які у 20-х – 30-х рр. XX ст. організовували німецькі національно-культурні товариства Львова. Зокрема, у приватній євангельській школі у 1930 – 1931 рр. учитель В. Егер організував т. зв. «День книги» та виступив з лекцією про історію виникнення і розвиток книги [651].

Як і раніше, місцеві німецькі католики могли розвивати свою культуру і мову в приватних школах та будинках німецької мови. Проаналізувавши читацькі інтереси місцевих німців констатуємо, що більшість видавництв упродовж 1920-х – 1930-х рр. інвестували у публікацію німецькомовних підручників (38,4 %) та популярних книг (31,7 %), значно менше – на друк фантастики (13,7 %) і наукової книги (16,2 %). Основними центрами німецького книговидання у Другій Речі Посполитій стали Катовіце та Познань, звідки видання поширювалися в інші частини країни, зокрема Львів [651].

Значною популярністю у німців Львова користувалися часописи – «Der Kurier Oberschlesischer», «Deutsche Rundschau», «Freie Presse» і «Posener Tageblatt». Їх тематичне наповнення значно розширилося після створення у Польщі Німецького союзу журналістів («Verband der Deutschen Redakteur Polen») (1935 р.). Місцеві журналісти писали про розвиток освіти, популярні книги, новинки, які з'явилися у бібліотеках, закликали своїх співвітчизників активніше користуватися книгозбірнями Львова [651].

Значно менше бібліотек у міжвоєнний період XX ст. належали єврейському населенню Львова, хоча вони (євреї) займали друге місце після українців серед національних меншин держави. Згідно з переписом 1931 р. у Другій Речі Посполитій нараховувалося 2 737 600 осіб єврейської національності (8,6 % від загальної чисельності населення), з яких 2 489 634 осіб (90,9 %) розмовляли ідишем, а 243 539 осіб (8,9 %) – івритом. Абсолютна більшість євреїв проживали у великих містах – Лодзі (31,7 % від

загальної чисельності населення), Варшаві (28,4 %), Вільнюсі (27,9 %), Львові (24,1%), Кракові (20,8 %) та ін. Політична / культурна / релігійна диференціація єврейської громади вплинула на їх літературні уподобання, сприяла посиленню взаємної неприязні [651].

Конфронтацію посилила соціальна розрізненість євреїв – 58,7 % прихильників віри Мойсея були зайняті в торгівлі, 21,3 % – виробництві (єврейські робітники працювали здебільшого на невеликих фабриках, часто – промислі). Бл. 12 % із них заробляли на життя у сфері комунікацій і транспорту, і тільки менше 5 % були пов'язані з сільським господарством. Водночас наголосимо, що 24,3 % євреїв були зайняті в галузі освіти і охороні здоров'я (53,4%). Чимало євреїв Львова були також юристами [651].

Характерною ознакою євреїв був відносно низький відсоток неписьменних. Згідно з даними перепису 1931 р. майже 80% прихильників релігії Мойсея могли читати і писати і тільки 13,7% були анальфабетами. Така статистика не випадкова – єврейські діти здобували освіту і залишалися під сильним впливом релігійної освіти (*chaderachy*). Проте більшість здобувала освіту в державних школах з польською мовою навчання або ж в т зв. утравістичних (*utrakwistycznych*) (польсько-єврейських) навчальних закладах. Для прикладу, у 1937 – 1938 рр. у Другій Речі Посполитій працювало 245 початкових з єврейською мовою навчання. Ще бл. 100 шкіл були утравістичними. Згідно з даними Статистичного щорічника Польської Республіки у 1929 – 1930 рр. євреї становили 19,3 % усіх учнів держави.

Незважаючи на таку кількість учнів, євреї Львова не зуміли організувати розгалужену мережу бібліотек, хоча й сформували низку культурних організацій (у сфері освіти, науки, спорту), які в значній мірі перебували під впливом релігії і конкурували одна з одною і створили декілька політичних партій, найвпливовішою з яких у Галичині була сіоністська і соціалістична. Сіоністський рух був пов'язаний з єврейською культурно-освітньою асоціацією «Тарбут». Бунд був пов'язаний з асоціацією

«Kultur-Lige» (заснований у 1926 р.), основне завдання якого полягало у турботі про розвиток і поширення єврейської культури [651].

Значна кількість культурно-освітніх організацій не вплинула, як уже зазначалося, на поширення єврейського бібліотечного руху. У Другій Речі Посполитій у 1931 р. функціонувало 748 єврейських бібліотек, освітніх центрів (нараховували 860 806 томів). Однак одразу ж зауважимо, що більшість книгозбірень були розташовані у Варшаві. У столиці, зокрема, функціонувала велика синагога при якій діяла іудейська книгозбірня – одна з найбільших єврейських бібліотек в довоєнній Європі (у 1934 р. нараховувала понад 34 тис. книг). На відміну від Львова, єврейські бібліотеки наукового профілю були також у Вільнюсі, Білостоці та Кельце [651].

Не мали власних бібліотек білоруська спільнота Львова. Загалом, більшість представників цієї нації проживали у сільській місцевості на північному сході країни, північніше від Прип'яті, у верхньому басейні Німану і лівому берегу р. Даугава (96,1 % – проживали у сільській місцевості і тільки 32 737 осіб – у містах (3,9 %). Відзначимо, що 2 % від всього білоруського суспільства складала інтелігенція, що вплинуло на поширення бібліотечного руху. Як результат – у 1920-х – 1930-х рр. бл. 50% білорусів були неписьменними [651].

Загалом, у 1928 – 1929 рр. у Польщі функціонувало 23 початкові, три приватні і 32 громадські утравістичні школи, при яких діяли бібліотеки. Їх підтримували культурно-освітні організації (Соціально-культурне товариство, Асоціація білоруської школи, Білоруське наукове товариство, Білоруське видавниче товариство), більшість із яких, однак, поширювали свою діяльність виключно на Вільнюс. Найцінніша білоруська бібліотека була заснована у 1921 р. у Вільнюсі при Музеї імені Івана Люцкевіча (нараховувала декілька тисяч томів книг, а також відбитки Білоруських видавництв початку XVI ст.). Власну бібліотеку мало також Білоруське наукове товариство, створене у 1918 р. з ініціативи білоруської інтелігенції [651].

Таким чином, ухвалені на зламі 1920 – 1930-х рр. закони у сфері освіти діяли без суттєвих змін до початку Другої світової війни та сприяли полонізації нації шкіл національних меншин. Найвідчутніших змін зазнали навчальні заклади українців. Для прикладу, у 1937 – 1938 рр. у Польщі була тільки 461 (41 приватна) загальна школа та 24 гімназії і ліцеї з українською мовою викладання (19 приватних). Утраквістичними були 3064 загальні та 2 середні школи. Також в українських, німецьких, єврейських школах не вистарчало бібліотек, підручників рідною мовою, через що діти були змушені навчатися із польських книг [306, 1938, Ч. 7 – 12].

2.2. Законодавче забезпечення функціонування педагогічних бібліотек

Упродовж 1920-х – 1930-х рр. бібліотечна сфера у Другій Речі Посполитій перебувала під пильним наглядом польської влади, яка перебрала контроль над створенням книгозбірень, їх комплектацією та читацькими інтересами всіх верств населення, особливо молоді. До реалізації цих завдань була причетна вся вертикаль влади – від центральної (декрети, розпорядження профільного міністерства) до місцевої (інструкції Кураторії Львівської шкільної округи).

Завершення польсько-української війни 1918 – 1919 рр. та відновлення незалежності Польської держави вимагало від нової влади законодавчого врегулювання культурно-освітньої сфери. Не була винятком робота книгозбірень, які в період Австро-Угорської імперії та ЗУНР масово створювалися при навчальних закладах, національно-культурних та педагогічних товариствах інших організаціях недержавного сектору.

Уже 7 лютого 1919 р. опубліковано декрет «Про шкільний обов'язок», який заклав фундамент польського законодавства в освітній сфері. Законодавчий акт:

- запроваджував обов'язкове навчання для всіх дітей шкільного віку незалежно від соціального походження у початковій 7-класній школі;
- зобов'язував місцеву владу засновувати початкові школи у кожній місцевості, де кількість дітей у віці 7 – 14 років не була меншою за 40;
- передбачав збереження існуючих та створення початкових шкіл з чотирирічним обов'язковим і трирічним додатковим / п'ятирічним обов'язковим і дворічним додатковим навчанням до часу створення у всіх місцевостях повних 7-класних початкових шкіл та ін. [206].

Згодом Міністерство віровизнань і публічної освіти розпорядилося перенести давні рукописи, стародруки та книги, які мало використовувались у загальноосвітніх школах / гімназіях до університетських та фахових бібліотек. Однак така маніпуляція фондами не зменшила суспільного значення шкільних книгозбірень та створила додаткові проблеми для української та польської учнівської молоді.

Того ж року, згідно з розпорядженням міністра віросповідань та народної освіти, для дітей початкових шкіл запроваджено додаткове навчання з метою «вироблення зацікавлення до читання і подальшого навчання». Проте, зважаючи на радянсько-польське протистояння, брак належного фінансування освітньої сфери, що передусім проявлялося в неналежному комплектуванні шкіл навчальною літературою, на створення сприятливих матеріальних умов для функціонування бібліотек, забезпечення бібліотекарів гідною заробітною платою у тогочасних реаліях розраховувати не доводилося. На значно радикальніші кроки польська влада наважилася на початку 1920-х рр. Зокрема, 8 лютого 1921 р. створено Львівську шкільну округу, до якої увійшли Львівське, Станиславівське та Тернопільське воєводства [314, 1921, № 16, роз. 97]. Згодом ухвалено закони «Про закладання і утримання державних початкових шкіл» (1922 р.), «Про створення і утримання громадських початкових шкіл» (1922 р.). Окреслені заходи дозволили, по-перше, розприділити кошти на утримання шкіл та бібліотек між місцевою та центральною владою і, по-друге, заклали підґрунтя

для формування приватного освітнього сектору.

Передбачалося, що державний бюджет буде спрямовуватися на закупівлю підручників для бібліотек, а кошти місцевої громади використовуватимуться на утримання приміщень, служб порядку і чистоти тощо. «Проте виявилось, що муніципалітети не в змозі виконати покладені на них гігантські, пов'язані з цим навантаження, в той час як держава не була зобов'язана долучитися до витрат, – зауважувала сучасна українська дослідниця А. Алексієвець. – По суті, ці правові документи сприяли створенню специфічної шкільної мережі, яка характеризувалася високою щільністю при низькому ступені організації шкіл, що негативно позначилося на рівні початкової освіти, доступної для сільських дітей, і було вагомою перешкодою у здобутті ними середньої освіти» [431].

В українській громадськості особливого оптимізму окреслені законодавчі акти не викликали. «В області шкільництва діються нечувані річи від хвилі, коли Східна Галичина опинилася під польською владою, – йдеться у повідомленням місцевої преси. – Вже те, що шкільна влада робила з українським учительством, далі перешкоди й труднощі..., перемінювання викладової мови... вже те давало повне право остерігати наше громадянство перед польські походи на українські школи, давало повне право взивати українське громадянство до оборони школи й охорони власних дітей перед лихим виховним впливом» [386, с. 1].

Законодавчі акти кінця 10-х – початку 20-х рр. ХХ ст. практично не торкнулися бібліотек, які існували при громадських інституціях та забезпечували своє існування силами (коштами) меценатів. Проте, якщо відновлення діяльності польських бібліотек у Львові толерувалося владою, то українські підпали під жорсткий пресинг дискримінаційного законодавства. Місцеві чиновники затягували реєстрацію статутів українських національно-культурних товариств, чим унеможлилювали повноцінне відновлення діяльності книгозбірень, які існували при них.

Рішення Ради амбасадорів (1923 р.) та перехід Галичини під

юрисдикцію Польської держави стимулювали появу нових законодавчих актів, які не могли не відбитися на функціонуванні педагогічних бібліотек. Зокрема, для узаконення ліквідації іншомовних шкіл польський сейм 31 липня 1924 р. прийняв сумнозвісний Закон «Про деякі положення в організації шкільництва», згідно з якими у державних школах, на територіях де проживало 25 % непольського населення батьки, за умов наявності в шкільній окрузі 40-а дітей шкільного віку, могли отримати освіту рідною мовою [362, с. 3]. «Згадані параграфи віддають учителя в цілковиту залежність від суспільного шумовиння, яке безцеремонно може кожної хвили зруйнувати його морально й матеріально», – відзначали українські учителі [380, с. 13].

Згідно з основними положеннями мовного закону від 31 липня 1924 р., державною мовою на території Польської держави проголошувалася виключно польська мова.

Шоста стаття закону передбачала об'єднання в окремих місцевостях польських та українських шкіл в одну спільну двомовну. Після об'єднання шкіл передбачалося викладання українською мовою таких предметів: релігія (для греко-католиків та православних); латинська мова; українська мова; малювання; фізкультура (15 год. / тиждень). Польською мовою мали викладатись: релігія (для римо-католиків); польська мова; історія; географія; математика; природа (17 год. / тиждень) [431, с. 235–238].

«Ці законні постанови без коментарів говорять ясно, – йдеться у «Ділі», – скільки енергії треба буде вложити українському громадянству, щоби... там де нам це належиться добитися школи з викладовою українською мовою...» [431, с. 235–238]. Закон позбавив українців права організації народних шкіл та значно ускладнив процес комплектації шкільних бібліотек україномовною літературою.

Проте існували й діаметрально протилежні оцінки т. зв. «утраквістичних законів». «Шум остільки непотрібний, що закон сей у нічому не торкнувся в життю української школи, та не ввів фактично ані

найменшої зміни хоч би в одній школі. Бо чим же є сей закон? Тим самим що всякий інший закон – теоретичним підтвердженням того фактичного стану, який запанував у реальному життю. Наші народні школи в Східній Галичині від 3-ох літ і так були вже чисто польські...», – відзначали українські педагоги [393, с. 25].

Щодо педагогічних книгозбірень, 23 квітня 1925 р. Міністерство віровизнань і публічної освіти оприлюднило інструкцію про організацію бібліотек у середніх та загальноосвітніх школах. У документі зазначалося, що шкільна бібліотека – єдина, неподільна без поділу на класи. Її керівником призначався один з учителів, який мав тісно співпрацювати зі своїми колегами у питаннях добору рекомендованої літератури [70, арк. 1–8].

Наголошено, що у випадку відсутності спеціальної обладнаної кімнати, книги у шафах мали розміщуватися в світлій частині класу (категорично заборонялося ставити їх в коридорах). Передбачалося, що шкільні книгозбірні будуть працювати одну годину не менше як двічі на тиждень у вільний від основних занять час. Натомість читальний зал з фондом підручників, атласів, альбомів мав бути відчиненим для читачів щоденно дві години, а відвідувачам гарантувався вільний доступ до літератури [70, арк. 1–8].

Окрему увагу чиновники присвятили «бібліотечному репертуару», який мав формуватися відповідно до особливостей навчального закладу, ідейної спрямованості та морального змісту книжок. Застережено, що в бібліотеці можуть бути тільки ті книги, які рекомендовані профільним міністерством, або ж «книжки, за зміст яких поручався учитель і підтвердив своїм підписом». Підбираючи потрібну літературу з дидактичною метою, адміністрація навчального закладу мала дотримуватися вимог опублікованих в покажчиках, а також повинна була б звертати увагу на «ошатність книжки». Належало щорічно вилучати з книгозбірні книги, в яких:

- бракувало аркушів;
- погано «трималася палітурка»;
- окремі аркуші були «забруднені або засмальцьовані».

Така література підлягала списанню спеціальною комісією у складі керівника навчального закладу і бібліотекаря [70, арк. 1–8].

Література, яка поступала в бібліотеку, обов'язково реєструвалася і отримувала інвентаризаційний номер. Читачам заборонялося видавати не внесену до реєстру літературу. Кожна заінвентаризована позиція вносилася у два карткові каталоги (алфавітний і предметний). Особлива увага чиновників зверталась на те, щоб при формуванні каталогу були використані відповідні рекомендації (напр.: «Примітках каталогізації в польських бібліотеках. Алфавітний каталог друків» (Варшава, 1934)).

Існували й певні застереження щодо формування каталогів. Алфавітний і предметний каталоги мали формувати виключно школи третього ступеня. У школах першого ступеня бібліотекарі мали використовувати алфавітний каталог у вигляді настінного плакату, а в школах другого ступеня такий каталог поділявся відповідно до рівня знань учнів [70, арк. 1–8].

Щодо умов збереження літератури, відзначено, що кожна книга мала бути загорнена в білий / кольоровий папір та пронумерована на торці. Профільне міністерство рекомендовано нагадувати молоді про мету бережного ставлення до книжки (естетика, гігієна, матеріальні кошти і т.д.). На звороті першої обкладинки книги рекомендувалося вклеїти екслібрис, а останньої – листочок, куди вносилися зауваження про різні пошкодження.

Значну увагу в інструкції звернено на особливості видачі книг читачам, дотримання контролю за їх поверненням та веденням статистики руху літератури і читачів. Заохочувалося виготовлення бібліографічних карточок та коробок для їхнього збереження учнями на практичних заняттях. Також бібліотекарям надано адреси для купівлі необхідних матеріалів для бібліотечної роботи (каталожні картки, читацькі формуляри, бланки для ведення статистики і звітів, екслібриси та ін.). Відзначимо, що бібліотечний реквізит друкувала державна друкарня (вул. Зелена, 7) і Товариство народної школи (вул. Чарнецького, 1) [70, арк. 1–8].

Після травневого перевороту 1926 р. у Другій Речі Посполитій з новою силою продовжено курс державної асиміляції національних меншин, передусім – українців. На практиці це означало, що завдання школи полягало у вихованні свідомого польського громадянина через прив'язаність до державних інституцій та державних традицій і т. ін. Вагома роль у цьому процесі відводилась шкільним бібліотекам, а також книгозбірням, які функціонували при громадських інституціях, передусім Товариства школи людової.

Окрім центральної влади, значну увагу розвитку бібліотечної сфери приділяли місцеві чиновники. Зокрема, наприкінці 1927 р. Кураторія Львівської шкільної округи розглядала питання про стан бібліотек у загальноосвітніх школах. У документі, що побачив світ 31 грудня того ж року за підписом куратора І. Питляковського, наголошено на необхідності:

- провести детальну інвентаризацію бібліотек державних і приватних шкіл не пізніше 1 березня 1928 р.;
- зберігати інвентаризаційні акти серед шкільної документації і надавати їх для ознайомлення інспекторам;
- визначити кількість літератури, яку отримала бібліотека починаючи від квітня 1925 р.;
- вказати кількість книг польською, українською та німецькою мовами.
- готувати статистичні відомості про внутрішній бібліотечний рух у шкільних закладах до 15 серпня кожного року [69, арк. 1].

Директива Кураторії Львівської шкільної округи стала базовим документом, який зберіг чинність упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. та започаткував тотальний контроль над бібліотечною сферою. Надалі директори шкіл зобов'язувалися щорічно подавати звіти, в яких повинні були фіксувати кількість книг, їх стан, пристосованість приміщень до потреб книгозбірні, а також вказувати на читацькі уподобання учнів.

Тотальному контролю влади підпадали також бібліотеки національних меншин, зокрема українських національно-культурних, педагогічних

товариств. Стримуючим чинником для їх розбудови була відсутність державного фінансування та толеранції влади, а також штучні перепони на шляху до поширення української друкованих видань. Зокрема, 15 квітня 1927 р. товариства «Просвіта» та «Рідна школа» заявили, що організація курсів для неписьменних паралізована адміністративними та шкільними органами. Останні наполягали на тому, що питання організації курсів з ліквідації неписьменності належить до компетенції шкільної адміністрації [449, с. 180].

Проблему остаточно врегулювало розпорядження «Про заснування приватних курсів для дорослих» від 13 березня 1933 р. Дозвіл організувати курси для навчання неписьменних усім міг бути наданий усім товариствам, у статутах яких була зазначена ця умова. На курси, що організувалися при читальнях, можна було зарахувати лише членів товариства «Просвіти», отже кожен, хто мав бажання навчитися грамоті, повинен був стати членом цієї читальні. Однак, розпорядженням були введені й певні обмеження – заборонялося приймати дітей шкільного віку, а також видавати будь-які посвідчення про навчання / закінчення курсів. Контроль за проведенням курсів здійснювала Львівська шкільна кураторія. Для курсів, які організувалися періодично, потрібно було повідомляти адміністративну владу окремим зверненням.

У 1930 – 1931 н. р. оприлюднено нову редакцію гімназійних програм, у яких втілювалося прагнення Міністерств віровизнань і публічної освіти остаточно ліквідувати відмінності між різними типами вищих гімназійних шкіл та наблизити загальну середню освіту до гуманістичного напрямку. Згодом при Кураторії Львівської шкільної округи була створена Комісія з рецензування книг для українських шкіл, члени якої виступали проти написання підручників українською літературною мовою. Траплялося, що комісія не допускала до друку книжки з творами визначних українських поетів і прозаїків XIX – початку XX ст., зокрема, Т. Шевченка, Лесі Українки, М. Коцюбинського та ін. Водночас у книгах, які рекомендувала комісія до друку, нерідко принижувалася гідність українців, спотворювалося історичне

минуле [580, с. 224]. На захист української школи та бібліотеки ставало усе національно-свідоме громадянство Львова та Галичини загалом.

Чергова освітня реформа 1937 р. запропонувала суспільству триступеневу систему початкових шкіл. Передбачалося, що школа I-го ступеня буде чотирикласною, II ступеня – шестикласною, III-го – семикласною. У 1938 – 1939 навчальному році у Львівському, Станіславському і Тернопільському воєводствах із 5 тисяч шкіл – 3,4 тис. (68,9 %) були школами I-го ступеня, у яких діти отримували тільки базові знання та навички (навчалось 38,7 % усіх дітей шкільного віку), у школах II-го ступеня навчалось 22,9 % дітей, а III-го – 37,4 % [591, с. 17–177].

Реформа шкільництва вимагала безпосереднього втручання влади у бібліотечну сферу. У 1937 р. Міністерство віровизнань і освіти ініціювало вироблення нової, деталізованої інструкції щодо функціонування шкільних бібліотек. Основне її завдання полягало в узгодженні роботи шкільних бібліотек з новими навчальними програмами, інтеграції книгозбірень в єдину бібліотечну мережу. Роботу над цим проектом розпочали А. Лисаковський і М. Лодинський, але початок Другої світової війни не дозволив реалізувати задуми.

Передбачалося, що безпосередній нагляд за шкільною бібліотекою здійснюватиме директор навчального закладу. У звітних документах, він повинен був би зазначати: відповідність приміщення бібліотеки санітарно-гігієнічним вимогам; динаміку збільшення / зменшення книг у бібліотеці; регламент роботи книгозбірні; кількість читачів у розрізі кожного класу; кількість прочитаних книг одним учнем упродовж року тощо [641, с. 324].

Таким чином, упродовж 1920-х – 1930-х рр. побачили світ численні законодавчі / нормативно-правові акти, які безпосередньо або ж опосередковано регулювали бібліотечну сферу у Другій Речі Посполитій. Перші з них були оприлюднені після відновлення Польської держави та заклали підвалини для подальшої полонізації та асиміляції титульної нації краю, оскільки обмежували сферу використання української книги,

скорочували кількість українських шкіл разом із педагогічними книгозбірнями.

Висновки до розділу

Поразка українців у національно-визвольній війні 1918 – 1919 рр. визначила загальні контури політики польських урядів у бібліотечній сфері на західноукраїнських землях упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. Школу та бібліотеки влада використовувала для насадження населенню «бажаного» світогляду, що, однак, не вплинуло на покращення матеріального-технічного стану навіть польських книгозбірень. Звичайно, бібліотеки українських національно-культурних, педагогічних, учительських товариств не тільки не отримували державних дотацій, але й, не рідко, підпадали під пресинг польського законодавства та зловживань місцевих чиновників (особливо у перші післявоєнні роки, період пацифікації та напередодні Другої світової війни).

На покращення стану фінансування українських бібліотек Львова (шкільних, а також тих, які функціонували при різноманітних громадських інституціях) не вплинув процес розбудови громадянського суспільства у 20-х – 30-х рр., хоча катастрофічний стан українського шкільництва у Галичині, привернув увагу української громадськості, викликав закономірне обурення партій національно-державницького табору (УНДО, УСПр, наприкінці 1920-х рр. – першій половині 1930-х рр. – УСДП), неодноразово ставав предметом дебатів у польському сеймі та сенаті. Політика «нормалізації» польсько-українських відносин, започаткована УНДО, істотно не покращила ставлення влади до українських бібліотек та загалом національно-культурної сфери.

Польські книгозбірні у досліджуваній період отримали толеранцію та підтримку влади всіх рівнів, через що їх кількість динамічно зростала упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. Статистичні дані свідчать, що збільшувалася не тільки їх кількість, але й покращувалося тематичне

наповнення, через що їх відвідували окрім польського населення Львова, представники національних меншин – українці, євреї, німці, білоруси та ін. Значну увагу місцева влада приділила ДЦПБЛ, розбудову якої перервала Друга світова війна.

Розпад Австро-Угорської імперії та відновлення Польської державності привело до докорінної трансформації законодавчої сфери, яка стосувалася функціонування педагогічних бібліотек. Законодавчі акти (декрети, закони «Про шкільний обов'язок» (1919 р.) , «Про деякі положення в організації шкільництва» (1924 р.) та ін.), інструкції Міністерства віровизнань і публічної освіти про організацію бібліотек у середніх та загальноосвітніх школах, директиви Кураторії Львівської шкільної округи та інші нормативно-правові акти 1920-х – 1930-х рр. заклали підґрунтя для створення та розвитку педагогічних книгозбірень Львова. Законодавство регламентувало та створювало шаблони при заснуванні / відновленні діяльності бібліотек, формувало «інформаційне поле» для наповнення їх фондів (за винятком приватних колекцій, книгозбірень громадських інституцій, приватних колекцій тощо), вказувало на особливості зберігання книг та ін.

РОЗДІЛ 3

УКРАЇНСЬКІ БІБЛІОТЕКИ ОСВІТНІХ УСТАНОВ ТА ГРОМАДСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ ЛЬВОВА

3.1. Шкільні бібліотеки Львова в умовах полонізації системи освіти

Згідно з даними Головного статистичного управління, напередодні Другої світової війни у Польщі нараховувалося 34 480 бібліотек (15 млн 800 тис. томів). Із них на публічні бібліотеки припадало 26,9 % (38,1 % томів), на бібліотеки «вселюдних» шкіл – 66 % (38,1 % томів), середніх шкіл – 3,9 % (5,4 % томів), учительських шкіл – 1 % (4 % томів), «високих шкіл» – 0,06 % (17,4 % томів), військові бібліотеки – 0,04 % (1,4 %), тюремні бібліотеки 0,4 % (0,6 % томів) [372, с. 1].

Таким чином, шкільні бібліотеки становили понад 70 % від загальної кількості усіх бібліотек держави. Проте, упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. більшість бібліотек були польськими (73,7 %). Українські книгозбірні становили тільки 14,4 % від загальної кількості усіх освітніх бібліотек держави). На одну польську бібліотеку припадало бл. 760 книг, а українську – 218 [347, с. 140].

У розвитку українських шкільних бібліотек, з певною насторогою, можна виокремити три періоди:

1) 1918 – 1923 рр. – характеризується ліквідацією законодавчої та нормативно-правової бази Австро-Угорщини та ЗУНР в освітній сфері, початком репресій над українськими педагогами, бібліотекарями та формуванням основ нового шкільного законодавства;

2) 1924 – 1931 рр. – означений посиленням полонізації українського шкільництва, скороченням чисельності українських шкіл та запровадженням т. зв. «утраквістичних» (двомовних) навчальних закладів;

3) 1932 – 1939 рр. – визначається фактичною ліквідацією шкіл національних меншин, уніфікацією навчальних програм та визначенням пріоритетів у комплектації шкіл навчальною літературою, посиленням уваги влади до читацьких уподобань школярів.

Одразу ж зауважимо, що чимало українських дітей взагалі не відвідували навчальних закладів, бойкотуючи, таким чином, польський владний режим (детальніше див. п. 3.3.). Українська національно-свідома громадськість невтомно наголошувала, що «не посилення до школи – це не є засіб боротьби. Те, що дитина не ходить до школи, відіб'ється на ній самій, відіб'ється на народі, коли серед нього зростатиме число неграмотних. Нашою неграмотністю, спричиненою польською шкільною господаркою, побивали нас поляки перед цілим культурним світом. Виказуючи велике число неграмотних у нас, заявляли, що наша неграмотність є вислідом нашої неохоти до науки й знання. Не посилати дітей до школи – це тільки вислід охоронити себе від лихого впливу. Але тут треба здобувати позиції, треба будувати, хоч би навіть серед дуже несприятливих умов» [347, с. 140].

Упродовж першого періоду бібліотеки українських шкіл переживали період становлення та адаптації до польського законодавства. Характерні риси цього етапу – нестача кваліфікованих українських педагогів, які б усвідомлювали важливе значення шкільних книгозбірень у національно-культурному розвитку дітей, і брак коштів на комплектацію українських шкільних бібліотек необхідною літературою в умовах відсутності державного фінансування.

Навчальний процес в українських народних школах, які до того ж польська влада намагалася ліквідувати, виявив жахливу картину – 43 % учителів на початку 1920-х рр. були некваліфікованими. Українські педагоги із жалем відзначали: «Середні школи не виховують повіреної собі молодіжи до практичного життя і не виробляють у неї характерности, натомість кладуть велику вагу на відомости, які ученикам у життю ніколи не придадуться» [394, с. 3].

У таких умовах, допомогу в організації українських за духом шкільних бібліотек намагалися надавати національно-культурні товариства. «Де є такий учитель, що не цинив би найкрасшої перлини своєї школи – шкільної бібліотеки? Де є такий педагог, що не бажав би при навчанню письма покористуватися самотнім і найліпшим орудником методичним – шкільною бібліотекою? Де є такий виховник, що бажаючи викресати з своїх діточок найвисші етичні, інтелектуальні й суспільні цінності, погордив би таким могутнім засобом виховання, як – шкільна бібліотека», – задавали риторичні запитання українські педагоги [394, с. 1–2]. Шукаючи відповідь на них, члени товариства «Взаїмна поміч українського вчительства» прийшли до однозначної відповіді: «Ні! Немає серед українського народного учительства такої одиниці, що не розуміла б, недооцінювала, чи не бажала собі шкільної бібліотеки» [394, с. 2]. Водночас, брак педагогічних бібліотек учительській організації пояснювали не низьким національним рівнем українських педагогів, а нестачею коштів на їх відкриття та закупівлю необхідної літератури.

Окреслену тенденцію яскраво ілюструють статистичні матеріали, які свідчать про те, що ситуація із функціонуванням шкільних бібліотек та їх комплектацією й загалом народним шкільництвом у Другій Речі Посполитій у цей період була доволі критична – тільки 60 % шкіл Галичини мала «затребувані будинки», а фахові школи були розташовані здебільшого у винайнятих приміщеннях. Наприклад, якщо у Великобританії у 1924 р. на одного учня у рік держава витратила близько 500 зл., то у Польщі – тільки 60 [392, с. 18].

Незважаючи на дискримінаційне щодо українців законодавство, національно-свідома громадськість не полишала спроб сформувати українські за духом шкільні бібліотеки. Утримувати їх національно-культурні товариства пропонували шляхом:

- пожертв батьків дітей, які навчаються у школі;
- добровільних пожертв національно-культурних товариств, меценатів;

– прибутків шкільних кооператив, шкільних «кас ощадности»;
 – прибутків, отриманих від постановки шкільних вистав та концертів [394, с. 3].

Ефективність подібних заходів, знову ж таки, була доволі сумнівною. Для прикладу, члени товариства «Взаїмна поміч українського вчителства» із сумом констатували, що «всі змагання нашої організації в тому напрямі показали майже безуспішні» [394, с. 8]. На заклик товариства у цей період щодо закупівлі книг до шкільних бібліотек відгукнулося тільки 110 учителів, які придбали 1819 книг: троє – 100–120 книг, п'ять – 40–60, шістдесят двоє – 20–40 і сорок – 5–20 [394, с. 8].

«Закладаючи шкільні бібліотеки, кладемо міцні підвалини під нову, могутню будівлю», – безапеляційно відзначали сучасники подій [396, с. 5]. Власне, на тлі поетапного закриття українських шкіл польською владою, «здобувати позиції» українська громадськість намагалася шляхом відкриття приватних шкіл, апеляцією до органів влади з вимогою відкрити закриті навчальні заклади, а також відкриттям шкільних бібліотек.

Проте, уже на початку 1920-х рр. перед українцями Львова постала інша проблема, яка полягала у якісному забезпеченні українських школярів та гімназистів Львова підручниками та наповненням їх відповідним змістом, котрий би виховував молодих читачів у патріотичному дусі. З одного боку, держава декларувала підтримку національним меншинам у навчанні рідною мовою, гарантувала опіку над їхнім культурним розвитком. З іншого, урядові чинники Другої Речі Посполитої були зацікавлені у полонізації «Східних кресів» / Східної Малопольщі та розповсюдженні міфу про Львів як «міста *Semper Fidelis*».

Саме тому на державному рівні українські підручники місцева влада розповсюджувала доволі обмежено та стримано. Опубліковані у державній мережі (видавництво львівського Закладу ім. Оссолінських, Державне видавництво шкільних книжок, «Książnicy-Atlas» та ін.) підручники викликали застереження українських учителів та учнів. Зокрема, «Читанки

для вселюдних шкіл» суміщали українську та польську літературу, одночасно подавали поряд із українськими оригіналами переклади польських авторів, та, відповідно, змішували український та польський погляд на історичні та культурні події.

В умовах перманентного загострення українсько-польських відносин у краї такий підхід українці оцінювали, як правило, критично / негативно. Однак інші, «неприспособані» до загальнодержавного вжитку посібники, можна було використовувати лише в сфері приватного шкільництва. З цих причин, українські школярі нерідко використовували польські підручники, яких не розуміли, і до того ж, піддавалися прихованій полонізації. Відповідно, їхнє читання, як зазначали тогочасні українські методисти, перетворювалося на складний, повний непорозуміння, процес. Відповідаючи на запитання: «Чи є у нас література для шкільних бібліотек» [396, с. 3], українські педагоги давали ствердну відповідь, мотивуючи її діяльністю видавництва «Світ дитини», яке обслуговувало «культурні потреби найменших діточок» (6 – 12 років) [396, с. 3].

Крім того, як підкреслювали тогочасні українські педагоги, користування польськими підручниками не сприяло, а, навпаки, перешкоджало розвитку національної ідентичності учнів. Тому, наприклад, товариство «Рідна Школа», а також українські видавництва намагалися розповсюджувати власні посібники та додаткову / позаурочну лектуру. Важливою «доповнюючою» лектурою могли слугувати також статті «Української загальної енциклопедії» під редакцією І. Раковського (енциклопедичний словник став альтернативою польським популярним довідникам, зокрема таким, як «Świat i życie», який адресувався школярам). Інколи гімназистів приваблювала «серйозніша» наукова література. Зокрема, львів'янин Б. Надрага пригадував, що на нього «велике враження справив подарунок... хресного батька – чудово ілюстрований, різнобарвний «Атлас України і сумежних країв» (ред. В. Кубійович)».

Така «увага» держави до молоді позначилася на якості навчання: якщо у 1923 р. у першому класі Львівських шкіл нараховувалося 46 564 учні, то у восьмому – 9 788, «з чого ще якась часть відпала при матурі» [396, с. 3]. Відповідно, «оказується, що через шкільний бюрократизм може покінчити середню школу тільки мала кількість молодіжи у відношенню до тої, що почала науку в першому клясі середньої школи».

Упродовж другого періоду реформування польської школи відбувалося на тлі нищення українського шкільництва та бібліотечної сфери. Зокрема, часопис «Учительське слово», проаналізувавши розвиток українських шкільних книгозбірень у Львові у середині 1920-х рр., із сумом констатував, що «цілі ряди гімназійних бібліотек... складаються з кількох примірників якихось старезних, нікому не потрібних, ні до чого не здатних видань, а зрештою потапають у порохах і бруді...» [354, с. 3].

Ситуація ускладнювалася відсутністю в переважній більшості українських сімей «домашніх бібліотек». «Кілько ж між нами таких, що мають у хаті власну бібліотеку, засновану ще батьками, а в ній найкращі твори наших і чужих письменників? Кілько в нас таких людей, що цікавилися постійно нашим видавничим рухом, знали усі наші видавництва, стежили за їхнім розвитком... Таких людей у нас ще дуже-дуже мало...», – резюмували педагоги [354, с. 2].

Було б помилково вважати, що шкільна бібліотечна сфера Львова розвивалася виключно у негативному руслі (розглядаємо український вимір проблеми). Із небагатьох позитивів того часу – юридичне визнання Кураторією Львівської шкільної округи бібліотеки відокремленим підрозділом школи, що відбулося після публікації 23 квітня 1925 р. Міністерством віровизнань і публічної освіти інструкції про організацію бібліотек у середніх та загальноосвітніх школах [70, арк. 1–8]. Документ, поперше, зобов'язував дирекцію школи призначити керівника книгозбірні, встановлював контроль місцевої влади над її тематичним наповненням «рекомендованою літературою», визначав єдині правила щодо реєстрації

книг, їх зберігання та порядку видачі учням на абонемент.

Водночас, відповідно до розпорядження Кураторії Львівської шкільної округи (1927 р.), українські школи зобов'язувалися провести детальну інвентаризацію бібліотек державних і приватних шкіл не пізніше 1 березня 1928 р.; зберігати інвентаризаційні акти серед шкільної документації і надавати їх для ознайомлення інспекторам; визначити кількість літератури, яку отримала бібліотека починаючи від квітня 1925 р.; вказати кількість книг польською, українською та німецькою мовами; готувати статистичні відомості про внутрішній бібліотечний рух у шкільних закладах до 15 серпня кожного року [69, арк. 1].

Розглядаючи функціонування бібліотечної сфери в українських школах Львова, важливо наголосити на характерній рисі того періоду – у навчальних закладах функціонували т. зв. таємні націоналістичні гуртки, чимало з яких мали власні бібліотеки. Для прикладу, окрім офіційної бібліотеки, в УАГ існувала бібліотека таємного гуртка (Драгоманівка). «Книжки бібліотеки Драгоманівки були розміщені в двох великих бібліотечних шафах, – зазначав її «бібліотекар». – Бібліотека була відкрита, мабуть, два рази в тиждень і мала два каталоги для вигоди позичальників, один, основний, за порядковими числами, інший за прізвищами авторів, а ще один вічевий або тематичний, поділений на різні відділи, як белетристика, історія, філософія, суспільні науки, природничі науки і т. п. Для вжитку бібліотекаря був картковий каталог. Втримувати порядок в бібліотеці допомагали самі члени, а особливо членкині, які багато часу витрачали на виготовлення каталогів, наліплювання карточок з числами, порядкування книжок» [281, с. 349].

«Драгоманівка» була укомплектована книгами «різного змісту» (українською, польською, німецькою мовою). Зокрема, книгозбірня мала всі дослідження серії «Руська письменність» (започаткувала «Просвіта»), чимало наукових польськомовних книг. Загалом, у бібліотеці нараховувалося бл. 500 книг [281, с. 349]. Користування фондами було обмежене для читачів, зважаючи на можливі репресії влади у випадку викриття гуртка.

Шкільний плебісцит 1932 р. започаткував третій етап. Як і раніше, діти які відвідували державні школи були змушені навчатися за однаковими навчальними програмами та використовувати, особливо після 1932 р., одні і ті ж навчальні підручники [279, с. 40]. В українських приватних жіночих освітніх закладах навчальні програми також відповідали державному стандарту. Учениці мали змогу навчатися класичним дисциплінам, а також поглиблювали знання з вузькоспеціалізованих предметів (напр.: дизайн, моделювання, пошиття одягу тощо). На жаль, бібліотеки приватних закладів не завжди відповідали запитам учениць, про що свідчать, зокрема, статистичні звіти. Водночас, упродовж 1930-х рр., як вірно відзначає С. Гнот, «навчально-виховною діяльністю у бурсах займалися чоловічі чернечі згромадження при монастирях отців редемптористів, студитів». Згодом у Львові (1937 р.) було відкрито християнський інтернат для українських дітей, де також функціонувала бібліотека.

Проте якщо із забезпеченням бібліотек підручниками польських шкіл проблем не виникало, зовсім інша ситуація склалася із навчальною літературою в українських школах, а викладання окремих предметів навіть у 1930-х рр. взагалі не було уніфіковано. Цей фактор вплину на наповнення бібліотек українських шкіл відповідною літературою. З-поміж предметів, викладання яких різнилося в українських та польських навчальних закладах, виокремимо українську мову, українську літературу та релігію.

Передусім зауважимо, що у 1930-х рр. не існувало єдиних для всіх шкіл навчальних програм з української мови і літератури – учителям доводилося використовувати книги австрійського періоду. «За весь час по версальської Польщі не було добрих підручників до історії української літератури найновішої доби, як також і хрестоматії... За вказівками вчителів молодь користувалася виборами з творів нової літератури, чи то виданнями творів окремих письменників чи літературних груп», – відзначав В. Лев [279, с. 43]. Таким чином, педагогами відзначено необхідність «обмежити лектуру давніх пам'ятників до справді найцінніших..., а основно читати прегарні твори

Коцюбинського, Б. Лепкого, Лесі Українки, Кобилянської й ін. новіших письменників, бо в цих творах можемо найти багато цінностей» [356, с. 77]. «Допоміжними» підручниками з української літератури були багатотомні видання М. Возняка «Історія української літератури (від початків до кінця XVIII ст.)» (3 т.) та М. Грушевського «Історія українського письменства» (5 т.).

В українських школах надзвичайно важливого значення надавали вивченню української мови. Базовим підручником у «нижчих класах» була «Методична граматики руської (української) мови» М. Коцовського-Огоновського, третіх – четвертих класах – граматики С. Смаль-Стоцького та Т. Гартнера. «На основі різних оповідань та описів чи уривків із більших розповідей та повістей молодь вглиблювалася в красу рідної мови і пізнавала культуру та історію нашого народу», – зазначали учителі гімназії сестер Василіанок [279, с. 41]. За допомогою підручників К. Лучаковського «Взори поезії і прози», А. Крушельницького «Український альманах» молодь «запізнавалася із родами поезії і прози, вивчала способи зрозуміння літературних творів, їх ідейну і композиційну вартість і красу літературних творів, як засобів любови рідного народу і його взаємин із іншими національностями» [279, с. 42].

Українські шкільні бібліотеки мали чимало релігійної літератури. Релігію вивчали на основі підручника «Літургіка» (Л. Лужницький), а також Біблії. Серед «обов'язкових» підручників, які використовувалися в українських школах, виокремимо «Біблійні історії» (уроки релігії) а також посібники з латинської мови, географії, фізики, хімії, математики, інших природничих наук. Зауважимо, що чимало підручників, якими користувалися учні, були авторськими (напр.: «Ботаніка» М. Мельника, «Мертва природа» А. Ластовецького, «Геометрія» М. Грицака, «Нарис фізики» З. Храпливого, «Позаєвропейські краї та моря» Ю. Полянського та ін.).

Існували й відмінності у навчальних програмах в залежності від типу навчального закладу. Зокрема, у гімназії сестер Василіанок латинську мову

вчили шість годин / тиждень вісім років. «При вивчанні цієї сьогодні мертвої мови молодь відразу вчиться думати логічно, не знаючи навіть що це логіка. – відзначали педагоги. – Правильна побудова речення, струнка форма граматична, словництво, що його сьогодні знаходимо в наших мовах, висока культура давніх римлян, про яку молодь у перших двох класах читає в окремих реченнях чи коротеньких уступах – розповідях, виробляє мовну і духовну культуру молодої людини» [279, с. 41]. Зазвичай, учениці вчили мову, користуючись польським підручником Ж. Самолевича, а також М. Терліковського («Життя давніх римлян і греків») та М. Полека «Приватне життя греків і римлян». Починаючи від третього класу учні вчили грецьку мову (підручник «Грамматика грецької мови» С. Фідерера-Цеглинського).

Відзначимо, що від 30-х рр. ХХ ст. значно ускладнилася ситуація з виданням підручників для українських шкіл. Констатуємо, що українізація навчального процесу та наповнення бібліотек книгами відповідного змісту відбувалося практично виключно завдяки зусиллям громадських інституцій. Члени українських національно-культурних товариств не тільки закликали учителів створювати шкільні бібліотеки, але й приділяти увагу позашкільному вихованню дитини. «Кожний учитель повинен заохочувати кожду дитину до читання книжечок поза школою і повинен постаратися про збірку відповідних книжок на позашкільну лектуру для дітвори», – наголошували члени товариства [346, с. 8].

Власне лектура, згідно із спогадами української молоді, давала учням «велике вдоволення й духовний корм». Учні гімназій відзначали, що «по відробленій дома шкільній лекції небагато часу залишалось на читання книжок, тож учні використовували кожду нагоду дома чи трамваю, або часом крадьки на нудній годині в школі, щоб при помочі книжки вийти з кола сухого шкільного матеріалу в ширший світ, з його кольором, блиском, чаром і фантазією...» [281, с. 439].

Крім шкільних бібліотек, українська молодь використовувала й інші книгозбірні Львова. Учень УАГ зокрема відзначав, що «крім скромної

гімназійної бібліотеки, учні користувалися із багатої бібліотеки «Просвіти» у Львові..., яка була для них відчинена два рази в тиждень в пополудневих годинах... Там же молодь знайомила з українською і всесвітньою творчістю в ширшому засягу, чого школа не могла їм дати». Учні наголошували, що педагоги нерado дивилися на таку лектуру, але «примикали очі, усвідомлюючи, що й вони бували учнями, не могли опертися тій, зрештою не шкідливій літературі» [281, с. 439].

Щодо кількісного наповнення книгами українських шкільних бібліотек, цілісне уявлення можемо скласти на основі аналізу вмісту книгозбірні УАГ. У 1935 р. бібліотека гімназії підлягала перевірці Кураторією Львівського шкільної округи. Звіт фіксує у книгозбірні 898 томів україномовних праць, 487 томів – польськомовних, 486 томів – німецькомовних (учнівська книгозбірня). Чиновники констатували, що бібліотека потребує «інтенсивної розбудови» і не може задовольнити читацьких попит учнів гімназії [281, с. 439]. Проте суттєвого поступу у наступні роки не відбулося. У 1937 р. учительська бібліотека нараховувала 1476 томів. Того ж року було закуплено додатково ще 90 книг у 113 томах.

Польський відділ цієї бібліотеки у 1937 р. нараховував 657 назв (для учнів 1 – 3 класів і 953 томи для учнів 4 – 8 класів. Україномовний відділ нараховував 679 і 1067 томів відповідно, німецькомовний – 894 томи (без поділу на класи). Також функціонувала бібліотека учнівського товариства «Руслан», де зберігалось бл. 737 підручників. У звітному році (1937 р.) дирекцією школи було закуплено ще 63 підручники за 137 зл. Учнівська книгозбірня було відкрита для читачів двічі на тиждень [281].

Філія УАГ (знаходилася на вул. Пекарській, 19) також мала власну бібліотеку, яка як і школа загалом, як зазначали автори Звідолення (1938 р.), повинна була б «дбати про розвиток загальних диспозицій до життя в громаді; повинна в відповідний спосіб розвивати суспільні почування та практично вводити до суспільного співжиття. Пізнання громадських справ, приготування до практичного життя й совісна щоденна праця на кожному суспільнім

відтинку, вироблять свідоме відношення до справ ширшого, загального характеру, приготують молодь до чинної участі в житті громадянства, організованого в державних рамках» [281, с. 372].

Бібліотека філії УАГ складалася з учительської (1476 книг) та учнівської частини. Остання поділялася (на основі мовного критерію) на декілька відділів: український – 1746 назв, польський – 1299 та німецький – 862. Ще 366 книг входили до історичного відділу, 202 – біологічного, 180 – географічного, 114 – фізико-хімічного [281, с. 372].

Отже, в обох гімназійних заведеннях кінцевого польського періоду помітним був зріст навчальних засобів, як бібліотека, кабінети, робітні, знаряддя...» [281, с. 2]. Водночас, збільшення кількості учнів в УАГ викликало гостру потребу у «бурсі», яку завдяки митрополиту А. Шептицькому було зорганізовано у 1914 р. У цьому ж приміщенні у другій половині 1920-х рр. «Рідна школа» відкрила чоловічу учительську гімназію, а після її ліквідації польською владою – приватну жіночу гімназію. У бібліотеці бурси у 1937 – 1938 рр. нараховувалося 225 українських книг, 31 – польська, 11 – німецьких. Того ж року закуплено ще 87 книг «переважно наукових і з обов'язкової шкільної лектури». Керівниками бібліотеки управа бурси призначила К. Добрянського та М. Шмотолоха, які видавали книги учням декілька разів на тиждень. Згідно з статистичними даними, один учень в рік брав у бібліотеці 16 книг [281, с. 369].

Таким чином, упродовж 1920-х – 1930-х рр. бібліотечний рух в українських навчальних закладах перебував під контролем польської влади, яка й визначала тематичне наповнення бібліотек. Українська громадськість, зважаючи на незадовільне фінансування книгозбірень, намагалася їх українізувати та сприяти вихованню молоді у національно-патріотичному дусі. Характерною особливістю української бібліотечної сфери стала наявність у школах таємних бібліотек, що існували при гуртках, які переслідувалися польською владою зважаючи на їх антипольський характер діяльності. Національно-свідома громадськість резюмувала, що «книжка,

бібліотека є тою повною зброєю, від якої не може відмовитися ніякий нарід у своїй мирній, культурній боротьбі за існування» [394, с. 3].

3.2. Бібліотеки національно-культурних та педагогічних товариств: особливості становлення та функціонування

Упродовж 1920-х – 1930-х рр. українська бібліотечна справа у Другій Речі Посполитій перебувала у віданні громадських організацій, які в умовах відсутності державної підтримки перебрали на себе функції контролю за організацією та функціонуванням бібліотек. Незважаючи на значну кількість українських бібліотек, їх комплектація науковою / науково-популярною літературою була доволі низькою, що змушувало українські просвітні, національно-культурні товариства вдаватися до рішучих кроків для їх модернізації.

Поряд з бібліотекою НТШ, у міжвоєнний період ХХ ст. динамічно розвивалася бібліотека товариства «Просвіта» у Львові, яка завдяки пожертвам громадськості була однією з найкращих українських установ цього профілю у Польській державі (із жовтня 1920 р. керівництво книгозбірнею товариства здійснював С. Шах). З метою реформування основних напрямів діяльності бібліотеки, 14 червня 1923 р. Головний віділ «Просвіти» створив бібліотечну комісію, яка складалася з чотирьох відділів:

- 1) Головний (наукова література);
- 2) Підручний (науково-популярні видання);
- 3) Пересувний (книги «просвітянського змісту»);
- 4) Резервний (фонд для поповнення бібліотеки товариства) [191, с. 15].

Тоді ж налагоджено співпрацю з НТШ для передачі бібліотеці товариства низки наукових видань (стародруки, карти, альбоми та ін.), а також визначено перелік книг, які підлягали продажу [190, с. 250], [481].

На початку 1920-х рр. зазнала реформи й система обслуговування читачів бібліотеки товариства «Просвіта». Згідно з проектом «Правил бібліотеки-випозичальні Товариства «Просвіта» у Львові» передбачалося:

- обслуговувати виключно членів товариства у Львові та з приміських сіл;
- надавати читальням одноразово не більше двадцяти книг;
- компенсувати вартість втрачених книг упродовж семи днів;
- видавати книги для учнів і членів товариства безкоштовно;
- сплачувати замість абонементу 10 сот. / книгу та ін. [132, арк. 11–12].

У «Регуляміні читальні часописів при бібліотеці товариства «Просвіта» у Львові» визначено перелік платних послуг, а також конкретизовано завдання цієї інституції. Члени товариства, бажаючи скористатися її послугами, зобов'язувалися сплачувати 1 зл. щомісячно (або ж 10 сот. кожного разу при користуванні бібліотекою) інші ж категорії читачів – 2 зл. або ж 20 сот. кожного разу, коли відвідували бібліотеку. Читачам вказувалося на необхідність бережливого ставлення до книг та висувалася вимога безпеляційного виконання вказівок її працівників [128, арк. 1]. Принагідно відзначимо, що бібліотека працювала тричі на тиждень – понеділок, середу та суботу.

В умовах польського владного режиму, бібліотека «Просвіти» не тільки не отримувала державних асигнувань, але й підпадала під прес дискримінаційного законодавства, яке, як і в Радянській Україні, не дозволяло читачам знайомитися із патріотичною літературою. Зокрема з бібліотеки «Просвіти» у Львові було конфісковано праці В. Антоновича «Коротка історія козаччини», В. Будзиновського «Під одну булаву», М. Возняка «Українська державність», І. Герасимовича «Голод на Україні», І. Крип'якевича «Історія козаччини» та ін. [131, арк. 5–75].

Загалом, на початку 1920-х рр. «Просвіта» намагалася вирішити дві важливі (пріоритетні) проблеми. Перша, полягала у необхідності поповнення фондів бібліотеки науковою та науково-популярною літературою в умовах

відсутності державного фінансування, друга – у поширенні української книги серед широкого загалу і, передусім, українського селянства. Не менш важлива проблема – нестача коштів на оплату заробітної плати працівникам бібліотеки та недисципліновані читачі, які роками не повертали книги установі.

З останніми керівництво бібліотеки «боролось» упродовж усього свого існування, оскільки книги не повертали не тільки приватні особи, але й окремі громадські інституції. Бібліотечна комісія «Просвіти» тричі надсилала повідомлення боржникам з вимогою повернути позичені книги після чого «передавала справи адвокатам». Для прикладу, відомий громадсько-політичний діяч І. Брик не повернув до бібліотеки десять книг, засновник франкознавства М. Возняк – одну, націонал-демократ С. Баран – одну, віце-маршал польського сейму В. Целевич – дві тощо [130, арк. 5–6], [481].

Покращити ситуацію із наповненням фондів бібліотеки Бібліотечна комісія «Просвіти» сподівалася шляхом добровільних пожертв та обміном літератури, в. т. ч. із закордонними книгозбірнями. Зокрема, Білоруський державний університет пропонував бібліотеці обмін науковою літературою [123, арк. 6]. Всенародна бібліотека при ВУАН надсилала бібліотеці найновіші видання радянських вчених, літературознавців, поетів. Чимало радянської літератури бібліотека «Просвіти» отримала завдяки Українській книжковій палаті. Натомість надіслані бібліотекою до Києва «Бібліотечний порадник», «Народна просвіта», «Просвітні листки», «Просвітні поради», твори Є. Гребінки були повернуті бібліотеці зважаючи на їх «ідеологічний характер» [124, арк. 42].

Проте «ідеологічна складова» не стала на заваді діалогу між бібліотекою «Просвіти» та аналогічними радянськими інституціями. Бібліотека літератури ім. В. Блакитного просила керівництво бібліотеки надіслати окремі раритетні на Радянській Україні видання. Державне видавництво України (м. Харків) також зацікавилось українськими виданнями, що побачили світ у Галичині, та надіслало до Львова понад 30

примірників радянської літератури [124, арк. 6]. УНІ (м. Берлін) надіслав бібліотеці «Просвіти» у 1930 р. понад 1,5 тис. примірників книг [125, арк. 11]. Взамін УНІ та директор Інституту просив бібліотеку направити до Німеччини україномовну літературу для створення Центральної наукової бібліотеки. Спільними зусиллями українські видавці надіслали до Берліну понад 10 тис. примірників [125, арк. 25], [481].

Бібліотека «Просвіти» зуміла налагодити співпрацю з українськими громадськими організаціями на ґрунті книгообміну [124, арк. 15]. Зокрема, товариство «Взаїмна поміч українського вчительства» пропонувала «Просвіті» обмінятися книгами для їх популяризації серед українського селянства. Товариство досягнуло порозуміння у цій сфері також з НТШ, яке, згідно з підрахунками І. Зуляка, тільки на початку 1920-х років передало бібліотеці «Просвіти» не менше 1600 книг [132, арк. 6]. У відповідь «Просвіта» передала бібліотеці НТШ окремі архівні документи О. Кониського, Т. Грушкевича, О. Огоновського, М. Драгоманова та ін. відомих громадсько-політичних діячів, а також документацію (статути, листування, звіти тощо) низки культурно-освітніх установ Галичини [133, арк. 1], [481].

Для забезпечення читалень «Просвіти» просвітницькою літературою Головний віділ упродовж 1920-х – 1930-х рр. почав організовувати т. зв. пересувні бібліотеки, для чого передбачалося закупити сто комплектів науково-популярної та наукової літератури (50 книг у кожному) (Таблиця 1). Зміст книг підбирався відповідно до читацьких уподобань. Передусім – це твори української літератури, історичні праці, переклади тощо [190, с. 88]. Проте, для укомплектування пересувних бібліотек не вистачало коштів, що ускладнило подальшу роботу у цьому напрямі.

Серед членів товариства не було єдиної думки щодо принципу комплектування пересувних бібліотек науковою та науково-популярною літературою. Зокрема директор бібліотеки В. Ривнюк наголошував на необхідності формування принаймні 10-ти однотипних комплектів (по 50

примірників). Кожна з бібліотек повинна була б мати твори української літератури (50 %), наукові праці (30 %), молодіжні видання (20 %). Згідно з інформацією Н. Дорошенко, у травні 1924 р. було уже сформовано 5 таких комплектів [132, арк. 5].

Надалі кількість пересувних бібліотек зростала у геометричній прогресії. Упродовж 1925 – 1926 рр. їх чисельність зросла до 32 (1668 книг), а послугами бібліотек скористалося бл. 10 тис. осіб. Удосконалилися й принципи комплектування пересувних бібліотек. На жаль, як свідчить звітна документація товариства, окремі філії «Просвіти» вчасно не повертали пересувні бібліотеки, через що члени товариства у віддалених регіонах не могли скористатися її послугами [132, арк. 7], [481].

Формування книжкового фонду пересувних бібліотек відбувалося, здебільшого, завдяки зусиллям громадськості, яка жертовно надсилала «Просвіті» книги із приватних бібліотек. У повітах активно працювали також т. зв. Комітети допомоги «Просвіті» та мужі довір'я, які збирали літературу до бібліотек відповідно до заклику Головного віділу 1932 р. Відзначимо, що Комітети допомоги «Просвіті» не тільки поповнювали фонди пересувних бібліотек, але й збирали замовлення на купівлю літератури, заявки на яку надсилали Головному віділу. Проведена акція, яка проходила із гаслом «Одна книжка – одна поміч» дозволила збільшити кількість українських бібліотек та якісно поповнити їх фонди новою літературою (Таблиця 2).

Таким чином, завдяки активним діям сільської інтелігенції, упродовж 1924 – 1925 рр. кількість бібліотек при читальнях «Просвіти» в Галичині зросла на 229 одиниць, а загальна кількість книг сягнула 87340 одиниць. Бібліотеки призначалися, передусім, для неписьменних, які отримали нагоду ознайомитися із кращими зразками української літератури та історії, що сприяло піднесенню національно-культурного рівня українського селянства.

Подальшому розширенню мережі бібліотек «Просвіти» завадила нестача фахових бібліотекарів, що стало особливо помітним у середині 1930-х рр. Для вирішення цієї проблеми, Головний віділ у 1935 р. підготував

«Інструкцію у справі організації і ведення бібліотекарських курсів для читальняних бібліотекарів» (Таблиця 3). Згідно з документом, слухачі курсів повинні були б ознайомитися із основами бібліотекознавства та прослухати лекційний матеріал із української літератури, історії, мови, діловодства [117, арк. 3].

Упродовж 1936 – 1938 рр. товариство «Просвіта» провело 43 бібліотечні курси, які відвідало 1223 слухачі [115, арк. 1–4], [481]. Викладачі курсів (Н. Дорошенко, О. Терлецький, І. Свенціцький, В. Радзикович та ін.) не тільки читали лекційний матеріал, але й порушували чимало актуальних тогочасних проблемних питань, які стосувалися організації та функціонування бібліотек «Просвіти». Чи не найважливіша з них – належна комплектація бібліотек. Зокрема Н. Дорошенко наголошувала на необхідності збільшення кількості історичних оповідань в українських бібліотеках, книг видавництва «Червона калина», а також видань товариств РСУК, «Сільський господар» та ін.

Н. Дорошенко також сформувала чотири основоположні принципи комплектації бібліотеки:

- 1) Бібліотека зобов'язана пропагувати ідею необхідності загальної освіти;
- 2) У бібліотеці повинна бути відсутня партійна та тенденційно підібрана релігійна література;
- 3) Бібліотека повинна бути укомплектована відповідно до національного складу кожного з регіонів;
- 4) У бібліотеці не повинна домінувати науково-популярна література [378, с. 45].

Проблема порушена Н. Дорошенко стала особливо очевидною після того, як Греко-католицька церква виступила з рішучим протестом проти поширення серед селянства книг соціаліста В. Винниченка. Також ГКЦ критикувало Головний відділ «Просвіти» за внесення до каталогу бібліотек товариства збірки І. Франка «З вершин і низин» [122, арк. 3]. Чимало дискусій

у суспільстві породили твори М. Залізняка, серед яких праця «Як люди до кращого життя доходили (Нариси із загальної історії людської культури)» [122, арк. 1], [481]. Церква та клерикальні політичні партії вимагали вилучити твір із бібліотек «Просвіти».

Непоодинокими були випадки взаємних звинувачень провідних українських політичних партій – УСРП та УНДО у розпалюванні ворожнечі серед членів товариства «Просвіта» шляхом поширення партійної літератури. Дирекція товариства спростовувала подібні закиди та, зазвичай, вилучала із каталогу бібліотек партійну літературу, незважаючи на те, що, де-факто, упродовж 1920-х – 1930-х рр. товариство перебувало під впливом симпатиків УНДО.

Визначаючи заборонені для поширення у бібліотеках книги, Бібліотечна комісія та Головний відділ «Просвіти» склали перелік книг, які підлягали масовому поширенню серед української громадськості краю. Серед них твори М. Вовчка, С. Руданського, А. Чайковського; історичні та мовознавчі праці І. Крип'якевича та В. Сімовича; літературознавчі книги М. Возняка; науково-популярні розвідки Б. Лепкого, О. Терлецького та ін. Регламентувалася також передплата часописів, серед яких Бібліотечна комісія пропонувала акцентувати увагу на «Народній Просвіті», «Житті й знанні», «Аматорському театру» тощо.

Збільшення книжкового фонду бібліотеки «Просвіти» у Львові упродовж 1920-х років, брак вільних приміщень для фондосховища, нестача коштів для утримування бібліотек спонукали членів товариства до продажу окремих книжкових видань. Зауважимо, що після поразки українців у національно-визвольних змаганнях 1918 – 1919 рр. серед членів «Просвіти» дедалі більшої популярності набувала ідея продажу цілої бібліотеки НТШ, бібліотека якої була значно краще укомплектована.

На заваді реалізації цієї ідеї став брак коштів, оскільки «Просвіта» оцінила вартість головної бібліотеки у 715 910 зл. Не досягнувши порозуміння із НТШ, «Просвіта» розпочала переговори із Інститутом

марксизму-ленінізму (м. Харків), який після консультацій з «відповідними органами» погоджувався викупити бібліотеку товариства у Львові за означену суму (840 доларів) [124, арк. 43]. Однак, у 1927 р. Головний віділ «Просвіти» отримав повідомлення в якому зазначалося, що Інститут не має фінансової можливості втілити задумане у реальність, тому просить вилучити із переліку книг праці релігійного змісту та іншу ідеологічну літературу.

Згодом дирекція Інституту марксизму-ленінізму назвала умови, на яких погоджувалася викупити бібліотеку «Просвіти». Серед найважливіших:

- купівля частини книжкового фонду бібліотеки;
- акцент на працях, методологічно побудованих на марксистсько-ленінських постулатах про класову боротьбу;
- відсіювання «ідеологічно перевантаженої літератури», зокрема релігійних видань (за винятком праць антицерковного змісту, шематизмів, оригінальних творів);
- вилучення з каталогу бібліотеки підручників та читанок [124, арк. 57].

Загальна сума, за яку погоджувався Інститут викупити бібліотеку, не перевищувала 400 доларів включно з вартістю її перевезення до Харкова. Окреслена, занижена сума породила чергову хвилю дискусії про необхідність продажу бібліотеки Інституту. З'явилося чимало прихильників ідеї її передачі НТШ, керівництво якого поживило діалог із Головним віділом «Просвіти». Зрештою, після тривалих переговорів, бібліотеці НТШ було передано окремі видання, а Бібліотечна комісія остаточно відмовилася від ідеї продажу головної бібліотеки «Просвіти» у Львові.

Однак, на підставі звіту Бібліотечної комісії, у 1928 р. товариство ухвалило рішення про продаж «зайвої літератури». Повітовим бібліотекам товариства було запропоновано поповнити книжкові фонди за рахунок купівлі необхідної літератури у книгарні «Просвіти». Для підвищення купівельної спроможності населення, Головний віділ вдавався до проведення акцій. Для прикладу, місяць березень оголошувався «місяцем дешевої книги». Вартість книг у цей період була навіть вдвічі дешевшою ніж зазвичай. Окремі

філії «Просвіти» купляли книги для бібліотек у кредит, що привело до значної заборгованості перед книгарнею [355, с. 192], [481].

Значну увагу бібліотечній сфері приділяли учительські товариства. «Взаїмна поміч українського вчительства», УПТ «Рідна школа», «Учительська громада», які доклали чимало зусиль для формування педагогічних бібліотек. Шкільні / педагогічні бібліотеки, на думку українського учительства:

– «зв’язували» культурні інтереси дитини з «виховними змаганнями школи»;

– підносили авторитет школи в очах громадськості;

– «прив’язували» дитину до школи;

– сприяли інтелектуальному зростанню дитини;

Зрештою, наголошували педагоги, шкільна / педагогічна бібліотека – окраса кожної школи, гордість запопадливого учителя, «корона та нагорода його освітніх змагань» [394, с. 1].

Чи не першим з окреслених громадських організацій після завершення Першої світової війни зуміло відновити діяльність товариство «Взаїмна поміч українського вчительства». 1 квітня 1918 р. відбулася нарада за підсумками якої було надіслано привітання керівництву Української держави. Наступного місяця відбулося друге повоєнне засідання Наглядової Ради, на якому обговорювалося питання купівлі будівлі для товариства та Педагогічної бібліотеки (м. Львів, вул. Куркова, 10).

Згодом проблему порушено на третьому засіданні Наглядової Ради 29 серпня 1918 р. Її голова повідомив, що вартість будівлі складає 130 тис. корон. У спогадах І. Стронського зазначено: «На домі тяжило около 60000 корон гіпотетичного долгу. Товариство мало в готівці 15000 корон. На сплату решти довгу згодилося товариство кредитове «Дністер» дати В.П.У.В. довгориченцеву позичку. На підставі подрібних обчислень прийшов провід до переконання, що дім оплатиться» [538, с. 68]. Договір купівлі-продажу було заплановано підписати 1 листопада 1918 р., однак початок українсько-

польської війни зруйнував плани дирекції товариства. 22 листопада того ж року будівлю товариства зайняли польські війська [538, с. 68].

Українсько-польська війна, де-факто, паралізувала роботу організації та її бібліотек. Більше того, не вдавалося створити навіть «тимчасовий якийсь сурогат організаційного проводу» [538, с. 69]. До початку 1920 р. запанували «тиша та застій», що, як зазначалося, пов'язано з політичними чинниками. В умовах, коли «бракувало охочих і досвідчених рук до праці» важко було сподіватися на швидке відновлення діяльності товариства. Згадуючи про цей період, члени товариства констатували: «Були це найтяжчі може часи в існуванні організації. Не було ні членів, ні законного проводу, ні фондів, а треба було розвивати дуже інтенсивну діяльність. Саме в той історичний час, коли замовкли останні відгуки гармат і крісів, мінялася на нашій землі державність. З великим трудом приходилося налажувати нове життя. Сотні народніх учителів чекали на свої посади, сотні воєнних сиріт і вдів благали в організації порятунку, допомоги» [538, с. 98].

Не покращилася ситуація й на початку 1920-х рр. Зважаючи на військовий стан, членські внески практично не сплачувалися, а матеріально-фінансовий стан товариства, як констатували члени організації, був «дуже фатальним». Тільки у 1922 р. відповідно до Статуту для реалізації мети діяльності «Взаїмної помочі українського вчительства» було утворено низку структурних підрозділів, серед яких – секція заснування Педагогічно-наукової бібліотеки у Львові та рухомих педагогічно-наукових бібліотек [349, с. 7–10]. Секція функціонувала при «Педагогічно-Науковій Комісії» товариства.

14 березня 1923 р. рішенням міжнародної спільноти Східну Галичину було передано Другій Речі Посполитій. У нових суспільно-політичних умовах «Взаїмна поміч українського вчительства» ініціювала скликання наради представників освітніх товариств для «встановлення чергових завдань в освітній позашкільній праці». Сучасники відзначали, що очікували від заходу «об'єднання всіх професійних організацій українського вчительства в Польщі». Зокрема сподівалися, що «українське вчительство поза територією

Галичини з часом повторить свої власні організації, щоби в майбутности дати їм однакове ідеологічне наставлення, витичити однакові методи й засоби організації праці» [538, с. 169]. Однак, очікуваного об'єднання не відбулося.

У цей період товариство практично припинило діяльність у бібліотечній сфері, оскільки девальвація польської марки «припинила всі найкращі починання» [501, с. 87]. Проте навіть у цей період започатковано новий проект – створення видавництва «Педагогічна Бібліотека», матеріальне підґрунтя якої складала доплата до членських внесків. «З цього фонду мав кожен член дістати річно по 4 випуски «Педагогічної Бібліотеки в об'ємі 4–5 аркушів друку», – відзначали члени Наглядової Ради [501, с. 87]. Проте перший випуск цієї серії – брошура С. Сірополка «Дальтон-Плян» – побачив світ тільки у 1928 р.

Надії на створення Педагогічної бібліотеки товариством «Взаїмна поміч українського вчительства» остаточно перекреслила польська влада, яка у 1923 р. ліквідувала організацію. У постанові від 27 серпня 1923 р. відзначено, що діяльність «Взаїмної помочі українського вчительства» суперечила статутним положенням. «В тому часі зустрічалося українське народне вчительство, як організована спільнота, на теренах своїх повітових учительських спілок, – згадували сучасники подій. – Рольо духовного об'єднуючого чинника сповняв педагогічний журнал «Учитель», який редагували спільно два народні вчителі – т.т. Таранько Михайло і Зелений Андрій». Водночас було ліквідовано всі повітові виділи товариства [605].

5 серпня 1924 р. відбулися загальні збори «Взаїмної помочі українського вчительства», які засвідчили прагнення членів товариства відновити діяльність. Напередодні (14 червня 1924 р.) постановою місцевих органів влади № 9537/24 ліквідовано попереднє рішення від 27 серпня 1923 р. № 15760/1 «Про розв'язання В.П.У.В.», за яким «дозволено на дальше продовжувати діяльність» [538].

Упродовж 1923 – 1926 рр. на сторінках «Учительського слова» розгорнуто широку пропаганду щодо праці членів товариства у бібліотечній

сфері, розроблено чимало інструкцій, вказівок, резолюцій. Поглиблено співпрацю із українськими представниками в сеймі. «Невдячна була се праця, – відзначали «відпоручники» Окружних виділів, – бо приходилося не тільки творити, але й торкатися багатьох болючих, негативних рис із культурного життя наших членів» [538].

У середині 1920-х років члени товариства «Взаїмна поміч українського вчительства» докладали чимало зусиль для створення педагогічних бібліотек, а саме:

- сприяли відкриттю дитячих бібліотек у школах / низових осередках товариства;
- закликали українське учительство до «активної діяльності в напрямі позашкільної освіти» [194, с. 7–8];
- домагалися створення педагогічних бібліотек при окружних відділах товариства.

Останній напрям роботи був одним із пріоритетних, проте практичну роботу у цій сфері проводили тільки бережанський, турчанський і борецький відділи [194, с. 9]. Для прикладу, в Рогатині на загальні збори окружного відділу прибуло 35 делегатів, через що організаційних справ не було вирішено «із-за відсутности значної кількості членів» [337, с. 14]. Чи не єдине питання, яке вдалося полагодити – збільшення книжкового фонду бібліотеки коштом сплати членських внесків. Ухвалено рішення, згідно з яким «позичаючий може передержувати випозичені книжки найдовше через місяці; за книжку, випозичену в добрім стані, а яку позичаючий ушкодив, бібліотекар має право жадати її оправи, а навіть закупна нової» [337, с. 14].

У 1925 р. Дирекція товариства була змушена визнати, що не може виконати програмних завдань, оскільки «більшість учительства привикла спихати роботу на інших, поводить ся байдуже супроти станової організації» [538, с. 94]. Все ж таки, згідно з рішенням Наглядової ради товариства «Взаїмна поміч українського вчительства» від 10 квітня 1925 р., вирішено створити Педагогічну бібліотеку у Львові (очолив акцію зі збору коштів

М. Таранько). Станом на 1 липня 1925 р. було закуплено 52 книги (10 українських, 10 польських та 32 німецькі). Передплачували також педагогічні журнали, переважно із Радянської України («Шлях освіти» (Харків), «Знання» (Харків), «Радянська освіта» (Київ), «Жизнь рабочей школы» (Москва) та ін.) [365, с. 23].

Упродовж року товариство виділило 500 злотих на закупівлю книг до нової бібліотеки. На ці кошти було закуплено 115 книг педагогічного і наукового спрямування (25 українських, 32 – німецьких, 58 – польських). Однак читачі не змогли скористатися закупленими книгами, оскільки вони не були зброшуровані. У підсумку упродовж 1925 – 1926 рр. бібліотекою скористалося тільки 4 члени учительської організації, які «визичали книжки головно на німецькій мові» [194, с. 7]. На заваді подальшому прогресу у розвитку бібліотеки стала відсутність коштів на закупівлю книг, оскільки основні зусилля товариство спрямувало на розбудову «вакаційної оселі».

Під час з'їзду делегатів окружних відділів товариства «Взаїмна поміч українського вчительства» 25 грудня 1926 р. чимало уваги було приділено проблемам діяльності Педагогічної бібліотеки та функціонування шкільних бібліотек. Зокрема Т. Шеремета наголосив на важливому значенні видавництва «Педагогічна бібліотека», яке, на його думку, «не тільки поглибить педагогічні знання в учительства, але й поширить ідеологічні горизонти загалу наших членів» [181, с. 9]. Водночас Т. Зубрий констатував нестачу шкільних бібліотек, та наявність значної кількості читалень товариства «без книжок і бібліотек» [181, с. 9]. У підсумкових резолюціях з'їзд делегатів товариства закликав українське народне учительство звернути увагу на проблеми національного виховання молоді, і «підклубатись про діточі бібліотеки в школах і при наших національних освітніх інституціях» [181, с. 12].

Упродовж 1926 р. товариство «Взаїмна поміч українського вчительства», доклало чимало зусиль для відкриття Центральної педагогічної бібліотеки, яка мала розпочати роботу 1 травня 1927 р. (відкрита для

широкого загалу 1 липня того ж року). Напередодні відкриття бібліотеки, І. Юцишин (голова педагогічно-наукової комісії товариства) констатував, що для потреб читачів було придбано не тільки цікаві книги педагогічного змісту, але й фахові часописи, серед яких – «Zeitschrift für Pädagogische Psychologie», «Nene Bahnen», «Arbeitsschule», «Kosmos», «Pädagogische Jahresschau», «Zeitschrift Für Das Kindergartenwesen», «Pedagogické rozhledy», «Česká mysl», «Bibliografja Pedagogiczna», «Rocznik Pedagogiczny» та ін. (Таблиця 5). Також велися переговори з науковими колами УСРР про передачу до бібліотеки «великих педагогічно-наукових журналів» [180, с. 19].

Відзначено, що з тактичних мотивів Головна управа організації не налагодила відносин із провідними національно-культурними організаціями на ґрунті допомоги в укомплектуванні фондів бібліотеки. Більше того наголошено, що товариство «мусить саме, муравлиною працею, збираючи сотик до сотика, творити основи для здвигнення скарбниці педагогічного знання» [369, с. 14]. Також варто наголосити на значних кредиторських заборгованостях товариства. Наприклад, під час купівлі Учительського дому, де знаходилася бібліотека, від попереднього власника перейшов борг Каси Ощадності – 33000 крон, який було розподілено на 30 років. Інші борги товариство оскаржувало в судовому порядку (загальна сума боргів – 27000 крон) [337, с. 14].

У 1926 – 1927 рр. на обслуговування бібліотеки товариство виділило 1719 злотих, з яких 1297 спрямовувалося на закупівлю необхідної літератури, а 140 – на бібліотечну шафу (Таблиця 4). Інші кошти передбачалося витратити на «прибори для ведення діловодства» та переплети. Упродовж 1 липня 1926 р. – 30 червня 1927 р. бібліотекою скористалися 26 осіб, які загалом прочитали 72 книги [337, с. 14]. Бібліотека призначалася для «тих наших членів, які працюють науково головно на полі педагогічних дослідів та тих, що приготовляються до іспитів» [390, с. 197].

Згідно з резолюціями загальних зборів товариства «Взаїмна поміч українського вчительства» від 25 грудня 1927 р. починаючи із наступного

року засновувалося видавництво «Педагогічна бібліотека» [363, с. 14]. Квартальних на своїх сторінках друкував «оригінальні і перекладні твори» із гуманітарних наук (філософія, історія та ін.), біографії тогочасних провідних педагогів, знайомив читачів з їх теоретичними та практичними здобутками. Перші книги могли отримати виключно передплатники [363, с. 14]. Проте, на жаль, «незважаючи на всі зусилля..., не вдалося товариству забезпечити тривалої діяльності цього видавництва...». Основна причина «лиха» – нестача коштів.

Асигнування товариства на потреби бібліотеки привели до збільшення її користувачів. У 1927 р. кількість відвідувачів зросла на 40 % [189, с. 11]. Також для потреб читачів, керівництво установи закупило книги з серії «Красне Письменство», хоча члени товариства усвідомлювали, що «балетристика» не повинна входити в склад бібліотеки, яка має виключно науковий характер» [189, с. 11]. Свої дії дирекція бібліотеки пояснювали тим, що «всі тамошні видання [книги, надруковані в УССР – авт.] є відносно до наших обставин доволі дорогі. Тому не кождий учитель(ка), а навіть не кожда бібліотека при Окр. Відділі, зможуть такі книжки для себе купити» [189, с. 11].

Загалом упродовж другої половини 1927 р. – першої половини 1928 рр. на потреби бібліотеки товариство «Взаїмна поміч українського вчительства» виділила 1200 злотих, з яких 1022 було витрачено на купівлю книг (Таблиця 6). На відміну від попереднього року, більшість книг, які придбало товариство для бібліотеки, були україномовні (120 екземплярів). Всі книги були «зінвентаризовані і скатальоговані картотечною системою» [189, с. 13].

Бібліотекарі рекомендували вчителям знайомитися з найновішою методичною, педагогічною й психологічною літературою, про що свідчать каталоги Центральної педагогічної бібліотеки [308, 1927, ч. 5, с. 26–27]. Українських книг з педагогіки й психології у 1920-х – 1930-х рр. практично не було, за винятком, хіба що, праць О. Макарушки «Наука виховання», Я. Чепіги «Азбука трудового виховання й освіти» й «Самовиховання

вчителя», М. Ваврисевича «Порадничок учителя нової початкової школи», Г. Васильєва «Живий рахунок», книги М. Гаврищука з методики й дидактики тощо.

З цих причин частина лектури, яку пропонували українським вчителям, була польськомовною і включала оригінальні та перекладені польською тексти світової педагого-психологічної думки. Так бібліотека рекомендувала ознайомитися з концепцією психоаналізу за творами З. Фрейда («Психоналіз», «Психопатологія щоденного життя»), вивчати концепцію виховання й самовиховання за книгами Ф. Фоерстера, І. Мощенської, психологію дитини за текстами В. Бідера («Психологія дитини»), Е. Клапарейда, А. Комбе («Нервовість у дітей»), К. Гросса («Життя дитячої душі»), проблему «дитина й школа» за текстами Б. Суходольського та Р. Завілінського, лікувальну педагогіку за книгами А. Гоефлера, психологічні підходи до школярів за творами Я. Корчака («Як любити дітей»), а також за німецькими підручниками Т. Ерісманна, «Дитячою психологією» Р. Прандтля, «Темперамент і характер» Г. Евальда, «Характерологією» Е. Утіца, нарисом основ педагогіки В. Райна, «Вступом до філософії» М. Вентчера тощо.

Відвідувачі та куратори бібліотеки скаржилися на невелику кількість українознавчої літератури у книгозбірні Центральної педагогічної бібліотеки товариства та намагалися всіляко заповнити цю прогалину [308, 1928, ч. 7–8, с. 10–11], зокрема, як уже зазначалося, заснувавши власну серію видань – «Педагогічну бібліотеку». Як наслідок, українська педагогічна книгозбірня поступово заповнилася книгами Я. Яреми («Вступ до філософії», «Психографія в школі»), «Філософією на Україні» Д. Чижевського, а також «Дидактикою» С. Русової, «Школознавством» С. Сірополка, посібниками С. Дрималика та І. Свенціцького «Плекання дитини. Душа дитини», новими книгами І. Чепіги «Страх і вина у вихованні», «Практична трудова педагогіка» (Таблиця 9).

Бібліотека збагатилася також підшивками Літературно-наукового вісника, «Матеріалами до української етнології», творами А. Чайковського, М. Коцюбинського, Ю. Федьковича, романами А. Крушельницького («Рубають ліс», П. Куліша («Чорна рада»), «Споминами» Є. Чикаленка, «Ілюстрованою історією України» Д. Дорошенка. Поруч з ними, увазі читачів пропонували перекладені польською тексти Г. Ле Бона («Психологія юрби») «Стать і характер» О. Вайнінгера, « Мову і мислення дитини» Ж. Піаже, «Психологію виховання» Ф. Знанецького, « Психоаналіз та виховання» А. Бове та ін. Так поступово українська Центральна Педагогічна бібліотека стала структурованою книгозбірнею, що включала, крім книг з педагогіки, психології та шкільної методики, школознавства й фізичного виховання, філософії, також і твори з українознавства, публіцистики й белетристики (художньої літератури), історії, співу й музики. Такий тематичний розподіл книг, певною мірою, відображав й тогочасну класифікацію знань у свідомості читачів [538].

Проте й перед українськими вчителями поставала проблема підручників, за якими їх мали б навчати. Львівських вчителів, котрі викладали «українське», виховували на хрестоматіях А. Крушельницького, зокрема його двотомному «Виборі з українського народного письменства», хрестоматії Д. Лукіяновича і давніших посібниках О. Барвінського. У них містилися: уривки з «Повісті временних літ», козацьких літописів (Самовидця, Граб'янки, Величка), творів Івана Вишенського, Йоанікія Галятовського, Іпатія Потія, Григорія Сковороди, фрагменти колядок, щедрівок, дум, казок, легенди, загадки тощо. Крім читанок, своєрідними поетичними міні-хрестоматіями були великі й малі «декламатори» та мелодекламатори – збірки спеціально підібраних тематичних творів класичних письменників (Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки). Ці та інші тексти містили той канон української літератури та культури, на якому вчителі мали навчати учнів.

Бібліотекарі пропонували читачам книгозбірні фахові журнали й газети: український «Учитель», «Учительське слово» та «Методика і шкільна практика», «Шлях навчання і виховання», «Шлях освіти», німецькі «Volksschule», «Schrift und Schreiben», «Die Arbeitsschule», «Neue Bahnen», «Zietschrift für pädagogische Psychologie», чеські «Pedahohicke Roshledy» тощо.

Принагідно відзначимо, що у цей період продовжували розвиватись бібліотеки окружних відділів (Таблиця 7). У 1927 – 1928 рр. товариство складалося із 47-ми відділів, з яких тільки 25 надіслали звіти щодо діяльності бібліотек і «то дуже побіжні» [395, с. 27]. «Взаїмна поміч українського вчительства» мала 20 повітових бібліотек (Бережани, Бібірка, Богородчани, Грибів, Городенка, Жидачів, Копичинці, Косів, Любачів, Надвірна, Перемишль, Перемишляни, Рава-Руська, Радехів, Рогатин, Станиславів, Стрий, Тереховля, Турка, Яворів). Бібліотеки нараховували 3198 книг (бл. 158 книг у кожній з бібліотек). Загальна вартість книжкових фондів – 13317 зл. (вартість книг кожної з бібліотеки – бл. 665 зл.) [395, с. 27]. Фондосховища дев'ятьох бібліотек мали менше 100-а книг і тільки дві були доволі репрезентативно укомплектовані (Турка – 662 книги, Бережани – 506).

Тільки 15 окружних відділи подали звіти з «бібліотечного руху». Відзначимо, що із 701 члена товариства, згуртованих у 15 окружних відділах, 427 (61%) були читачами бібліотек [395, с. 27]. «Можна сподіватися, – відзначали лідери «Взаїмної помочі українського вчительства», – що рівно ж там, де бібліотек нема, були б вони дуже пожадані, та стали би членам О.В. у пригоді, а ще особливо тоді, якщо би їх вивінування й функціонування наладнати як слід». На жаль, тільки 42 % окружних відділів мали бібліотеки [395, с. 27].

Таким чином, на зламі 20-х – 30-х рр. ХХ ст. крім Центральної педагогічної бібліотеки, товариство «Взаїмна поміч українського вчительства» розгорнуло мережу повітових бібліотек (Таблиця 8). Більшість із них не мали власних приміщень, були погано укомплектовані і не могли задовольнити попит на книгу членів товариства. «Окружні бібліотеки мусять

мати свою ціль і числячись з відмінними місцевими обставинами – стреміти до зреалізування своєї ціли не тільки відповідним добором книжок, але також відповідним налагодженням цілого бібліотечного діловодства взагалі», – резюмували члени товариства [395, с. 28].

Починаючи з 1929 р. меценати починають дарувати приватні колекції Центральній педагогічній бібліотеці, що дозволило значно урізноманітнити її книжковий фонд. Зокрема видавництво «Сіяч» (функціонувало при Педагогічному інституті ім. Драгоманова в Празі) передало бібліотеці чимало книг педагогічного змісту. Якщо у тому ж 1929 році товариство купило 47 книг, то 70 бібліотека отримала у подарунок. Педагогічна література користувалася попитом у членів товариства, а «найбільший попит був на книжки потрібні до практичних іспитів». У цей період з'явилися й перші «класичні» проблеми бібліотеки, пов'язані із недобросовісними читачами – члени товариства «перетримували книжки цілими місяцями» [395, с. 28].

Загалом, у 1929 р. бібліотеку відвідало 80 читачів [395, с. 28], проте надалі їх кількість поступово зменшувалося (наприклад у 1932 р. книгозбірнею скористалося тільки 18 осіб) [391, с. 133]. На початку 1930-х рр. залишилися практично без змін і її фонди, хоча збільшилася кількість педагогічних часописів. У 1932 р. бібліотека поповнилася виданнями «Учителя», «Учительського слова», Записок НТШ, а також читанками, іншими педагогічними збірниками й календарями. У тому ж році була проведена інвентаризація фондів, яка показала наявність у бібліотеці 957 книг педагогічного змісту [391, с. 161].

На початку 1930-х років «Взаїмна поміч українського вчительства» відкрила ще дві бібліотеки – у Ворохті (в літній «оселі» товариства) (нараховувала 1403 книги) та Львові на основі книгозбірні Видавничої спілки українського вчительства в Коломиї (428 книг). Якщо основу першої бібліотеки становили белетристичні праці, то друга складалася із педагогічних україно-, польсько- та німецькомовних книг. До того ж, львівська бібліотека не була «зінвентаризована та оцінена» [391, с. 161].

Напередодні другої світової війни бібліотека була відкрита також в «оселі» у Черчі.

Загалом відзначимо, що Центральній педагогічній бібліотеці не вдалося перерости у велику книгозбірню. Наприкінці 1930-х рр. вона нараховувала 1321 книгу, а середня відвідуваність в рік становила бл. 50 осіб. «Утруднювало працю те, що чимало членів передержувало книжки літами в себе», – зауважувала дирекція товариства «Взаїмна поміч українського вчительства» [367, с. 139]. У 1938 р. Е. Тишинська подарувала бібліотеці понад 300 книг, що значно урізноманітнило тематичну наповненість читальні [367, с. 139].

На початку 1920-х рр. важливі кроки для відновлення мережі бібліотек зробило УПТ «Рідна школа». «І хоча в часописах безнастанно вказувалось на вагу «Рідної школи», хоча кожний українець бачив на кожному кроці незавидну долю українського шкільництва, яке голосить о поміч розпучливими голосами, що здається найбільш знечулене серце повиннося відгукнути – українська громада і глуха і сліпа» – з жалем констатувала Головна управа [86, арк. 1–2].

Перший (повоєнний з'їзд) «Рідної школи» відбувся 25 грудня 1922 р. Його учасники визначили причини, які гальмували розвиток бібліотечної справи. Серед найважливіших, зокрема, названо:

- відсутність статуту;
- байдужість «інтелігентної верстви і нерозуміння ваги справи «Рідної школи»;
- «недостатність у кружків почуття спільної приналежності до одної Централі»;
- відсутність «фахових, досвідних робітників» [92, арк. 3–7], [607].

Загалом у 1921 – 1923 рр. відновлено діяльність 59 кружків УПТ (12,8 тис. осіб-членів товариства). У травні 1923 р. уконституйовано організаційн комісію, яка, як констатують сучасні вчені, спрямувала основні зусилля на вироблення чітких рекомендацій щодо подальшої структурної розбудови

товариства, піднесення рідношкільної ідеї та створення мережі бібліотек [93, арк. 15–16].

УПТ доводилося протистояти польському «Товариству школи людової», основна мета діяльності якого полягала у «поширенні національної освіти, організації культурно-освітніх інституцій по містах і селах, вихованні молоді в громадянським і державнім дусі..., поширенні відомостей про державу і громадянські обов'язки в масах» [299, 1923, 8 травня, с. 1]. Відзначимо, що організація мала у своєму складі 3176 читалень і бібліотек, що значно перевищувало кількість українських бібліотек «Рідної школи» [299, 1923, 22 червня, с. 1].

21 серпня 1924 р. Львівським воєводством затверджено статут УПТ, що дозволило його керівництву вести планову роботу щодо захисту українського шкільництва, організацію бібліотек та кружків. Члени товариства «Рідна школа» усвідомлювали в якому стані перебуває українське шкільництво на західноукраїнських землях, через що докладали чимало зусиль для відкриття бібліотек, які повинні були б стати просвітніми осередками для дітей. Зважаючи на те, що «учительських бібліотек при наших школах майже нема», уже у лютому 1924 р. «Рідна школа» відкрила Педагогічну бібліотеку, до якої було передано 2350 книг. Упродовж року її відвідало тільки 15 учителів УПТ та 24 особи «с поза шкіл УПТ-ва» [607].

З'їзди УПТ 8 листопада 1924 р. і 2 листопада 1925 р. спробували обґрунтувати програму розвитку «Рідної школи». Учасники з'їздів розкритикували полонізацію української школи. Проголошувався курс на згуртування навколо товариства усієї української громадськості для великої мети – національного виховання та гартування характеру української молоді. Для її виконання ставилось завдання заснувати у кожній громаді, де живуть українці, кружок УПТ із бібліотекою [92, арк. 25].

Не менш важливе значення члени товариства відводили шкільним бібліотекам. «Школа без бібліотеки – се живий труп без душі», – констатували українські педагоги [394, с. 2]. Така школа «ніколи не прикує,

не прив'яже до себе серденьт малих дітей..., не розпалить у них святого вогню любови до книжки, до знання». У підсумку, діти, що не навчилися змалку «любити книгу», за переконанням українського учительства, «повиростають на несвідомих, безідейних та неграмотних громадян», які «потонуть у сірій буденщині матеріальних інтересів» [394, с. 2], [607].

Для покращення роботи товариства, УПТ «Рідна школа» внесла зміни у статутні документи. 23 червня 1926 р. Львівське воєводство затвердило проект нового статуту. Відповідно до внесених змін вводилася нова назва «Рідна школа – Українське педагогічне товариство» (скорочено – «Рідна школа»). Товариство зобов'язувалося:

- утримувати усі типи шкіл і навчально-виховних закладів, а також бурси й інститути;
- організовувати шкільні, «доповнюючі», гімназійні, фахово-господарські та ін. курси;
- «організовувати» бібліотеки;
- видавати шкільну та дитячу літературу;
- проводити театральні вистав, концерти, фестини, забави тощо [101, арк. 1–21].

Таким чином, для легітимізації бібліотечної діяльності УПТ «Рідна школа» внесла відповідні зміни у статутні документи. «Керуючі чинники Рідної Школи вже з самого початку своєї праці зрозуміли потребу розбудови в нас бібліотечної справи і застерегли собі у статуті право організації бібліотек при кружках Р.Ш.», – відзначали члени товариства [377, с. 315]. Проте у процесі реалізації цього завдання виникло дві проблеми: відсутність коштів для закупівлі книг та нестача кваліфікованих бібліотекарів. Останні (в ідеалі) повинні були б з усією відповідальністю формувати «нове, без порівняння свідоміше, сильніше й більш творче покоління...» [382, с. 19].

Керівництво товариства намагалося перетворити філії «Рідної школи» на громадські осередки, які, поряд з утриманням навчальних, бібліотечних закладів, здійснювали широку культурно-просвітницьку діяльність. Зрештою,

упродовж другої половини 1920-х рр. УПТ «Рідна школа» зробила все можливе, щоб Педагогічна бібліотека у Львові стала «зарядом для тих українських громадянських чинників, що покликані до ведення виховної справи» [399, с. 9], [607].

Інший важливий тогочасний напрям діяльності товариства полягав у створенні т. зв. мандрівних (пересувних) бібліотек, які формувалися здебільшого з урахуванням потреб мешканців сільської місцевості. Нерідко їх основу складали заборонені польською владою книги. Усвідомлення цього факту польською владою нерідко створювало конфліктні ситуації, приводили до арештів організаторів мандрівних бібліотек.

Під час «пацифікаційної акції» товариство зазнало втрат: опечатано книгарню «Рідної школи» та пошкоджено приміщення Головної управи у Львові. Сучасний польський дослідник А. Айненкель, описуючи хід репресивної акції, зазначав, що «при нагоді в українських інституціях нищились вивіски, руйнувалось обладнання, предмети, нищились книжки» [428, с. 42]. Проте, Педагогічна бібліотека УПТ у Львові не зазнала серйозних втрат, на відміну від окремих повітових книгозбірень, які були розгромлені місцевими органами влади. Члени філій звинувачувалися владою у зберіганні недозволених книг із змістом, який доводив, що товариство «зійшло на політичну дорогу» [607].

Незважаючи на репресії та утиски, упродовж другої половини 1920-х – 1930-х рр. «Рідна школа» організовувала курси для підвищення рівня бібліотекарів, оскільки «їх обов'язком лежить дати відповідь читачеві де, в якій книжці той знайде відповіді на питання, які його цікавлять...» [486, с. 12]. Окреслені заходи дозволили створювати при повітових читальнях товариства бібліотеки для читачів різних вікових категорій. УПТ «Рідна школа» намагалася перетворити їх на «українські твердині, з якої мають виходити свідомі й ідейні громадяни» [332, с. 12].

Окреслену мету товариство, на відміну від «Взаємної помочі українського вчителства» та інших національно-культурних товариств,

реалізувало доволі успішно. Для прикладу, упродовж 1930-х рр. фонди Яворівського союзу кружків зросли до 15 тис. томів, Коломийського, Рогатинського, Городенківського, Сокальського, Тернопільського – до 5–6 тис. Загалом у структурі товариства нараховувалося 653 бібліотеки (бл. 80 тис. книг педагогічного змісту). Згідно зі звітами читалень, бібліотеки «Рідної школи» тільки у 1937 – 1938 рр. відвідало понад 17 тис. осіб [568, с. 319].

Важливу роль у поширенні бібліотечного руху у Львові та околицях відводилось товариству «Учительська громада», з діяльністю якого пов'язано цілий етап українського національного руху першої третини ХХ ст. в Галичині, спрямованого на організацію українського шкільництва, формування бібліотечної сфери. 2 жовтня 1919 р. у Львові у Львові відбулося перше повоєнне засідання Головного Виділу. Упродовж наступного року відновили діяльність філії товариства в Стрию і Коломиї, 1921 р. – Бережанах, Перемишлі, Тернополі, Чорткові, Рогатині, Долині, що започаткувало новий етап у діяльності товариства.

Приєднання Галичини до Польщі, що відбулося внаслідок рішення Ради Послів держав Антанти викликало потребу у зміні статуту, що здійснено на надзвичайних загальних зборах «Учительської громади» 30 вересня 1923 р. Згідно статуту товариство могло об'єднувати своєю діяльністю українців-учителів середніх шкіл на території всієї Польської держави. Одним із пріоритетних завдань організації проголошувалося відкриття педагогічних бібліотек.

Зауважимо, що у середині 1920-х рр. бібліотека товариства у Львові була розпорошеною «в п'ятьох ріжних місцях» і окрім декількох книг складалася із шафи, де зберігалися «нерозпродані числа «Нашого слова», «Світла», «Української школи» й «Календарика» [353, с. 35]. Філії товариства, на жаль, у цей період також не розгорнули активної діяльності, спрямованої на утворення повітових бібліотек та їх належної комплектації новою літературою. Як виняток – філії у Рогатині та Станиславові, керівництво якої

з «окремих вкладок членів» передплачували практично всі українські педагогічні часописи.

Починаючи із 1927 р. «Учительська громада» докладно зусиль для придбання фондів на «домівку» та бібліотеку товариства. Дирекція «взивала» всіх членів «Учительської громади» до «станової солідарності», а також закликала «свої філії й кружки, щоби в становій діяльності головну увагу клали на станові інтереси українського вчительства середніх шкіл».

З метою покращення роботи «Учительської громади», 2 лютого 1929 р. Головний відділ запропонував загальним зборам новий проект статуту товариства. Він істотно відрізнявся від попереднього і конкретизував напрями діяльності товариства:

- захист професійних інтересів членів-учителів середніх і вищих шкіл;
- ознайомлення членів і загалу громадянства із здобутками науки та новими дослідженнями у сфері учительської практики;
- розвиток середніх і вищих шкіл;
- виховання молоді та ін.

На жаль, розвитку бібліотечної справи товариство практично не приділяло уваги. Згідно зі звітом «Учительської громади» (1929 р.) бібліотека товариства складалася із «кількасот томів». Проте керівник бібліотеки С. Левицький не втрачаючи оптимізму відзначав, що «книжки і журнали продовжують напливати». «Треба дібрати книжки так, – констатували члени товариства, – щоби молодий чоловік не був вихований в одному напрямі. Лектура має дати учневі: етичне образование, національне виховання, пізнання творів західноєвропейської літератури...».

У 1931 р. «Учительська громада» узагалі втратила приміщення (м. Львів, вул. Корнякта, 1), де відбувалися засідання Головної ради та знаходилася педагогічна бібліотека. З цих причин, «акти товариства та бібліотека були розкинені по різних інституціях, а навіть приватних осіб» [183, с. 65]. Упродовж 1932 – 1933 рр. товариству (завдяки меценатам) вдалося знайти «догідне приміщення» для бібліотеки. Львівська філія

«винаймала і власним коштом від реставрувала і умеблювала гарний локаль в кам'яниці Наукового товариства ім. Тараса Шевченка». За словами членів «Учительської громади», саме тут комплектувалася нова педагогічна бібліотека, до якої «збиралися всі українські підручники, з яких учили від найдавніших часів в українських школах всіх типів» [183, с. 65].

Напередодні Другої світової війни «Учительська громада» нараховувала 14 філій, при яких функціонувало 6 бібліотек [373, с. 177]. Крім Львова, найбільші із них були зосереджені у Бережанах (голова М. Підлужний), Дрогобичі (голова Д. Бурко), Коломиї (голова Б. Левицький), Чорткові (голова О. Мельник), Перемишлі (голова Є. Грицак), Станиславові (голова М. Лепкий). Загалом бібліотеки товариства були погано укомплектовані (для прикладу, бібліотека у Бережанах нараховувала тільки 22 книги, Чорткові – 90, Станиславові – 100) та не користувалися попитом у широкої громадськості, оскільки не витримували конкуренції аналогічних установ провідних українських національно-культурних товариств.

Таким чином, українські громадсько-політичні організації упродовж 1920-х – 1920-х рр. розгорнули широку мережу бібліотек (стаціонарних, пересувних), що стало відповіддю на польську асиміляційну політику на «східних кресах». Не отримуючи державних субвенцій, українські бібліотеки, створені громадськими інституціями, не могли конкурувати з аналогічними польськими установами. «Просвіта» УПТ «Рідна школа», учительські товариства докладали максимум зусиль для поширення української книги серед громадськості краю, проте на заваді реалізації планів у сфері бібліотекознавства стала польська влада, яка гальмувала ініціативи української еліти. З-поміж книгозбірень, виокремимо Центральну педагогічну бібліотеку, яка на жаль, у досліджуваний період не відіграла тієї ролі, яку планували їй відвести ініціатори її створення.

3.3. Читацькі інтереси українських школярів та навчальна література

Як і кожна з історичних епох, перша половина ХХ ст. наклала свій відбиток на читацькі уподобання української молоді. Поява плеяди талановитих українських поетів і письменників наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., відкриття доступу українській молоді до освітніх закладів Європи, знайомство із кращими зразками світової літератури трансформували у 20-х – 30-х рр. читацькі зацікавлення української молоді.

Розглядаючи основні етапи становлення особистості, українські педагоги, виділяли чотири базові «осередки» виховання дитини, якими були: 1) родина; 2) церква; 3) школа; 4) держава [346, с. 8]. Перші «два осередки» (родина і церква) формували читацькі інтереси дітей, які не навчалися у школі, натомість школа, церква та, за невеликим винятком, національно-культурні товариства, визначали читацькі пріоритети школярів.

Згідно з офіційною статистикою (1919 р.), у Польщі серед усіх початкових шкіл 92 % були однокласними, 6 % – двокласними і тільки 2 % – три та семикласні [754]. Проте незважаючи на розгалужену мережу навчальних закладів, не більше 47 % дітей шкільного віку у цей період виконували «шкільний обов'язок» [692]. «Більше ніж 320000 українських дітей або не побирає шкільні науки, або не знає, що це українська школа ведена в українському дусі, а лише 130000 українських дітей навчається в українських школах», – наголошував автор статті «Українська дитина без школи і науки» [384, с. 1].

Незначний відсоток української молоді, яка навчалася у школах та мала доступ до шкільних бібліотек українські педагоги пояснювали «історичною традицією» та матеріальною скрутою батьків. «Діти бідноти... з правила не бачать шкільних порогів. Се безбатченки й безматченки тиняються вже з 7 – 8 літ... Ними ніхто не опікується, не журиться, ніхто про них не питає. Процент їх, у порівнянні з шкільною молоддю, дуже великий. Статистики цього

відломку молодого населення ніхто не веде... Коли приймемо їх на 15 %, 20 % то певно що великої помилки не зробимо» [393, с. 25].

Більше того, за словами дописувачів «Учительського слова», «ся громада позашкільників побільшується ще поважніше числом тих бідних дітей, котрих уся наука завершується покінченням 2 – 3 року шкільної науки, бо в 9 – 10 році життя батьки запрягають їх уже до постійної, важкої, найманої праці. Разом усі вони дають 25 – 30 % молодого покоління, що побільшує і так досить велике число неграмотних» [393, с. 25].

Отже, формування читацьких пріоритетів *неграмотних дітей* «лягло на плечі» церкви та родини, здобутки яких у цій сфері доволі сумнівні. «На жаль... вихованне родинне обмежується на вивченню дитини «Отченашу», «Богородице» і «Вірую», а головну увагу кладуть родичі-вихованці на те, щоби дитина мала здорові руки до роботи, – із сумом відзначали сучасники подій. – Про її інтелектуальний розвиток вони зовсім не журяться. Їм се байдуже, бо мовляв – мій тато не вмів читати, і я не вмю читати, а якось жию, той не конче мому синові чи донці витратити марно час «на пусте» [393, с. 25]. Національно свідома українська громадськість безуспішно переконувала батьків, що «церква і молитовник – се не нинішній час... Мусиють мати тепер ріжноманітний корм духовний, а не односторонний, бо се веде до умової атрофації» [194, с. 8].

Ініціативи «Просвіти» і «Рідної школи» очолити боротьбу з подолання неписьменності знайшли підтримку навчально-культурних товариств, та, що дуже важливо, духовенства на чолі з митрополитом Греко-католицької церкви Андреем Шептицьким. У 30-х рр. ХХ ст. практично усі громадські, кооперативні, національно-освітні, молодіжні організації в більшій чи меншій мірі перебували під впливом метрополії УГКЦ від якої отримували, необхідну для їх існування не лише моральну, але й матеріальну підтримку.

У програмі ліквідації неписьменності серед українського населення основна роль була відведена західноукраїнській інтелігенції. Водночас при відсутності достатньої кількості представників інтелігенції почин у

організації освітніх курсів часто брали на себе освічені робітники і селяни, керуючись вказівками та інструкціями які надавали місцеві філії товариства «Просвіта».

Програми ліквідації неписьменності були розраховані до кінця 1927 р. Водночас програми передбачали видання відповідних підручників – це книжечки, які подавали елементарні знання із читання, учили письма і математики. Були опубліковані десятки посібників та підручників. Зокрема, у 1924 р. з'явилася перша серія «Просвітніх листків» для навчання неписемних, згодом – «Рідне слово. Буквар для неграмотних» А. Домбровського, «До сонця. Початки письма й рахунків» В. Полянського [449, с. 179].

Окремо необхідно зупинитися на характеристиці підручників та посібників, які готувалися в рамках ліквідації неписьменності. Зокрема, комісія з боротьби з неписьменністю вважала, що варто видавати не лише єдиний буквар для навчання неписьменних, а підходити до цього підручника диференційовано – окремо видавати для сільської та гірської місцевостей, міст і селищ. Йшлося також й про те, що буквар повинен був враховувати етнографічні та діалектичні особливості певної території. Однак ці побажання комісії викликали дискусію – чи слід враховувати усі ці аспекти, чи видавати єдиний підручник. Побажання комісії не були втілені в життя і основним принципом у його виданні стала доступність та зрозумілість букваря для навчання неграмотних [449, с. 179].

Львівський дослідник В. Визрик вважає, що таке рішення певним чином носило популістський характер, оскільки не було враховано особливостей розвитку просвітницького руху та ставлення влади до організації курсів для навчання неписьменних. Такий висновок автор робить на основі листа голови Філії «Просвіти» з Терехова С. Мохнацького до головного відділу, де наголошується про відсутність детально розробленої навчальної програми, яка б відповідала потребам часу [449, с. 53].

Організація українських курсів неписьменності здійснювалися до 1938 року. Їх робота була ускладнена недостатньою кількістю приміщень для

навчання, часто навчання відбувалися в школах де проходили заняття дітей, а тому розклад слід було узгоджувати та в читальнях «Просвіти». Щодо браку літератури для навчання, то це питання в документах не засвідчено. Зміст навчання включав у себе вивчення чисел до 100, ознайомлення з мірами, церковний спів, бесіди з історії, географії, природознавства й гігієни. Українські організації і товариства, які мали майно і достатньо коштів, наприклад Спілка української кооперації у Галичині «Центросоюз» пропонували певну винагороду викладачам за виклади на курсах для неписьменних.

«Полегшити доступ до книги» для неграмотних дітей намагалися також члени політичних партій, які упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. створюючи т. зв. «народні університети». «Велику увагу повинні українські працюючі люди присвятити книжці. Коли газета дає читачеві вістки зі світа, поради, розвагу, або заспокоює нудьгу – то зовсім іншу службу виконує книжка, – констатували засновники «університету» «Самоосвіта». – Книжка (наукова книжка, а не оповідання) вчить, поглиблює знання людини, формує її світогляд – можна сказати з досконалим перетоплює людину у крицю, з молодій людини творить досвідного громадянина» [351, с. 2].

Однак, із жалем відзначали педагоги, і «під оглядом поширення книжки... справа стоїть лихо. У нас наукової популярної книжки не розходиться більше примірників, як 4 000 в однім накладі. Рідко яке наукове видавництво може похвалитися в нас другим накладом своїх наукових видань. Це знак, що широкі народні маси не поступають у тій справі наперед...» [351, с. 2].

Читацькими інтересами української *шкільної молоді* опікувалася держава та національно-культурні, педагогічні, учительські товариства. Проте, одразу ж відзначимо, що відвідування дитиною школи далеко не завжди означало відвідування нею бібліотеки у позаурочний час. По-перше, чимало дітей ходили до школи із примусу. «Дехто з бідніших боїться кар і ради святого спокою шле дитину з мусу до школи, – зауважували учителі. –

Дехто шле дитину до школи, особливо зимовою порою, щоби в хаті збитків не робила. Багато родичів послало б тоді всіх дітей в школу, щоби лиш спокій мати в дома, а з весною діти ці знову в господарстві здадуться. Користь з такої науки до них не промовляє і не переконує їх» [398, с. 3].

По-друге, чимало українських педагогів не намагалися / не могли зацікавити дитину книгою. Зокрема, із 58 тис. учителів у народних школах 23 тис. були некваліфікованими / частково кваліфікованими педагогами, а в середніх школах їх чисельність була ще вищою – 43 % [392, с. 18]. «Кілько у нас є таких осібняків, що охотнійше заміняють годину читання денно на п'ять – шість годинне «луплене» у «мізерки»... Цілі прегарні бібліотеки були би в хаті картогря за витрачені суми», – зауважували члени національно-культурних товариств [389, с. 19].

Розглядаючи читацькі уподобання учнівської молоді, доцільно розділити її на дві групи (у кожній з них основним ставав щораз інший тип книги):

1) діти до семи років (дошкільний вік), для яких педагоги готували «забавкові» книги з ілюстраціями й мінімальним текстом;

2) діти 7 – 12 років, для навчання яких учителі використовували ілюстровані, поступово заповнювані невеликими віршовими та прозовими пізнавальними й розважальними (розривковими) текстами навчальні книги.

Не акцентуючи особливої уваги на читацьких уподобаннях польської молоді, виокремимо особливості читацьких зацікавлень українських дітей. Для найменших із них (перша група), педагоги рекомендували укомплектовувати шкільні бібліотеки розвиваючою літературою. «Які саме книжки треба підсувати дітворі, щоби розбудити в неї любов до читання, над сим розводитися не потребуємо. Кождий з нас знає, що найліпше підходять тут казки, байки, повісти, короткі оповідання, описи подорожній і країв та життєписи славних людей», – відзначали українські учителі [388, с. 11]. Українська громадськість наголошувала, що «через читання таких книжок дитина розвиває свій ум, образує почування, переноситься фантазією в далекі

краї, пізнає людей і їх життє, велич багатство і красу природи, вчиться розрізняти добре від злого, оцінювати вчинки людей, вироблює характер...» [388, с. 11].

Українські педагоги пропонували дошкільнятам казки Б. Лепкого («Про діда, бабу і кривеньку качечку», «Про лиху мачуху») і В. Гауффа, байки Л. Глібова, «Казку про царевича Івана» Р. Завадовича та «Віршовану азбуку» О. Чмелика, «Мандрівки Мишки-Гризикнижки по Львові» і «Пригоди Ромка-Бомка» А. Лотоцького (Я. Вільшенка), «Юрза-Мурза» Ю. Шкрумеляка або ж «Пригоди Юрчика Кучерявого» Вуйка Влодка (В. Радзикевича), вірші М. Підгірянки, «Малі герої» та оповідання про тварин В. Лебедової (Костянтини Малицької), «Кравчиню Марусю» і «Мати-страдницю» М. Домбровської, і тексти, які привчали школярів до читання, ощадливості, дотримання правил санітарії: «Про котика, що складав сотик до сотика», «Малий лікар: гігієна для дітей в образках і віршах» Ю. Шкрумеляка тощо.

Бібліотекарі, які рекомендували дошкільнятам окреслену літературу, виходили з того, що «завданням школи повинно бути на першому місці старання про виховання дитини, а опісля ж про придбання їй потрібного знання...». Саме тому, на думку педагогів, «найблагороднішим чинником для виховання й навчання» була дитяча література, а саме «книжечки до читання з байками, казками, оповіданнями, вершиками та дитяча газета...» [388, с. 11].

Учителі переконували батьків, що «книжка, се особливо в наших часах, – найглибша основа всякої духовної праці, всякого культурного оновлення і відродження в народі. Вона світоч і вершина духовного надбання і майна нації, вона зберігає і поширює скарби духовної творчості народу від століть до століть, від поколінь до поколінь... Книжка, як той добрий приятель, свідчить перед трибуналом цілого світа про творчу працю і творчі таланти народу...» [354, с. 2]. Проте, на думку дописувачів часопису «Учительське слово», «являється наша українська книжка і з огляду на своє значіння і з уваги на своє поширення – мов та бідна сирітка в казці, що все тільки бачить пишне багатство своїх щасливих сестер, а сама все ще

примушувана ховатися по кутках, небачена ніким і нікому не відома» [354, с. 2].

Для навчання дітей 7 – 12 років, як уже зазначалося, учителі використовували ілюстровані, поступово заповнювані невеликими віршовими та прозовими пізнавальними й розважальними (розривковими) текстами навчальні книги. Також для дітей початкових класів українська громадськість пропонувала передплачувати серії книг «Пластової бібліотеки», «Діточої бібліотеки», «Бібліотеки для молоді», «Золотої Бібліотеки Української Дитини», «Подарункових барвних книжок», «Повістєвої бібліотеки» тощо. У 1920-х – 1930-х рр. значною популярністю в українській дівторі користувався журнал «Світ дитини» М. Таранька, який пропонував малим читачам «казки, оповідання, «забави та іграшки» пісні, загадки тощо [499, с. 198–199]. Цей журнал був популярним в українському середовищі.

«Чого дитина навчиться через читання сеї газетки, сего ніколи ненаучилаби ся із приписаних, бездушних шкільних підручників, які є для української дитини чужі й відпихаючі. Від них віє холодний вітер і студінь, що морозить у палких діточих серцях святі почування до всього що своє і рідне...», – із сумом зауважували учителі [368, с. 13].

Батьки українських дітей відзначали, що «коли не брати під увагу всієї нашої дитячої літератури, але глянути тільки на катальог видавництва «Світ Дитини», стане ясно, кільки зроблено в нас, чи пак кільки зробило те най більше наше видавництво дитячої літератури в тому напрямі, щоб наші найменші і ті старші від них мали відповідну для себе книжку» [341, с. 2]. Проте, констатували сучасники, «нема у нас 5000 інтелігентних родин, які уважали би за свій обов'язок і потребу передплачувати сей журнал» [341, с. 2].

Відсутність попиту в українців на навчальну українську дитячу літературу, підштовхував сучасників до думки, що українське народне шкільництво в Польщі, опинилося «над берегом руїни». «Воно зникає непомітно на наших таки очах і незабаром прийде вже час, де се

шкільництво належатиме до гарних, романтичних історичних споминів», – песимістично резюмували педагоги [374, с. 14].

Особливо значущими для дитячого читання, на думку педагогів, були твори, котрі популяризували українську історію та краєзнавство (напр.: «Історія України, віршом. Княжа доба. Київська держава» В. Переяславця, «Пісня про минуле України» Р. Завадовича, «Пізнай свій рідний край» (оповідання про мандрівку Карпатами) М. Заклинського, «По рідному краю» Д. Дорошенка). Важливими були також твори, присвячені знаковим постатям і подіям української історії, культури й літератури, як наприклад, «Дядько Тарас» В. Полянського, «Отрок князя Романа» А. Лотоцького, «Анна Ярославна – королева Франції», «Княгиня Романова», «Будівничий держави», «Дмитро Детько», «Кульчицький – герой Відня», «Іванко Берладник або пропаша сила», «За Сян!» І. Филипчака [458].

Українським школярам Львова рекомендовано читати твори класиків української та світової літератури. До «підставової» лектури школярів та гімназистів зараховували тексти з канону української літератури ХІХ ст. (повністю чи фрагментарно): твори І. Котляревського, Т. Шевченка, П. Куліша, І. Франка, Лесі Українки, І. Нечуя-Левицького, П. Мирного. Особливе зацікавлення юних читачів викликали історичні романи сучасника А. Чайковського (передусім «За сестрою», «На уходах»), котрі розвивали «козацьку» тематику [458].

Одним із тогочасних «бестселерів» серед українських підлітків стала Трилогія Б. Лепкого «Мотря», «Батурин», «Не вбивай», яка присвячувалася постаті І. Мазепи. Інтерес в шкільної молоді викликали й твори знаного львівського педагога та письменника Ю. Рудницького (Юліяна Опільського), присвячені давній історії України («Іду на ви», «Ідоли пануть», «Сумерк»), хоча не усі з них були рекомендовані для читання. Важливими для виховання львівських школярів у міжвоєнний час вважали також книги, присвячені подіям Першої світової війни, Листопадового

зриву, українсько-польської війни 1918 – 1919 рр., визвольних змагань 1920-х рр.

Значну увагу педагоги приділяли читанню пригодницьких текстів Жуля Верна, Данієля Дефо («Робінзон Крузо») та Джонатана Свіфта («Мандри Гулівера»). Саме ці книги, поруч з такими текстами, як «Син України» І. Федіва та В. Злотопольця, «Лисом Микитою» І. Франка та «На уходах» А. Чайковського привертали найбільшу увагу львівських школярів 1920 – 1930-х рр. [458].

Із таким же ентузіазмом школярі сприймали читання «Пригод Тома Сойера», «Пригод Гекльберрі Фінна» Марка Твена, «Острова скарбів» Роберта Луїса Стівенсона. Твори формували міф пірата, суміщений з картинами морських мандрівок, пригод, екзотичної природи тощо. У цьому ж сегменті юнацьких захоплень міжвоєнних галицьких читачів опинилися тексти Артура Конан-Дойля про Шерлока Холмса («Знак чотирьох», «Пес Баскервілів», «Острів божевільних»). Інший полюс молодіжного читання займала патріотична лектура – насамперед історичні романи, присвячені княжому періоду («Князь Ярослав Осмомисл» Осипа Назарука) й козацької доби [458].

Зауважимо, що для вивчення української мови та літератури школярам слугували видання курсу історії української літератури В. Радзикевича, передвоєнна граматика української мови С. Смаль-Стоцького та Ф. Гартнера, і «пізніша» фундаментальна граматика В. Сімовича. До цього додавалися читанки й хрестоматії. Зокрема, у 1920-х рр. популярними були читанки А. Крушельницького, котрі включали широке коло текстів: від казок й найпростіших речень до історичних та пізнавальних текстів.

Наприклад, «Шоста читанка» А. Крушельницького (Київ, 1922) охоплювала: казки («Лисичка – сваха», «Білосніжка» В. Гауффа, «Ріккі-Тіккі-Таві» Р. Кіплінга), перекази про запорожців, «козацькі» тексти А. Чайковського, Д. Яворницького і С. Черкасенка, оповідання М. Яцків, твори І. Франка, О. Федьковича, поезії Лесі Українки, О. Олеся та

В. Пачовського, історичні есеї І. Крип'якевича, географічні нариси С. Рудницького, розповіді Е. де Амічіса, «народні міфи» і навіть притчу про єдинорога з візантійського середньовічного роману про Варлаама і Йоасафа [458].

Певною мірою, тої ж схеми дотримувалися також в інших тогочасних читанках – «Писанці» Б. Заклинського, «Рідному слові» А. Домбровського тощо). Натомість, читанка О. Поповича містила повчанням про роль сім'ї й матері, послух, міфологічні розповіді про селянина й русалку, алегоричну байку про край дармоїдів, народні казки та прислів'я, а водночас зразкові бажання дітей своїм родичам тощо. Наступну секцію читанки формував природописний відділ з розповідями про тварин та метеорологічні явища і їхню генезу, а також технологічні новинки.

Власне значне зацікавлення українських школярів викликала література, присвячена модерній техніці («Від Ікара до Лінберга: Оповідання про те, як люди навчилися літати у повітрі» (Львів, 1936), «Повітря говорить. Оповідання про найновіші винаходи, радіо й телевізію» Е. Жарського), а також географічним відкриттям («Країна фьордів» М. Ріпецького, що розповідала про Норвегію, астрономії («Вселенна. Начерк астрономії», «Наш Всесвіт і його будова» І. Раковського). Для початківців-школярів були призначені «Загальні основи музики» знаного композитора Станіслава Людкевича і «Теорія драматичного мистецтва» М. Роздольського, які публікували львівські й провінційні видавництва [561, с. 3].

Окремий сегмент займала дитяча й молодіжна релігійна література («Життя Ісуса Христа» М. Мешлера, «Життя Господа Нашого Ісуса Христа» о. В. Лициняка, «Хлопчик із Назарету», «Зоря світу. Оповідання з життя Пречистої Діви Марії» О. Квіта, дитячі молитовники). До цієї категорії читання відносимо також твори, приурочені до дня св. Миколая («Гості з-за хмар. Сценічна картина в 2-х від словах на св. Миколая» Р. Завадовича, «Гостина Святого Миколая» А. Лотоцького), тексти різдвяної тематики.

Упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. серед української молоді Галичини значного поширення набули сокільські та пластові ідеї. Зважаючи на цей чинник, у краї все більшої популярності набували спортивні видання, авторами яких, здебільшого, виступали члени товариств «Сокіл», «Січ», «Пласт». Книги соколів, пластунів пропагували серед молоді заняття спортом, закликали вступати до українських молодіжних патріотичних організацій.

З-поміж книг цієї тематичної ніші виокремимо праці І. Боберського «Рухові забави й гри», «Вправи з хоруговцями», «Вправи палицями й списами»; О. Суховерської «Рухові забави й гри з мелодіями й примівками»; Е. Жарського «Біги», «В здоровому тілі, здорова душа»; С. Гайдучка «103 вежі», «Вправи вільноруч»; М. Тріля «Трійкові», «Чвіркові вежі», а також посібники Т. Франка («Історія й теорія руханки»), Р. Дашкевича, Д. Навроцької [458].

Згодом побачили світ підручники з відносно нових на той час видів спорту, які у 1920 – 1930-х рр. поступово стали масовими, а тому приваблювали юних читачів та їхніх вчителів. Це, зокрема стосувалося футболу, якому О. Верхола присвятив праці «Копаний м'яч» та «Правила до копаного м'яча». Тогочасні вчителі прагнули зацікавити своїх підопічних також ручним м'ячем, баскетболом, легкою атлетикою, про що свідчать праці «Відбиванка» С. Гайдучка, а також дослідження «Вправи на дручнику», «Вправи на поручні» М. Тріля.

Модними серед молодих львів'ян ставали також ковзани й лижі та відповідні книги (І. Мриц «Наука їзди на лещатах»), а серед старших – різні види боротьби (Е. Жарський «Боротьба навкулачки»). Частина школярів пов'язувала дозвілля з шахами, яким теж були присвячені окремі книги (М. Присташ «Наука гри в шахи»). Поширення портативних фотоапаратів наприкінці 1930-х рр. привело до збільшення популярності книг цієї тематики (С. Щурат «Вчимося фотографувати») [458].

Завершуючи огляд читацьких уподобань української молоді відзначимо й певні характерні риси, притаманні цьому періоду. По-перше, значна кількість українських школярів читали більше польською ніж українською мовою зважаючи на нестачу українських підручників та художньої літератури. Для прикладу, 1924 р. у Другій Речі Посполитій побачили світ тільки 52 українські книги [354, с. 3]. «Скаже хтось: не пишуть наші письменники гарних книжок і тому люди не купують і не читають. Брехня, – обурювалася українська еліта. – В кожного письменника є якісь твори, написані здебільшого потом і кров'ю, серед голоду й холоду, на перекір... письменницькій долі, але – видавців нема! Твори лежать, старіються, автори зі смутком дивляться на них і тратять охоту писати щось нового – бо для кого й на що?» [354, с. 6].

По-друге, тексти польських авторів викликали у львівських українських школярів двояке враження. Зокрема вивчення трилогії Г. Сенкевича «Вогнем і мечем», «Потоп», «Пан Володийовський» як обов'язкового тексту шкільної програми, ставало для них нав'язуванням чужої ідентичності та поглядів, несумісних з національними переконаннями. Наслідком примусового читання Г. Сенкевича, спрямованого на «покріплення сердець польських читачів», стало зростання впливів серед молоді української підпільної преси (часопис «Сурма» та ін.) та відповідних ідей серед учнів старших класів гімназій, частина з яких стала членами УВО, а згодом – ОУН. Інших класиків польської літератури, тексти яких вивчали в гімназіях (М. Конопніцька, Еліза Ожешко Болеслав Прус, С. Жеромський, А. Міцкевич) українські учні сприймали нейтрально.

По-третє, на відміну від польської літератури, «нейтральний прошарок лектури» формували німецькі книги: тексти німецьких авторів, насамперед Й. В. Гете та Ф. Шіллера, а також підручники німецької мови, котра була базовою серед іноземних мов, у львівських школах. Не випадково на початку 1920-х рр. серед українських школярів залишалися популярними

передвоєнні підручники А. Алиськевича та Р. Гамчикевича «Німецька репарація для 4 класи шкіл середніх» і «Вправи німецькі для 4 класи середніх шкіл», «Німецькі вправи для другої класи шкіл середніх» та «Німецькі вправи для першої класи шкіл середніх» тощо [458].

Важливим пластом міжвоєнного шкільного читання, особливо у класичних гімназіях, були адаптовані до шкільного вжитку видання творів грецьких («Іліади» та «Одісеї» Гомера) та латинських («Енеїда» Вергілія, «Оди» Горація «Метаморфози» Публія Овідія Назона, промови Ціцерона, «Записки про галльську війну» Юлія Цезаря) авторів в оригіналі, їх підрядкові переклади («скрипти» Цукеркандля), латинські й грецькі підручники й хрестоматії тощо [458].

По-четверте, популярними, особливо у 1920-х – на початку 1930-х рр. були й дитячі видання українських класиків та перекладної літератури, опублікованої в УСРР-УРСР у період т. зв. «Червоного Ренесансу». Видання із Києва та Харкова 1920 – х рр. (переклади М. Ріда, Ф. Купера, Дж. Лондона, В. Гюго, Р. Кіплінга, Ч. Діккенса, Е. Золя, А. Франса тощо) визначали читацькі зацікавлені серед школярів та гімназистів Львова. У багатьох випадках ці книги позитивно впливали на естетичні смаки та мовні навички учнів. Р. Волчук пригадував «Книгу джунглів» Р. Кіплінга «у гарному харківському перекладі 20-х років», яку йому читала С. Парфанович. «Книжка великого формату була чудово ілюстрована, я вписував з неї нові українські слова, яких доти не знав. Мені й досі здається, що то була найзахопливіша лектура мого життя», – відзначав він [285, с. 38].

Наголосимо, що у міжвоєнній Польщі існував неофіційний, небажаний, навіть заборонений сегмент лектури школярів, до якого відносимо дешеві польські та українські масові видання («брукові» друки): історія св. Геновефи, «Бен-Гур», «Фабіоля», пророцтва Михальди, детективні тексти про Натана Пінкертона й Арсена Люпена, переробки конан-дойлівських детективів про Шерлока Холмса, «пригоди» Джека Тексаса Баффало Біла й Рінальдо Рінальдіні). Їх читали приховано, щоб

уникнути догани. Проте, для прикладу, видавництво А. Бардаха розповсюджувало як недорогу масову літературу так і шкільні підручники [458].

У переліку «небажаних» були й твори Гі де Мопассана Бокаччо «Декамерон», частина текстів Еміля Золя, Стефана Жеромського, Габрієли Запольської, політична література, т. зв. «жовта» бульварна преса, любовні романи тощо. Частина тогочасних фахівців з шкільної лектури виправдовували такі учнівські смаки, інші ж вважали їх небезпечними, такими, що потурають злочинним нахилам, штовхають до політичної радикалізації. У сприйманні багатьох дорослих небажаними для дитячого читання були навіть класичні тексти, такі як «Енеїда» І. Котляревського [557, с. 50].

Моральні сумніви викликало навіть читання емоційно важкого «Злочину і кари» Ф. Достоєвського. Загалом же, школярів скеровували до текстів, які мали виховувати любов до рідного краю (Галичини та України загалом), прищеплювати прийняті на той час норми моралі і правила доброї поведінки (звідси тексти на зразок «Як поводить себе добра українська дитина»), розширювати світогляд, давати знання про світ, природу та людину, акцентувати на визвольних змаганнях українців, підтримувати культ національних героїв, а водночас розвивати релігійний пієтизм, повагу до греко-католицької церкви, її церковних свят та святих (зокрема св. Миколая).

Таким чином, упродовж 1920-х – 1930-х рр. українська ерудована молодь проявляла значне зацікавлення українською та іноземною науковою, довідковою, художньою літературою. Шкільну та дитячу літературу міжвоєнного Львова поширювали десятки місцевих українських видавництв: Концерн «Українська преса та «Світ Дитини» М. Таранька, релігійна «Добра книжка», видавництво Миколи Матвійчука, «Русалка» Г. Гануляка та ін. Їх зусиллями, український читач отримав нагоду рідною мовою познайомитися із кращими зразками світової літератури.

Висновки до розділу

Шкільні бібліотеки у Другій Речі Посполитій становили понад 70 % від загальної кількості усіх бібліотек держави, проте на українські книгозбірні припадало не більше 15 % від їх загальної кількості. Основна причина – створення штучних бюрократичних / законодавчих перепон польським урядом для повноцінної роботи української шкільної бібліотеки. Ситуація значно погіршилася після планомірної ліквідації значної кількості українських шкіл у Галичині, а також стимулювання громадськості краю до відкриття т. зв. утраквістичних (двомовних) навчальних закладів. Як результат, на тлі нестачі кваліфікованих, національно-свідомих українських педагогів (які б усвідомлювали важливе значення шкільних книгозбірень у національно-культурному розвитку дітей), браку коштів на комплектацію українських шкільних бібліотек необхідною літературою, відсутності державного фінансування, вони не могли виконувати усіх покладених на них завдань не тільки в освітній, але й інших сферах тогочасного суспільно-культурного життя Львова.

В умовах відсутності державної підтримки, українська бібліотечна справа у Другій Речі Посполитій зосередилася «у руках» громадських інституцій, які доклали чимало зусиль для збільшення кількості українських книгозбірень у Другій Речі Посполитій, передусім у Галичині. Незважаючи на те, що бібліотеки «Просвіти», «Рідної школи», «Учительської громади» «Взаємної помочі українського вчительства» потерпали від свавілля чиновників, обмежень тощо, вони у 1920-х – 1930-х рр. відіграли надзвичайно вадливу роль у процесі національного освідомлення місцевого україномовного населення, стали одними із осередків «опозиційності» до польської влади.

Читацькі інтереси українських школярів формувалися в залежності від світогляду їх батьків, переконань учителів, а також відповідної освітньої

лінії місцевих та центральних органів влади. Для неграмотних дітей Львова, педагоги, національно-культурні товариства поширювали книжечки, які подавали елементарні знання із читання, учили письма і математики. Значно різноманітнішими були читацькі пріоритети грамотних дітей, які різнилися від в залежності від віку, уподобань та інших об'єктивних та суб'єктивних факторів. Особливе зацікавлення української молоді, особи тієї частини, яка входила до таємних молодіжних націоналістичних формувань, становив небажаний, навіть заборонений сегмент лектури школярів, до якого відносимо дешеві польські та українські масові видання.

РОЗДІЛ 4

ПЕДАГОГІЧНІ БІБЛІОТЕКИ ЯК ЧИННИК КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ЖИТТЯ ПОЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ЛЬВОВА

4.1. Державна центральна педагогічна бібліотека та книгозбірні громадських інституцій: організація, фонди, керівники

Після відновлення незалежності Польської держави (1918 р.), назріла необхідність у створенні сучасних спеціалізованих книгозбірень, зважаючи на трансформацію системи початкової, середньої та вищої освіти. Розпочалася організаційна робота щодо створення педагогічної бібліотеки у Львові за зразком Центральної педагогічної бібліотеки у Варшаві (з 1926 р. – Бібліотека Міністерства віросповідань і публічної освіти).

Згідно із задумами чиновників, бібліотека (Państwowa Biblioteka Pedagogiczna we Lwowie) повинна була б розпочати роботу 1 лютого 1926 р. у приміщенні Першої польської гімназії (вул. Кубалі, 4, сучасна вул. Шухевича), чого, однак, не відбулося через нестачу фондів друкованої продукції. 5 лютого того ж року Кураторія Львівської шкільної округи звернулася з відозвою до дирекцій державних, приватних середніх та загальних шкіл, а також до вчительських семінарій Львова з проханням безоплатно передати або ж продати частину педагогічної літератури для укомплектування фондів педагогічної бібліотеки. Інформацію про книги та журнали шкільні бібліотекарі повинні були подати до кураторії не пізніше 1 березня 1926 р. [35, арк. 5]. Відомому львівському художнику та графіку Р. Менкіцькому (автор численних бібліотечних екслібрисів) запропоновано виготовити екслібрис для майбутньої спеціалізованої книгозбірні [687, s. 110], [628, s. 14], [593, с. 25–29].

Де-факто, бібліотека, як повноцінна установа, відкрилася для читачів тільки у 1927 р. [175, к. 1]. Згідно з правилами внутрішнього трудового розпорядку [545, с. 398–399], [717, с. 46–52], книгозбірня мала працювати щоденно не менше чотирьох годин (12⁰⁰–14⁰⁰, 17⁰⁰–19⁰⁰), крім неділі і римокатолицьких свят. Згодом графік обслуговування читачів було дещо змінено: якщо на початку 1934 р. бібліотека працювала щоденно (зранку 11⁰⁰–13⁰⁰, у післяобідній час – 17⁰⁰–20⁰⁰), у неділю – 10⁰⁰–11⁰⁰) [274], то у 1935 р. установа працювала на одну годину довше та була відчинена на дві години у неділю [214, с. 340–343], [404, с. 505–506]. У серпні, під час літніх канікул у шкільних закладах, а також упродовж шести днів під час релігійних свят бібліотека не працювала взагалі [414, с. 124]. Згідно з повідомлення дирекції (1937 р.) розпорядок роботи бібліотеки складав сім годин (10⁰⁰–14⁰⁰ і 17⁰⁰–20⁰⁰) і не особливо відрізнявся від попередньо встановленого: робочими і надалі залишалися неділя та свята, під час яких бібліотека була відчинена упродовж однієї години (10⁰⁰–11⁰⁰) для учителів з провінції [414, с. 124], [208, с. 3], [209, с. 3–4].

Згідно із встановленими правилами, фондами бібліотеки могли скористатися:

- працівники Кураторії Львівської шкільної округи;
- директори та вчителі навчальних закладів усіх типів;
- студенти університету;
- вчителі, які стажувались на відповідних курсах у Львові;
- учні старших курсів учительської семінарії.

Перевага в користуванні книгозбірнею надавалася учителям, інші ж категорії читачів могли стаціонарно працювати виключно за умови наявності вільних місць у читальній залі [411, с. 32–33], [414, с. 124], [208, с. 3]. Користувачі бібліотеки повинні були власноруч заповнити спеціальний формуляр, куди вносилися інформація про особу-читача (прізвище та ім'я, рід занять, місце праці тощо). В окремих випадках для з'ясування особи читача керівник бібліотеки міг попросити його надати довідку з місця праці. Учителі

приватних шкіл подавали також гарантійний лист дирекції, в якому навчальний заклад зобов'язувався відшкодувати вартість літератури у випадку її втрати.

Державна педагогічна бібліотека займала чотири кімнати (гардероб, кабінет директора, фондосховище і читальна зала). Проте різке збільшення чисельності книг та відвідувачів упродовж 1930-х рр. змусило керівництво бібліотеки просити Кураторію Львівської шкільної округи надати додаткові приміщення. Початок Другої світової не дозволив втілити у життя задуми дирекції бібліотеки [641, s. 290], [76, арк. 7].

У 1920-х – 1930-х рр. у читальній залі бібліотеки могли одночасно працювати не більше 14-ти відвідувачів [703, s. 80–81]. Під час замовлення літератури (не більше семи книг), читач вказував номер місця, де планував працювати, що було надзвичайно зручно для чергового бібліотекаря, який виконував замовлення. При виявленні дефектів, читач зобов'язувався негайно повідомити про них бібліотекаря. У читальній залі також суворо заборонялося тютюнопаління, гучні розмови та, звісно, будь-які дії, які могли привести до пошкодження книг та журналів.

Бібліотечні послуги були платними – оплата при записі складала 1,5 зл. / місяць за користування абонементом упродовж календарного року [274, s. 342], [208, s. 99]. Згодом (1937 р.) оплата зросла до 3,50 зл.: перша оплата становила 50 грошів, надалі 3 зл. потрібно було сплатити упродовж року. Можна було сплачувати по 1,50 злотих двічі на рік [240, s. 793].

Абонементна система передбачала 1–4 тижневий термін користування книжками і була призначена лише для учителів державних шкіл та чиновників. Водночас встановлювалися й певні обмеження щодо видачі літератури додому. Зокрема, дозволяли брати лише дві книжки додому тим, хто проживав у Львові, і п'ять – читачам, які мешкали поза Львовом [274, s. 340–343]. Енциклопедичними виданнями, словниками, періодикою, працями бібліографічного характеру, дрібними друками (під ними розумілися поодинокі аркуші, які включали різні оголошення, афіші й того подібного, які

були складені в папках) дозволялося користуватись лише в приміщенні бібліотеки.

Окрім фізичних осіб, бібліотека обслуговувала наукові товариства і установи, розташовані поза межами Львова. Для цього мав надійти відповідний запит поштою, в якому обов'язково вказувалися номер протоколу, дата і печатка установи, куди висилалася література. До запиту додавалася оплата в 50 грошів у вигляді поштової марки або квитанція грошового переказу. У 1930 р. бібліотека на замовлення з інших міст вислала 54 книжки [414, s. 124]. У випадку втрати книжки читач / установа мали відшкодувати її вартість або ж замінити аналогічною [641, s. 287], [411, s. 32–33].

Про ефективність роботи бібліотеки можна скласти цілісне уявлення на підставі даних, наведених у Таблиці 25. Зібрані відомості засвідчують, що у 1931 р. книгозбірня працювала 23 – 27 днів. Найбільше читачів відвідувало бібліотеку в січні-березні (245 – 254 особи), значно менше – літні місяці. Мізер читачів у жовтні пояснюється початком навчального року (педагоги були зайняті організаційною працею на місці). Переважна більшість читачів працювала у читальній залі, але були й такі, які брали літературу додому. З року в рік кількість читачів неухильно збільшувалася [75, арк.], [415, s. 736].

Аналізуючи показники роботи бібліотеки упродовж грудня 1930 р. – квітня 1932 р. встановлено, що кількість книг у фонді постійно збільшувалася (фонди щомісяця поповнювалися на 35 – 45 томів). Кількість читачів бібліотеки упродовж грудня – березня рівнялася середньостатистично $10,0 \pm 0,81$ осіб (статистично достовірно вищою ($p < 0,001$), ніж кількість читачів упродовж періоду між травнем і вереснем (середньому $7,0 \pm 0,63$ осіб). Слід зазначити, що при більшій кількості читачів зменшувалась кількість книг, яка припадала на одного читача.

Якщо, гіпотетично, упродовж дня бібліотеку відвідало 6 читачів то вони отримали в середньому 2,24 томів в читальному залі й 1,27 томів на абонементі. При середній денній кількості відвідувачів 11 їм видавалося в

середньому 1,75 том видань і 0,66 томів на абонементі. Це підтверджено і достовірними негативним кореляційними зв'язками між кількістю читачів та кількістю виданих ним книг ($r=-0,786$ і $r=0,546$, $p<0,05$). Цю закономірність можна пояснити недостатнім штатом працівників бібліотеки – одна особа займалась як абонементом так і обслуговуванням відвідувачів у читальному залі. Так, наприклад, у 1935 р. бібліотекою користувалось близько 1000 осіб і 300 осіб отримували літературу поштою [232, s. 22].

Діяльність ДЦПБ постійно контролювала шкільна Кураторія. Збереглися відомості про перевірки 11 червня 1936 р. та 24 –26 лютого 1937 р.: у них не було зауважень до роботи бібліотеки та її керівництва [76, арк. 6–7]. У 1937 – 1938 рр. до бібліотеки записалося 885 осіб (у період з 1–23 вересня 1938 р. – 108 осіб). Таким чином, наприкінці 1938 р. бібліотека мала 2 555 постійних відвідувачів [76, арк. 4]. Згідно з відомостями, які подав на вимогу радянської влади тогочасний директор бібліотеки І. Кухта, у 1939 р. кількість відвідувачів склала 2974 [408, s. 244].

Щомісяця бібліотека обслуговувала близько 200 читачів. Найбільшу частку читачів склали вчителі загальних шкіл (62 %), значний відсоток відвідувачів становили також вчителі середніх шкіл (11 %), викладачі професійних закладів (10 %), учні різного типу шкіл (11 %), а також читачі інших категорій (6 %). У день перевірки бібліотеки (26 вересня 1938 р.) у читальній залі працювало 13 осіб. Згідно з документами, їм було видано 30 книг. Таку ж кількість відвідувачів зафіксував й абонемент: 13 осіб отримало додому 36 книг. В акті про перевірку зазначено також, що для пересилання на провінцію бібліотека підготувала 12 пачок з 27 книгами.

Найбільше послугами бібліотеки користувалися в березні та квітні, що пов'язувалося з закінченням навчального року, необхідністю готувати звіти, писати спеціальні реферати, готуватися до виступів на різних учительських конференціях і т. п. Наприклад 3 березня 1938 р. через абонемент 42 особи отримали 95 книг. У читальній залі працювало 33 особи, які зробили 37 замовлень. Відомості на 20 квітня цього ж року були такі: абонементом

скористалась 41 особа (103 замовлення), в читальній залі працювало 16 осіб, які читали 56 книг; на провінцію вислано 62 замовлення.

Загалом, упродовж 1937 – 1938 рр. в читальній залі працювали щоденно 25 осіб, та стільки ж відвідувало абонемент. Подані цифри свідчать, що в окремі дні відвідувачів було набагато більше, ніж могли обслужити бібліотекарі. Усі читачі здебільшого мали оплачені внески за 6 місяців користування бібліотекою. Збільшилося й число тих осіб, які користувалися абонементом і проживали поза межами Львова. У 1937 – 1938 рр. було надіслано поштою на вимогу читачів 3304 книги. Передовсім це пов'язувалося з тим, що Міністерство пошти і зв'язку надало бібліотеці знижки для пересилки літератури до 50 % (вартість за пакунок, адресований школі становила 25–35 гр.) [76, арк. 1–7].

У грудні 1933 р. Державну педагогічну бібліотеку перейменовано на Державну центральну педагогічну бібліотеку (ДЦПБ) (Państwowa Centralna Biblioteka Pedagogiczna Kuratorjum O. S. Lwów) [217, s. 91–93]. Ухвалено новий статут, перший параграф якого стверджував, що бібліотека, незважаючи на «джерела, з яких постала і поповнювалася, є державною власністю». У наступному пункті йшлося про мету установи, яка повинна допомогти учителям всіх шкіл підвищувати свій педагогічно-дидактичний і науковий рівень. У третьому параграфі йшлося про те, що бібліотека є депозитом книг, брошур і часописів польською та іншими мовами, які стосуються історії виховання і шкільництва, психології, педагогіки, методики навчання та ін. П'ятий параграф стосувався керівництва книгозбірні. У ньому були детально розписані функції директора, а також декларувалося створення Рада бібліотеки (структура, яка працювала спільно з дирекцією задля тіснішої співпраці між педагогами та бібліотекою). Склад бібліотечної ради формували викладачі гімназій, шкільні вчителі, інструктори методичних осередків [274, s. 340–343].

Серед членів бібліотечної ради були у різний час такі відомі польські вчені як етнолог А. Фішер, письменник та педагог С. Лемпіцький, педагог

Б. Суходольський, історик літератури Ю. Кляйнер, мовознавець В. Ташицький та ін. [408, s. 243–245]. Залучення до складу ради фахівців з різних галузей науки повинно було б сприяти якіснішому формуванню фондів найновішою літературою. У 1935 р. бібліотечну раду очолив директор Державної вчительської семінарії у Львові Т. Козяра [232, s. 22–23].

Одним із перших документів, який побачив світ за його підписом як очільника бібліотечної ради була «Відозва до Загалу вчителства шкіл усіх категорій Львівської шкільної округи». У вступній частині «Відозви...» було визначено роль і призначення педагогічної бібліотеки, вказувалося на необхідність розширення її матеріальної бази. Також пропонувалося, щоб усі вчителі округи, незалежно від статусу навчального закладу, робили річні добровільні внески в розмірі 50 гр.

У цьому документі декларувалось, що бібліотека:

- намагається розбудувати свою діяльність і «служити методичним вогнищем та регіональним центром у окрузі через творення своїх філій»;
- висилає книги кожному, хто письмово звертається з таким проханням;
- проводить бібліотечні та методичні консультації;
- допомагає при написанні доповідей («рефератів»);
- допомагає усім, яхто займається науковими дослідженнями.

Завершувалася відозва зверненням до шкільних інспекторів та директорів середніх, професійних та інших шкіл з проханням організувати збір добровільних внесків [232, s. 22–24].

Після перейменування педагогічної книгозбірні в Державну центральну педагогічну бібліотеку, було уточнено і доповнено правила користування нею. Нововведення стосувалися роботи абонементу, кількості одноразової видачі літератури та ін. [274, s. 340–343].

Основу першого бібліотечного фонду становила література, передусім дублетні примірники, зібрана в книгозбірнях різних навчальних закладів (гімназій і вчительських семінарій), що входили до Львівської шкільної округи. Наголосимо, що робота щодо створення бібліотечного фонду

розпочалася ще у вересні 1925 р., а вже у грудні того ж року бібліотека отримала 1800 примірників різноманітної літератури педагогічного змісту від 15 гімназій шкільної округи [703, s. 80–81], [641, s. 124], [414, s. 124].

5 лютого 1926 р. Кураторія шкільної округи звернулася до дирекцій державних та приватних середніх та загальних шкіл, а також до вчительських семінарій з проханням передати / продати частину педагогічної літератури для потреб новостворюваної бібліотеки. При цьому література, яка передавалася бібліотеці, не повинна була б перевищувати 10% від загальної кількості фонду шкільних / гімназійних бібліотек. Інформацію про наявну літературу шкільні бібліотекарі повинні були подати в Кураторію до кінця лютого 1926 р. [35, арк. 5]. Так, для прикладу, тільки П'ята державна гімназія надіслала державній книгозбірні 89 книг: їх внесено до інвентарної книги під номерами від 667, від 927, 1573 – 1586, 1587 – 1653, 1689 – 1694 [75, арк. 3–4], [641, s. 144]. Частину книг було придбано в букіністичних крамницях.

Проведені заходи істотно вплинули на збільшення фонду бібліотеки (Таблиця 26). Якщо у грудні 1930 р. бібліотека нараховувала 5541 книг, то вже наприкінці серпня 1931 р. фонд бібліотеки мав 5937 назв книг (8281 том), у т. ч. 2468 (3284 томи) – польською мовою, 3017 (4466 томів) – німецькою, 286 (321 том) – французькою, 136 (154 томи) – англійською, 21 (44 томи) – українською, 5 (7 томів) – латинською, 2 (3 томи) – російською і по одній книзі чеською та голландською мовами [414, s. 124]. У 1938 р. книжкові фонди бібліотеки налічували вже понад 15000, а станом на червень 1939 р. – 15870 томів [408, s. 225] (Таблиця 27).

Динаміка зростання фонду у період (1926 – 1939 рр.) показує активне поповнення фонду бібліотеки книгами упродовж 1926 – 1929 рр. та 1932 – 1939 рр. Тільки упродовж останнього періоду кількість друкованих видань в бібліотеці зросла в 2,6 рази і на вересень 1939 р. сягнула 15860 томів (Додаток Б).

Список нових надходжень регулярно друкувався у виданні Кураторії шкільної округи. Наприклад, у жовтні 1934 р. бібліотека отримала 30 нових

книг педагогічного змісту, у т. ч. шість виданих у Німеччині, одна – в Лондоні, а також три львівські видання. Серед публікацій, крім монографічної літератури та навчальних посібників, бібліотека мала комплекти періодичних видань педагогічного профілю, які виходили у Польщі та в зарубіжних країнах [313, 1933–1937].

У 1933 р. до бібліотеки надійшло 185 видань, з яких – 141 книга польською мовою (68,08 % від загальної кількості літератури) й 45 томів німецькою (31,9 %). Тенденція, щодо поповнення фондів бібліотеки виданнями польською і німецькою мовою, зберігалась й надалі. Зокрема у 1934 р. із 234 томів, які поповнили бібліотечні фонди 160 (68,37 %) – це польськомовні видання і 74 (31,63 %) – німецькомовні. У 1935 р. придбано і отримано 161 том, з них 128 (79,51 %) польською та 33 (20,49 %) німецькою мовами. У 1933 – 1936 рр. у бібліотеку надійшло тільки одне видання українською мовою.

У фондах бібліотеки зберігалось чимало часописів (понад 80 назв), левову частку яких складала періодика педагогічного профілю [400, s. 225]. Така тенденція – не випадкова і пов'язана з тим, що фахово спрямована періодика виконувала важливу роль у розвитку педагогічної думки, сприяла теоретичним узагальненням, вдосконаленню практичних навиків у навчальному процесі, дозволяла розширити явлення читачів про загальне культурне життя в краї та за його межами.

Чимало періодичних освітніх видань було започатковано ще наприкінці ХІХ ст. З плином часу їх кількість невпинно зростала, а річні комплекти поступали до навчальних книгозбірень. Матеріали педагогічних часописів якнайповніше використовували учителі з огляду на ідею національного виховання молоді. Такі риси як любов до Батьківщини, пропагування цінностей патріотизму, дотримання громадянських прав, конституційних свобод були основоположними у повсякденній праці вчителів з учнями [723, s. 39].

Після відновлення Польської держави (1918 р.) продовжували виходити друком уже відомі широкому загалу часописи, а також засновано низку нових [714, s. 133–148]. Також до книгозбірні поступали зарубіжні видання, переважно із західноєвропейських країн. Так, наприкінці 1931 р. бібліотека передплачувала 90 педагогічних часописів, у т. ч. 52 – польською мовою, 23 – німецькою, 10 – французькою, по 3 – українською та англійською [414, s. 124].

Детальне ознайомлення з каталогом бібліотеки дозволяє стверджувати, що у фондах книгозбірні було 105 періодичних видань, які висвітлювали загальні (проблемні) питання освіти («Oświata i Wychowanie», «Gazeta nauczycielska», «Głos nauczycielski», «Nauczyciel Ludowy», «Nasza Szkoła», «Wiadomości nauczycielskie» та ін.), педагогіки («Czasopismo pedagogiczne», «Kwartalnik pedagogiczny», «Pedagogjum», «Wychowanie przedszkolne» та ін.), психології («Biuletyn Koła psychologicznego», «Archiwum psychologii», «Kwartalnik psychologiczny» та ін.).

Декілька журналів присвячувалися навчанню основ релігії у школах («Dwutygodnik katechetyczny i duszpasterski», «Miesięcznik katechetyczny i wychowawczy»). Окрім зазначених, до послуг читачів були наукові часописи профільного спрямування, зокрема з історії («Przegląd historyczny»), філології («Poradnik językowy», «Język polski», «Eos», «Kwartalnik klasyczny»), літератури, музики, театру («Wiadomości muzyczne i literackie», «Teatr ludowy»), географії («Czasopismo geograficzne»), медицини («Przewodnik zdrowia», «Pedjatrja Polska», «Przegląd higieniczny»), фізичного виховання («Wychowanie fizyczne»), бібліографії («Bibliografia Pedagogiczna», «Przewodnik bibliograficzny»), проведення окремих уроків («Praca ręczna w szkole») [208, s. 76–79].

У 1934 р. бібліотека передплачувала 100 різнопрофільних часописів. Фронтальний перегляд цього списку засвідчує, що більшість становили варшавські видання – 38 та 15 видань, які видавались у Львові – 15. Серед них журнали, які стосувалися як педагогіки загалом («Przegląd pedagogiczny»,

«Przegląd nauczycielski», «Oświata i wychowanie») так і окремих її галузей («Przedszole», «Fizyka i chemja w szkole», «Szkoła zawodowa»). Зарубіжні видання були представлені німецькими (16 назв), французькими (7), австрійськими (3), англійськими (2) швейцарськими (2) та американськими (2). Доречно підкреслити, що у загальному списку, польськомовні часописи були наведені в алфавітному порядку серед польських видань, а українською мовою – окремою групою польськими буквами після зарубіжних видань («Рідна школа», «Українська Школа», «Шлях виховання і навчання», «Учительське слово») [233, s. 489–493].

У 1937 р. бібліотечна колекція ДЦПБ нараховувала 162 найменування періодичних видань польською, німецькою, французькою, англійською, російською та українською мовами, а наступного року дирекція предплачувала 130 назв видань [408, s. 243]. Періодика біжучого року була у вільному доступі на окремо відведеному столі [414, s. 124]. Загалом, у 1938 р. книгозбірня представила читачам для ознайомлення 740 назв часописів, виданих різними мовами [76, арк. 3] (Додаток В).

Збільшення фондів бібліотеки стало можливим завдяки збільшенню фінансування бібліотеки. Крім цього, до формування книгозбірні долучилися Кураторія шкільної округи, загальноосвітня школа в Буську (Szkoła powszechna w Busku), Спілка директорів (Stowarzyszenie dyrektorów), Товариство вчителів вищих шкіл (Towarzystwo Nauczycieli Szkół Wyższych.), Спілка польських вчителів загальноосвітніх шкіл (Związek Polskich Nauczycieli Szkół Powszechnych) та ін. громадські інституції.

У 1937 р. уряд закрит / частково реорганізував усі вчительські семінарії. Як результат – педагогічна бібліотека отримала в подарунок книгозбірню колишньої Львівської чоловічої вчительської семінарії та у депозит бібліотеку колишніх Вчительських курсів (Kursow Nauczycielskich), яка згідно протоколу передачі нараховувала 898 видань [76, арк. 2].

Посильний внесок у формування педагогічної книгозбірні зробили й окремі педагоги: К. Брухнальський, Б. Ходовський, Ціховічова, Б. Духович,

Й. Дворська, Фрідлендер, С. Гаучак, Б. Геберт, В. Гурський, А. Гразеля, І. Гарасимович, Л. Яворський, В. Кох, А. Кун, Майхровічова, Е. Макарушка, Й. Мірський, К. Нітманн, С. Пільх, Т. Рафінський, Й. Рімер, І. М. Шетцлупна, К. Сосніцький, М. Щербанський, С. Таубе, К. Загаєвський та ін. [208, s. 1].

Бібліотечне керівництво та Рада бібліотеки при комплектуванні фонду книгозбірні намагалися зібрати літературу, яка б представляла не тільки різні галузі гуманітарних знань, але й основні напрями тогочасної суспільної думки. Згідно з профілем книгозбірні, левову частку склали книги з педагогіки та історії шкільництва. Переважно, – це польськомовна література, видана упродовж 70-х рр. XIX ст. – на початку XX ст. На полицях знаходилися також роботи з педагогіки крайового шкільного інспектора Б. Барановського (1844 – 1916), одного з промоторів розвитку вчительських семінарій на території краю. Серед робіт: «Organizacja szkół ludowych we Lwowie» («Організація народних шкіл у Львові»); «Seminarja nauczycielskie w Galicji» («Вчительські семінарії в Галичині»); «Szkolnictwo ludowe w Galicji w swym rozwoju 1868 – 1890» («Народне шкільництво Галичини у своєму розвитку. 1868 – 1890»).

Також бібліотека акумулювала праці Т. Фютовського «Szkolnictwo ludowe w Galicji» («Народне шкільництво у Галичині»), М. Барановського та С. Парасевича «Historja szkół ludowych m. Lwowa» («Шкільні книжки у галицьких народних школах»), Г. Кадия «Rozwoj i działalność Szkoły weterynarji we Lwowie 1881 – 1894» («Розвиток і діяльність ветеринарної школи у Львові. 1881 – 1894». Львів, 1895), С. Кота «Szkolnictwo parafjalne w Małopolsce XVI – XVII» («Парафіяльне шкільництво у Малопольщі XVI – XVII ст.»), В. Зайончковського «С.к. szkoła politechniczna we Lwowie» («Цісарсько-королівська політехнічна школа у Львові»), Ф. Яворського «Uniwersytet lwowski» («Львівський університет») та ін. Серед літератури, яка стосувалася бібліотечної справи, можна назвати праці Г. Орша, Т. Урбанського та ін. [208, s. 7, 20, 29, 32, 73].

ДЦПБ містила також низку видань, які стосувалися джерел і матеріалів до історії галицького шкільництва. Серед них збірники рапортів, наказів, статутів («Правильник для народних шкіл усіх категорій» (Львів, 1876); «Правильник для виділових і народних шкіл» (Львів, 1909); «Шкільний правильник для учнів і учениць державних промислових шкіл» (Львів, 1909); «Причинки до історії виховання і освіти у Польщі. Т. 1–3» (Львів, 1910–1912). Були також звіти крайової шкільної ради про стан середніх шкіл (Львів, 1872–1912), стан публічної освіти (Львів, 1868–1912), міської шкільної ради про стан народних шкіл Львова (1896–1907), польського шкільного музею (Львів, 1905–1914 рр.) тощо. Бібліотека мала унікальну збірку праць з дитячої психології, педагогіки, дидактики під загальною назвою «Księgozbiór Kursów Wakacyjnych» [709, s. 291].

До послуг читачів були найвідоміші роботи європейських психологів, зокрема дослідження австрійця З. Фрейда, французів Т. Рібо та Г. Ле Бона, німця Е. Кречмера, швейцарця Ж. Піаже тощо. Філософську тематику представляли праці німців Ф. Ніцше та І. Канта, британця Б. Рассела, а також поляків К. Твардовського, А. Тарського, К. Айдукевича, Ф. Знанецького [208].

У бібліотеці була також навчальна література, передусім польськомовні підручники, видані ще до Першої світової війни. Бібліотека мала практично всі праці М. Барановського (1851–1898), директора Львівської державної жіночої семінарії, автора підручників та методичних посібників «Dydaktyka» («Дидактика» (Львів, 1905), «Pedagogika dla użytku seminarium nauczycielskiego» («Педагогіка для ужитку вчителів народних шкіл» (Львів, 1895) тощо) [208, s. 88].

У каталогах бібліотеки зустрічаємо праці знаного галицького педагога, гімназійного вчителя та крайового шкільного інспектора Ф. Майхровича «Sprawa stralkow szkolnych», «Wielka reforma szkolna», «O sprawie egzaminow dojrzałości», «Historja pedagogji» [208, s. 39]. Із перекладної літератури, надрукованої у Львові, варто згадати працю популярного на той час

французького психолога Т. Рібо «Z zagadnień psychologii uczuć» («Із проблем психології почуттів») (Львів, 1912)) [208, s. 53].

До послуг читачів були також наукові праці з історії, зокрема фундаментальний чотиритомник А. Залеського «Єзуїти у Польщі» (Львів, 1900) [208, s. 53, 74]. Частина літератури стосувалася історії Галичини і Львова (монографії А. Чоловського, В. Брайтера та ін.). Наголосимо, що більшість з цих видань мали виразно пропольську ідеологічну спрямованість (дослідження В. Гуперта («Walki o Lwów (od 1 listopada 1918 – 1 Maja 1919 r.)», «Оборона Львова», З. Зігмунтовича «Jozef Piłsudski we Lwowie» тощо) [208, s. 22, 80].

Натомість мінімальною була кількість робіт, пов'язаних із культурою національних меншин. Спочатку їх не було зовсім і тільки згодом почали з'являтися поодинокі видання. Рідкісними винятками на тлі польськомовної літератури були праці українських вчених, зокрема громадсько-політичного і державного діяча, історика літератури С. Єфремова «Historja ukr. literatury («Історія української літератури») та І. Зілинського «Opis fonetyczny języka ukraińskiego» [220, s. 25], [219, s. 67].

У бібліотеці практично не було книг з юдаїки: до таких «раритетів» можна віднести монографії М. Балабана «Historia i literatura żydowska ze szczególnym uwzględnieniem Żydów w Polsce» та «Historja projektu szkoły rabinow i nauki religji mojz. na ziemiach polskich, 1907» [208, s. 6]. Водночас на полицях ДЦПБ було чимало робіт діячів католицької церкви, а також досліджень, що відображали державну ідеологію міжвоєнної Польщі (праці засновника новітньої Польської держави Ю. Пілсудського, її президента І. Мосціцького, маршалка Е. Ридз-Смігли, засновника «ендецької» ідеології Р. Дмовського, та ін.). Учителі та учні могли ознайомитися із роботами класиків марсизму ленінізму (Ф. Енгельс «Anty Duhring» («Анти-Дюрінг»), «Pochodzenie rodziny, własności i państwa» («Походження сім'ї, приватної власності і держави»), М. Бухарін («Теорія історичного матеріалізму»), та

фашизму (Б. Муссоліні «Wartości ducha» («Духовні цінності» без року») [218, s. 8, 15].

Зміщення акцентів при доборі літератури – не випадкове. У внутрішній політиці Другої Речі Посполитої школу розглядали як один з інструментів утвердження польської присутності у Галичині. Тому усі державні заклади, насамперед Кураторія у віданні якої перебувала й Львівська педагогічна бібліотека, були зобов'язані втілювати цю ідею в життя.

З огляду на історичні обставини тогочасна культурна і книговидавнича парадигма міста були, частково, зорієнтовані у минуле. Формуванню нових культурних явищ перешкодила спочатку Перша світова війна, а згодом – польсько-українська війна 1918 – 1919 рр. Зрештою, визначальним було й те, що після війни місто зі столиці краю перетворилося на провінцію Другої Речі Посполитої, через що міська спільнота ще деякий час існувала в «інтелектуальній атмосфері» зламу XIX – XX ст.

Для ефективного обслуговування читачів у бібліотеці було запроваджено системний каталог. Він містив розділи, які поділялись на тематичні підрозділи:

- загальна педагогіка;
- загальна дидактика;
- філософія (естетика, етика, логіка, психологія);
- історія педагогіки та шкіл;
- устрій шкіл, програми та навчальні плани;
- шкільна влада, статuti, статистика;
- спеціальна методика (класичні та сучасні мови);
- географія, історія, математика, геометрія, природознавство, фізика, хімія, релігія, пропедевтика і т. д.);
- шкільні організації (товариства, гуртки, об'єднання, земляцтва та ін.);
- педагогічна періодика, бібліографія та енциклопедії [641, s. 56–157], [411, s. 32–33].

У 1932 р. каталог поповнився розділами «Шкільна гігієна, ігри і забави», «Дошкільне, позашкільне та суспільне виховання» та «Професійне шкільництво». Розділ «Спеціальна методика» був розширений за рахунок нового підрозділу «технічні предмети» (співи, малювання, гімнастика) [414, s. 124]. Розділ «Загальна дидактика» мав 11 підрозділів.

У 1932 р. дирекція ДЦПБ інформувала, що цей каталог укладений в зошитах, і видається читачам для ознайомлення тільки в читальній залі. «У ньому біля кожної позиції наведений бібліотечний номер (шифр), який доречно зазначити на бланку замовлення: це пришвидшить видачу літератури, – йдеться в інформативному матеріалі. – У межах кожного розділу книги розміщені за алфавітом авторів. Оскільки книжка за змістом стосується кількох розділів, то в кожному з них є записана. У шафах книжки складені за інвентарним номером» [411, s. 33].

У 1932 р. у бібліотеці функціонували три каталоги. Систематичний каталог поповнився тринадцятим розділом, куди увійшла література із загального, дошкільного, позашкільного виховання та фахового шкільництва [641, s. 158–159], [414, s. 124]. У звіті про перевірку ДЦПБ (1938 р.) йдеться про те, що керівництво бібліотеки затвердило такі каталоги: а) картковий старого типу; б) картковий нового типу; в) систематичний каталог у відділі методика було розділено на 11 томів згідно з кількістю предметів в школі; г) друкований каталог в 4-х томах; д) окремий каталог захистів наукових праць; е) каталог періодичних видань [76, арк. 2].

Керівництво ДЦПБ намагалося популяризувати роботу бібліотеки серед широкого загалу. Для прикладу, у 1935 р. дирекція ДЦПБ помістила в «Dzienniku Urzędowym» спеціальне оголошення такого змісту: «Дирекція Державної Центральної Педагогічної Бібліотеки при Кураторії Шкільної Округи і Львові повідомляє, що Учителство Львівської Шкільної Округи усіх типів шкіл може безкоштовно користуватися бібліотекою... і ласкаво запрошує стати її читачами. Бібліотека працює щоденно від 10.30 до 1.30, також від 5-8 увечері, зокрема в неділю від 10 до 11 год. до обідньої пори (в

часи канікул також, за винятком періоду від 3 до 30 липня). Учителство на провінції постачається книгами поштою на письмовий запит, до якого треба додати підтвердження керівника, що читач дійсно працює учителем. При бібліотеці діє консультпункт щодо підбору літератури для вчителів, які здають кваліфікаційні іспити, Вищих учительських курсів, опрацьовують реферати, питання науково-педагогічної тематики або дають показові заняття. Ця послуга є безплатною» [224, с. 228].

Оголошення адресувалося, передовсім, директорам середніх шкіл, шкільним інспекторам та головам кущових педагогічних об'єднань. Це ж видання наголошувало (1937 р.), що учні середніх шкіл та студенти учительських семінарій можуть користуватися літературою. Візитатором Кураторії Львівської шкільної округи було запропоновано запровадити спеціальну книжку читацьких запитів, щоб краще орієнтуватись в читацьких зацікавленнях відвідувачів бібліотеки [76].

Для розвитку бібліотеки як наукової установи чимало зусиль доклали її керівники. Першим директором книгозбірні став Г. Копія – педагог, літературознавець, організатор освіти і науки [160, арк. 15]. Його багаторічний досвід педагогічної роботи, значні організаційні здібності та високі людські якості, багатогранна наукова та громадська діяльність, значний авторитет у суспільно-культурному середовищі тогочасного Львова та Галичини, стали вагомими факторами для того, щоб саме він отримав мандат на організацію, створення та керівництво педагогічною бібліотекою у Львові.

Від самого початку роботи в бібліотеці, Г. Копія використав власний досвід роботи в «Оссолінеумі», де він був стипендіатом у 80-х рр. XIX ст. Р. Скульський, проаналізувавши його роботу щодо збору літератури до книгозбірні, відзначав, що «це була Геркулесова праця: переглянути всі львівські шкільні книгозбори, а особливо поза Львовом, часто знищених та здекомплектованих під час війни бібліотек, виділення з їх фондів саме педагогічної літератури, яку одразу бенедиктинською працею інвентаризував,

каталогізував. Далі нерідко особисто супроводжував цю літературу. Направду, імпонувало те, що раз і назавжди з його іменем пов'язана цілісність книг» [284, s. 584].

Окрім методико-організаційної роботи, Г. Копія брав активну участь у різноманітних бібліотечних заходах. Так, у 1928 р. він був учасником з'їзду польських бібліотекарів у Львові [726, s. 72–90]. Через два роки директор бібліотеки був обраний почесним президентом Другого загальнопольського з'їзду вчителів-полоністів у Кракові [284, s. 585]. Він також був членом та скарбником Літературного товариства ім. Адама Міцкевича («Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza»), у 1897 – 1906 рр. входив до його керівного складу та був редактором друкованого органу товариства «Pamiętnik literacki», який користувався значним авторитетом серед тогочасних учених [646, s. 18, 32, 41, 56, 58–60, 189, 190, 233].

Г. Копія брав активну участь у діяльності багатьох суспільно-культурних організацій, зокрема був членом: Товариства вчителів середніх та вищих шкіл («Towarzystwo nauczycieli szkół wyższych»); Товариства народної школи («Towarzystwo Szkoły Ludowej»; Комітету міської опіки над молоддю («Komitet miejski opieki nad młodzieżą»). Також він виконував функції скарбника Польського шкільного музею (Polski Muzeum Szkolny). Згідно із спогадами сучасників, Г. Копія завжди залишався інтелектуалом, «вічно молодою» особистістю..., належав до покоління тих людей, які, незважаючи на постійну зайнятість, вміли поєднувати професійну, суспільну та наукову діяльність» [543, с. 306]. Польський інтелектуал помер після тривалої хвороби 22 листопада 1933 р. Похований на Личаківському цвинтарі у Львові [724, s. 342].

Під час хвороби Г. Копії тимчасове керівництво бібліотекою було доручено окружному візитатору шкіл З. Герстману, а 23 вересня 1933 р. Куратор Львівської шкільної округи видав розпорядження, згідно з яким керівництво бібліотекою доручено І. Кухті [413, s. 487]. На цій посаді він

працював, за винятком невеликої перерви на початку Другої світової війни, до 1945 р.

З іменами Г. Копії та І. Кухти пов'язана організаційна та науково-методична робота педагогічної бібліотеки упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. В організаційному плані найважливішим напрямом діяльності було вдосконалення методів і форм роботи книгозбірні. Зокрема, І. Кухта був одним із авторів статуту бібліотеки та правил користування нею [274, s. 340–343]. З його іменем пов'язано формування єдиної у Польщі збірки видань річних звітів гімназій та окремих фахових шкіл.

Професійну діяльність І. Кухти достатньо повно характеризує звіт про перевірку бібліотеки (1938 р.), який подав З. Герстманн, інспектор Кураторії шкільної округи [641, s. 151–155]. Ознайомившись зі станом справ, інспектор зазначив, що в бібліотеці належно поставлена робота і вона повністю виконує поставлені завдання. У звіті відзначено ентузіазм, з яким директор бібліотеки відносився до проблеми комплектування фондів. Інспектор стверджував, що активність І. Кухти сприяла її перетворенню на вагомий науково-аналітичний центр, який акумулював інформацію про роботу міських навчальних закладів. Позитивні висновки подали також міністерські контролери та директор міністерської бібліотеки у Варшаві А. Столярський [76]. Дирекція щомісячно звітувала про роботу перед Кураторією шкільної округи. У письмових звітах містилися відомості про склад читачів, кількість книговидачі тощо [75].

Особлива увага зверталась на забезпечення необхідною літературою не тільки педагогів Львова, але й тих, хто працював поза містом і не мав можливості часто приїздити до бібліотеки. Для цієї категорії читачів було запроваджено нововведення: школа чи будь-який інший навчальний заклад надсилав офіційне звернення на ім'я директора бібліотеки і необхідну літературу замовнику надсилали поштою. Про ефективність нової методики роботи директора свідчить статистика: тільки упродовж 1931 р. було надіслано поштою 54 замовлення [415, s. 736–737].

Для покращеного інформування про бібліотечні фонди у 1933 р. було опубліковано першу частину алфавітного каталогу, який розсилався навчальним закладам. Із 1934 р. вчителів інформували про нові книжкові та періодичні надходження на сторінках часопису «Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego» [640, с. 286–297]. І. Кухта підтримував тісні професійні контакти з директорами шкіл, інспекторами, керівниками методичних осередків тощо, яким він передавав каталоги інституції та інформацію про правила користування нею (графік роботи книгозбірні, можливості отримувати книги поштою) [240, с. 793].

Під час проведення курсів або конференцій у бібліотеці організовувались книжкові виставки, тематично пов'язані з цими заходами. Були запроваджені бібліографічні курси для безробітних вчителів, а також організовано цикл лекцій для батьків школярів та учнів I, III, IV і XXII львівських гімназій, де пропагувалась відповідна педагогічна література [76, с. 297].

Статус і специфіка бібліотеки визначали основні напрями її видавничої і наукової діяльності. Передовсім, збільшення фондів, підвищення статусу бібліотеки наштовхнуло її керівництво на перегляд методів і форм праці. За ініціативою директора Г. Копії книгозбірня розгорнула власну видавничу діяльність [641, с. 288]. Першою видавничою продукцією стали друковані алфавітні каталоги, які побачили світ у 1933 – 1938 рр. [208], [220], [219], [218].

Доречно зазначити, що їх видавали різні львівські друкарні: Піллера-Нойманна (1933 р.), «Економія», (1936 р.), Львівська новочасна друкарня, (1937 р.) і Нова львівська друкарня (1938 р.). Каталоги були у вигляді зшитків (1/8 аркуша) обсягом 80, 100, 30 і 68 сторінок відповідно. Перший і третій випуски містили інформацію про наявні в бібліотеці книги і періодичні видання, а другий і четвертий – тільки про книги. Правда, бібліографічний опис був неповним: вказані автор і праця, місце видання і рік. Перед кожною позицією зазначений шифр (інвентаризаційний номер).

Перша частина каталогу (1933 р.) містить коротке (одна сторінка), вступне слово від керівництва бібліотеки. У ньому відображено особливості утворення бібліотеки та формування фонду до жовтня 1932 р., джерела надходжень, правила користування бібліотекою. Наведена інформація про жертводавців бібліотеки, серед яких педагогічні та шкільні організації, педагоги (Я. Нітманн, К. Мірський, К. Сосніцький, С. Тауб та ін.).

Із книг, виданих в австрійську добу, найранішими виданнями були праці Я. Лукашевича «Історія шкіл в Короні і Великому князівстві Литовському до 1794 р.» (Познань, 1849 –1851), Я. Кремера «Листи з Кракова» (Варшава, 1855), Е. Фойхтерслебера «Гігієна душі» (Варшава, 1856), Я. Хелмецького «Про користь від читання книг» (Катовіце, 1862), Е. Естковського «Метод писання і читання» (Познань, 1862), «Педагогічні твори» (Познань, 1863) та ін.

У каталозі зафіксовано 103 найменування періодичних видання лише польською мовою: річники, двомісячники, кварталники, тижневики. За географією поширення – сучасна територія Польщі (Варшава, Влоцлавек, Катовіце, Краків, Лодзь, Люблін, Познань, Тарнів, Торунь, Цешин), Литви (Вільнюс), України (Львів, Хирів), Німеччини (Берлін), Бразилії (Куритиба).

Друга частина каталогу (1936 р.) описувала видання, які потрапили до бібліотеки наприкінці 1932 р. Переважно, – це була література, видана вже в умовах відродженої Польщі. Поодинокі примірники були опубліковані ще в період австрійської доби. За неповних чотири роки бібліотечний фонд збільшився на 2099 одиниць, зокрема фонд періодики сягав бл.130 назв видань польською, німецькою, французькою, українською та російською мовами.

Згідно з відомостями третьої частини каталогу (1937 р.) бібліотечний фонд збільшився на 1849 томів, у т.ч. на 59 найменувань періодичних видань. До педагогічної бібліотеки починають надходити періодичні видання англійською мовою. Четверту частина алфавітного каталогу видано у 1938 р. З його змісту помічаємо, що у порівнянні з минулим роком бібліотечний фонд

зріс на 1749 одиниць і склав 12 тис. томів. Приріст відбувся переважно за рахунок навчальної книжки.

Всі випуски каталогів дають більш-менш повне уявлення не лише про кількісний склад бібліотечних фондів, їх тематичну спрямованість, але й організаційну роботу та методичну діяльність бібліотеки. Бібліотека інформувала педагогів Галичини про наявні алфавітні каталоги та можливість їх придбання. Всі чотири томи каталогу можна було купити в бібліотеці за 1,6 зл (один том коштував 75 гр.) [213, s. 260], [240, s. 793], [416, s. 235], [408, s. 243–245].

Детальне ознайомлення з алфавітними друкованими каталогами, дозволяє констатувати малу кількість нових надходжень у 1933 р. – 1284 назви, що становить 47,6 %. Інші книги – 20-ти, 30-ти або й навіть 50-річної давності. У 1936 – 1938 рр. частка літератури, надрукованої після 1919 р., становила вже 79,1 % – 82,1 %.

Державна Педагогічна Бібліотека, згідно із задумом її директора І. Кухти, мала б стати своєрідним «педагогічним Оссолінеумом». Важливий крок у цьому напрямі – доповнення видавничої практики трьома бібліотечками збірками:

– «Львівська педагогічна бібліотечка» («Lwowska Biblioteczka Pedagogiczna»);

– «Львівська виховно–дидактична бібліотечка» («Lwowska Biblioteka Wychowawczo-Dydaktyczna»);

– «Львівська бібліотечка перекладів психологічних праць» («Lwowska Biblioteczka Przekładów Dzieł Psychologicznych») [218, s. 31–32].

Публікувались також польськомовні переклади праць відомих тогочасних психологів [218, s. 31–32].

У галузі педагогіки, психології виховання та дидактики видано 28 праць, автором шести з яких (серії «Львівська бібліотечка перекладів психологічних праць», «Львівська педагогічна бібліотечка») був І. Кухта. Видання серії «Львівська педагогічна бібліотечка» обумовлено наявністю у

Львові потужних освітніх осередків. Воно мало охопити найважливіші проблеми тогочасної педагогіки. Першопочатково було заплановано видати 25 томів, проте побачили світ дещо більше книг: у 1936 р. – 17, 1937 р. – 9, 1938 р. – 7. Їх можна було придбати вроздріб, а також за передплатою за помірними цінами – від 80 гр. до 1,9 зл. [744, s. 112].

У цій серії вийшли книги з теорії педагогіки, дидактики, шкільних програм, шкільного устрою, концепції шкільного виховання та посібники з виховання т. зв. важких учнів. Вся література мала навчально-практичний характер і містила узагальнення зі спеціальних праць, реферативні відчити на різних педагогічних курсах, які організовувала дирекція бібліотеки тощо. Авторами цих книг були директор педагогічної бібліотеки І. Кухта (5 книг), педагоги Г. Подкульська (4), А. Кульчицький (4), Я. Константинович (2), Я. Кристановський (2), С. Лотоцька (2), Л. Лотоцький (1), С. Малиновська (1), Я. Шмідт (1), З. Ліскович (1), Я. Петер (1), Л. Блауштайн (2), Л. Семенська (1), Е. Цронер (1), П. Домбровський (1), В. Балагура (1), М. Гжендельська (1).

Книги цієї бібліотечки були різного обсягу (20 – 170 сторінок) і групувалися тематично: «Інтелектуальне виховання в новій школі», «Дитина, важка у вихованні» та ін. У 1937 р. було опубліковано низку праць методичного змісту під рубрикою «Практична бібліотечка вчителя». Загалом, видання цієї бібліотечки мало практичне значення, оскільки публікації виокремлювали найважливіші проблеми тогочасної педагогіки у Польщі та за її межами, містили достатньо повну бібліографію, де домінувала німецькомовна література.

Відомо, що ДЦПБ у Львові було видано 50 томів «Львівської педагогічної бібліотечки» та 40 томів «Лицейної філософської бібліотечки». Бібліотека мала унікальну збірку цінних праць з дитячої психології, педагогіки, дидактики – «Księgozbiór Kursów Wakacyjnych» [709, s. 291]. І. Кухта не тільки розширював єдину в Польщі колекцію методичної полоністичної літератури (нараховувала близько 2000 томів), але й у

співавторстві з методистом Кураторії львівської шкільної округи М. Шлушкевичовою видав каталог цієї колекції («Katalog dzieł metodycznych z dziedziny nauki języka polskiego») [408, s. 243–245].

Велика група педагогів опрацьовувала обширну тему з філософії і психології, розраховану на учнів ліцеїв. Всього вийшло друком 23 томики, які пожвавили вивчення філософських дисциплін не лише на території Львівської шкільної округи, але у Польщі загалом. Адміністрація бібліотеки заохочувала читачів передплатити усі три бібліотечки через повідомлення та рекламу [744, s. 111–118].

До бібліотеки надходили звіти гімназій Кураторії шкільної округи, які аналізувалися у відділі бібліографії, тут опрацьовували також навчальні плани. Аналізуючи такі звіти, працівники бібліотеки вивчали попит на педагогічну літературу, вирішували питання щодо доукомплектування гімназій необхідною літературою, каталогізації літератури в шкільних та гімназійних бібліотеках тощо.

Бібліотека вела, а згодом видала в машинописному вигляді двотомний «Каталог наукових праць» викладачів, які публікувалися в щорічних звітах окремих гімназій та інших шкіл і зберігалися фондах книгозбірні. Перший том вийшов у 1934 р. (містив 560 позицій), а другий – у 1935 р. (містив 598 позицій). Кожна названа позиція мала власний інвентаризаційний номер (шифр) [77, арк. 1–54].

Візуальне ознайомлення з текстом каталогу свідчить, що в сфері наукових інтересів гімназійних викладачів були питання дидактики (Ю. Лізак «Спосіб повторення математики у 8 класі»; звіт гімназії у Вадовіце за 1884 р.), літературознавства (З. Любертович «Красінський як національний пророк»; звіт гімназії у Бродах за 1912 р.), мистецтвознавства (М. Літинський «Базиліка св. Петра у Римі»; звіт другої реальної школи у Львові за 1904 р.), музикознавства (С. Людкевич «Поезії М. Шашкевича у музиці»; звіт академічної гімназії у Львові за 1911 р.), історії (А. Заленський «Наш заклад в роки війни»; звіт Сьомої гімназії у Львові за 1916 р.) [77, арк. 1–54].

За ініціативою І. Кухти у бібліотеці була створена та діяла єдина в Польщі колекція методичної полоністичної літератури, яка нараховувала близько 2 000 томів. Директор бібліотеки в співавторстві з методистом шкільної кураторії М. Шлушкевичовою видав каталог цієї колекції («Katalog dzieł metodycznych z dziedziny nauki języka polskiego») [408, s. 243–245].

У 1938 р. видано «Посібник для самоосвіти учителів та керівників загальних шкіл» («Przewodnik samokształceniowy dla nauczycieli i kerowników szkół powszechnych»), де містилися списки тогочасних найновіших педагогічних, психологічних, дидактичних, методичних публікацій. Для тих учителів, які мали здавати практичний екзамен зі спеціальності, опубліковано посібник «Як приготуватися до практичного екзамену» («Jak się przygotować do egzaminu praktycznego»).

При книгозбірні було створено спеціальний бібліографічний консультаційний пункт (Порадня) для педагогів, які «готувалися до кваліфікаційних іспитів на Вищих учительських курсах, готували реферати науково-педагогічного профілю або показові заняття». Відзначимо, що в окреслених випадках консультації були безкоштовні [220, s. 99], [225, s. 384].

У 1936 р. бібліотека опублікувала повідомлення про роботу і послуги цього Консультаційного пункту. Передовсім був поданий перелік книжок (15 тем). Три з них стосувалися підготовки екзамену на вчителя загальної школи, педагогічного іспиту з польської мови, хто бажав стати вчителем середньої школи, і підготовки до екзамену із т. зв. групи А (педагогічні предмети, сучасна Польща) на Вищих учительських курсах. Наступні теми стосувалися сфери виховання (патріотичного, релігійно-морального, естетичного, укладення планів, інтелектуального), психології вчителя та його ставлення до учнів, методики польської мови, навколишнього середовища.

Перелік тем дозволяв оперативніше віднайти необхідну літературу. Так, майбутньому учителю загальної школи потрібно було опрацювати на вибір 20 книг із 44 рекомендованих: по одній з дидактики, організації шкільництва, виховання, психології, технології розумової праці; 9 – з педагогіки; 2 – з

гігієни; 2 – з шкільного адміністрування та підготувати анотації 2 книг з психології. Станом на 1936 р. було підготовлено 15 рекомендованих списків [220, s. 83–100]. Значну частину цієї літератури склали праці І. Кухти про особливості дитячої психології. Для вихователів та педагогів, які займалися «важкими для виховання» дітьми, було організовано додаткову спеціальну консультацію [641, s. 297].

Оцінюючи роботу цього Консультаційного пункту, директор І. Кухта у 1938 р. писав, що в ньому кожен бажаючий учитель «особисто або письмово може довідатися про наявні наукові чи методичні праці, які може якнайшвидше використати. Користуються ним учителі всіх типів шкіл, батьки учнів Батьківських об'єднань, слухачі Курсів підготовки учителів, керівники шкіл та кущових об'єднань. Зусиллями Консультаційного пункту видані цінні путівники...» [408, s. 243–245], [214, s. 229], [404, s. 505–506], [240, s. 793].

Бібліотека налагодила жваву співпрацю з польськими та закордонними видавництвами, бібліотеками гімназій, шкіл, методичних осередків Кураторії шкільної округи (математики, біології, географії, історії, французької, латинської, німецької, польської мов), іншими книгозбірнями, зокрема з бібліотекою Міністерства віровизнань та освіти у Варшаві [76, арк. 5].

Інтенсивна науково-видавнича діяльність бібліотеки привернула увагу відомого польського історика та бібліофіла А. Столярського, який упродовж 1927 – 1936 рр. працював в Бібліотеці Народовій та належав до Союзу польських бібліотекарів [685, s. 858], [295, s. 858]. Із 1936 він очолив бібліотеку Міністерства віровизнань та публічної освіти у Варшаві, працював над створенням мережі педагогічних бібліотек у країні. Колишній чиновник високо оцінив діяльність установи і рекомендував «львівську книгозбірню визнати за зразок для педагогічних бібліотек інших кураторій шкільних округ» [76, арк. 6].

Опубліковані каталоги та методичні посібники свідчать, що профільною групою книжок у бібліотеці була теоретична й методична література з педагогіки та психології, видана наприкінці XIX – на початку XX

ст. Сюди входили, насамперед, праці з історії й теорії виховання, дидактичні матеріали з окремих предметів шкільної програми, написані, в основному, польськими авторами (А. Дигасінський, Б. Наврочинський, Я. Якубець, З. Мислаковський тощо) [208, с. 19, 27, 42, 43].

Аналіз змісту друкованих каталогів Державної центральної педагогічної бібліотеки свідчить про те, що комплектування її фондів відповідало потребам та політичним орієнтаціям польських інтелектуальних середовищ міжвоєнного Львова [549, с. 385–396].

Значну культурно-освітню роботу проводило TSL. Основними осередками товариства у 1920-х – 1930-х рр. стали читальні, абонементи, бібліотеки. Остання акумулювала понад 50 тис. томів, які розосереджувалися у численних філіях і осередках [725, с. 157]. Серед них помітно виділялася публічна бібліотека імені Е. Адама.

Власне, за активної участі Е. Адама, наприкінці 1906 р. у Львові засновано одну з найбільших польських освітніх бібліотек Львова й Галичини загалом (Таблиця 10). Засновники книгозбірні керувалися принципом: «Не кожна книжка, але добра книжка має бути в бібліотеці Товариства народної школи» [76, арк. 2]. Спочатку фонди бібліотеки (понад 10 тис. томів) розміщувалися у приміщенні Галицької ощадної каси (вул. 3 Травня 1/5 (тепер – пр. Свободи).

У березні 1912 р. бібліотека отримала нове приміщення на вул. О. Фредра 1/3, що дозволило значно збільшити її фонди. Якщо у 1910 р. в книгозбірні було обліковано 10847 назв у 19932 томах, то у березні 1912 р. – 28 553 томів. До кінця цього ж року надійшло 8621 книг. Під час війни 1914 – 1915 рр. бібліотека не працювала і була розграбована. У 1916 – 1917 рр. було проведено інвентаризацію фонду, а в 1924 р. Е. Адам купив за власні кошти (8000 американських доларів) будинок на вул. Академічній 1/3 (тепер пр. Шевченка), у якому 8 жовтня 1924 р. бібліотека продовжила свою роботу. Згодом книгозбірню перенесли до нового приміщення TSL на вул. Чарнецького 1/1 (тепер Винниченка) [212].

Бібліотека мала кілька відділів, які за видом надання послуг іменувалися читальнями, випозичальнями та їх поєднанням. Читальня займала окреме приміщення, де відвідувачі стаціонарно читали книжки та пресу. Натомість у випозичальні можна було взяти літературу для користування на декілька днів поза межі бібліотеки. Такі абонементи розміщувалися в орендованих шкільних класах, приватних помешканнях, храмах, канцеляріях установ тощо. Часто це була одна / кілька книжкових шаф, які зачинялися на ключ і знаходилися в кутку службового приміщення.

Перша читальня книгозбірні Е. Адама («Читальня наукова»), діяла на вул. Академічній. Через три роки, у 1927 р., у приміщенні школи ім. Маршалка Пілсудського (вул. Фоша 2, тепер вул. Чернівецька), розпочала роботу Перша філія бібліотеки, названа «Випозичальня книг імені Е. Адама». Вона була розрахована на задоволення читацьких потреб мешканців дільниці «Городецька». Ця філія мала у 1931 р. 1910 томів книг (1715 назв) і 501-го читача. Для зручності львів'ян у грудні 1934 р. відкрито 2-гу філію на вул. Стрийській, 66. У 1934 р. унаслідок реорганізації бібліотеки змінився її розпорядок роботи: почала працювати щоденно з 9.00 до 19.30 без обідньої перерви; 1 філія в будні дні працювала з 15.30 до 19.00 год, а 2 філія – з 16.00 до 19.30 год.

Правила користування книгозбірнею та її філіями були викладені у восьми параграфах. Зокрема, зазначалося, що право користуватись бібліотекою мають члени TSL, передусім мешканці Львова, які сплатили за реєстрацію 50 грошів. У випадку індивідуального користування одною книжкою оплата становила 1 зл 20 гр. На абонемент видавалося не більше 3 книжок. «Новинки» художньої літератури можна було читати не довше 7 днів, інші книги – до 10 днів. Науковою літературою дозволялося користуватись не більше як 4 тижні, з правом продовження до 6 тижнів. Несвоєчасне повернення літератури каралося штрафом: за кожний прострочений день – 5 гр, за 3 дні – 25 гр; за тиждень до названих сум додавалося ще 50 гр. за нагадування через кур'єра. Для кращого збереження

книжки рекомендувалося обгортати її в папір. За втрату або псування книжки потрібно було повернути вартість або купити ідентичну (Детальніше про читацький рух див.: Таблиця 11, Таблиця 12).

Першим директором публічної бібліотеки ТНШ імені Ернеста Адама стала Я. Врублевська (1907), згодом її керівниками працювали В. Кухарський (1907 – 1913), В. Віслоцький (1914 – 1915), С. Норковський (1916 – 1917), Я. Вонсович (1918 – 1922) та В. Байорек (1932 – 1934). У листопаді 1934 р. ліквідовано посаду директора, а керівництво книгозбірнею передавалось особі, яка на той час очолювала Бібліотечну комісію ТНШ. У 1935 р. у штаті бібліотеки було 10 працівників. Збереглися також відомості про інших працівників. Зокрема, у 1924 – 1934 рр. «Науковою читальнею» керувала К. Рудніцька, першу філію очолювала Г. Солецька, а другу – К. Дудековна.

Основу фондів бібліотеки склала особиста книгозбірня Е. Адама: у 1924 р. він передав їй власну колекцію книг (16 184 назв у 18 399 томах). Унаслідок поповнення фондів та об'єднання книгозбірні із «Читальнею науковою», наприкінці 1934 р. бібліотека вже мала 53 360 томів. Через рік фонд збільшився до 56 707 томів [212].

Бібліотечні фонди були не лише численними, але й тематично різноманітними. Частину книгозбірні складали стародруки та література, видана у XVIII ст. Останні зберігалися в окремих приміщеннях і тимчасово не видавалась користувачам. Станом на листопад 1934 р. фонди бібліотеки та обох її філій налічували 53 360 томів: 50,6% – белетристика польською мовою, 5,0% – драматургія та поезія, 4,5% – література для молоді, 23,8% – наукова література. Значно менше у бібліотеці помічаємо художньої літератури іноземними мовами: 7,3% – французькою, 5,2% – німецькою, 3,5% – англійською, 1,1% – італійською [212] (Таблиця 13).

Численною була й періодика. Наприкінці 1935 р. її фонд нараховував 350 назв. З них у поточному році 27 часописів отримано безкоштовно: «Dziennik Urzędowy Min. WR i OP», «Dziennik Zarządu m. Lwowa», «Biuletyn Polsko-Ukraiński», «Gimnazjum», «Lwów w Cyfrach», «Ogniwo», «Oświata

Polska», «Miesięcznik literatury i sztuki», «Ogniwo, Plomyk», «Plomyczek», «Polskie Archiwum Psychologiczne», «Poradnik Językowy», «Praca Szkolna», «Przedszkole», «Przewodnik Oświatowy», «Przewodnik pracy społecznej», «Ruch Pedagogiczny», «Rysunki i zajęcia praktyczne», «Samorząd», «Szkoła Specjalna», «Spiew w szkole», «Teatr Ludowy», «Teatr w szkole», «Wychowanie fizyczne w szkole» та інші. На наступний рік передплачені часописи «Bibliotekarz», «Nowa książka», «Pion», «Wiadomości Literackie». У подальшому керівництво бібліотеки планувало збільшити кількість польських часописів (Таблиця 14).

Бібліотекарі під керівництвом К. Солярського провели ґрунтовне соціологічне дослідження щодо вивчення читацького руху і зацікавлень читачів бібліотеки. Дирекція бібліотеки запровадила статистику відвідувачів, щоб мати уявлення не лише про читача, але й його зацікавлення та тривалість користування бібліотечними послугами. Проведені заходи дозволили значно покращити бібліотечну роботу.

Аналіз представлених даних засвідчує, що читачі віком до 14 років склали 3,36 %, до 18 років – 32,43 % та понад 18 років – 59,08 %. У 5 % припадало вік читачів не було зазначено. За професією 3 % становили школярі загальноосвітніх шкіл, 32,52 % – гімназисти та учні інших середніх шкіл, 12,79 % – студенти, 21,74 % – службовці, 12,79 % – учителі, 0,48 % – робітники, 0,98 % – промисловці та торговці, 10,67 % – інші [212].

Як свідчить статистика, серед читачів переважали особи старші 18 років (59%). Бібліотеку відвідувало чимало молоді віком 15–18 років (32,4 %). З числа читачів найбільшу частку склали гімназисти / учні середніх шкіл (32,5 %) та службовці (21,7 %). Натомість дуже мало було робітників, ремісників та торговців (разом вони становили менше 1 % всіх читачів).

Простежувалась динаміка збільшення кількості читачів. Якщо в 1934 р. бібліотеку відвідало 1168 осіб, то в 1935 р. – 1332, в 1937 р. – 1871, в 1938 р. – 1349 осіб. Читацький рух у філіях був значно меншим: у першій філії у 1937 році зареєстровано 328 читачів, у 1938 р – 310. У ці ж роки у другій філії було приблизно 60 – 70 читачів. З'ясовано, що один читач в середньому бував у

книгозбірні (в публічній бібліотеці) приблизно 57 разів і замовляв бл. 70 книг. Серед читачів користувалась популярністю послуга замовлення літератури поштою [212].

Бібліотека проводила і науково-видавничу діяльність, яка передусім полягала в укладанні каталогів. Перший з них з'явився друком у 1912 р. і був доповнений у 1925 р. Наступні каталоги мали машинописний вигляд. У них були відповідні рубрики, що дозволяло оперативно відшукати необхідну книжку: поезія, драма, белетристика, художня література [212].

Серед художньої літератури, у бібліотеці багато було творів Г. Сенкевича («Вогнем і мечем», «Пан Володийовський», «Потоп», «На ясному березі», «Хрестоносці» та ін.), М. Чайковського («Вернигора», «Стефан Чарнецький», «Овручанин», «Гетьман України», «Козацькі повісті»), М. Конопніцької (поезії). Іноземні письменники були представлені Гомером («Одісея», «Іліада»), Й. В. Гьоте («Фауст», «Лис Райнеке», «Страждання юного Вертера»), Г. Гайне (Поезії), Г. Ібсеном («Ворог народу», «Дика качка», «Лицарі півночі» та ін. драми), М. Гоголем («Ревізор»), Т. Шевченком («Кобзар»), Т. Тассо («Готфрід, або Звільнений Єрусалим»), О. Вайлдом («Портрет Доріана Грея») та ін. Фонд музичних творів складала лібрето опер Р. Вагнера (цикл «Перстень Нібелунгів», К. Гуно («Фауст»), Г. Меєрбера («Гугеноти»), Б. Сметани («Продана наречена») та ін.

Із наукових та науково-популярних творів у каталозі можна було зустріти біографічні, етнографічні нариси, історичні, геральдичні, економічні, правничі дослідження і т. п. Філософська думка була представлена працями Цицерона, Й. Фіхте, Ф. Ніцше, Г. Струве та ін.

Загалом, каталог 1912 р. містив 8643 назви. Книги були згруповані у 10 тематичних рубрик (розділів):

1. Повісті, романи, оповідання;
2. Поезія, драматургія, мистецтво;
3. Літературна критика, історія, теорія літератури;
4. Історія, геральдика, спогади;

5. Географія, подорожі, етнографія;
6. Природа, точні науки;
7. Філософія, релігія, психологія, етика, виховання;
8. Суспільні науки, економіка, право, статистика;
9. Книги для молоді;
10. Журнали, енциклопедії, словники та ін.

Якщо книга не видавалась додому, біля інвентарного номера була відповідна позначка (*). Окрім того, наприкінці видання був поміщений додаток з літературою, отриманою під час підготовки каталогу до друку. Структурно він складався з аналогічних тематичних розділів і нараховував 919 назв.

Серед книг, представлених в каталозі було 37 екземплярів, виданих до 1750 р., зокрема польський переклад Біблії 1563, 1577, 1599 рр., Статут про управління загальним коронним сеймом 1581 р., твір Т. Тассо «Обозна історія. Готфрід або Звільнений Єрусалим» 1651 р. вид. (у польському перекладі), історичні та юридичні трактати латинською та польською мовами і т. п.

Бібліотека ім. Е. Адама проводила значну культурно-просвітницьку роботу, яка проявлялася у поширенні та популяризації книг і періодичних видань. Задля цього були сформовані численні та різноманітні бібліотечні фонди, що охоплювали широке коло художньої, наукової та популярної літератури (дозволило зацікавити різні верстви населення та задовольнити їхні читацькі запити). Як свідчить статистика, публічна бібліотека ім. Ернеста Адама була одним з найбільших та найпопулярніших культурно-просвітницьких закладів серед польського населення Львова напередодні Другої світової війни.

У 1937 – 1938 рр. у Львові TSL створило 15 бібліотек, загальний фонд яких становив 80658 томи, кількість читачів – 8550, книговидача – 176463 [78, арк. 1–20]. У 1938 – 1939 рр. у Львові було вже близько 19 книгозбірень, які існували при уртках цього товариства (осередок ім. Борельовського, ім. Т.

Єжа, С. Жеромського, В. Недзялковської, Коло Пань, тощо) у різних районах Львова («Кульпарків», «Левандівка», «Сигнівка», «Знесіння»; книгарня Товариства народної школи ім. Реймонта на вул. Шептицьких тощо). Загальний книжковий фонд цих книгозбірень становив 83 804 томи, кількість читачів – 8676, а книговидача – 179 797 [78, арк. 1–20] (Таблиця 15).

Для прикладу, бібліотека бурси Грюнвальдської працювала щоденно у вечірній час (18.30 – 20.45 год.). Книгозбірня нараховувала 1447 назв (1573 томи). Упродовж 1928 – 1929 навчальних років бібліотекою користувалось 133 учні, які випозичили 2666 книг (у середньому на одного учня приходило 20 книг). Бібліотека отримувала 3 щоденні газети, 5 тижневиків і 3 місячники. Учні також займалися палітурною оправою книжок [241, s. 10–12].

Наголосимо, що на бібліотечній карті міста 20-х – 30-х рр. ХХ ст. помітна конкуренція, суперництво, а інколи й приховане протистояння різних національних спільнот і пов'язаних з ними організацій. В умовах Другої Речі Посполитої державну підтримку діставали саме польські громадські інституції міста, серед яких – TSL, а також педагогічні товариства при яких виникали чисельні бібліотеки. Зокрема, книгозбірня Союзу польських вчителів нараховувала 1292 книги (1938 р.), Товариства вчителів середніх і вищих шкіл – 14395 (1930 р.) тощо. Власну бібліотеку мала також Кураторія Львівської шкільної округи.

Власне, упродовж 1920-х – 1930-х рр. динамічно зростали бібліотеки польських педагогічних товариств (Таблиця 16). Зокрема, фонди книгозбірні Związek Nauczycielstwa Polskiego (ZNP), заснованої у 1911р., у 1929 р. нараховували бл. 1025 томів [286]. У 1937 – 1938 рр. бібліотеку відвідували 224 особи, а фонд бібліотеки становив уже 1597 т., а книговидача зросла до 11360 т.

Варто наголосити також на значному зростанні фондів бібліотеки польського шкільного музею учительського Товариства середніх і вищих шкіл (Towarzystwo Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych) упродовж досліджуваного періоду, яка у 1930 р. нараховувала 1930 т. Для потреб вчителів

функціонувала також Окренгова бібліотека, яка у 1937 – 1938 рр. мала у своєму складі 7820 т. літератури (щорічна кількість читачів – бл. 2000 осіб). Значною популярністю у читачів користувалася книгозбірня Союзу польських вчителів, яка у цей же період обслуговувала щорічно бл. 100 відвідувачів (1292 т. вузькопрофільної літератури) [313].

Як уже зазначалося, після заснування Кураторії Львівської шкільної округи, виникла необхідність у створенні вузькопрофільних бібліотек (Таблиця 17). За короткий період часу постала низка спеціальних книгозбірень. Зокрема, фонди бібліотеки методичного осередку біології нараховували 40 одиниць збереження, методичного осередку історії – 111, методичного осередку географії – 17, методичного осередку французької мови – 31, методичного осередку латинської мови – 84, методичного осередку німецької мови – 12. Функціонували також книгозбірні методичного осередку польської мови, методичного осередку математики. Загалом фонди бібліотек склали бл. 480 т. літератури [313], [401], [402].

Таким чином, Кураторії львівської шкільної округи були підпорядковані 9 бібліотек методичних осередків з дошкільного виховання, математики, біології, географії, історії, французької, латинської, німецької, польської мов. Бібліотека осередку математики була організована при Першій гімназії ім. М. Коперника. Про кількість фонду довідуємось за матеріалами «Dziennika Urzędowy Kuratoriumu okręgu szkolnego we Lwowie» [313].

Водночас у Львові було засновано перший на теренах Польщі шкільний музей з бібліотекою. З ініціативою щодо його заснування виступив Л. Герман. Ухвалу щодо відкриття цієї інституції було прийнято на XIX з'їзді товариства вчителів вищих шкіл у 1903 році. Далі цю ідею підтримало Педагогічне товариство. Несподівано активно, завдяки підтримці влади, освітніх установ, вчительства та шкіл почався збір експонатів, проте офіційне відкриття відбулось лише у 1907 році [653, s. 30–32].

Фонди бібліотеки шкільного музею зростали завдяки доброчинцям та дарувальникам, серед яких були як інституції, так і приватні особи. Особливо

значний внесок зробили краківський та львівський осередки Товариства вчителів вищих шкіл. Дирекції шкіл і гімназій надсилали до музею щорічні справоздання (звіти) та програми. Вадавництва (Altenberg, Arct, Gebethner і Wolff, Idzikowski у Варшаві та Києві, Ostrowski в Одесі Польська книгарня в Петербурзі, Księgarnia Rzepeckiego в Познані, Szczepankiewicz в Калуші) дарували музею річники журналів та газет чеською, болгарською, угорською, голандською та шведською мовами.

Також дирекція музею зуміла налагодити співпрацю з міністерством освіти в Амстердамі та Берні, польськими організаціями в Америці, які надсилали статистичні матеріали щодо минулого польського шкільництва та педагогічно-освітніх товариств та шкільними музеями в інших країнах. Особливо цінними були підручники піларських та єзуїтських шкіл, корпусу кадетів у Варшаві, підручники, видані Товариством елементарних книг. У 1918 р. фонд становив 16 000 томів, а книговидача понад 4 000 томів в рік [653, s. 30–32].

Із 1909 р. бібліотечні фонди мали алфавітний каталог, а з 1917 р. систематичний, який було поділено на декілька блоків:

- педагогіка, дидактика, історія шкіл та підручники;
- карти, атласи;
- дидактичні праці;
- ілюстрації, фотографії.
- рукописи і документи;
- учнівські дослідження;
- річні шкільні та гімназійні справоздання, програми навчання, звіти освітніх товариств та молодіжних;
- часописи та ін. [653, s. 30–32].

Бібліотека шкільного музею часто була місцем, яке відвідували екскурсійні групи та учасники з'їздів Товариства вчителів вищих шкіл (Towarzystwo Nauczycieli Szkół Wyższych), педагогічного товариства (Towarzystwo Pedagogiczne), члени вчительських курсів, конференцій, слухачі

вчительських семінарій, студенти та молодь галицьких шкіл [653, s. 30–32].

Головна. Управа польського шкільного музею у 1920-х – 1930-х рр. співпрацювала з Польським педагогічним інститутом в Кракові, Лігою промислової допомоги у Львові, осередками Товариства народної школи.

Таким чином, єдиною бібліотекою у Львові, яка цілеспрямовано фінансувалася державою була ДЦПБ, заснована з ініціативи Львівської шкільної округи як навчально-методичний центр. Формування і поповнення її фондів відбувалося завдяки передачі частини літератури з книгозбірень гімназій учительських семінарій, приватних осіб, через книгообмін, купівлю та передплату з бюджетних коштів.

При заснуванні педагогічна бібліотека поглинула частину фондів п'ятнадцяти львівських шкільних бібліотек, які пізніше доповнювала за рахунок нових надходжень. Як результат, у середині 1939 р. була сформована солідна книгозбірня з понад 12 000 томів, яка слугувала водночас для підвищення кваліфікації вчителів, поглиблення знань учнів та для наукових досліджень у галузі педагогіки та психології.

Бібліографічно-методична робота ДЦПБ була спрямована на тематичний підбір літератури, необхідної для здачі учительських і кваліфікаційних іспитів, підготовки показових занять в навчальних закладах, наукових досліджень з питань педагогіки та освіти.

Загалом, діяльність бібліотеки була зорієнтована на культурні потреби місцевого польського шкільництва. У фондах акумульовано літературу різноманітного змісту (навчальна, наукова, мистецтвознавча, довідково-інформативна, релігійно-філософська, художня та ін.). Передплата видань українською чи іншою мовою, яку вела бібліотека, лише формально змінювала загальну картину, однак не торкалася її суті. Книгозбірня була покликана виховувати учнів як громадян Другої Речі Посполитої без огляду на національну чи релігійну приналежність.

4.2. Організаційні засади формування навчальних книгозбірень

Шкільні та гімназійні бібліотеки міжвоєнного Львова формувалися відповідно до освітнього профілю навчального закладу і були важливою складовою організації навчального процесу. Цілеспрямовано підібрана література не тільки допомагала отримати і засвоїти необхідний рівень знань, але й сприяла моральному вихованню молоді шкільного віку, формуванню естетичних засад школяра.

У 20-х – 30-х рр. ХХ ст. шкільні бібліотеки, крім навчально-дидактичної, почали виконувати ще й патріотично-виховну роль, що неодмінно позначалося на тематичному наповненні фондів. Зокрема, уже у 1919 р. Міністерство віровизнань і публічної освіти розпорядилося перенести давні рукописи, стародруки та книги, які мало використовувались у загальноосвітній школі / гімназії, до університетських та фахових бібліотек. Однак така маніпуляція фондами не зменшила суспільного значення шкільних книгозбірень.

Польський соціолог Я. Бистронь відзначав, що у цей період більшість учнів тільки завдяки шкільним програмам могли ознайомитися з кращими зразками світової літератури. «Цей педагогічний примус для багатьох став єдиним імпульсом до читання (отже, й користування бібліотекою): й надалі існує велика кількість людей зі шкільною освітою, для яких єдиною літературною лектурою є, власне... тільки шкільні автори», – відзначав учений [629, s. 174]. Відзначимо, що значний вплив на українських школярів мали національно-культурні товариства, які закликали молодь до знайомства з художньою, історичною літературою національно-патріотичного змісту.

За більш ніж сторічний період був нагромаджений багатий досвід в організації шкільних бібліотек, які мали навчальні заклади різних рівнів і типів (загальноосвітні, гімназії, ліцеї тощо). Упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. шкільні книгозбірні формувалися переважно завдяки батькам учнів,

які дарували книги з власних бібліотек або ж цілеспрямовано купували необхідну шкільну літературу [36, арк. 27] (Таблиця 18).

Окреслена тенденція помітна на прикладі окремих книгозбірень. Так, перші відомості про існування книгозбірні у гімназії ім. Сташіца датовані 1905 р. Викладацька бібліотека складалася із 323 творів (627 томів). Напередодні Першої світової війни книгозбірня уже нараховувала 824 примірники (1416 томів), хоча після російської окупації Львова бібліотекарі констатували втрату 69 книг. У середині 1920-х рр. довоєнного рівня кількісного складу фондів досягнути не вдалося – бібліотек нараховувала 813 творів (1161 том) [44, арк. 5], [660, s. 37–40], [702, s. 152–153].

Учнівська бібліотека гімназії була дещо більшою – 594 твори (909 томів). Напередодні Першої світової війни фонди книгозбірні значно зросли і нараховували 1464 назви творів. Після її завершення інвентаризація констатувала нестачу 488 позицій (513 томів). Черговий переоблік, проведений у 1925 р., зафіксував 758 назв книг (1187 томів) [660, s. 37]. Принагідно зазначимо, що із 419 учнів гімназії, 337 активно користувалися бібліотекою, яка у цей період складалася із 709 польськомовних книг (згодом було закуплено ще 150 одиниць) [74, арк. 6].

У 1936 р. проведено перевірку діяльності бібліотеки гімназії ім. Сташіца. Після її проведення, Кураторія Львівської шкільної округи надала навчальному закладу 3600 зл для придбання нової літератури. У результаті, бібліотечний фонд учительської книгозбірні збільшився на 118 томів (загалом 1431 том), а учнівської – на 654 томи (загалом 2988 томів) [49, арк. 61, 80]. Функціонувала також бібліотека для бідних учнів (нараховувала 707 книг) [44, арк. 5].

Здебільшого, книжково-журнальний фонд книгозбірень навчальних закладів поділявся на дві частини: бібліотеки для учителів і бібліотеки для учнів. Це можна добре проілюструвати на прикладі гімназії ім. Казимира Великого. Згідно з статистичним звітом (1927 р.), бібліотека нараховувала 468 найменувань різноманітної літератури, а саме: загального характеру – 10, з

релігії – 4, філософії і педагогіки – 34, класичної філології – 17, літератури (тексти) – 74, історії літератури – 48, німецької літератури (124 томи) – 29, мовознавства – 28, історії і географії – 73, природи – 28, математики – 17, фізики – 15, хімії – 23, суспільних наук – 22, мистецтва – 19, гігієни і спорту – 15, бібліографії – 12. Окремо були виділені підручна збірка «шкільного катехита» – 24 найменування та «бібліотечка нот для хорového співу» – 19 назв [43, арк. 3, 17, 32, 33], [245, s. 42].

Перевірка бібліотеки гімназії ім. Казимира Великого у 1934 р. засвідчила збільшення книжкового фонду книгозбірні педагогів до 1922 найменувань (упродовж року додатково закуплено ще 99 книг), а учнівської – до 1894 книги (упродовж року бібліотеку доукомплектовано ще 272 книгою). На одного учня припадало бл. 8 книг [55, арк. 2]. Учительська збірка комплектувалася виключно з літератури, призначеної для викладачів.

Однією з найчисельніших у Львові була бібліотека для учителів гімназії ім. К. Шайнохи. Згідно з статистичними матеріалами (1922 р.) вона нараховувала 7293 одиниці збереження. Окремо зберігалася література, пов'язана з навчальними предметами – вона розміщувалася в профільних кабінетах та класах для семінарських занять [47, арк. 25]. У 1937 р. бібліотека нараховувала 4072 облікованих книжок. Зменшення чисельності книг пов'язано із вилученням літератури, яка не відповідала новим шкільним програмам і підлягала списанню [63, арк. 3].

Різноманітну за змістом літературу акумулювала учительська бібліотека гімназії ім. Т. Костюшка. У 1922 р. вона нараховувала 835 назв книг (1738 томів) і 3154 брошури [45, арк. 13]. Учительська бібліотека гімназії ім. Сенкевича у 1934 р. отримала 23 нові видання педагогічного і дидактичного змісту (загалом бібліотека складалася із 2120 видань). Переважна їх більшість – це тексти з шкільних предметів [38, арк. 2].

Подекуди у звітах зустрічаються відомості про необхідність закупівлі навчальної / наукової літератури. Зокрема, учительська бібліотека гімназії ім. Сташіца у 1934 р. потребувала «досліджень польських авторів з історії

Польщі, ілюстрований словник польської мови (вид. Арцта), часопис «Polonista...», з інших предметів є гостра потреба в нових і актуальних виданнях, якими б користувалися вчителі». Зазначено, що у фондах є багато цінних видань, але вони швидше стосуються наукової бібліотеки, а для шкільної практики мають незначне або зовсім нульове значення» [49, арк. 50].

Щодо учительської бібліотеки гімназії ім. Щепановського, у звіті (1937 р.) зазначалося, що вона не пристосована до навчального процесу. Її фонди нараховували 520 назв, а книгозбірнею упродовж року скористалося 21 особа, (брали для опрацювання 105 книг) [65, арк. 6]. Відмінну картину спостерігаємо у V гімназії ім. С. Жолкевського. Дирекції звітувала про поділ фондів бібліотечної збірки на дві частини:

– учительської бібліотеки, яка нараховувала 2677 одиниць («поміщені в окремих зачинених шафах»);

– учнівської бібліотеки, яка складалася із 3450 книг (Таблиця 19).

Відзначено, що остання вимагала значного доукомплектування, зокрема найновішою літературою. Як результат, у 1935 – 1936 н. р. закуплено декілька десятків підручників відповідно до нових навчальних програм (переважно для 3-х класів), проте й «цього не вистачало для навчальних потреб» [50, арк. 127].

Значно більше інформації фіксують звіти шкіл та гімназій про учнівські бібліотеки. Проте скласти цілісну картину їх розвитку упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. скласти, все ж таки, доволі важко. По-перше, гімназії подавали звіти в довільній формі: одні, обмежувалися тільки загальними статистичними даними, інші – вказували на поділ бібліотеки за навчальними предметами або за мовним принципом. По-друге, різною була й термінологія щодо виділення окремих підбірок: історична, географічна, біологічна (за предметами) або польська, німецька, французька (за мовами). Такі відомості не дають можливості зробити комплексні узагальнення, проте вибірккові дані дозволяють скласти певне уявлення про фонди учнівських книгозбірень.

Згідно із звітом гімназії ім. Костюшка (1922 р.) в учнівській бібліотеці було «для вищих класів 405 позицій (663 томи), а в німецькому розділі – 410 позицій (563 томи)... Для учнів нижчих класів нараховувалося 442 позиції (563 томи)» [45, арк. 13]. Натомість, бібліотека в гімназії ім. Шайнохи за цей же рік нараховувала 2010 творів, які комплектувалися у розділах відповідно до начальних предметів [47, арк. 25]. Відомості про бібліотеку у 1937 р. значно доповнено. Дирекція відзначала, що вона «поділена на окремі частини: релігійна, польська мова, німецька мова, руська (українська.) мова, історія, географія, природа, фізика. На даний час не закінчена інвентаризація лише полоністичної літератури через відпустку по хворобі п. д-р Левицької» [63, арк. 3].

У гімназії ім. Сташці в 1934 р. у бібліотеці була відсутня белетристика, а фонд укомплектований відповідно до старої і нової програм навчання. У звітному році було закуплено ілюстровані видання для вивчення культури давнього часу (1 клас) та середньовіччя (2 клас), а також різноманітні таблиці для вивчення давньої історії та польської мови. Констатовано нестачу текстів для роботи з джерелами, а також фільмів і грамплатівок. Щодо німецької бібліотеки наведені відомості про наявність 176 назв книг, з яких більшість була вилучена з навчального процесу через неактуальність в нових суспільно-політичних умовах. Бібліотекар відзначив відсутність «цікавих книжок, крім творів класиків і застарілих повістей» та просив придбати для читачів нову прозу (наприклад, книгу Е. Кнатнера «Emil und die Detektive» (1929 р.)) [49, арк. 50].

Бібліотека гімназії ім. Щепановського, згідно із статистичним звітом 1937 р., поділялася на п'ять тематичних розділів: історичний (120 книг), природничий (281), математично-фізичний (45), французький (67) і німецький (57) [65, арк. 5] (Таблиця 23).

Бібліотека гімназії ім. Сенкевича мала фізико-хімічну (102 позиції), географічну (185) та природничу збірки (430). Остання була розділена на учительську (280 книг) і учнівську (150 книг). Незважаючи на те, що

книгозбірня була «цілком забезпечена літературою», нові навчальні програми вимагали поповнення її фондів підручниками з фізики, хімії, природознавства і німецької мови. Школа була забезпечена також німецькомовними (132 позиції) та французькомовними книгами [38, арк. 46–47] (Таблиця 22).

Не відчувала особливих потреб в літературі бібліотека гімназії ім. Я. Кохановського, оскільки «мала належну опіку з боку дирекції та всього учительського колективу». Констатовано, що вона «постійно збільшується і цілеспрямовано поповнюється. Весь книгозбір поділяється на предметні бібліотечки, які пов'язані з семінарами (практичними заняттями) під доглядом фахових учителів. Найповнішим є відділ польських лектур скомплектований згідно з поділом на класи. Це також стосується бібліотечок з інших предметів. Організація бібліотечок, зокрема методика абонементу та запису читачів не у всьому вирішена і тому вимагає ще певного покращення. Не вистачає списків рекомендованих учням книжок, які мали бути виставлені на видних місцях у класах чи коридорах» [61, арк. 18].

Отже, щорічні звіти гімназії ім. Я. Кохановського засвідчують, що в книгозбірні виділені комплекти за мовним і тематичним принципами. Зокрема, блок літератури французькою мовою нараховував 590 книг, німецькою – 690. Всі вони за змістом відповідали новим програмам гімназії. «Польський відділ», за який відповідала бібліотекарка Соханська, становив 829 книг «в дуже доброму стані, розміщені у великій шафі в 6-б класі...» [51, арк. 63–66, 70, 71].

Гімназія ім. Я. Кохановського мала значну історичну збірку. «Історична бібліотека має 703 книжки, всі вони відповідають колишнім програмам, а більша частина – новим, стан використання добрий. Розміщені у 2 шафах (одна в майстерні ручної праці, а друга – у 8-а класі), – йдеться у звітах школи. Фондами учнівської бібліотеки користувалися не тільки гімназисти, але й викладачі. Зокрема, у першому півріччі 1937 – 1938 н. р. «учнівським

книгозбором» скористалися 12 учителів і 122 учні. Якщо перші замовили для читання 47 назв, то учні – 467 (Таблиця 21).

Окремі гімназії мали тільки учнівські книгозбірні. Наприклад, у звіті гімназії ім. М. Коперніка (1934 р.) відзначено, що бібліотека для педагогів була ліквідована на зламі 20-х – 30-х рр. зважаючи на організацію Педагогічної бібліотеки. «Туди передали найбільш уживані в дидактичному процесі книги..., а частину літератури включено до учнівської книгозбірні», – йдеться у документі. Проте, відзначав директор гімназії, більшість книг було «перенесено на стрих, де вони, зсипані на купу, лежать серед сміття на підлозі і остаточно нищаться. На підставі старого і тепер вже зовсім неактуального інвентаря неможливо визначити скільки і яких книжок залишилося» [53, арк. 15–17].

Учительські та учнівські бібліотеки працювали в тісній взаємодії з профільними навчальними кабінетами і лабораторіями, які мали власні збірки (обладнання, експонати, карти, таблиці тощо). Наприклад, у 1922 р. гімназія ім. Сташіца мала чотири спеціалізовані кабінети:

- історично-географічний (50 географічних і 31 історична карта, 48 картин історичної тематики, 31 картина різного змісту, 69 картин з географії і 27 картин з архітектурними видами);

- фізики (238 приладів навчального змісту і 38 – науково-популярного змісту для додаткового навчання за бажанням);

- природничий (53 виставлених експонати і 64 – заспиртованих, 14 костей і черепів, 5 колекцій комах, 55 раковин, 599 мінералів і каменів, 63 кристалографічні моделі, 228 таблиць, 1 гербарій, 4 коробки з препаратами для роботи з мікроскопом);

- малювання (118 різноманітних моделей) [44, арк. 5].

У гімназії ім. Снядецьких у 1937 р. у кабінеті історії та географії знаходилося 86 карт і 128 картин краєзнавчого змісту; природничому – 1015 різноманітних приладів, зокрема 18 мікроскопів та численні прилади для навчання; фізичному – 1545 приладів; хімічному – 470 приладів для

проведення навчальних дослідів. У кабінеті для практичних занять зберігалося 390 одиниць інструментів для обробки дерева, скла і металу. Кабінет для малювання мав 628 моделей, яких «цілком вистачало для занять» [48, арк. 54].

На відміну від гімназії ім. Снядецьких, у 1935 р. у XII державній гімназії ім. С. Щепановського у фізичному кабінеті відчувався брак приладів для навчальних занять, зокрема з тем електрики і магнетизму, придбати які школа не могла через нестачу фінансів. У майстерні для практичних занять були відсутні інструменти для обробки заліза і скла [57, арк. 3, 9, 16, 24].

Достатньо забезпечувалися літературою бібліотеки загальноосвітніх шкіл. Джерельні матеріали не дозволяють прослідкувати повний склад таких бібліотек, проте певне уявлення про їх наповненість можна отримати із звітів. Здебільшого у них реєструвалися нові надходження, які мали наскрізну нумерацію. Наприклад, бібліотека 7-класної жіночої школи ім. Т. Чацького упродовж 1927 р. – 1928 рр. отримала 26 книжок різноманітної тематики. Список починався 365-тим і закінчувався 390-тим номером [36, арк. 8–9] (Таблиця 20).

У звіті семикласної жіночої школи ім. св. Антонія з 1926 р. зазначено, що «бібліотекою учениці користуються, починаючи з третього класу. Крім книг, надісланих Шкільною радою, закуплено й іншу літературу (здебільшого коштом учениць). Зокрема, закуплено 10 книг для молодших класів: Вл. Белзи («Діти і пташки»), Ю. Германа («Про добру ворожку і сміливу польську дитину», 2 прим.); «Про Кота Королевича»), К. Гомоляча («Святвечір Войтуся», 2 прим.), Я. Каспровича («Казки»), І. Я. Крашевського («Казочки»), Бр. Островської («Героїчний Місь»), Сьвідерської («Щоденник Нептуна»), Б. Жулинської («Малий Ісус»). Книги були підібрані відповідно до вікової категорії і за відповідним жанром. Дітям рекомендували читати казки та оповідання, де головними героями виступали їхні ровесники.

Для учнів старшого віку школа придбала 11 книг історичної тематики та художню літературу, зокрема твори Аса («Під гнітом імператорів»),

Чарської («Щоденник школярки», «Зося Вісовська»), Доманської («Крися Безіменна», 2 прим.), Ю. Гульда («Супровідна зоря»), З. Урбановської («Принцеса»), Г. Сенкевича («В пустині і джунглях»), Моссохової («З давніх часів»), Шалай («Наші фортеці і укріплення»), М. Вериги («Ліс»).

Для учениць восьмого класу придбано 16 книг, серед яких – художні твори В. Лозінського («Бусовиська мадонна»), Г. Сенкевича («Листи з подорожі», «Оповідання»), Реймонда («Рік 1794», «Оповідання»), Б. Пруса («Анелька», «Установа»), Жеромського («Сизифова праця»), Е. Ожежко («Над Неманом»), а також Деотима («Панянка з віконця»), Родзевічова («Недопитовський»), Север («Братні душі»), Монтгомері («Аня з Зеленого Пагорбу», «Аня з Аванлеа»), К. Тетмаєра («Кінець епопеї»). У бібліотеці читачі могли ознайомитися із збіркою з 12 оповідань тогочасної світової літератури під загальною назвою «Дванадцятка» [74, арк. 25]. З цього переліку видно, що література для учениць підбиралася вже з огляду на їхній вік. Це були переважно романи та повісті. Водночас керівництво школи зауважувало, що купівля потрібних для читання книжок є обмежена через їхню дорожню ціну [74, арк. 26].

У 1927 – 1928 н. р. із 362 учениць 7-класної жіночої школи ім. Св. Антонія – 250 користувалися бібліотекою: упродовж навчального року вони взяли у книгозбірні 285 книг (не вказано, яку саме літературу читали учениці). Аналогічні відомості про школу ім. Т. Костюшка: у навчальному закладі навчалася 200 учениць, з яких 180 були читачами бібліотеки (упродовж звітного періоду у книгозбірні взято 258 книг). Наголосимо, що усі 383 книги в 417 томах були польськомовними і поділені згідно віку учениць [36, арк. 26]. Очевидно, що кількість назв книг, була на порядок меншою: одну і ту ж книгу читало кілька осіб (Таблиця 24).

Дирекція школи наголошувала, що учні «дуже радо користаються з бібліотечного фонду, оскільки більшість їх походить з бідних родин і не мають можливості відвідувати платні публічні книгозбірні. Через те доцільно збільшити книжковий фонд шкільної бібліотеки». З цих причин, спеціально

передплачуються молодіжні часописи «Młodzież Polskiego Czerwonego Krzyża» («Молодь польського Червоного Хреста»), «Czyn Młodzieży» («Молодіжний рух») та ін. Також учні охоче читали молодіжний часопис «Benjamen» [36, арк. 7–8].

4.3. Підручники, наукова та науково-популярна література в навчальному процесі

Переважну більшість літератури у шкільних бібліотеках складала навчальна література. Якщо спочатку комплектування такої збірки відбувалося безсистемно, то уже починаючи з 1925 р. після відповідної міністерської інструкції, формувалася окремий підручковий фонд. Фронтальний перегляд та аналіз статистичних звітів про стан шкільних бібліотек засвідчує, що в гімназіях кількість підручників була різною. Зокрема, у гімназії ім. Казимира Великого після того як з бібліотеки «усунено підручники, якими не користуються, а також технічно пошкоджені», їх кількість зменшилася до 282 одиниць (1927 р.) [245, s. 42]. Водночас, директор гімназії мав власну підручну бібліотеку, яка нараховувала 45 книг [245, s. 43].

Як уже зазначалося, утворення шкільних книгозбірень повинно було б обмежити доступ молоді до загальнодоступних бібліотек і посилити контроль за читацькими інтересами. Зокрема, у гімназії ім. Сенкевича у 1934 р. до школи було викликано батьків, яких ознайомили з шкільними вимогами, перерахували предмети і просили, щоб вони слідкували за читацькими уподобаннями дітей [38, арк. 46].

Зважаючи на тотальний шкільний контроль, як відзначав Л. Яворський, після завершення Першої світової війни «молодь... більше схилилася до публічних бібліотек, де може читати часто шкідливі та деморалізуючі книжки, оскільки всі фінансові зусилля шкільної влади [були] спрямовані на купівлю необхідних для навчання текстів, а також обов'язкової лектури. Ці

зусилля мають мету полегшити оплату батьків, оскільки підручники досить дорогі» [660, s. 39].

«Багатий» комплект підручників з різних галузей знань мала бібліотека гімназії ім. Я. Длугоша (наприкінці 1920-х років вона вважалася однією з найкраще забезпечених у цілому воєводстві). На 1928 р. книгозбірня нараховувала бл. 4500 шкільних підручників. Дирекція школи наголошувала, що, що навчальна література «при загальній дорожнечі шкільної книжки є справжньою вигодою не лише для біднішої молоді» [694, s. 47].

Готуючись до занять, окрім підручників, учні часто використовували енциклопедії, словники, матеріали популярно-наукових журналів. Чимало з них зберігалось в бібліотеках навчальних закладів, які передплачували для потреб учителів та учнів. Зокрема, у 1936 – 1937 н. р. бібліотека гімназії ім. Снядецьких передплачувала для учителів такі часописи, як «Oświata i wychowanie», «Kosmos», «Mikrokosmos», «Wszecławiat», «Wychowanie fizyczne», «Polonista», «Wielka geografia powszechna», «Świat i Życie», «Praca ręczna w szkole», «Fizyka i chemia w szkole», «Czasopismo przyrodnicze», «Kółko przyrodnicze», «Wiedza i życie», «Przyroda i technika». Натомість для учнів школа придбала «Światowid», «Raz dwa trzy», «Iskry», «Na tropie», «Kuźnia młodych», «Świat i Życie», «Straż polska», «Młody technik» [48, арк. 54].

Чимало фахових часописів передплачувала бібліотека гімназії ім. Сенкевича («Muzeum», «Przegląd klasyczny», «Fizyka i Chemia w szkole», «Gimnazjum», «Oświata i wychowanie», «Wychowanie fizyczne», «Zrąb», «Praca ręczna w szkole», «Przyroda i technika», «Kółko przyrodnicze», «Niepodległość», «Czasopismo geograficzne»).

Вагому роль у навчальному процесі відігравала наукова література – дослідження з історії, філософії, релігії, літературознавства, природничих дисциплін. До неї зверталися переважно учні старших класів при підготовці рефератів та опрацювання тем зі самостійної роботи. Значний пласт наукової літератури стосувався історії Польщі. Зокрема, у бібліотеці гімназії ім.

Я. Кохановського в 1934 р. була «бібліотека історична» (703 книги), поміщена у двох шафах (одна з них знаходилася в кабінеті «ручної праці», інша – у 8 класі) [51, арк. 63–65].

Здебільшого польські учні львівських шкіл упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. користувалися ідентичною, дозволеною владою літературою. З-поміж наукових праць, виокремимо чотиритомну «Історію Польщі» (В. Анчиц), дослідження Войнара «Історія Польщі». Чимало робіт стосувалося окремих періодів польської історії, переважно тих, де висвітлювалися найважливіші історичні події (Б. Геберт «Варшавське князівство»; А. Новолецький «Хронологія польських князів і королів»; Г. Галле «Наполеонівська епоха»; Ф. Яворський «Князь Юзеф Понятовський»; Пшибировський «Барська конфедерація»; Крулінський «Історія польського народу» та ін.).

Одним з обов'язкових навчальних предметів у гімназії та загальноосвітній школі була релігія. Згідно з новим навчальним планом гімназій (1932 р.), релігії навчали 2-і години на тиждень у 1-4 класах та у двох класах ліцею [517, с. 315]. Відповідно до навчальних потреб формувалася й література. В окремих випадках у бібліотеці виділялася збірка шкільного катехита, де зосереджувалася практично вся релігійна література, необхідна для навчання.

На жаль, вичерпного переліку таких збірок не збереглося, а в архівних документах знаходимо тільки згадки про її кількісний склад. У гімназії ім. Казимира Великого, наприклад, була підручна збірка шкільного катехита, яка налічувала 24 найменування, зокрема такі праці, як «*Krótką Liturgika. Czyli wykład obrzędów Kościoła Rzymsko-Katolickiego do użytku w szkołach początkowych według nowego programu ministerium oświaty opracowana przez ks. S.B. Namczyka*», «*Liturgika Katolicka. Wykład obrzędów Kościoła Katolickiego dla szkół średnich, seminaryów nauczycielskich i szkół wydziałowych (A. Jougan)*», «*Liturgika czyli Wykład Obrzędów Kościoła Katolickiego. Podręcznik do nauki religii dla użytku szkolnego i domowego (J. Michalak)*»,

«Życie chrześcijanina z Chrystusem w kościele i liturgii. Podręcznik do nauki religii rzymskokatolickiej dla I klasy gimnazjalnej (G. Szmyd) [245, s. 42].

Чимало праць стосувалося історії християнства, зокрема життя Ісуса Христа (Б. Жулинська «Малий Ісус»), діяння окремих святих. Учням пропонували також книги, які висвітлювали земне життя і подвижницьку діяльність окремих святих (Кржитиняк «Життя св. Ядвіги», Покутяк «Св. Кирило і Мефодій», Парасевич «Життя Св. Ян Кантоґо», М. Сандора «Св. Ян з Дуклі» та ін. Рекомендувалися також книги повчального змісту, як-от Брухнальського «Чого вчить св. Письмо про утримання від алкоголю». Релігійний зміст притаманний книзі І. Чарториської «Пілігрим з Добромиля» («Pielgrzym w Dobromilu»), опублікованій в 1821 р. Видання проілюстроване 40 портретами польських князів і королів [504, с. 231].

Кожен з окреслених вище типів релігійної літератури, призначеної для шкіл та загального вжитку, мав власну специфіку. У катехизмах і літургіках, зокрема, викладено елементарні знання про християнство, його теологічні та морально-етичні засади, пояснювалися обряди римо-католицької церкви (різні види богослужінь, символіка літургічної одежі тощо), подавалися приписи щодо святкування основних свят церковного року.

Такі книги слугували основою для викладання релігії у польських школах міжвоєнного Львова. Зрештою, у цьому полягало їх призначення: «Катехизм – книжка, створена для ужитку при викладанні наук християнських, яка правди віри та звичаєвості ясно і коротко в собі містить» – такими словами починався один з львівських катехизмів австрійського часу. Його автор відзначав, що катехизми мали б навчати школярів, що необхідно для того, «аби стати добрими, святими й вічно щасливими». Ця думка була фундаментальною для усієї катехитичної літератури. Літургіки мали навчати учнів, як належить віддавати шану Богові у вигляді зовнішніх ритуалів [722, s. 5].

Натомість життя святих католицької церкви мали показувати учням ідеал зразкового християнина. У польській релігійно-педагогічній традиції

акцент робився не тільки на таких постатях, як, наприклад, Франциск з Асизу, святий Антоній Падуанський або ж Тома з Аквіну. Увага зосереджувалася, передовсім, на культурі польських святих, зокрема тих, які були пов'язані зі Львовом (св. Яна з Дуклі, св. Станіслава Костка тощо), а також інших слов'янських святих (св. Кирило і Мефодій, св. Йосафат Кунцевич, який репрезентував унійну традицію Греко-католицької церкви) [737].

До цього ж типу відносилися белетризовані перекази життійної церковної літератури та книги повчального змісту, оповідань, романів та повістей з релігійними мотивами тощо. Такі книги мали популяризувати агіографічні схеми та катехитичні правди, пристосовуючи їх до тогочасних обставин.

Ще один різновид релігійної літератури, якою послуговувалися школярі, – молитовники. У цих книгах, під популярними назвами на зразок «Chwała Boża» або ж «Anioł Stróż», подавалися, зазвичай, два типи текстів: щоденні молитви (ранішні і вечірні, молитви на різні дні тижня) і текст Святої Літургії. Проте інколи, автори додавали також основи катехизму (заповіді Божі, гріхи тощо), правила доброї сповіді і навіть принципи поведінки християнської дитини.

Молитовники могли містити релігійні пісні (співані до і після літургії, коляди тощо) і навіть мелодії до них. У такий спосіб, богослужбові книги поєднували риси бревіаріїв, мшалів та католицьких співаників, і в цьому сенсі були універсальними книжками. Таким чином, молитву в різних її формах можна назвати осердям релігійної культури. Не дивно, що збірники молитов залишаються чи не найпопулярнішим видом духовної літератури.

Значною популярністю серед школярів користувалася географічна та природознавча література (роботи Яворського («Шкільні мандрівки по Польщі»), Завадської («Закопане. Путівник»), М. Заруського («На татранських бездоріжжях», «На далеких морях»), Млодніцької («Про наші гори»), Б. Баклі («Життя у лісі і в полі», «Життя птахів», «Життя рослин»).

Левову частку шкільних бібліотек займали літературознавчі праці, зокрема дослідження П. Хмельовського («Поезії Ю. Словацького»), С. Шнір-Пепловського («Адам Міцкевич»), Віткевича («Міцкевич»), Я. Нітовського («Ян Ігнацій Крашевський»), Т. Сержпутовського («Польська романтична поезія»). Про дотримання санітарних умов і гігієни йшлося в рекомендованих для читання книгах Качоровського «Основи гігієни» та Бреннейшена «Гігієна зубів».

Читацькі уподобання польських школярів яскраво ілюструє відповідна статистика державної жіночої гімназії ім. Ядвіги. У 1936 р. учениці цього навчального закладу прочитали 222 наукові книги: з літератури – 106, історії – 76, філології – 16, географії – 10, фізичного виховання – 4, економіки – 4, права астрономії, психології, медицини – 2 [39, арк. 127].

Художня література – неодмінна складова львівських бібліотек у 20-х – 30-х рр. ХХ ст. Вона представлена творами польських та іноземних авторів (проза, поезія, драма). У бібліотечних каталогах можна було знайти прізвища як видатних представників польського «красного письменства», так і маловідомих письменників. Однак головна увага педагогів була звернена на видатних майстрів польського художнього слова.

З-поміж представників епохи Просвітництва, у шкільній програмі значна увага приділялася визначному польському письменнику, політичному діячу Ю. Немцевичу (1757–1847), який залишив чимало цікавих польськомовних творів, зокрема поему в чотирьох частинах «Пулави», політичну комедію «Повернення посла».

Епоха романтизму була представлена низкою відомих письменників (А. Міцкевич, М. Чайковський, Ю. Крашевський, Ю. Словацький та ін.). Безумовно, чільне місце серед них належить А. Міцкевичу (1798–1855) – діячу національно-визвольного руху, засновнику польського романтизму, родоначальнику нової польської літератури і мови. Проте, як не дивно, в шкільних бібліотеках було лише по одному примірнику окремих його видань

(збірки «Ліричні поезії», «Балади і романси», поеми «Пані Твардовська» і «Пан Тадеуш»).

Серед польських письменників-романтиків особливо виділялася т. зв. «українська школа». Її представники – А. Мальчевський, М. Чайковський, Ю. Словацький, Ю. Крашевський неодноразово в своїй творчості зверталися до різних періодів історії України, використовували українську етнологію, фольклористику, краєзнавство, джерела, а також подавали власну інтерпретацію описуваних подій [435, с. 3]. Їх твори були у кожній шкільній бібліотеці.

Одним з шедеврів польської романтичної поезії вважається поема А. Мальчевського «Марія. Українська повість» (1825), у якій автор вперше в літературі запропонував тему боротьби всередині привілейованого стану – між гордим магнатом і дрібним шляхтичем [435, с. 16].

Батьком польського історичного роману вважається М. Чайковський. Політичний діяч і письменник з українським корінням, відомий також як Садик-паша, був автором низки історичних романів, повістей та оповідань з історії козаччини і побуту дунайських слов'ян, поетичних творів, фольклорних записів і автобіографічних матеріалів («Козацькі повісті» (1837), «Вернигора» (1838), «Національні перекази козаків» (1840), «Стефан Чарнецький» (1840), «Анна Кошовата» (1841), «Овручанин» (1841), «Гетьман України» (1841), «З гирла Дунаю» (1873), «Кирд-жалі» (1885) та ін.).

М. Чайковський як прозаїк був передусім полонофілом, який за допомогою України прагнув відродити Польщу. Він описував все, що пов'язане з Україною з польської точки зору, допускав надмірну її міфологізацію, фальшування історії в інтересах Польської держави [435, с. 18]. У каталогах шкільних бібліотек числилась тільки одна його книга, яку особливо часто запитували польські учні, – «З гирла Дунаю».

Польськими педагогами упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. пропагувалася творчість Ю. Словацького. Крім ліричних поезій і поеми «Ян Білецький» (1830 р.), в каталогах шкільних бібліотек були й інші його праці,

зокрема драматичні поеми «Кордіан» (1834) «Мазепа», (1839 р.), «Лілла Венета» (1839 р.), «Горштинський» (1881р.). Зі спадщини польського письменника, публіциста, видавця Й. Крашевського (1812–1887) популярністю в учнів користувалися два твори – «Варшавський староста» і «Чорна коза».

Помітне місце в літературі польського романтизму посідає творчість С. Красінського (1812–1859). Як поет він проявив себе поемою «Небожественна комедія» (1835), в якій спробував вперше в польській літературі актуалізувати соціальну проблему (протиставлення аристократії і «народних мас»). Його ліричні поезії з розлогими проповідями християнського смирення і покійного підпорядкування селянства шляхті, не користувалися успіхом у школярів, хоча й були у кожній шкільній бібліотеці.

Для другої половини ХІХ ст. польській художній літературі властивий т. зв. реалістичний напрям, з'являються твори письменників-позитивістів, а література стала різноманітнішою за тематичним спрямуванням. Найпомітнішою фігурою серед письменників того часу був Нобелівський лауреат Г. Сенкевич (1846–1916). Саме з його іменем пов'язані головні досягнення польського історичного роману.

У своїх творах письменник звеличував польський патріотизм і польське шляхетське панування над поневоленою Україною. Не випадково, учителі наполегливо пропонували учням ознайомитися з його творами, а для того, щоб кожний поляк зміг придбати «Трилогію» і «Хрестоносці» Г. Сенкевича, Національний заклад ім. Оссолінських у Львові видав ці твори кишеньковим форматом із відповідними коментарями. Виконуючи надто велике прагнення письменника, щоб його історичні повісті були доповнені відповідними мапками, що за життя автора не дозволяла російська цензура, Оссолінеум додавав до кожної частини «Трилогії» і «Хрестоносців» історичну мапку території, де відбувалися події, описані у творі.

На цих доволі великих мапках, були позначені шляхи походів та подана інша довідкова інформація. За оплату 15 зл. можна отримати 26 томиків (4474

сторінки) Трилогії з поясненнями і 4 мапками разом з покажчиками. Натомість за 5 зл. – 8 томиків «Хрестоносців» з поясненнями і з мапкою та покажчиками. При оплаті частинами, ціна різнилася: «Вогнем і мечем» у 8 томиках – 5 зл.; «Потоп» в 15 томиках – 9 зл.; «Пан Володийовський» в 5 томиках – 3 зл.; «Хрестоносці» у 8 томиках – 5 зл. До кожного першого томка кожного твору долучалася безкоштовно історична мапка. Окремо мапку з покажчиком можна було придбати за 50 гр. Громадські інституції, школи, які придбали 200 примірників, отримували безкоштовно додатково 10 примірників [209, s. 1].

У бібліотеках шкіл та гімназій зафіксовані історичні романи – «Вогнем і мечем», «Пан Володийовський», «Потоп», «Бартек Переможець», пригодницькі твори – «В пустелі і джунглях», соціально спрямовані праці – «За хлібом», «Оповідання», праці з «національним забарвленням» – «З щоденника познанського вчителя» (1879) та ін. В оповіданні «За хлібом» автор, зокрема, виклав свої враження від побуту у США. Сюжетна лінія його «Щоденника...» – це протест проти насильницького онімечення поляків у Пруссії.

Рекомендувалася учням й творчість М. Конопніцької (1842–1910), яка написала серію творів для дітей різного віку, які не втратили свого значення й до сьогодні. Зокрема, в каталогах шкільних бібліотек помічаємо її твори: «Войцех Запала», «У Гданську», «Німчаки», «З 1835 р.», «Про Янка Ведровничка», «Поезії для дітей» [74, арк. 25–26].

Практично у всіх шкільних бібліотеках міжвоєнного Львова були книги Б. Пруса (О. Гловацького, 1847–1912): «Новели», «Анелька», «Форпост». Із багатьох творів Нобелівського лауреата В. Реймонта (1867–1925), педагоги рекомендували його історичний роман «Рік 1794», з-поміж творів С. Жеромського (1864–1925) – «Сізіфову працю» (1897), «Б. Жулинська».

У читачів різних соціальних груп позитивні емоції викликали праці М. Родзевічувни та Е. Ожешко. Остання, як поміщиця, майже все своє життя провела в рідному маєтку, де вивчала життя селянства і дрібнопомісної

шляхти стали, які стали героями її романів. Вона виявилася тією письменницею, чії твори («Бабуся», «Романова», «Чарівниця», «Кресало», «А.В.С.», «Зимового ранку», «Новели», «Пригоди Яся», «Над Німаном») доволі часто брали учні у шкільних бібліотеках. Романтично-любовна тематика була властива творам М. Родзевічовни (1864–1944), які також полюбляла читати молодь. У шкільних бібліотеках значилися її книжки «Сірий порох», «Прядка», «Літо лісових людей». Запитували учні й твори талановитого романіста С. Качковського (1826–1896), який писав, здебільшого, про старий шляхетський побут.

Поруч з відомими іменами, в шафах шкільних бібліотек було чимало творів малознаних сьогодні письменників. У шкільних каталогах зазначені лише їх прізвища без імен, а також відсутні будь-які відомості про роки і місця видань. Судячи з назв, основні сюжети їх творів – історична тематика, дитячі пригоди, казки та ін. Історична тематика, зокрема, притаманна творчості Б. Сокальського («Про Яна Кохановського»), Я. Старкела («Оповідання про князя Яна III Собеського») та ін. У пригодницькому жанрі писали В. Анчиц («Пригоди справжніх моряків»), А. Гавінський («Пригоди Окрушка»), В. Млодніцька («Пригоди Адася»), Б. Копець («Пригоди Юзефа Копця»), В. Залеська («Пригоди малого мандрівника в Татрах») та ін. Пізнавальні сюжети розвивала Б. Островська («У лісовика»).

Авторами численних казок були М. Буйно («Котяча мама»), Б. Островська («Два котики») та ін. У шкільних бібліотеках Львова було чимало різноманітних збірок оповідань («Коротенькі оповідання», «Оповідання для дітей», «Шість оповідань», «Дев'ять оповідань для дітей», «90 оповіdek для дітей», «Сто оповідань»). Зарубіжне «красне письменство» представлене творчістю Ж. Мольєра, В. Шекспіра, Ф. Шіллера, Ф. Купера («Молодий орел», «Морські леви»), Е. Бруне («Таємничий город»), Г. Андерсена, Р. Кіплінга та ін.

Найбільше у шкільних бібліотеках було перекладів із французької літератури. У каталогах знаходимо твори Ж. Мольєра («Міщанин і шляхтич»),

фантастику і пригодницьку літературу Ж. Верна («У погоні за метеором», «Скарби вулкану», «У країні білих ведмедів»). Англійська література була представлена творами В. Шекспіра («Юлій Цезар», «Гамлет»), Р. Кіплінга («Такі собі казочки»), Д. Дефо («Робінзон Крузо»), Ч. Діккенса («Крихітка Доррі»), Д. Свіфта («Мандри Гулівера»).

Польська дітвора також любила твори німецьких, данських письменників і поетів. Педагогами рекомендувалося праці поета, драматурга, філософа та історика Ф. Шіллера (драма «Марія Стюарт», 1800), казки Г.К. Андерсена, («Снігова королева», «Гидке каченя», «Соловейко», «Тінь», «Дівчинка з сірниками»). Його казки, написані простою мовою, через захопливість фабули особливо приваблювали дітей, а глибиною змісту – дорослих.

З американських письменників школярі найбільше читали твори Ф. Купера («Морські леви») і Г. Бічер-Стоу («Хатина дядька Тома»). Антична література була представлена поемою Гомера («Іліада»), комедією Аристофана («Вершники»), трагедіями Есхіла («Орестея») та Евріпіда («Медея», «Іфігенія в Авліді», «Іфігенія в Тавриді») [68, арк. 86].

Певною ілюстрацією естетичних смаків учнівської молоді може слугувати каталог учнівської бібліотеки гімназії ім. Жолкевського. У розділі «Поезія» наведено 29 позицій із зазначенням автора та назви твору, а також наведені прізвище перекладача або упорядника. Оригінальну польську поезію, зокрема, представляли твори окремих поетів, віршовані драматичні твори тощо. З-поміж польських поетів названі твори А. Міцкевич («Твори», «Балади і романси. Кримські сонети та пізніші поезії»), А. Асник (збірка «Поезії»), К. Гашинський («Вибрані поезії»).

Упорядниками антології були В. Белза («Жиди в польській поезії», «Вітчизна у піснях польських поетів»), В. Боровий («Від Кохановського до Стаффа». Антологія польської лірики), автор з криптонімом А. Г. («Старопольський гумор у поезії XVI і XVII ст.»). З-поміж авторів віршованих драматичних творів названі В. Анциц («Життя і твори»), М.

Балуцький (комедія «Грубі риби»), В. Бандурський («З неволі до обітованої землі»), К. Брончик (драма «Рейтан»).

Серед творів давньогрецьких письменників виокремимо комедіографа Аристофана «Вершники» (перекл. Б. Бутримовича) і трагіків Есхіла «Орестея» (перекл. Я. Каспровича) та Евріпіда «Медея», «Іфігенія в Авліді», «Іфігенія в Тавриді» (перекл. Венцлевського), іспанського драматурга П. Кальдерона «Невловимий князь» (перекл. Ю. Словацького), Й. Гьоте «Фауст» (перекл. Л. Єніке) і «Герман і Дорота» (перекл. Земба), норвезького драматурга Г. Ібсена «Ворог народу» (перекл. В. Берента), німецького драматурга Г. Гауптманна «Ткачі» (перекл. Е. Лібанського) та ін. [68, арк. 4–5].

На полицях шкільних бібліотек практично були відсутні твори російських чи чеських письменників. З наведеного переліку відомих в літературі імен можна зробити висновок, що шкільна влада дуже уважно ставилася до поширення культури читання серед учнівської молоді, відфільтровувала не бажані для польської влади твори.

Оцінюючи читацькі зацікавлення учениць жіночої школи ім. М. Конопніцької у Львові, бібліотекарка Є. Сенковська у звіті від 8 липня 1926 р., вказувала, що «молодь дуже охоче читала книжки. Рух у бібліотеці був дуже жвавий. Учениці здавали завдання з творів найпопулярніших авторів... добре і влучно оцінювали художні твори. Неодноразово своїми оригінальним висновками заставляли задумуватися вчителя. З цього видно, що шкільна бібліотека дуже сприятливо впливає на розвиток молоді, її моральний і розумовий рівень» [74, арк. 25–26].

Спорадично збережені відомості засвідчують, що пригодницьку літературу та казки частіше брали для читання учні молодшого віку. Вони також охоче читали книги на історичну тематику авторства М. Чайковського, Ю. Крашевського, С. Качковського, В. Гонсьоровського, Г. Сенкевича, М. Родзевічовни, Б. Пруса та ін. Натомість серед старшокласників попитом

користувалися книги зарубіжних авторів, перекладені польською мовою [51, арк. 73].

Отже, перелік авторів, назви їхніх творів дають уявлення не стільки про читацькі інтереси шкільної молоді, скільки про той мінімум, який молода людина мала прочитати перебуваючи у навчальному закладі. Не виключено, що частина учнів, ознайомившись з одним-двома творами рекомендованих авторів, брала й інші художні твори в загальнодоступних або ж приватних бібліотеках. Можна стверджувати, що влада намагалася формувати читацькі смаки школярів через тенденційно підібрані твори польської та зарубіжної літератури.

4.4. Читацькі інтереси та образ читача польських гімназистів

Читацькі спільноти та читацькі інтереси – важливий елементом історії культури Львова міжвоєнного періоду. Тривалий період окреслена проблема в українській та зарубіжній історіографії вивчалася недостатньо і тільки недавно стала об'єктом історичних та історико-бібліографічних досліджень, хоча залишаються практично недослідженими переліки основної і додаткової літератури (т. зв. лектура), рекомендована для самостійного опрацювання учням та гімназістам польських навчальних закладів Львова.

Упродовж 1921 – 1923 рр. у Львові нараховувалося 18 загальноосвітніх чоловічих та 21 жіноча школа, а також 2 навчальні заклади змішаного типу. У 1928 р. кількість державних загальноосвітніх шкіл зросла до 44, в яких навчалось 16827 дітей. Наступного навчального року (1929 – 1930 рр.) кількість школярів і гімназистів збільшилась до 19992 осіб. Окрім державних функціонували ще 23 приватні школи [725, s. 165]. При усіх цих навчальних закладах функціонували бібліотеки як для учнів так і учителів.

Переважну більшість літератури у шкільних учнівських бібліотеках складали навчальні книги і лектури. Якщо першопочатково комплектування такої збірки відбувалося безсистемно, то вже починаючи з 1925 р., згідно з

спеціально виданою інструкцією Міністерства у справах релігії та народної освіти, формувалися шкільні бібліотеки, фонд яких складався, окрім підручників та навчальної літератури з періодичних видань, художньої та релігійної літератури [70, арк. 1–8].

Для учнів були створені належні умови для користування шкільними бібліотеками. Зокрема, в гімназії ім. Я. Кохановського, абонемент (випозичальня) працював «щоденно, крім понеділка, під час перерви. Учні перед 8 годиною складали картки з номерами потрібних книжок, які виписували з класних каталогів. Після першої і другої перерви замовлені книги були... приготовані до видачі, які можна [було] взяти на третій перерві» [51, арк. 63–65]. У гімназії ім. Г. Сенкевича у 1934 р. абонемент діяв тільки після уроків у четвер і суботу (16 – 18 год.). Натомість вже у 1937 р. розпорядок був змінений і книги можна було отримати тричі на тиждень після занять в присутності учителя [38, арк. 46–47].

Читацький рух учнів був неоднаковий. Він залежав від навчального закладу та контингенту учнів, дидактичних вимог, наявності відповідної літератури в бібліотеках тощо. Читацький рух та тематичні зацікавлення шкільної молоді відображають тогочасні архівні матеріали (звіти шкіл, гімназій, бібліотечні каталоги, книги з лектури) низки львівських гімназій.

Лектури, за змістом, стосувалися певної теми і окрім книг для читання – це могли бути матеріали статей з наукових або науково-популярних журналів, монографій, які доповнювали навчальні підручники. Проведений аналіз документального матеріалу дає підстави конкретизувати не тільки напрями читацьких зацікавлень учнівської молоді, але й інтенсивність користування книгами.

Тематично лектури виходили із засад програмного матеріалу і стосувалися різних навчальних предметів. Зокрема, у гімназії ім. Я. Кохановського з географії лектуру мали 129 учнів 1-6 класів. У сукупності вони опрацювали і здали 228 тем: перші класи (26 учнів) – 44 теми, другі класи (41 учень) – 57 тем, п'яті класи (34 учні) – 62 теми, шості класи (28

учнів) – 65 тем. Цікавилися учні природознавством, що підтверджує здача 300 лектур і 16 рефератів, які вони виголосили в класі. У восьмих класах популярною була лектура з загальних основ філософії (пропедевтики): 58 учнів здали 263 теми [51, арк. 63–65].

У 1934 – 1935 навчальних роках кожен гімназист мав опрацювати матеріал трьох рекомендованих книжок. Проте, здебільшого, учні читали більше. Так, в 1-а класі один учень прочитав 21 книжку, 20 учнів – 6–10 книжок, а 7 учнів – жодної. Дещо інакшою виявилася картина в 2-б класі, де на одного учня припадало 12 прочитаних книг. Вищою читацька зацікавленість прослідковувалась у старших класах. У двох шостих класах в середньому на учня припадало 8 прочитаних книжок, а у 8-а, де тривалий час функціонувала класна бібліотека – 18.

Досліджені матеріали вказують на достатній рівень володіння іноземними мовами значної частини гімназистів, який давав можливість читати твори зарубіжних авторів в оригіналі. Так, гімназії ім. Я. Кохановського в 1935 р. обов'язкові завдання з французької лектури («Lectures du Mois») виконало 14 учнів молодших класів: шість із них прочитало по 5 книг, чотири – по 6, три – по 7, а один учень – 8. Дещо вищі показники зафіксовані в старших класах, зокрема 82 учні 5–8 класів опрацювали і здали 317 французьких текстів. Охоче читали учні й німецьку літературу, натомість досить пасивно ставилися до латинської лектури (обмежувалися лише обов'язковою кількістю заданого завдання) [51, арк. 63–65]. Принагідно зауважимо, що дирекція вважала, що у школі дітей «інтелігенції дуже мало, переважав пролетаріат католиків і євреїв, які мало культури приносили з дому» [63, арк. 3].

У 1934 р. в гімназії ім. Г. Сенкевича 259 учнів перших – четвертих і сьомих – восьмих класів разом замовили 5605 книжок (пересічно на одного учня припало 22 книжки) [38, арк. 46–47]. У матеріалах цієї ж гімназії наведені детальні відомості про читацький рух з огляду на предмети та мови видань. Наприклад, географічна бібліотека налічувала 185 одиниць

літератури. З цієї збірки були приготовлені списки для лектур, які у закслених рамках педагога розмістили на стінах у класах, що дозволяло учням краще зорієнтуватися в заданій тематиці і замовити необхідну літературу. Замовлення гімназисти робили двічі на тиждень після шостого уроку під контролем учителя. Таким чином, у 1936 р. з цієї бібліотеки 125 учнів взяли для читання 386 книжок. Найактивніше книжки з географії (в середньому більше 3-х книг протягом навчального року) замовляли учні 1–3 класів.

За даними ІХ-ї державної гімназії ім. Я. Кохановського, існуюча велика книгозбірня поділялася на бібліотеку для учнів та викладачів. Учнівська бібліотека водночас поділена, як по класах, так і тематично. Окремо зберігалася література видана іноземними мовами. У 1932 р. зазначена книгозбірня налічувала 1760 позицій, а наступного року була поповнена ще 181 книгою. У 1933 р. учні прочитали 2133 книги, найбільше читачів було у двох перших класах (44 учні брали для читання 579 книжок), двох других класах (відповідно 51 і 416), двох п'ятих класах (відповідно 82 і 711). Щодо інших класів показники наступні: два шості класи – 91 і 177, два сьомі класи – 74 і 132, два восьмі класи – 87 і 118 відповідно.

У 1934 р. в гімназії ім. С. Щепановського 242 учні, записані в бібліотеку, взяли тільки 171 книгу [57, арк. 3, 9, 16, 24]. Інтенсивніший читацький рух у цій бібліотеці зафіксований у 1937 р. Найбільший відсоток серед читачів складала учні молодших класів. Активними читачами були і гімназисти гімназії ім. Жолкевського: у 1935 р. учнівською бібліотекою скористалося 339 осіб, які замовили в сукупності 2400 книжок [56, арк. 2]. У звіті за 1934 р. гімназії ім. Г. Сенкевича зазначено, що учні «читають охоче і багато, чимало з них спеціально глибше цікавиться окремими предметами і темами. Потрібно лише їх заохотити, давши до рук добру книжку, порадити...» [38, арк. 46–47].

Викладачі гімназії ім. Казимира Великого відзначали, що «читання серед молоді є задовільне. На одного учня припадало в середньому 8

прочитаних книг на рік. Потрібно надалі більшу увагу звернути на їхнє зацікавлення і пропагувати культ книжки. Цією справою має зайнятися Педагогічна рада, провести попереднє анкетування серед учнів» [55, арк. 2].

Якою ж літературою цікавилася учнівська молодь? У бібліотечних звітах превалує лише статистика і дуже мало відомостей про конкретну тематику книжок. Поодинокі відомості дозволяють скласти доволі неоднозначне уявлення. Зокрема, у 1934 р. на теми з географії бібліотека видала 312 книжок 101 учневі. З них найбільшу популярність мали книжки про подорожі й пригоди, особливо серед учнів молодших класів. Тільки у першому класі 20 учнів замовили 79 книжок. У цьому ж 1934 р. природничою тематикою цікавилася 255 учнів перших – п'ятих класів, яким було видано 407 книжок. Старшокласники більшу увагу звертали на роботи з філософії. У шкільній бібліотеці нарахувалось 121 книга з цієї галузі знань. За навчальний рік 50 учнів восьмих класів замовило 326 книг [51, арк. 63–65].

Охоче школярі читали художню літературу – найбільше твори Б. Пруса, Е. Ожешко, С. Жеромського, Ю. Вейссенгофф, В. Реймонта. Поодинокі гімназисти цікавились книгами античних авторів і старопольських письменників, а також драми В. Шекспіра. Іноземними мовами, переважно німецькою, читали, здебільшого, починаючи з третього класу. Якщо молодші учні замовляли книги для обов'язкової лектури, а також казки, то серед старшокласників превалювали твори класиків, зокрема на історичну тематику. Із зарубіжних авторів в оригіналі читали найбільше твори німецькою мовою [51, арк. 63–65].

Бібліотекар Казимір Рудніцький у 1926 р. підготував повний список книжок та часописів, які знаходилися в шкільній книгозбірні – 378 позицій, які разом склали 482 томи. Із них часописи склали 4 назви, решта – це художня література, книги наукового та релігійно-повчального змісту. Простий перегляд назв засвідчує, що вся література була підібрана так, щоб читач склав «правильне» уявлення про польську історію, її культуру, окремих

історичних діячів. Твори мали виховувати молодь в душі польського патріотизму, католицького віровчення.

Бібліотекар червоним олівцем підкреслив літературу, яку найбільше замовляли для читання. Учениць найбільше цікавила художня література, а саме твори польських авторів Г. Сенкевича («Потоп», «Пан Володийовський», «Вогнем і мечем»), М. Конопніцької («Серце», «Дим», «Що діється на нашій землі» та ін.), Е. Ожешко («Бабуся», «Романова», «Чарівниця», «У зимовий вечір» та ін.). Часто замовляли книжки про події козацьких часів («Про гетьмана Жолкевського», «Про Яна Собеського», «Татарська неволя»), національно-визвольного повстання під проводом Т. Костюшка («Історія шевця Кілінського», «Тадеуш Костюшко») та наполеонівських воєн («Перейдемо Віслу, перейдемо Варту» та ін.). Із зарубіжних творів школярі із задоволенням читали праці Д. Дефо «Робінзон Крузо», Д. Свіфта «Пригоди Гулівера», Р. Кіплінга «Такі собі казочки». Чимало творів стосувалося церковної тематики (життя святих, катехизми), але їх мало брали для читання.

Про читацькі інтереси також довідуємося із звітних матеріалів семикласної школи ім. Кона. Згідно з статистичними даними у 1928 р. для бібліотеки було закуплено 9 книг, в т.ч. «Через землі і моря» (в 2-х томах, автор не названий), праці Г. Сенкевича «Хрестоносці», Ю. Коженювського «Спекулянт», В. Скотта «Девід Копперфільд», М. Твена «Пригоди Гуцка», С. Жеромського «Оповідання для молоді» [36, арк. 163].

З огляду на нестачу відповідної літератури у шкільних бібліотеках, окремі учні користувалися бібліотечними фондами Національного інституту Оссолінських, Наукового товариства ім. Шевченка, книгозбірнями приватних осіб. Наприклад, у звіті гімназії ім. К. Шайнохи за 1922 р. зазначено, що читачів було мало, а бібліотечними фондами користувалися менше ніж 30% учнів, оскільки молодь «брала книжки, правдоподібно, з домашніх і приватних бібліотек та різних читалень» [47, арк. 25]. При цьому на одного читача припало тільки 4 прочитаних за рік книжки. Проте там було цікаве зауваження, що. Фондами інших бібліотек користувалися також учні гімназії

ім. Г. Сенкевича. Зокрема, згідно з статистичними даними 1936 р. учні старших класів часто замовляли літературу в книгозбірні Товариства народної школи (TSL) та в бібліотеці Методичного об'єднання («Ognisko metodyczne») [60, арк. 1, б].

На читацькі зацікавлення впливала позашкільна робота, пов'язана з естетичним та патріотичним вихованням. Відвідування театрів, кінофільмів, музейних експозицій, прогулянки по околицях поєднувалися з обговоренням прочитаних книг на відповідну тематику. Наприклад, учні гімназії ім. Казимира Великого у червні 1927 р. відвідали кінофільм «Ватикан», який демонструвався в кінотеатрі «Аполло». У 1936 р. учениці гімназії ім. Ядвіги мали додаткові заняття з танців, брали участь у товариських забавах в приміщенні школи, разом з наставниками відвідали театральні вистави, музейні експозиції картин і килимів, кінофільм, книгарню «Атлас». За результатами цих заходів учениці писали реферати, проводили обговорення в класі. Для цього вони брали відповідну літературу, що дозволяло доповнити або ж порівняти побачене [39, арк. 39–155].

Отже, Львів у 1920 – 1930 рр. мав розгалужену мережу шкільних бібліотек, які формувалися згідно з профілем навчального закладу і були важливими складовими в організації навчального процесу. Їх небезпідставно можна вважати важливим засобом формування громадянської і національної свідомості львів'ян, інструментом маніпулювання цією свідомістю. Аналіз наявної у фондах шкільних та гімназійних бібліотек літератури, її тематична спрямованість, «книги лектури» дозволяє накреслити певний образ шкільного читача та його інтелектуальні потреби.

Висновки до розділу

Państwowa Biblioteka Pedagogiczna we Lwowie у міжвоєнний період ХХ ст. повинна була б стати базовою педагогічною книгозбірнею міста. Комплектування її фондів відбувалося завдяки Кураторії Львівської шкільної

округи, яка звернулася з відозвою до дирекцій державних, приватних середніх та загальних шкіл, а також до вчительських семінарій Львова з проханням безоплатно передати частину педагогічної літератури для укомплектування фондів бібліотеки та свідомої громадськості міста, яка також безкоштовно передавала педагогічну літературу. Завдяки цим заходам, з року в рік збільшувалася кількість фондів бібліотеки й зростала чисельність її відвідувачів. Перевага в користуванні книгозбірнею надавалася учителям, інші ж категорії читачів могли стаціонарно працювати виключно за умови наявності вільних місць у читальній залі (щомісяця ДЦПБЛ обслуговувала бл. 200 читачів).

У досліджуваний період значну державну допомогу отримували польські громадські інституції міста, серед яких – Польське Товариство Народної Школи, а також педагогічні товариства при яких виникали чисельні бібліотеки (Союз польських вчителів, ZNP, Товариство вчителів середніх і вищих шкіл та ін.). Після заснування Кураторії Львівської шкільної округи, виникла необхідність у створенні вузькопрофільних бібліотек. З цих причин, за доволі короткий період часу сформовано низку книгозбірень – 9 бібліотек методичних осередків з дошкільного виховання, математики, біології, географії, історії, французької, латинської, німецької, польської мов. Чисельною була бібліотека польського шкільного музею.

Утворення шкільних книгозбірень без перебільшення повинно було б обмежити доступ молоді до загальнодоступних бібліотек і посилити контроль за читацькими інтересами. Упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. бібліотеки польських шкіл формувалися не без допомоги місцевих органів влади та батьків учнів, які дарували книги з власних бібліотек або ж цілеспрямовано купували необхідну шкільну літературу. Завдяки їм, а також, як уже зазначалося, фінансової підтримки держави, для потреб учнів дирекція шкіл закупляла не тільки підручники, але й енциклопедії, словники, матеріали популярно-наукових журналів. Вагому роль у навчальному процесі відігравала наукова література – дослідження з історії, філософії, релігії,

літературознавства, природничих дисциплін. До неї зверталися переважно учні старших класів при підготовці рефератів та опрацювання тем зі самостійної роботи. Значний пласт наукової літератури стосувався історії Польщі.

Основне вістря літератури для позакласного читання нерідко спрямовувалося на звеличчування польського патріотизму і польського шляхетського панування над поневоленою Україною в історичній ретроспективі. Читацькі інтереси учнів польських шкіл та гімназій Львова розвивалися у трьох напрямках: 1) література «патріотичної» тематики (художні та науково-популярні тексти з історії Польщі, біографій її громадсько-політичних, культурно-просвітніх діячів); 2) науково-популярні книги з різних галузей знань (в основному предметів, які входили до шкільної й гімназійної програми); 3) контрольована педагогами позапрограмна дитяча та юнацька література (від казок до пригодницьких повістей).

ВИСНОВКИ

Огляд наукової літератури українських та іноземних дослідників з проблеми функціонування педагогічних бібліотек у Львові упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. дозволяє стверджувати, що порушена проблема не стала предметом комплексного наукового дослідження. Нечисленні студії українських вчених частково доповнюють публікації іноземних істориків, педагогів, бібліотекознавців, які, однак, у своїх роботах акцентують увагу тільки на окремих складових суспільно-культурного життя Другої Речі Посполитої, залишаючи поза увагою значний пласт інформації, який стосується історії створення та діяльності педагогічних книгозбірень, а також визначення читацьких пріоритетів української та польської молоді. Виявлені і використані у науковій роботі документи і матеріали становлять джерельну базу дисертаційної праці, яка є достатньо репрезентативною для розкриття специфіки функціонування бібліотечних закладів педагогічного профілю Львова у 1920-х – 1930-х рр.

Завершення Першої світової та польсько-українських воєн започаткувало новий етап у розвитку бібліотечної сфери на етнічних українських землях Галичини та Буковини. Перед польським урядом, місцевою владою постало складне завдання, яке полягало у розробці концептуальної моделі бібліотечного закладу: модерні педагогічні книгозбірні у нових суспільно-політичних умовах, по-перше, повинні були б зберегти статус важливих соціокультурних інституцій, по-друге, перетворитись у потужні інформаційні центри, які сприяють накопиченню інформаційно-комунікаційного потенціалу, і, по-третє, сприяти вихованню молоді в дусі польського патріотизму.

Польська влада, зважаючи на роз'єднаність політичної еліти та інші внутрішньо- та зовнішньополітичні чинники, упродовж 1920-х – 1930-х рр. не зуміла сформувати цілісної державної концепції розвитку бібліотечної сфери і орієнтувалася на вибіркочну толеранцію державних книгозбірень.

Однією з таких була Державна центральна педагогічна бібліотека, а також бібліотеки польських освітніх товариств, книгозбірні польських та утравістичних шкіл. Інші бібліотечні установи не тільки перебували під посиленним контролем Кураторії Львівської шкільної округи та поліції, але й підлягали тотальній полонізації, що безпосередньо проявлялось у наповненні педагогічних книгозбірень «правильною» літературою виховного / патріотичного змісту.

Зміна вертикалі влади, внаслідок інкорпорації українських земель Польською державою у 1919 р., привела до трансформації усталених законодавчих приписів у бібліотечній сфері. Центральні та місцеві органи влади, які прагнули якомога швидше інтегрувати національні меншини та зміцнити унітарність держави, намагалися поширити свій вплив на формування фондів книгозбірень, сприяти наповненню бібліотек польськомовною періодикою, науковою та художньою літературою, а також зменшити їх вплив на суспільно-культурні процеси в регіоні шляхом заборон, репресій, утисків та дискримінацій.

Опозиційними до влади національно-культурними осередками залишалися бібліотеки українських національно-культурних товариств, навколо яких гуртувалась національно-свідома громадськість. На тлі відсутності державного фінансування на закупівлю літератури, утримання будівель, оплату праці, книгозбірні НТШ, «Учительської громади», УПТ «Рідної школи», «Просвіти», «Взаємної помочі українського вчителства» інших громадських інституцій, акумулювали значний пласт патріотичної, забороненої владою літератури і стали у міжвоєнний період ХХ ст. одними із центрів національного освідомлення місцевого населення, бар'єром на шляху до асиміляції українців Галичини.

Українські книгозбірні мали обмежені можливості для формування бібліотечних колекцій. Основним засобом наповнення фондів бібліотек українських національно-культурних товариств, як і в попередні роки, залишалися добровільні пожертви національно-свідомої громадськості.

Погане матеріальне забезпечення українських бібліотек, брак фахових бібліотекарів, нестача коштів на закупівлю фахової педагогічної літератури – причини, які гальмували їх розвиток та унеможлилювали розбудову упродовж 1920-х – 1930-х рр. Однак, усупереч несприятливим суспільно-політичними обставинами, окремі з них, досягли помітних успіхів. Характерний приклад – бібліотека НТШ, Центральна педагогічна бібліотека товариства «Взаїмна поміч українського вчителства».

Бібліотеки сприяють вихованню гармонійно розвинутих громадян, закладають механізми самореалізації, у чому вбачаємо їх неоціненне значення. Керуючись цією аксіомою, польська влада не тільки відновлювала зруйновані після Першої війни книгозбірні, але й закладала нові. Показовий приклад – створення Державної центрально-педагогічної бібліотеки, яке, до того ж, стимулювалося потребами державного будівництва. Організація книгозбірні проходила під контролем місцевої влади, яка курувала процес збору літератури, визначала керівників закладу (директор, Бібліотечна рада), забезпечувала належне її матеріально-фінансове забезпечення. У підсумку, бібліотека сприяла виконанню централізованої політики денаціоналізації, стала одним із інструментів полонізації «східних кресів». Упродовж 1920-х – 1930-х рр. книгозбірня поетапно нарощувала власні фонди, досягла значних успіхів у видавничій сфері, що сприяло збільшенню відвідувачів та зростанню її суспільного авторитету.

Суспільно-політичні, культурні, церковно-релігійні процеси у Другій Речі Посполитій, віяння західної культури та інші, не менш вагомні чинники, формували читацькі зацікавлення та наклали відбиток на літературні уподобання української та польської молоді. Читацькі інтереси школярів Львова не обмежувалися навчальними програмами та міністерськими вимогами, але й виходили за рамки офіційних, шаблонних канонів. Бібліотекарі, не зважаючи на вік, стать, національність намагалися проводити цілеспрямовану роботу для зацікавлення учнів історією свого народу, його культурою, українською / польською книгою, творчістю письменників-

земляків, що, звичайно, позитивно впливало на рівень їх патріотичного виховання і формування національної свідомості. Зважаючи на те, що більшість книг та часописів, яка надходила до шкільних бібліотек була однотипною, українська та польська молодь охоче відвідувала бібліотеки національно-культурних товариств, університетські, державні та муніципальні книгозбірні міста.

Розбудова шкільних, гімназійних бібліотек відбувалася на тлі реформи польського шкільництва 1920-х – 1930-х рр. і віддзеркалювала усі проблем у цій сфері (відсутність уніфікованої освітньої системи, недостатня матеріальна та кадрова база, брак підручників та іншої навчальної літератури та ін.). Шкільні, гімназійні книгозбірні виконували важливе завдання: з одного боку, вони обмежували доступ молоді до загальнодоступних бібліотек та сприяли посиленню контролю за їх читацькими інтересами, з іншого – забезпечували інформаційні потреби навчального закладу. Оскільки шкільна література мала виховувати молодь в дусі польського патріотизму та католицького віровчення, упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. польська влада, використовуючи доступні важелі впливу, не полишала спроб вплинути на формування читацьких інтересів молоді, намагалася маніпулювати їх світоглядом завдяки тенденційно підібраній літературі, яка надходила до шкільних книгозбірень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I

АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ

Державний архів Львівської області

(Держархів Львівської області)

Ф.1. Львовское воеводское управление. 1921 – 1939.

Оп. 51

1. Спр. 254. Донесения староств и комендантов поветовых управлений государственной комиссии о выступлениях украинского населения против польских властей. 2.09.1930 – 30.10.1930, 26 арк.

2. Спр. 407. Отчет Министерства внутренних дел о политической жизни национальных меньшинств, просмотр прессы национальных меньшинств, информационные сообщения Министерства внутренних дел о деятельности польских политических партий. 3.09.1928 – 26.09.1928, 73 арк.

3. Спр. 1219. Дело о регистрации уставов и изменений в руководительном составе товариществ учителей средних и высших школ «Украинская громада» во Львове. 27.02.1930 – 30.01.1939, 70 арк.

4. Спр. 525. Отчёт Министерства внутренних дел о жизни национальных меньшинств, населяющих Польшу. 1927, 35 арк.

5. Спр. 526. Отчёт Министерства внутренних дел об общественно-политической жизни национальных меньшинств, населяющих Польшу. 17.10.1927 – 2.12.1927, 22 арк.

6. Спр. 558. Информация Министерства внутренних дел о прессе национальных меньшинств в Польше, 1927, 8 арк.

Оп. 52

7. Спр. 296. Справа у зв'язку із скаргою українського комітету в Лігу Націй про національне переслідування українського населення польською владою, 34 арк.

Оп. 58

8. Спр. 352. Отчет Министерства внутренних дел о жизни национальных меньшинств, населяющих Польшу, 39 арк.

Ф. 81. Друга державна гімназія імені Кароля Шайнохи.

Оп. 1

9. Спр. 912. Статистичний звіт про стан гімназії імені у вересні 1923 р. і листування з Опікунством Львівського шкільного округу про організацію навчально-виховного процесу та інші питання, 127 арк.

10. Спр. 930. Листування з Опікунством Львівського шкільного округу про присилання літератури, збір засобів на благодійні та інші цілі та ін. 1923 – 1924, 105 арк.

11. Спр. 953. Листування з Опікунством Львівського шкільного округу про збір засобів на благодійні та інші цілі, присилання літератури, придбання медалей. 1929 – 1930, 36 арк.

12. Спр. 964. Статистичний звіт про стан гімназії у вересні 1932 р. і листування з Опікунством Львівського шкільного округу про організацію навчально-виховного процесу, 107 арк.

Ф. 82. Третя державна гімназія імені короля Стефана Баторія, м. Львів.

Оп. 1

13. Спр. 85. Списки випускників, учнів і звіт дирекції за 1936 – 1937 навчальний рік, 13 арк.

Ф. 85. Десята державна гімназія імені Генріха Сенкевича, м. Львів.

Оп. 1

14. Спр. 30. Звіти інспектора шкіл Заліського про роботу гімназії. 1934 р., 19 арк.

15. Спр. 42. Звіти інспектора шкіл Блінкевича про роботу гімназії за 1936 – 1937 та 1937 – 1938 навчальні роки, 25 арк.

Ф. 121. Львівське воєводське управління державної поліції. 1921 – 1939 рр.

Оп. 2

16. Спр. 202. Наглядова справа за діяльністю українського культурно-просвітнього товариства «Просвіта». 1927 – 1932, 78 арк.

Ф. 271. Дирекция полиции в г. Львове. 1921 – 1939.

Оп. 1

17. Спр. 328. Інформація Львівського воєводського управління про бойкот українськими студентами українців, котрі поступають у польський університет, 2 арк.

18. Спр. 796. Спостережна справа за українськими курсами «Вищої освіти» (таємний університет і технічні курси у Львові), 55 арк.

19. Спр. 797. Спостережна справа за діяльністю «Вищої української таємної технічної школи» у Львові, 86 арк.

Ф. 1262. Навчальні заклади Львівського шкільного округу (Об'єднаний архівний фонд)

Оп. 194 [Жіноча гімназія імені Адама Міцкевича]

20. Спр. 82. Інвентарний опис німецьких книжок, 50 арк.

Оп. 199 [Державна гімназія Снядецьких у Львові]

21. Спр. 40. Німецька бібліотека при гімназії (каталог книг), 13 арк.

Оп. 200 [Приватна жіноча гімназія імені Юліуша Словацького]

22. Спр. 1. Звіт дирекції про діяльність гімназії за 1929 – 1930, 1930 – 1931 навчальні роки, 23 арк.

23. Спр. 2. Звіт за 1930 – 1931 навчальний рік і статистичні відомості про кількість учнів за 1930 – 1931, 1932 – 1933, 1933 – 1934, 1938 – 1939 навчальні роки і звіт класного керівника про проведення екзаменів на атестат зрілості за 1938 – 1939 навчальний рік з додатком випускників, 37 арк.

24. Спр. 3. Звіт про перевірку гімназії. 1931, 4 арк.

25. Спр. 4. Звіти про перевірку гімназії. 1932 – 1934, 71 арк.

26. Спр. 5. Статут гімназії. 1937, 7 арк.

27. Спр. 6. Звіт про діяльність гімназії. 1937, 16 арк.

28. Спр. 7. Звіт про діяльність гімназії за 1937 – 1938 навчальний рік, 15 арк.

Оп. 204 [Гімназія сестер Урсулянок]

29. Спр. 2. Звіт дирекції про діяльність за 1925 – 1926 навчальний рік, 17 арк.

30. Спр. 4. Звіт дирекції про діяльність гімназії. 1932 – 1938, 48 арк.

31. Спр. 6. Звіт дирекції і списки учнів приватної гімназії Урсулянок у Львові.
1934 – 1935, 72 арк.

32. Спр. 7. Річний звіт дирекції за 1936 – 1937 навчальний рік, 21 арк.

Ф. 3152. Личаківське кладовище міського виробничо-реставраційного комбінату похоронного обслуговування, м. Львів

Оп. 1

33. Спр. 76. Архівна книжка Національного історико-культурного музею-заповідника «Личаківський цвинтар», № 76, 34 арк.

**Центральний державний архів громадських об'єднань України
(ЦДАГО України)**

Ф. 6. Комунистическая партия Западной Украины.

Оп. 1

34. Спр. 177. Статті о національній політике на Западній Україні, 283 арк.

**Центральний державний історичний архів України у м. Львові
(ЦДАІЛ України)**

Ф. 179. Кураторія Львівської шкільної округи, м. Львів

Оп. 1

35. Спр. 63. Обіжники за лютий 1926 року, 58 арк.

Оп. 2а

36. Спр. 539. Звіт дирекції початкових шкіл м. Львова про діяльність книжок в шкільних бібліотеках. 1928, 165 арк.

Оп. 3

37. Спр. 388. Звіти про діяльність державної української академічної гімназії у м. Львові. 1920 – 1922, 45 арк.

38. Спр. 389. Звіти про діяльність Х державного ліцею і гімназії ім. Т. Сенкевича в м. Львові. 1921 – 1939, 97 арк.

39. Спр. 390. Звіти про діяльність державної жіночої гімназії ім. королеви Ядвіги в м. Львові Т. I. 1921 – 1936, 204 арк.

40. Спр. 391. Звіти про діяльність жіночої державної гімназії ім. королеви Ядвіги у Львові Т. II. 1937 – 1939, 286 арк.

41. Спр. 392. Звіти про діяльність IV гімназії ім. Я. Длугоша у м. Львові. 1921 – 1936, 82 арк.
42. Спр. 394. Звіти про діяльність III гімназії у м. Львові. 1921 – 1937, 57 арк.
43. Спр. 393. Звіти про діяльність VIII-ї державної гімназії ім. короля Казимира Великого у м. Львові. 1921 – 1936, 82 арк.
44. Спр. 395. Звіти, статистичні дані про діяльність VI гімназії ім. Сташіца у м. Львові. 1921 – 1939, 109 арк.
45. Спр. 396. Звіти про діяльність VII-й державної гімназії ім. Т. Костюшки у м. Львові. 1921 – 1938, 158 арк.
46. Спр. 397. Звіт про діяльність I гімназії ім. М. Коперника у м. Львові. 1922 – 1933, 23 арк.
47. Спр. 400. Звіти про перевірку діяльності II державної гімназії ім. Кароля Шайнохи в м. Львові. 1922 – 1938, 67 арк.
48. Спр. 403. Звіти про діяльність XI державної гімназії ім. Снядецьких у м. Львові. 1925 – 1939, 184 арк.
49. Спр. 407. Звіти про перевірку діяльності VI державної гімназії ім. Сташіца у м. Львові. 1927 – 1938, 83 арк.
50. Спр. 408. Звіти, протоколи, листування та інші документи про діяльність V державної гімназії ім. Жолкевського у м. Львові. 1929 – 1936, 153 арк.
51. Спр. 411. Звіти про діяльність IX-ї державної гімназії ім. Я. Кохановського в м. Львові. 1932 – 1937, 93 арк.
52. Спр. 412. Звіти про перевірку діяльності УП державної гімназії ім. Т. Костюшки у м. Львові. 1932 – 1938, 51 арк.
53. Спр. 413. Звіти про перевірку діяльності I державної гімназії ім. М. Коперника в м. Львові. 1932 – 1939, 85 арк.
54. Спр. 414. Звіти про перевірку діяльності XI державної гімназії у м. Львові. 1932 – 1939, 63 арк.
55. Спр. 419. Звіт про перевірку діяльності VIII-ї державної гімназії ім. короля Казимира Великого у м. Львові. 1934, 6 арк.

56. Спр. 421. Звіти про перевірку діяльності державної гімназії ім. Жолкевського у Львові. 1934 – 1935, 20 арк.
57. Спр. 423. Звіти про перевірку діяльності XII державної гімназії ім. С. Щепановського у м. Львові. 1934 – 1935, 31 арк.
58. Спр. 424. Звіти про перевірку діяльності державної жіночої гімназії ім. королеви Ядвіги м. Львові. 1934 – 1936, 56 арк.
59. Спр. 425. Звіти про перевірку діяльності III державної гімназії ім. короля С. Баторого в м. Львові за 1933 / 34 і 1935 / 36 навчальні роки, 25 арк.
60. Спр. 426. Звіт про перевірку діяльності X державної гімназії ім. Г. Сенкевича в м. Львові. 1934 – 1937, 19 арк.
61. Спр. 429. Звіти про перевірку діяльності IX-го державного ліцею і гімназії ім. Я. Кохановського в м. Львові. 1934 – 1939, 55 арк.
62. Спр. 430. Звіт про перевірку діяльності української державної академічної гімназії в м. Львові. 1935, 6 арк.
63. Спр. 433. Звіт директора про діяльність II гімназії ім. Шайнохи у Львові. 1936 – 1937, 5 арк.
64. Спр. 435. Звіти про роботу філологічного, історичного та інших гуртків і бібліотеки V гімназії у Львові. 1937, 58 арк.
65. Спр. 436. Звіт про діяльність XII державної гімназії ім. С. Щепановського в м. Львові за 1936 / 1937 навчальний рік, 39 арк.
66. Спр. 437. Звіти, протоколи, декларації та ін. документи державної академічної гімназії у м. Львові. 1937 – 1939, 106 арк.
67. Спр. 440. Звіт про перевірку діяльності державної жіночої гімназії ім. Асника у м. Львові. 1938, 5 арк.
68. Спр. 488. Каталог бібліотеки V гімназії у Львові т. I. 1939, 86 арк.
- Оп. 5
69. Спр. 283. Обіжники, листування з Міністерством віросповідань і освіти про роботу шкільних бібліотек Львівського шкільного округу. 1927 – 1928, 42 арк.
70. Спр. 285. Інструкції, списки бібліотек і читалень та ін. док. про реєстрацію існуючих бібліотек та їх книжок у м. Львові. 1929 – 1930, 62 арк.

71. Спр. 290. Статистичні дані про стан бібліотек Львівського шкільного округу. 1938, 66 арк.

72. Спр. 291. Статистичні дані про стан бібліотек Львівського шкільного округу. 1938, 74 арк.

73. Спр. 296. Звіти дирекції початкових шкіл м. Львова про стан шкільних бібліотек. 1927, 88 арк.

74. Спр. 297. Звіти про стан шкільних бібліотек у м. Львові. 1926, 95 арк.

75. Спр. 302. Звіти про діяльність Державної центральної педагогічної бібліотеки у м. Львові. 1926 – 1931, 13 арк.

76. Спр. 303. Звіт про перевірку діяльності Державної центральної педагогічної бібліотеки у м. Львові. 1938, 7 арк.

77. Спр. 304. Каталог наукових праць і статей вчителів середніх шкіл, які збереглися в Державної центральної педагогічної бібліотеки м. Львова. 1935, 54 арк.

78. Спр. 306. Статистичні дані про стан бібліотек у м. Львові. 1937 – 1939, 24 арк.

Ф. 205. Прокуратура апеляційного суду, м. Львів. 1919 – 1939.

Оп. 1

79. Спр. 427. Оперативні донесення окружного командування державної поліції у Львові про політичне становище за березень 1923 р., 33 арк.

80. Спр. 433. Звіти окружного командування державної поліції у Львові про політичне становище за липень-листопад 1924 р., 94 арк.

81. Спр. 442. Звіти відділу громадської безпеки Львівського воєводського управління про політичне становище I кв. 1927, 79 арк.

82. Спр. 443. Тижневі звіти відділу громадської безпеки Львівського воєводського управління про політичне становище за II кв. 1927, 89 арк.

Ф. 206. Українське педагогічне товариство «Рідна школа».

Оп. 1

83. Спр. 37. Обіжники Головної управи товариства. 1918 – 1924, 45 арк.

84. Спр. 43. Протокол наради представників українських культосвітніх і економічних установ у Львові. 1921, 6 арк.

85. Спр. 57. Книга протоколів засідань президії Головної управи товариства, 1922 – 1924 рр., 23 арк.
86. Спр. 58. Звіт про стан народних шкіл і вчительських семінарій товариства за 1922 р., 4 арк.
87. Спр. 60. Учбові плани, програми і методичні вказівки для народних шкіл. 1922, 12 арк.
88. Спр. 73. Протокол загальних зборів товариства 23.08. 1923 р., 34 арк.
89. Спр. 80. Листи головної управи товариства Міністерства освіти Польщі з протестом проти діяльності кураторії Львівського шкільного округу у вирішенні питань українського шкільництва. 1923 – 1925, 56 арк.
90. Спр. 107. Статут товариства за 1924 р., 5 арк.
91. Спр. 109. Книга протоколів засідань президії Головної управи. 1924 – 1925, 72 арк.
92. Спр. 110. Книга протоколів загальних з'їздів товариства. 1922 – 1938, 312 арк.
93. Спр. 112. Звіт про стан організації товариства на 31.05.1924 р., 14 арк.
94. Спр. 129. Інструкція з питань діяльності сільських гуртків товариства, 6 арк.
95. Спр. 130. Розпорядження Міністерства віросповідання і народної освіти від 1925 р. про організацію шкільництва, 3 арк.
96. Спр. 132. Обіжники Головної управи товариства. 1925 – 1926, 85 арк.
97. Спр. 133. Книги протоколів засідань президії Головної управи. 1925 – 1927, 96 арк.
98. Спр. 134. Матеріали загального з'їзду товариства в 1925 р., 87 арк.
99. Спр. 136. Звіт про діяльність товариства за 1925 – 1926, 74 арк.
100. Спр. 137. Листування з українським представництвом у сеймі, т-вом «Учительська громада» і іншими організаціями по питанню мови викладання в школах. 1928 – 1939, 56 арк.
101. Спр. 147. Статут товариства. 1926, 14 арк.
102. Спр. 149. Звіт про діяльність товариства за 1926 р., 16 арк.
103. Спр. 160. Обіжники Головної управи. 1927 – 1938, 267 арк.

Ф. 309. Наукове товариство ім. Т. Шевченка, м. Львів.

Оп. 1

104. Спр. 123. Листування з організаційними комітетами про проведення міжнародних наукових конгресів, з'їздів, конференцій тощо, 95 арк.

105. Спр. 368. Листування із національними товариствами і організаціями. 1923 – 1928, 87 арк.

Ф. 344. Українське національно-демократичне об'єднання, м. Львів. 1925 – 1939.

Оп. 1

106. Спр. 8. Обіжники. 1931 – 1932, 5 арк.

107. Спр. 11. Обіжники. 1933 – 1934, 13 арк.

108. Спр. 14. Обіжники. 1935 – 1939, 28 арк.

109. Спр. 29. Проект програми та резолюції народного з'їзду. 1926, 37 арк.

110. Спр. 38. Рішення політичної комісії про боротьбу проти національно-політичного безправ'я українського населення Галичини. 1932, 18 арк.

111. Спр. 56. Звіт про становище українського населення, б/д, 5 арк.

112. Спр. 80. Статті Барана С. та повідомлення невстановлених авторів про діяльність українських політичних партій і суспільних організацій в Галичині. 1938 – 1939, 61 арк.

113. Спр. 177. Звіт про діяльність. 1933 – 1936, 24 арк.

114. Спр. 520. Звіт депутата сейму Великановича Д. про свою суспільно-політичну діяльність. 1932, 1 арк.

Ф. 348. Товариство «Просвіта», м. Львів. 1868 – 1939 рр.

Оп. 1

115. Спр. 189. Обіжник Головної управи філіалам та читальням по питанню організації бібліотечної справи, 64 арк.

116. Спр. 196. Обіжники й розпорядження Головної управи товариства – філіям за 1933 рік, 69 арк.

117. Спр. 199. Обіжники, інструкції та інші директиви Головної управи товариства за 1934 рік, 98 арк.

118. Спр. 203. Обіжники, розпорядження та інші директиви Головної управи товариства за 1935 рік, 94 арк.

119. Спр. 214. Обіжники, розпорядження та інші директиви Головної управи товариства за 1938 рік, 89 арк.

120. Спр. 220. Обіжники, розпорядження та інші директиви Головної управи товариства за 1939 рік, 78 арк.

121. Спр. 249. Запрошення Головної управи товариства керівникам західноукраїнських центральних товариств у Львові на засідання ініціативного комітету для розстановки кадрів по цих ділянках народного життя, 2 арк.

122. Спр. 303. Пояснювальна записка керівника Головної управи товариств – доктора Брика Івана «президентові» із спростуванням та осудом закидів в адресу «Просвіти» з-боку Станиславівського уніатського єпископа Григорія Хомишина, 5 арк.

123. Спр. 473. Листування з редакторами періодичних видань «Сільський світ» і «Українське пасічництво», 11 арк.

124. Спр. 485. Листування з українськими радянськими науковими та культурно-освітніми установами, їх видавничими відділами, редакціями у містах: Київ, Харків, в УРСР про обмін виданнями, участь у відзначенні ювілеїв, 83 арк.

125. Спр. 512. Листування з українським науковим інститутом в Берліні про відзначення ювілеїв, уточнення кількості українців, організування пропагандистських бібліотечних пунктів українознавства в зарубіжних країнах, 60 арк.

126. Спр. 804. Зведені статистичні й тематичні відомості про репресії окупаційних органів по відношенню до читалень і філіалів товариства у Західній Україні, 54 арк.

127. Спр. 5450. Списки видань переданих бібліотекам, читальням та приватним особам, 120 арк.

128. Спр. 6386а. Положення про читальня ні часописи при бібліотеці товариства та план перебудови бібліотечного приміщення під читальні, 9 арк.

129. Спр. 6395. Положення про функції й компетенції бібліотечного реферату як сектору освітньо-організаційного відділу при Головній управі товариства – створеного для керівництва роботою бібліотек при читальнях, 2 арк.

130. Спр. 6409. Списки читачів-боржників бібліотеки, 34 арк.

131. Спр. 6407. Інвентарна книга бібліотеки товариства, 98 арк.

132. Спр. 6411. Протоколи засідань бібліотечної комісії, 15 арк.

133. Спр. 6418. Список літератури переданої бібліотеці Наукового товариства ім. Шевченка, 45 арк.

134. Спр. 6790. Статті, реферати, огляди про діяльність товариства. 1892 – 1938, 147 арк.

135. Спр. 6805. Газетні статті та інформації, замітки про ставлення польських урядових кіл до українського населення Галичини, перешкоди у статутівій діяльності читалень товариства та інших українських установ, 195 арк.

Ф. 359. Назарук Осип, адвокат, журналіст, публіцист, письменник, громадський і політичний діяч. 1883 – 1940.

Оп. 1

136. Спр. 23. Записна книжка (1929 – 1931), 115 арк.

137. Спр. 24. Записна книжка (1929 – 1932), 132 арк.

138. Спр. 25. Записна книжка (1931 – 1933), 152 арк.

139. Спр. 26. Записна книжка (1933 – 1935), 117 арк.

140. Спр. 29. Записна книжка (1935 – 1936), 119 арк.

141. Спр. 138. Стаття «Польща в очах українця» (б/д), 6 арк.

Ф. 362. Студинський Кирило (1868 – 1941), історик мови і літератури, голова НТШ, академік ВУАН.

Оп. 1

142. Спр. 58. Листи редакцій «Діло», «Дністер», «На смену», «Художественная література» і ін. про публікацію статей, видання творів та ін. питання, 34 арк.

Ф. 382 Юліан Романчук, політичний і громадський діяч, педагог, письменник, журналіст. 1842 – 1932.

Оп. 1

143. Спр. 59. Стаття Романчука Ю. «Антипольська кампанія та її зброя», 5 арк.

Ф. 392. Українська парламентська репрезентація в Польському сеймі. 1903 – 1939.

Оп. 1

144. Спр. 14. Документи про суспільно-політичне та економічне становище українців, білорусів та інших національностей та національно-визвольний рух на землях Західної України і Західної Білорусі. Листування, інтерпеляції, скарги. 1922 – 1931, 127 арк.

145. Спр. 17. Матеріали про пацифікацію на території Східної Галичини, внесені українськими послами для розгляду на засіданнях сенату. 1930 – 1931, 239 арк.

146. Спр. 21. Матеріали про пацифікацію українського населення на території Підгаєцького повіту (інтерпеляції, списки, листи та інше) за 1930 р., 178 арк.

147. Спр. 96. Промови українських послів С. Барана, М. Галущинського, Д. Великановича, М. Рудницької та ін. з питань стану шкільництва в Західній Україні. 1928 – 1935, 312 арк.

Ф. 581. Колекція документів про діяльність урядів і армій УНР та ЗУНР.

Оп. 1

148. Спр. 96. Законопроекти, розпорядження та обіжники уряду ЗУНР про державну адміністрацію, вибори до сейму ЗУНР, земельну та грошову реформи, оплату вчителів та ін. 1918 – 1919, 65 арк.

Ф. 779. Редакція газети «Діло», м. Львів. 1880 – 1939.

Оп. 1

149. Спр. 7. Листування з українськими культурно-освітніми організаціями, установами і приватними особами про надіслання і розміщення статей і оголошень. 1904 – 1938, 62 арк.

150. Спр. 33. Інтерпеляції, тексти промов депутатів у польському сеймі і сенаті про становище українського населення Галичини. 1935 – 1939, 84 арк.

Колекція мікрофільмів № 9 із документів Архіву Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, що зберігаються в Національній бібліотеці у Варшаві

151. М/ф 70047. УНДО. Центральний комітет: порядок засідань, проекти резолюцій, протоколи, тексти ухвал, пресові повідомлення, кореспонденція. 1926 – 1936.

152. М/ф 71754. Справи виборів органів самоврядування, шкільні, мовні, майнові справи. Діяльність повітових народних комітетів у судових і політичних повітах. 1925 – 1928.

153. М/ф 71913. УНДО. Головний секретаріат і відділ правничої поради: правнича допомога в податкових, шкільних, організаційних, кооперативних справах, виборчих протестів по виборах до громадських рад. Кореспонденція, відкликання, ресурси. 1926 – 1939.

154. М/ф 75620. Контакти [УНДО] з інституціями, організаціями й українським населенням. Листування з послами. 1926 – 1934.

155. М/ф 85561. Українська Парламентарна Репрезентація (УПР). Нормативні документи. Резолюції, комунікати, меморіали. Засідання, пленуми, конференції. Документи з діяльності Сейму. 1925 – 1938.

156. М/ф 91854 (ч. 1–2). Матеріали діяльності різних українських організацій, товариств та установ (1874 – 1936). 1. Матеріали діяльності НТШ у Львові (1919–1938). 2. Документи і матеріали різних українських установ, організацій, товариств у Львові (1874 – 1936). 3. Український горожанський комітет у Львові (1921 – 1929). Український горожанський комітет рятунку України (1933 – 1934). 4. Статути й інші матеріали про заснування та діяльність господарсько-кооперативних товариств і спілок (1889 – 1936). 5. Товариство «Дністер» у Львові. Матеріали діяльності (1925 – 1934).

157. М/ф 95078. Співпраця УНДО з культурно-освітніми й кооперативними організаціями. 1929 – 1937.

Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника НАН України (ЛННБ України ім. В. Стефаника)

Ф. 9. Окремі надходження

Оп. 1

158. Спр. 3003. Библиотека товариств народної школи ім. Ернеста Адама (Książnica publiczna T.S.L.) у Львові. Річний звіт за 1935 р., Львів, 1936, 24 арк.

Ф. 54. Архів Національного закладу ім. Оссолінських

Оп. 4

159. Спр. 8. Akta dyrekcji ZNO 1882 – 1890. 1889, 90 арк.

Оп. 5

160. Спр. 4. Akta dyrekcji ZNO 1882 – 1890. 1885, 77 арк.

161. Спр. 7. Akta dyrekcji ZNO 1882 – 1890. 1888, 78 арк.

Оп. 1

162. Спр. 3113. Biblioteka nauczycielska szkoły realnej we Lwowie. 1924, 21 арк.

163. Спр. 3114. Biblioteka uczniów gimnazjum im. Kopernika we Lwowie. 1934, 84 арк.

Archiwum Akt Nowych, Warszawa

(AAN)

164. Sygn. 74. Polityka polska wobec mniejszości narodowych. Polityka wobec Ukraińców. memoriały, opracowania, wycinki prasowe, korespondencja. 1909 – 1930.

165. Sygn. 75. Stosunki narodowościowe w Polsce. Mniejszość ukraińska. Odczyty, artykuły, notatki, wycinki prasowe. 1894 – 1936.

166. Sygn. 963. Sprawozdania Wydziału Narodowościowego z życia mniejszości narodowych za kwartały IV 1935, I, II, III. 1936.

167. Sygn. 5350. Galicja Wschodnia w polityce polskiej i międzynarodowej. Korespondencja, raporty, notatki, memoriały, wydawnictwa. 1919 – 1921.

168. Sygn. 5354. Galicja Wschodnia w polityce polskiej i międzynarodowej. Korespondencja, memoriały. 1921.

Національна бібліотека, Варшава

169. М/ф 85778. УПР. Т. I – III. Промови послів на пленарних засіданнях сейму і сенату. 1928 – 1936, 1748 арк.

Національний заклад імені Оссолінських, Вроцлав

170. Rkps. 17120/II. Papiery Biblioteki Państwowej we Lwowie (Staats bibliothek Lemberg). Kwestionariusze i akta personalne pracowników z lat 1942 – 1943. – T. 5.
171. Rkps. 17122/II. Papiery Biblioteki Państwowej we Lwowie (Staats bibliothek Lemberg). Akta dotyczące spraw placowych i personalnych z lat 1941 – 1944. – T. 2
172. Rkps. 17124/II. Papiery Biblioteki Państwowej we Lwowie (Staats bibliothek Lemberg). Wyказы plac z lat 1941 – 1942. – T. 6.
173. Rkps. 17125/III. Papiery Biblioteki Państwowej we Lwowie (Staats bibliothek Lemberg). Listy plac z lat 1942 – 1943 Biblioteka Pedagogiczna. – T. 5.
174. Rkps. 17129/II. Papiery Biblioteki Państwowej we Lwowie (Staats bibliothek Lemberg). Akta Oddziału II z lat 1941 – 1944. – T. 1.
175. Rkps. 17131/II. Papiery Biblioteki Państwowej we Lwowie (Staats bibliothek Lemberg). Akta dotyczące Centralnej Biblioteki Pedagogicznej z lat 1941 – 1943.

II

ОПУБЛІКОВАНІ ДОКУМЕНТИ

176. Акт передачі бібліотеки «Народного Дома» від 7.02.1940 р. до складу Львівської філії Бібліотеки АН УРСР // Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника: переміщення і втрати фондів / наук. ред. Я. Дашкевич, М. Романюк, Г. Сварник. – Львів : ЛННБУ імені В. Стефаника, 2010. – Т. 1. – С. 37 – 39.
177. Акт передачі бібліотеки Наукового товариства ім. Шевченка у Львові від 10.02.1940 р. до складу Львівської філії Бібліотеки АН УРСР // Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника: переміщення і втрати фондів / наук. ред. Я. Дашкевич, М. Романюк, Г. Сварник. – Львів : ЛННБУ імені В. Стефаника, 2010. – Т. 1. – С. 39 – 44.
178. Бібліотека Н. Т. ім. Ш. від 1. I. 1930 р. до 30. VI. 1932 р. // Хроніка Наукового товариства імені Шевченка у Львові за час від 1.I. 1930 р. до 30.VI. 1932 р. – Львів, 1931. – С. 12 – 17.
179. Видання «Просвіт» Галичини: книги та аркушева продукція (1868 – 1939): Бібліографічний покажчик / укл. С. Зворський. – Київ : Абрис, 1995. – 195 с.

180. З'їзд голов і відпоручників Округних Відділів В.з. П. У. У. у Львові дня 16 квітня 1927 року // Учительське слово. – 1927. – Ч. 5. – С. 19.
181. З'їзд делегатів Округних Відділів В.з. П. У. У. у Львові дня 25 грудня 1926 року // Учительське слово. – 1927. – Ч. 3. – С. 9.
182. Звідомлення // Українська школа. – 1929. – Ч. 12. – С. 95.
183. Звідомлення з діяльності Головної Ради «Учительської громади» за час від 1 червня 1933 до 30 вересня 1934 // Учительське слово. – 1934. – Ч. 12. – С. 65.
184. Звідомлення з діяльності тов[арист]а «Взаїмна поміч українського вчительства» за 1935 рік // Учительське слово. – 1936. – Ч. 5. – С. 73 – 94.
185. Звідомлення з діяльності тов[арист]а «Взаїмна поміч українського вчительства» за 1937 рік // Учительське слово. – 1938. – Ч. 8 – 9. – С. 90 – 93.
186. Звідомлення з діяльності тов[арист]а «Взаїмна поміч українського вчительства» за 1938 рік // Учительське слово. – 1939. – Ч. 10. – С. 131 – 146.
187. Звідомлення з діяльності тов[арист]-а «Взаїмна поміч українського вчительства» // Учительське слово. – 1934. – Ч. 6. – С. 145 – 168.
188. Звідомлення з діяльності тов[арист]-а «Взаїмна поміч українського вчительства» за 1936 рік // Учительське слово. – 1937. – Ч. 5. – С. 80 – 102.
189. Звідомлення про діяльність головної управи Т-ва «Взаїмна Поміч Українського Учительства» за 1927 рік // Учительське слово. – 1928. – Ч. 4. – С. 11.
190. Звіт з діяльності Товариства «Просвіта» за час від 25 грудня 1925 року до 24 грудня 1926 року. – Львів, 1926. – 124 с.
191. Звіт з діяльності Товариства «Проствіта» за час від 1 квітня 1923 року до 23 грудня 1924 року. – Львів, 1924. – С. 15.
192. Звіт з діяльності Головної управи т[овариства] В[заїмна] П[оміч] У[країнського] В[чительства] // Учительське слово. – 1926. – Ч. 7. – С. 7 – 23.
193. Звіт з діяльності Головної управи т[овариства] в[заїмна] п[оміч] у[країнського] у[чительства] // Учительське слово. – 1927. – Ч. 7 – 8. – С. 10 – 31.
194. Звіт з діяльності матернього Товариство // Учительське слово. – 1920. – червень. – С. 2 – 5.

195. Звіт з діяльності Товариства В[заїмна] П[оміч] У[країнського] У[чительства] // Учительське слово. – 1930. – Ч. 12 – 13. – С. 189 – 202.
196. Каталог Центральної Педагогічної Бібліотеки при Товаристві В[заїмна] П[оміч] У[країнського] В[чительства] // Учительське слово. – 1927. – Ч. 5. – С. 26 – 32.
197. Комунікат. Рішення Головної Управи УРП на засіданню 29 вересня 1923 р. // Громадський голос. – 1923. – 6 жовтня. – С. 1.
198. Право народу. Приступний виклад програми Української Соціалістично-Радикальної Партії (УСРП). – Львів : Громада, 1926. – 25 с.
199. Протокол засідання комісії з передачі бібліотеки «Студіону» від 12.02.1940 р. до фондів Львівської філії Бібліотеки АН УРСР // Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника: переміщення і втрати фондів наук / ред. Я. Дашкевич, М. Романюк, Г. Сварник. – Львів : ЛННБУ імені В. Стефаника, 2010. – Т. 1. – С. 45 – 49.
200. Резолюції ухвалені на З'їзді УРП в 1924 р. // Громадський голос. – 1924. – 31 травня. – С. 1 – 2.
201. Свенцицкий И. Описание иноязычных и новейших карпаторусских рукописей библиотеки «Народного Дома» во Львове / И. Свенцицкий. – Львов: Ставропигийская типография, 1905. – 64 с.
202. Чого хоче Українська Соціалістично-Радикальна партія?. – Львів : Українська видавнича спілка «Громада», 1926. – 32 с.
203. Bibliotekarstwo polskie 1925 – 1951 w świetle korespondencji jego współtwórców / oprac. M. Dembowska. – Warszawa: Wydaw. SBP, 1995. – 343 s.
204. Bibljoteki oświatowe: Spis na dzień 1 stycznia 1930 roku oraz tablice statystyczne / [Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego]. – Warszawa : Nakł. Państw. Wyd-wa Książek Szkolnych we Lwowie, 1932. – 303 s.
- 205.
206. Dekret z 28 listopada 1918 o ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego // Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej. – № 18. – Poz. 46.

207. Dekret o obowiązku szkolnym [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/Download?id=WDU19190140147&type=2>
208. Katalog Alfabetyczny Państwowej Biblijoteki Pedagogicznej we Lwowie. Książki i czasopisma w języku polskim (Cześć I od nr.1 do 6 300) włącznie we Lwowie. – Lwów : Nakładem Państwowego Wydawnictwa Książek Szkolnych, 1933. – 79 s.
209. Katalog podręczników szkolnych dla szkół powszechnych 1, 2 I 3 stopnia dla gimnazjum i liceum. 1937 / 1938. – Lwów, 1937. – 45 s.
210. Katalog podręczników szkolnych dla szkół powszechnych 1, 2 I 3 stopnia dla gimnazjum i liceum. 1938 / 1939. – Lwów, 1938. – 67 s.
211. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 23 kwietnia 1935 r. – Warszawa, 1935. – 182 s.
212. Książnica publiczna T. S. L. im. E. Adama we Lwowie. Sprawozdanie za rok 1935. – 47 s.
213. Nabywanie i udostępnianie nauczycielstwu katalogu Państwowej Centralnej Biblijoteki Pedagogicznej we Lwowie // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1938. – № 6. – S. 260.
214. Odezwa Dyrekcji Państwowej Centralnej Biblijoteki Pedagogicznej przy Kuratorium Okręgu Szkolnego. Lwów // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1935. – № 6. – S. 229.
215. Państwowa Biblijoteka Pedagogiczna. Spis książek nowonabytych // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1934. – № 1. – S. 91 – 93.
216. Państwowa Biblijoteka Pedagogiczna. Spis książek nowonabytych // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1933. – № 12. – S. 529 – 530.
217. Państwowa Biblijoteka Pedagogiczna. Spis książek nowonabytych // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1934. – № 1. – S. 91 – 93.
218. Państwowa Centralna Biblijoteka Pedagogiczna we Lwowie: Katalog Alfabetyczny. Książki i czasopisma w języku polskim od nr. inw. 8401 – 10250. – Lwów : Nakładem Państwowej Centralnej Biblijoteki Pedagogicznej we Lwowie, 1937. – 32 s.

219. Państwowa Centralna Biblijoteka Pedagogiczna we Lwowie: Katalog Alfabetyczny. Książki i czasopisma w języku polskim od nr. inw. 10251–12000. – Lwów : Nakładem Państwowej Centralnej Biblijoteki Pedagogicznej we Lwowie, 1938. – 68 s.

220. Państwowa Centralna Biblijoteka Pedagogiczna we Lwowie: Katalog Alfabetyczny. Książki i czasopisma w języku polskim od nr 6301 – 8400. – Lwów : Nakładem Państwowej Centralnej Biblijoteki Pedagogicznej we Lwowie, 1936. – 100 s.

221. Państwowa Centralna Biblijoteka Pedagogiczna Kuratorium O. S. Lwów. Spis książek nowonabytych // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1936. – № 12. – S. 798 – 799.

222. Państwowa Centralna Biblijoteka Pedagogiczna Kuratorium O.S. Lwów. Spis książek nowonabytych powszechnych // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1935. – № 10. – S. 431 – 433.

223. Państwowa Centralna Biblijoteka Pedagogiczna Kuratorium O.S.Lwów. Spis książek nowonabytych powszechnych. Nadesłanie sprawozdań do Biblijoteki Pedagogicznej // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1935. – № 11. – S. 503 – 506.

224. Państwowa Centralna Biblijoteka Pedagogiczna we Lwowie. Spis książek nowonabytych // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1935. – № 6. – S. 228 – 229.

225. Państwowa Centralna Biblijoteka Pedagogiczna we Lwowie. Spis książek do egzaminu praktycznego dla nauczycieli szkół powszechnych // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1935. – № 9. – S. 384 – 385.

226. Państwowa Centralna Biblijoteka Pedagogiczna we Lwowie. Spis książek nowonabytych // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1934. – № 11. – S. 611 – 613.

227. Państwowa Centralna Biblijoteka Pedagogiczna we Lwowie. Spis książek nowonabytych // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1935. – № 5. – S. 194 – 195.

228. Państwowa Centralna Biblioteka Pedagogiczna we Lwowie. Spis książek nowonabytych // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1935. – № 6. – S. 228 – 229.

229. Państwowa Centralna Biblioteka Pedagogiczna we Lwowie. Spis nowonabytych książek // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1934. – № 3. – S. 184 – 185.

230. Państwowa Centralna Biblioteka Pedagogiczna we Lwowie. Spis nowonabytych książek // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1934. – № 12. – S. 658 – 660.

231. Państwowa Centralna Biblioteka Pedagogiczna we Lwowie. Wykaz posiadanych tudzież nowonabytych dzieł i rozpraw z dziedziny wychowania obywatelsko – państwowego w szkole // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1934. – № 10. – S. 577 – 580.

232. Państwowa Centralna Biblioteka Pedagogiczna. Odezwa do Ogółu Nauczycielstwa szkół wszelkiej kategorii w Okręgu Szkolnym Lwowskim. Wykaz dzieł z zakresu lektur do egzaminu pedagogicznego z języka polskiego // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1935. – № 1. – S. 22 – 23.

233. Państwowa Centralna Biblioteka Pedagogiczna. Spis czasopism pedagogicznych polskich i obcych // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1934. – № 9. – S. 489 – 493.

234. Państwowa Centralna Biblioteka Pedagogiczna. Spis książek nowonabytych // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1934. – № 1. – S. 91 – 93

235. Państwowa Centralna Biblioteka Pedagogiczna. Spis książek nowonabytych // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1934. – № 5. – S. 299 – 301.

236. Paszkiewicz U. Inwentarze i katalogi bibliotek z ziem wschodnich Rzeczypospolitej (spis za lata 1510 – 1939) / U. Paszkiewicz. – Warszawa : «Dig», 1998. – 260 s.

237. Pierwsze sprawozdanie dyrekcji księżnicy polskiej towarzystwa nauczycieli szkół wyższych we Lwowie. – Lwów : I związkowa drukarnia, 1917. – 15 s.

238. Spis książek nowonabytych przez Państwową Centralną Bibliotekę Pedagogiczną Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1937. – № 12. – S. 820 – 823.

239. Spis nowonabytych książek Państwowej Centralnej Biblioteki Pedagogicznej // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1933. – № 11. – S. 487 – 490.

240. Sposób korzystania z Państwowej Centralnej Biblioteki Pedagogicznej. Kuratorium Szkolnego we Lwowie // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1937. – № 12. – S. 793.

241. Sprawozdanie bursy Grunwaldzkiej T. S. L. założonej i utrzymywanej przez Towarzystwo Szkoły Ludowej we Lwowie. 1924 / 25. – Lwów, 1925 – 27 s.

242. Sprawozdanie dyrekcji gimnazjum im. Jana Długosza we Lwowie. 1925 / 26. – Lwów : Drukarnia Lwowska, 1926. – 18 s.

243. Sprawozdanie dyrekcji Gimnazjum VII im. Tadeusza Kościuszki we Lwowie za rok szkolny 1934 / 1935. – Lwów, 1935. – 32 s.

244. Sprawozdanie dyrekcji Gimnazjum VII im. Tadeusza Kościuszki we Lwowie za rok szkolny 1937 / 1938. – Lwów, 1938. – 36 s.

245. Sprawozdanie dyrekcji Gimnazjum VIII im. Króla Kazimierza Wielkiego we Lwowie za lata szkolne 1925 / 1926 i 1926 / 27. – Lwów, 1927. – 68 s.

246. Sprawozdanie dyrekcji Państwowe III Gimnazjum imienia króla Stefana Batorego we Lwowie za rok szkolny 1936 / 37. – Lwów : Nakładem dyrekcji III Gymnazjum we Lwowie, 1937. – 23 s.

247. Sprawozdanie dyrekcji państwowego gimnazjum V im. Hetmana Stanisława Żółkiewskiego Lwowie. 1933 / 35. – Lwów : Nakładem dyrekcji państwowego gimnazjum V, 1935. – 61 s.

248. Sprawozdanie dyrekcji państwowego gimnazjum V im. Hetmana Stanisława Żółkiewskiego Lwowie. 1935 / 36. – Lwów : Nakładem dyrekcji państwowego gimnazjum V, 1936. – 39 s.

249. Sprawozdanie dyrekcji państwowego gimnazjum V im. Hetmana Stanisława Żółkiewskiego Lwowie. 1936 / 37. – Lwów : Nakładem dyrekcji państwowego gimnazjum V, 1937. – 41 s.
250. Sprawozdanie dyrekcji państwowego gimnazjum V im. Hetmana Stanisława Żółkiewskiego Lwowie. 1937 / 38. – Lwów : Nakładem dyrekcji państwowego gimnazjum V, 1938. – 79 s.
251. Sprawozdanie dyrekcji państwowego gimnazjum V im. Tadeusza Kościuszki we Lwowie. 1931 / 32. – Lwów : Nakładem dyrekcji państwowego gimnazjum VII, 1932. – 35 s.
252. Sprawozdanie dyrekcji państwowego gimnazjum V im. Tadeusza Kościuszki we Lwowie. 1932 / 33. – Lwów : Nakładem dyrekcji państwowego gimnazjum VII, 1933. – 36 s.
253. Sprawozdanie dyrekcji państwowego gimnazjum VI im. St. Staszica we Lwowie. 1929 / 30. – Lwów : Nakładem dyrekcji państwowego gimnazjum VI, 1930. – 27 s.
254. Sprawozdanie dyrekcji X Państwowe Gimnazjum im. H. Sienkiewicza we Lwowie za rok szkolny 1934 / 35. – Lwów, 1935. – 66 s.
255. Sprawozdanie kierownictwa Gimnazjum żeńskiego Żydowskiego Towarzystwa Szkoły Ludowej i Średniej we Lwowie. 1931 / 32. – Lwów, 1932. – 23 s.
256. Sprawozdanie kierownictwa Gimnazjum żeńskiego Żydowskiego Towarzystwa Szkoły Ludowej i Średniej we Lwowie. 1932 / 33. – Lwów, 1933. – 32 s.
257. Sprawozdanie kierownictwa Gimnazjum żeńskiego Żydowskiego Towarzystwa Szkoły Ludowej i Średniej we Lwowie. 1933 / 34. – Lwów, 1934. – 47 s.
258. Sprawozdanie kierownictwa Gimnazjum żeńskiego Żydowskiego Towarzystwa Szkoły Ludowej i Średniej we Lwowie. 1935 / 36. – Lwów, 1936. – 48 s.
259. Sprawozdanie kierownictwa Gimnazjum żeńskiego Żydowskiego Towarzystwa Szkoły Ludowej i Średniej we Lwowie. 1938 / 39. – Lwów, 1939. – 48 s.
260. Sprawozdanie roczne zarządu akademickiego koła towarzystwa szkoły ludowej we Lwowie. – Lwów, 1938. – 31 s.
261. Sprawozdanie stenograficzne Sejmu. Kadencja IV / Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. – Sesja nadzwyczajna. 1 posiedzenia w dniach 4 i 5 października 1935 r. – Ł. 1 – 30.

262. Sprawozdanie stenograficzne Sejmu. Kadencja IV / Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. 4 posiedzenia w dniach 5 i 6 grudnia 1935 r. – Ł. 1 – 146.
263. Sprawozdanie stenograficzne Sejmu. Kadencja IV / Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. 10 posiedzenia w dniach 17 lutego 1936 r. – Ł. 1 – 114.
264. Sprawozdanie stenograficzne Sejmu. Kadencja IV / Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. 37 posiedzenia w dniach 11 lutego 1937 r. – Ł. 1 – 84.
265. Sprawozdanie stenograficzne Sejmu. Kadencja IV / Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. 75 posiedzenia w dniach 23 lutego 1938 r. – Ł. 1 – 99.
266. Sprawozdanie stenograficzne Sejmu. Kadencja V / Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. 3 posiedzenia w dniach 3 grudnia 1938 r. – Ł. 1 – 109.
267. Sprawozdanie z czynności Zarządu «Koła Pań» Towarzystwa Szkoły Ludowej we Lwowie. 1929. – Lwów : Drukarnia Edwarda Zimnego, 1930. – 8 s.
268. Sprawozdanie z czynności Zarządu «Koła Pań» Towarzystwa Szkoły Ludowej we Lwowie. 1934. – Lwów : Drukarnia Edwarda Zimnego, 1934. – 24 s.
269. Sprawozdanie z czynności Zarządu «Koła Pań» Towarzystwa Szkoły Ludowej we Lwowie. 1935. – Lwów : Drukarnia Edwarda Zimnego, 1935. – 24 s.
270. Sprawozdanie z czynności Zarządu «Koła Pań» Towarzystwa Szkoły Ludowej we Lwowie. 1930. – Lwów : Drukarnia Edwarda Zimnego, 1931. – 10 s.
271. Sprawozdanie z czynności Zarządu «Koła Pań» Towarzystwa Szkoły Ludowej we Lwowie. 1938. – Lwów : Drukarnia Edwarda Zimnego, 1938. – 24 s.
272. Sprawozdanie z działalności koła towarzystwa sokoły ludowej im. Tadeusza Kościuszki. 1936. – Lwów : Drukarnia tow. «Biblioteka religijna», 1936. – 28 s.
273. Sprawozdanie zarządu koła T. S. L. im. I. Marsz. Józefa Piłsudskiego we Lwowie. 1935. – Lwów : Nakładem zarządu koła T. S. L. im. I. Marsz. Józefa Piłsudskiego we Lwowie, 1936. – 14 s.
274. Statut i regulamin Państwowej Centralnej Biblioteki Pedagogicznej przy Kuratorjum Okręgu Szkolnego Lwowskiego // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1934. – № 6. – S. 340 – 343.
275. Statystyka szkolnictwa 1936 – 1937. – Warszawa : Nakładem Głównego Urzędu Statystycznego, 1938. – 82 s.

III

МЕМУАРНА ЛІТЕРАТУРА

276. Гоцький В. Спогади про сина Перемишльської землі / В. Гоцький. – Львів : Свічадо, 2004. – Т. 1 – С. 110 – 113.

277. Крип'якевич І. Спогади / І. Крип'якевич // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. – Львів, 2001. – Вип. 8. – С. 13 – 46.

278. Макух І. На народній службі: Спогади / І. Макух. – Київ : Видавництво Основні цінності, 2001. – 270 с.

279. Пропам'ятна книга гімназії Сестер Василянок у Львові / відп. ред. В. Лев. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1980. – 334 с.

280. Шах С. Львів – місто моєї молодости. Цісарсько-Королівська Академічна Гімназія / С. Шах. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – 239 с.

281. Ювілейна книга Української Академічної Гімназії у Львові: На 100-річчя першого українського іспиту зрілости (1878 – 1978) / упор. Б. Романенчук. – Філадельфія, Мюнхен, 1978. – 611 с.

282. Biblioteka Narodowa. Wspomnienia 1928 – 1944 / oprac. W. Szne]. – Warszawa : BN, 1988. – 109 s.

283. Bibliotekarze polscy we wspomnieniach współczesnych. Śladami edukacji bibliotekarskiej /red. H. Zasadowa. – Warszawa : Wydaw. SBP, 1995. –100 s.

284. Skulski R. Wspomnienie pośmiertne. S.P. Henryk Kopia / R. Skulski // Pamiętnik Literacki. – 1933. – S. 584 – 585.

285. Волчук Р. Спомини з передвоєнного Львова та воєнного Відня / Р. Волчук. – Київ : Критика, 2011. – 190 с.

IV

ДОВІДКОВІ ВИДАННЯ

286. Biblioteki na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej: Informator / nauk. red. B. Bieńkowska. – Poznań : Bogucki Wydaw. Naukowe, 1998. – 795 s.
287. Biografie pedagogiczne. Szkice do portretu galicyjskiej pedagogii / red. Cz. Majorek, J. Potoczny. – Rzeszów : WP, 1997. – T. 9. – 192 s.
288. Ilustrowana encyklopedia Trzaski, Everta i Michalskiego / pod. red. S. Lama. – Warszawa : Trzasek, Evert i Michalski, 1927 – 1937. – T. 1 – 5.
289. Parlament Rzeczypospolitej Polskiej. 1919 – 1927 / pod red. H. Mościckiego i W. Dzwonkoskiego. – Warszawa : Drukarnia Narodowa, 1928. – 375 s.
290. Peretiatkowicz A. Współczesna encyklopedia życia politycznego: z uwzględnieniem życia gospodarczego. Podręczny informator dla czytelników gazet. – Poznań, 1931. – Wyd. 3. – 225 s.
291. Polski słownik biograficzny / Polska Akademia Nauk, Instytut Historii. – Warszawa, 1935 – 2016. – T. 1 – 50.
292. Rudolf Mękicki: 1887 – 1942. Ekslibrisy i grafika: z kolekcji Lecha Kokocińskiego. Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy Dzielnicy Ochota. / oprac. A. Buta-Kluska. – Warszawa : Warszawska Galeria Ekslibrisu, 2001. – 42 s.
293. Słownik biograficzny socjologii polskiej / ukł. W. Winclawski. – Toruń : Wyd-wo Un-tu Mikołaja Kopernika, 2004. – T. 2. – 385 s.
294. Słownik pedagogów polskich / pod red. W. Bobrowskiej-Nowak, D. Dryndy. – Katowice : Wyd-wo Un-tu Śląskiego, 1998. – 243 s.
295. Słownik pracowników książki polskiej / red. I. Treichel. – Warszawa ; Łódź : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1972 – 1042 s.
296. Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna. – Kraków [et al.] : Wydawnictwo «Gutenberga», 1929 – 1938. – T. 1 – 22.

V

ПЕРІОДИЧНА ПРЕСА

297. Библиотечний Порадник. – Львів, 1926.
298. Громадський голос. – Львів, 1925 – 1939.

299. Діло. – Львів, 1923 – 1939.
300. Життя і Знання. – Львів, 1928.
301. Національна політика. – Львів, 1938 – 1939.
302. Новий час. – Львів, 1923 – 1939.
303. Письмо з Просвіти. – Львів, 1922.
304. Просвіта. – Львів, 1936.
305. Розбудова держави. – Львів, 1931 – 1939.
306. Українська школа. – Львів, 1933 – 1938.
307. Учитель. – Львів, 1931.
308. Учительське слово. – Львів, 1928.
309. Шлях нації. – Львів, 1937.
310. Biblioteka Kwartalnika pedagogicznego. – Warszawa, 1932.
311. Biuletyn polsko-ukraiński. – Warszawa, 1936.
312. Dziennik Polski. – Warszawa, 1923 – 1939.
313. Dziennik Urzędowy Kuratorium okręgu szkolnego we Lwowie Lwowskiego. – Lwów, 1925. – 1939.
314. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – Warszawa, 1921 – 1939.
315. Gazeta Poranna. – Lwów, 1934.
316. Kurier Warszawski. – Warszawa, 1888.
317. Kwartalnik Historyczny. – Lwów, 1888.
318. Lwowska biblioteczka pedagogiczna. – Lwów, 1939.
319. Pamiętnik Literacki. – Lwów, 1933.
320. Pamiętnik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza. – Lwów, 1889 – 1905.
321. Polonista. – Warszawa, 1932.
322. Przegląd Pedagogiczny. – Lwów, 1927.
323. Przegląd Biblioteczny. – Lwów, 1928.
324. Przegląd Nauczycielski. – Lwów, 1934.
325. Przegląd Pedagogiczny. – Warszawa, 1931 – 1932.
326. Ruch literacki. – Lwów, 1934.
327. Słowo Polskie. – Warszawa, 1923 – 1939.

328. Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych. – Warszawa, 1928 – 1939.

329. Sprawy Narodowościowe. – Warszawa, 1929 – 1939.

330. Szkoła. – Lwów, 1890.

I СТАТТІ, ОПУБЛІКОВАНІ У ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАННЯХ (1918 – 1939)

331. Б. Ч. Відки взяти грошей на ведення бібліотеки / Б. Ч. // Просвіта. Місячник освіти – виховання – культури. – 1936. – Ч. 6 – 7. – С. 139 – 141.

332. Біланюк П. Потреби й основні завдання виховання / П. Біланюк // Рідна школа. – 1936. – Ч. 1. – С. 12.

333. Брик І. День «Просвіти» / І. Брик // Життя і Знання. – 1932. – Ч. 3 (51). – С. 65.

334. В. К. Справа бібліотек при кружках Рідної Школи / В. К. // Рідна школа. – 1938. – Ч. 8. – С. 140 – 141.

335. Виклад про шкільні бібліотеки для молоді // Українська школа. – 1933. – Ч. 1 – 2. – С. 30.

336. Від чого залежить лад у бібліотеці // Життя і знання. – 1933. – Ч. 2. – С. 63.

337. Вісти з Окружних Відділів // Учительське слово. – 1925. – 1 січня. – С. 14.

338. Вісті з «Просвіти». Краєва освітня анкета // Життя і знання. – 1932. – Ч. 15 (63). – С. 461.

339. Галущинський М. Ще про видавничу діяльність «Просвіти» / М. Галущинський // Діло. – 1923. – 26 липня. – С. 1.

340. Галущинський М. Як має виглядати наше село під теперішню хвилю? М. Галущинський // Народній календар товариства «Просвіта» з літературним збірником на звичайний рік 1921. – Львів, 1920. – С. 53.

341. Дніпровський О. Що Видавництво «Світ Дитини» принесло нашим дітям в 1938-ому році / О. Дніпровський // Діло. – 1938. – 12 грудня. – С. 2.

342. Дорошенко В. Великий науковий скарб / В. Дорошенко // Вільна Україна. – 1940. – 11 січня. – С. 1.

343. Дорошенко Н. Діточі бібліотеки / Н. Дорошенко // Життя і Знання. – 1930. – Ч. 4 (28). – С. 117.

344. Животко А. Мандрівні випозич альні книжок (бібліотеки) / А. Животко // Народня Просвіта. – 1927. – Ч. 7 – 8. – С. 114.

345. З'їзд голів і відпоручників Округних Виділів В[заїмна] п[оміч] у[країнського] в[чительства] у Львові дня 16 квітня 1927 р. // Учительське слово. – 1927. – Ч. 5. – С. 16 – 21, 26 – 32.
346. Закладайте шкільні бібліотеки // Українське Слово. – 1925. – Ч. 10. – С. 8 – 18.
347. Звідки взяти грошей на ведення бібліотеки // Просвіта. – 1936. – Ч. 6 – 7. – С. 140.
348. Знання села це самоосвіта // Громадський голос. – 1937. – 18 вересня. – С. 5.
349. Інтенсифікація організаційної діяльності // Учительське слово. – 1923. – Ч. 1. – С. 7–10.
350. Клиш О. Як заохотити учеников до читання книжок / О. Клиш // Учитель. – 1931. – Ч. 4. – С. 179 – 180.
351. Книжка й газета в маси // Громадський голос. – 1934. – Ч. 39. – С. 2.
352. Ліквідація українського шкільництва // Діло. – 1923. – 18 вересня. – С. 1.
353. Майно Головного виділу // Учительське слово. – 1926. – С. 35.
354. Місяці книжки // Учительське слово. – 1925. – Ч. 12. – С. 2 – 3.
355. Місяць дешевої книжки // Життя і знання. – 1932. – Ч. 6. – С. 192.
356. Народа львівських україністів // Українська школа. – 1925. – Ч. 14. – С. 77.
357. Національне виховання й позашкільна освіта / С. Сірополко // Діло. – Львів, 1925. – Ч. 26. – С. 3.
358. Наші досягнення в світлі фактів і цифр (Програмова стаття перед Загальним Збором 2.VII.1928) // Учительське слово. – 1928. – Ч. 7 – 8. – С. 1–7.
359. Недоля українського шкільництва // Діло. – 1923. – 5 травня. – С. 1.
360. Недоля українського шкільництва // Діло. – 1923. – 6 травня. – С. 1.
361. Новий проект: Реформа шкільництва // Нова зоря. – 1932. – 7 лютого. – Ч. 9. – С. 5.
362. Оборона українського шкільництва й учительства // Діло. – 15 листопада. – С. 3.
363. Оголошення // Учительське слово. – 1928. – Ч. 4. – С. 14.
364. Освіта // Дзвін. – 1923. – 10 листопада. – С. 1.
365. Педагогічна бібліотека // Учительське слово. – 1925. – 1 червня. – С. 23.

366. Педагогічна бібліотека // Учительське слово. – 1925. – Ч. 7. – С. 23 – 24.
367. Педагогічна бібліотека // Учительське слово. – 1939. – Ч. 10. – С. 139.
368. Пекуча справа // Учительське слово. – 1922. – Ч. 7 – 8. – С. 13.
369. Перед загальним збором // Учительське слово. – 1927. – Ч. 7 – 8. – С. 14.
370. Підсумки // Дзвін. – 1926. – 10 жовтня. – С. 1.
371. Поборюємо всяку чужинецьку кольонізацію! // Громадський голос. – 1932. – 13 лютого. – С. 3.
372. **Понад 34.000 бібліотек у Польщі // Діло. – 1938. – 25 грудня. – С. 1.**
373. Праця товариства на основі звідомлень філій // Учительське слово. – 1938. – Ч. 7 – 12. – С. 177.
374. Про народні школи національних меншостей Польщі // Учительське слово. – 1925. – Ч. 12. – С. 14.
375. Радикальна «Самоосвіта» // Нова Зоря. – 1934. – 17 червня. – Ч. 44. – С. 6.
376. Рогатин // Учительське слово. – 1926. – С. 39.
377. Розбудувуймо рідно шкільні бібліотеки // Рідна школа. – 1935. – Ч. 21. – С. 315.
378. Сірополко С. Комплектування бібліотек. Загальні засади комплектування / С. Сірополко // Письмо з Просвіти. – 1922. – Ч. 5 – 6. – С. 45.
379. Сірополко С. Самоосвіта / С. Сірополко // Життя і Знання. – 1928. – Ч. 4. – С. 97.
380. Службова прагматика // Учительське слово. – 1925. – 1 січня. – С. 13.
381. Тактика Української соймової репрезентації // Діло. – 1924. – 22 жовтня. – С. 1.
382. Татомир Я. Діточа бібліотека на селі як форма нац.-громадянського виховання дітвори / Я. Татомир // Рідна школа. – 1934. – Ч. 1. – С. 19.
383. Українська Громадо! // Громадський голос. – 1927. – 1 травня. – С. 1.
384. Українська дитина без школи і науки // Діло. – 1922. – 12 жовтня. – С. 1.
385. Українська просвітянська бібліографія (Зібрав і уложив Іван Калинович) // Бібліотечний Порадник. – 1926. – Ч. 1. – С. 16 – 51.
386. Українська школа гине // Діло. – 1922. – 11 жовтня. – С. 1.

387. Українська школа гине // Діло. – 1922. – 12 жовтня. – С. 1.
388. Учитель і дівочі бібліотеки // Учительське слово. – 1925. – Ч. 5. – С. 11.
389. «Учитель» // Учительське слово. – 1925. – 1 квітня. – С. 19.
390. Центральна педагогічна бібліотека // Учительське слово. – 1932. – Ч. 7. – С. 197.
391. Центральна педагогічна бібліотека // Учительське слово. – 1933. – Ч. 6. – С. 133.
392. Шкільна політика // Учительське слово. – 1925. – 1 квітня. – С. 18.
393. Шкільний 1924 – 25 рік // Учительське слово. – 1925. – Ч. 8 – 9. – С. 25.
394. Шкільні бібліотеки // Учительське слово. – 1926. – Ч. 10. – С. 1 – 3.
395. Шляхом самоосвіти // Учительське слово. – 1930. – Ч. 1. – С. 27.
396. Ще про шкільні бібліотеки // Учительське слово. – 1926. – Ч. 1. – С. 5.
397. Що ж буде далі? // Дзвін. – 1926. – 13 червня. – Ч. 191. – С. 2.
398. Як упорядкувати фреквенцію в народній школі // Учительське слово. – 1921. – Ч. 13. – С. 3.
399. Ясінчук Л. Діточі бібліотеки / Л. Ясінчук // Рідна школа. – 1927. – Ч. 2. – С. 9.
400. Ясінчук Л. Школа і молодь в Америці / Л. Ясінчук // Рідна школа. – 1933. – № 19. – С. 320 – 323.
401. Biblioteka i zbiory Ogniska Geografii (w Państwowym Gimnazjum Zenskim im. Królowej Jadwigi we Lwowie) // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1933. – № 6. – S. 198.
402. Biblioteka okręgowa dla ochroniarek // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1931. – № 10. – S. 601.
403. Biblioteka Pedagogiczna we Lwowie // Przegląd Pedagogiczny. – 1927. – № 9. – S. 225.
404. Do P. P. dyrektorów szkół Średnich, Inspektorów Szkolnych i przewodniczących Konferencji Rejonowych // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1935. – № 11. – S. 505 – 506.

405. Kuchta J. Nadesłanie sprawozdań do Biblioteki Pedagogicznej / J. Kuchta // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1935. – № 11. – S. 505.
406. Kuchta J. Nowe kierunki i dążenia współczesnej katolickiej pedagogiki: Na tle obrazu chaosu we współczesnym wychowaniu / J. Kuchta // Lwowska biblioteczka pedagogiczna. Nowa seria. – Lwów, 1939. – 183 s.
407. Kuchta J. Państwowa Centralna Biblioteka Pedagogiczna we Lwowie / J. Kuchta // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1939. – № 6. – S. 243 – 245.
408. Kuchta J. Pismo szkolne / J. Kuchta // Miesięcznik Pedagogiczny. – 1933. – № 11. – S. 264.
409. Kuchta J. Rozwój psychiczny młodzieży a praca szkolna. Wykłady, wygłoszone na Ministerjalnych kursach wychowawczych dla nauczycieli i dyrektorów szkół średnich w r. 1931/ 1932 / J. Kuchta // Biblioteka Kwartalnika pedagogicznego. – 1932. – № 6. – 59 s.
410. Mańkowski T. Życie naukowe współczesnego Lwowa / T. Mańkowski // Nauka Polska, jej potrzeby organizacja i rozwój. – 1934. – № 19. – S. 229.
411. Otwarcie PBP we Lwowie // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1926. – № 1. – S. 32 – 33.
412. Piszczkowski M. Henryk Kopia / M. Piszczkowski // Ruch literacki. – 1934. – № 2. – S. 64.
413. Państwowa Biblioteka Pedagogiczna // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1933. – № 11. – S. 487.
414. Państwowa Biblioteka Pedagogiczna we Lwowie // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1932. – № 2. – S. 124.
415. Państwowa Biblioteka Pedagogiczna we Lwowie // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1931. – № 12. – S. 736 – 737.
416. Państwowa Centralna Biblioteka Pedagogiczna Kuratorjum O. S. Lwów // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1938. – № 5. – S. 235.
417. Rudolf Mękicki // Album inżynierów i techników w Polsce. Życiorysy. – Lwów : Tow. Bratniej Pomocy Stud. Polit. Lwowskiej, 1932. – T. I (cz. III). – 192 s.

418. Stępień S. W kręgu badań nad społeczeństwem II Rzeczypospolitej. Społeczność Ukraińska // Przemyskie Zapiski Historyczne. – 1997. – № 4 –5. – S. 137 – 174.
419. Stolarski A. Centralna Biblioteka Ministerstwa WriOP w roku 1936 / 37 / A. Stolarski // Przegląd Biblioteczny. – 1937. – № 3. – S. 215.
420. Wesolowska D. Funkcje bibliotek pedagogicznych w aspekcie historycznym / D. Wesolowska // Poradnik Bibliotekarza. – 1983. – № 3. – S. 47 – 51.
421. Wiskontowa Z. Biblioteki Pedagogiczne Kuratoriów Okręgów Szkolnych / Z. Wiskontowa // Przegląd Biblioteczny. – 1937. – T. 11 (z. 3). – S. 165 – 166.
422. Wykaz cenniejszych dzieł znajdujących się w bibliotekach ognisk metodycznych we Lwowie // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1938. – № 3. – S. 140 – 147.
423. Ziembinski Z. Biblioteka Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oswicenia Publicznego // Przegląd Biblioteczny. – 1928. – № 2. – S. 167 – 169.
424. Zorganisowanie biblioteki przy ognisku metodycznym matematyki // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1938. – № 10. – S. 431.
425. XXXI Congress USRP // Veřejné Hlasování. - 1929-9 Marchi. - Část 10 - P. 3.

VII

МОНОГРАФІЇ, НАУКОВІ, НАУКОВО-ПОПУЛЯРНІ РОЗВІДКИ

426. Авдієнко М. Народна освіта на Україні / М. Авдієнко. – Харків : Урядова друк. ім. Фрунзе, 1927. – 101 с.
427. Адамович С. Ідея соборності України в діяльності Союзу визволення України / С. Адамович // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2000. – Вип. 7. – С. 120 – 126.
428. Айненкель А. Політика Польщі відносно українців у міжвоєнний період. Вибрані проблеми / А. Айненкель // Україна – Польща: важкі питання. Матеріали II міжнародного семінару істориків «Українсько-польські відносини в 1918 – 1947 роках» (Варшава, 22–24 травня 1997). – Варшава, 1998. – Т. 1. – С. 35 – 47.
429. Акилина М. К вопросу о классификации библиотек / К. Акилина // Научные и технические библиотеки СССР. – 1989. – Вип. 12. – С. 3 – 9.

430. Алексієвець Л. Новітня історія Польщі (1918 – 1939) / Л. Алексієвець. – Київ ; Тернопіль : Астон, 2002. – 320 с.
431. Алексієвець Л. Розвиток освіти на польських землях у 1918 – 1926 рр. / Л. Алексієвець // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету : збірник наукових праць. – Рівне : РДГУ, 2008. – Вип. 14. – С. 235 – 238.
432. Аркуша О. Українсько-польські відносини у Східній Галичині на початку ХХ ст.: акція Влодзімежа Козловського 1902 – 1903 років / О. Аркуша // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2002. – Вип. 37 (ч. 1). – С. 268 – 314.
433. Баб'як П. Збірка рукописів бібліотеки НТШ у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України / П. Баб'як // Бібліотека Наукового Товариства ім. Шевченка: книги і люди (Матеріали круглого столу). – Львів, 1996. – С. 45 – 51.
434. Бабич В. З досвіду роботи бібліотек педагогічних вузів України / В. Бабич, Л. Чепур // Бібліотекознавство і бібліографія. – 1989. – Вип. 29. – С. 21 – 27.
435. Баженова С. Проблеми історії та культури України в історико-краєзнавчих і художніх творах представників «української школи» в польській літературі 1820 – 1890-х років: автореф. дис... д.і.н.: 07.00.01 / С. Баженова. – Чернівці, 2010. – 20 с.
436. Баїк Л. З історії розвитку української школи в Галичині (1869 – 1939 рр.) / Л. Баїк // Актуальні проблеми становлення і розвитку національної школи. – Київ, 1982. – С. 5 – 17.
437. Баїк Л. За освіту трудящих / Л. Баїк. – Львів : Вища школа, 1983. – 112 с.
438. Баїк Л. Стан народної освіти, школи і педагогічної думки на західноукраїнських землях в період панування Австро-Угорської монархії / Л. Баїк, Б. Мітюков. – Дрогобич, 1965. – 59 с.
439. Балика Д. Активізація роботи в наукових бібліотеках / Д. Балика // Бібліотечний збірник. – Київ, 1926. – Ч. 1. – С. 89 – 98.
440. Балика Д. Бібліотека в минулому: Культурно-історичний нарис / Д. Балика. – Київ: Державне видавництво України, 1925. – 115 с.

441. Балака Д. Профспілчанські бібліотеки за матеріалами УНІКу (1927) / Д. Балака // Труды Українського наукового інституту книгознавства. – Київ, 1930. – Т. 2. – С. 82 – 97.
442. Білавич Г. Товариство «Рідна школа» (1881 – 1939 рр.) / Г. Білавич, Б. Савчук. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1999. – 205 с.
443. Білоус В. Дослідження історії бібліотеки – важлива складова бібліотечного краєзнавства / В. Білоус [Електронний ресурс]. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua
444. Боднар О. Українська соціалістично-радикальна партія: основи політичної платформи (1926 – 1939) / О. Боднар // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – Вип. 16. – С. 430 – 436.
445. Боянівська М. Колекція рукописних книг НТШ / М. Боянівська // Т. Шевченко і українська національна культура: Матеріали наукового симпозіуму (Львів, 8-9 червня 1989 р.). – Львів, 1990. – С. 135 – 136.
446. Брицький П. Степан Сірополко – видатний педагог, бібліотекознавець та історик освіти України / П. Брицький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: arr.chnu.edu.ua
447. Васюта І. Політична історія Західної України (1918 – 1939). / І.Васюта. – Львів : Каменяр, 2006. – 312 с.
448. Великочий В. Українська історіографія суспільно-політичних процесів у Галичині 1914 – 1919 рр. / В. Великочий. – Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2009. – 812 с.
449. Виздрик В. З історії українського шкільництва Галичини в міжвоєнний період / В. Виздрик // Держава та армія. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2011. – Вип. 693. – С. 176 – 177.
450. Вушко І. Еволюція читацьких інтересів львів'ян у другій половині ХІХ століття (за даними про діяльність Бібліотеки Оссолінських) / І. Вушко // Україна модерна. – 2003. – Вип. 8. – С. 127 – 141.

451. Галай М. Українське середнє шкільництво у 1932 – 1939 роках в контексті освітньої політики Другої Речі Посполитої / М. Галай // Наукові записки Рівненського Державного гуманітарного університету. – 2011 – Вип. 22. – С. 78 – 81.
452. Галущинський М. Геть неписьменність / М. Галущинський. – Львів: Накл. Тов-ва Просвіта. – 1927. – 25 с.
453. Галущинський М. Народня освіта й виховання народу. Методи й цілі / М. Галущинський. – Львів : Коштом Тов-ва Просвіта, 1920. – 34 с.
454. Галущинський М. Українські народні бібліотеки і праця над поширенням книжки / М. Галущинський. – Львів : Просвіта, 1926. – 15 с.
455. Галущинський М. Як має виглядати наше село під теперішню хвилю? / М. Галущинський // Народній календар товариства «Просвіта» з літературним збірником на звичайний рік 1921. – Львів, 1920. – 53 с.
456. Герасимович І. Українські школи під польською владою / І. Герасимович. – Станіславів : Накладом видавництва «Бистриця», 1924. – 16 с.
457. Гнатюк В. Наукове товариство ім. Шевченка: З нагоди 50-ліття його заснування (1873 – 1923). – Львів : Накладом НТШ, 1923. – 15 с.
458. Голик Р. Книжна культура, читання й етносоціальні уявлення галичан кінця XIX – початку XX ст. / Р. Голик // Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – 2011. – Вип. 6. – С. 98 – 108.
459. Гон М. Українсько-польські стосунки між двома війнами (1921 – 1939 рр.) / М. Гон // Україна і Польща в XX ст. Проблеми і перспективи взаємовідносин: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Краківська Педагогічна Академія. – Київ ; Краків, 2002. – С. 42 – 43.
460. Горбачевський Т. Польський театр у Львові у міжвоєнний період XX століття / Т. Горбачевський // Краєзнавство. – 2012. – Вип. 4. – С. 169 – 174.
461. Горбачевський Т. Римо-католицька громада у Львові в міжвоєнний період (1921 – 1939) / Т. Горбачевський // Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. – Львів, 2012. – Вип. 3. – С. 44 – 56

462. Горбачик О. Громадсько-політична та наукова діяльність Матвія Стахіва (1895 – 1978): автореф. дис.... канд. іст. наук: 07.00.01 / О. Горбачик. – Острог, 2013. – 18 с.
463. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX – XX століття / Я. Грицак. – Київ : Генеза, 1996. – 360 с.
464. Гунчак Т. Україна: перша половина XX століття. Нариси політичної історії / Т. Гунчак. – Київ: Либідь, 1993. – 286 с.
465. Давидова І. Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві / І. Давидова.– Харків : ХДАК, 2005. – 294 с.
466. Дашкевич Я. Шляхи подолання упереджень (Перешкоди нормалізації польсько-українських стосунків) / Я. Дашкевич // Україна – Польща. Історична спадщина і суспільна свідомість. – Київ, 1993. – Вип. 1. – С. 23 – 29.
467. Дзюбан Р. Втрати культурних цінностей з II відділу Staatsbibliothek Lemberg у 1944 р. / Р. Дзюбан // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. – 2008. – Вип. 1 (16). – С. 379 – 398.
468. Дорошенко В. Стан бібліотеки в рр. 1914 – 1920 / В. Дорошенко. – [Б.м.], [Б.р.]. – 32 с.
469. Дорошенко Н. Читайте і шануйте книжку / Н. Дорошенко. – Львів, 1931. – 31 с.
470. Дорошенко В. Українська національна бібліотека / В. Дорошенко. – Львів : Накладом НТШ у Львові, 1936. – 23 с.
471. Дробот І. Державницька діяльність Українського національно-демократичного об'єднання (20 – 30-ті роки XX ст.) / І. Дробот // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – Київ, 2003. – Вип. 8. – С. 286 – 297.
472. Дубровина Л. Исторические коллекции книг и библиотечные собрания и совершенствование их организации и хранения / Л. Дубровина, Л. Муха // Прогрессивные библиотечные технологии: организация и управление. – Киев : Наук. думка, 1989. – С. 127 – 133.
473. Есипова В. История книги: Учебник по курсу «История книжного дела» / В. Есипова. – Томск : Издательство Томского университета, 2011. – С. 496 – 497.

474. Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен : Видання фундації ім.Евгена Коновальця, 1974. – 1019 с.
475. Завгородня Т. Дидактична думка в Галичині (1919 – 1939 роки) / Т. Завгородня. – Івано-Франківськ : Плай, 1998. – 167 с.
476. Завгородня Т. Проблема українських шкільних підручників у Галичині (20-і – 30-і роки ХХ ст.) / Т. Завгородня // Науковий вісник чернівецького університету. Серія: Педагогіка та психологія. – Чернівці, 1999. – Вип. 43. – С. 36 – 43.
477. Зашкільняк Л. Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів / Л. Зашкільняк, М. Крикун. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. – 752 с.
478. Зашкільняк Л. Україна-Польща в ХХ столітті: від конфліктів до порозуміння / Л. Зашкільняк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 17. – Львів, 2008. – С. 13 – 18.
479. Зніщенко М. Історичні передумови виникнення спеціальних публічних бібліотек для дітей в Україні / М. Зніщенко // Вісник Книжкової Палати. – 2000. – № 11. – С. 22 – 24.
480. Зуляк І. Видавнича діяльність «Просвіти» Східної Галичини (1920 – 1939) / І. Зуляк // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2001. – Вип. 13. – С. 149 – 153.
481. Зуляк І. Діяльність «Просвіти» у Західній Україні в міжвоєнний період (1919 – 1939) / І. Зуляк. – Тернопіль : Воля, 2005. – 942 с.
482. Зуляк І. Мандрівні бібліотеки «Просвіти» – важливий чинник розвитку культурно-просвітницького руху в Західній Україні в міжвоєнний період / І. Зуляк // Матеріали V Буковинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 130-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. У двох томах. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2005. – Т. 1. – С. 180 – 184.
483. Зуляк І. Читальні «Просвіти» Західної України у міжвоєнний період: завдання і програма освітньої праці // Наукові записки Тернопільського державного

педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2003. – Вип. 2. – С. 80 – 88.

484. Йова П. Боротьба трудящих Західної України за возз'єднання з Радянською Україною / П. Йова. – Львів : Книжково-журнальне видавництво, 1954. – 113 с.

485. Калинович І. Значіння і завдання книжки: (з нагоди 350-літнього ювілею української книжки) / І. Калинович // Народня Просвіта. – 1924. – С. 33 – 35.

486. Калинович І. Що робити по читальнях «Просвіти»: Програма, календар освітньої праці / І. Калинович. – Львів : накл. автора. – 1926. – 29 с.

487. Караманов О. Поширення експериментальних психолого -педагогічних досліджень у Східній Галичині (перша третина ХХ ст.) / О. Караманов // Вісник Львівського Університету. Серія педагогічна. – 2004. – Вип. 18. – С. 215 – 223.

488. Кароева Т. Книга у формуванні національної пам'яті недержавних націй другої половини ХІХ – поч. ХХ ст. (на прикладі Подільської губернії) / Т. Кароева // Національна пам'ять: соціокультурний та духовний виміри: Зб. наук. праць. – Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2012. – С. 155 – 164.

489. Карташов Н. Общее библиотековедение / Н. Карташов, В. Скворцов. – Москва : Издательство МГУК, 1996. – Ч. 1. – 88 с.

490. Карташов Н. Общее библиотековедение / Н. Карташов, В. Скворцов. – Москва : Издательство МГУК, 1997. – Ч. 2. – 256 с.

491. Качор А. Роля «Просвіти» в економічному розвитку Західної України / А. Качор. – Вінніпег: накладом товариства, 1960. – 29 с.

492. Кемінь В. Розвиток освіти й педагогічної думки українців у країнах Центральної, Східної та Південно-Східної Європи (1918 – 1996 рр.) / В. Кемінь. – Київ : [Б. в.], 1997. – 234 с.

493. Ківшар Т. Український книжковий рух як історичне явище (1917 – 1923) / Т. Ківшар. – Київ : Логос, 1996. – 339 с.

494. Ковальська О. Віхи історії Львівської Святооунуфріївської бібліотеки / О. Ковальська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.misioner.info>

495. Колосовська О. Кириличні стародруки зі збірки НТШ / О. Колосовська // Бібліотека Наукового Товариства ім. Шевченка: книги і люди: Матеріали круглого столу. – Львів, 1996. – С. 22 – 28.
496. Королевич Н. Бібліографічна діяльність В. В. Дорошенка (1879 – 1963): Біобібліографічний нарис. – Київ, 1995. – 35 с.
497. Кострова Н. Наталія Дорошенко (1888 – 1974) як бібліотекар і педагог / Н. Кострова, О. Харгелія // Бібліотеки на західноукраїнських землях XVIII – XX ст. – Львів, 2006. – С. 144 – 154.
498. Костюк І. Середні школи в Сокалі 1919 – 1939 / І. Костюк // Надбужанщина: історико-мемуарний збірник. – Львів ; Торонто, 1989. – Т. 1. – С. 227 – 228.
499. Котлобулатова І. Книгарі та книгарні в минулому Львова / І. Котлобулатова. – Львів : Аверс, 2005. – 239 с.
500. Кошелєва Н. Організація українського вчительства у Східній Галичині в 1881 – 1914 роках / Н. Кошелєва // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1998. – Вип. 33. – С. 108 – 113.
501. Кошелєва Н. Українські педагогічні видання, як джерело вивчення історії шкільництва в Східній Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст. / Н. Кошелєва // Наукові зошити історичного факультету. – Львів, 1999. – Вип. 2. – С. 85 – 90.
502. Красівський О. Галичина у першій чверті XX ст. Проблеми польсько-українських стосунків / О. Красівський. – Львів: Вид-во ЛФУАДУ, 2000. – 416 с.
503. Кревецький І. Бібліотека Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові / І. Кревецький. – Львів : Накл. НТШ, 1923. – 15 с.
504. Кубійович В. Історія Наукового Товариства ім. Шевченка./ В.Кубійович. – Львів : Наукове Товариство ім. Шевченка, 1991. – 52 с.
505. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). – Івано-Франківськ б.в., 1993. – 200 с.
506. Кульчицький С. Україна між двома війнами (1921 – 1939 рр.) / С. Кульчицький. – Київ : Альтернативи, 1999. – Т. 11. – 336 с. – [Серія «Україна крізь віки»].

507. Кунанець Н. Бібліотека студентських товариств «Дружній лихвар» (1871 – 1876), «Академічне братство» (1876 – 1896), та «Академічна громада» (1896 – 1921)» / Н. Кунанець // Записки Львівської наук. б-ки ім. В. Стефаника. – Львів, 2004 – Вип. 12. – С. 196 – 217.

508. Кунанець Н. Бібліотека студентського товариства «Основа»: становлення та основні етапи діяльності / Н. Кунанець // Вісник Львівського національного університету. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – Львів, 2006. – Вип. 1. – С. 181 – 195.

509. Кунанець Н. Бібліотеки українських молодіжних та студентських товариств у Львові (за матеріалами часопису Студентський вісник «Поступ». 1921 – 1924 рр.) / Н. Кунанець // Українська періодика: Історія і сучасність. – Львів, 2005. – С. 294 – 298.

510. Кунанець Н. Бібліотечна справа на західноукраїнських землях (XIII ст. – 1939 р.): консолідований інформаційний ресурс: монографія / Н. Кунанець. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2011. – 446, [24] с.

511. Кунанець Н. Історія створення та розвитку наукових бібліотек вищих шкіл Львова у кінці XVIII – на початку XX ст. // Бібл. вісник. – Київ, 2006. – № 1. – С. 28 – 34.

512. Кунанець Н. Наукові бібліотеки Львова (1784 – 1939 рр.): особливості становлення і розвитку, формування фондів та колекцій: монографія / Н. Кунанець. – Львів : Вид-во Львів. Політехніки, 2010. – 244 с.

513. Кунанець Н. Наукові бібліотеки Львова XIX – XX ст., орієнтовані на польського читача: заснування та формування фондів / Н. Кунанець // Бібліотечний вісник. – 2006. – № 4 . – С. 52 – 64.

514. Кунанець Н. Науково-педагогічні бібліотеки Львова наприкінці XIX – на початку XX ст. (за матеріалами періодичних видань) / Н. Кунанець // Українська періодика: історія і сучасність. – Львів, 2008. – С. 290 – 294.

515. Купчинський О. Вибрані статті та матеріали / ред. кол.: О. Винниченко, Л. Войтович, І. Гирич, М. Крикун, Л. Рудницький, Л. Тимошенко, Я. Федорук, С.

Хороб. – Львів: наукове товариство ім. Шевченка, 2011. – Т. 3. – 665 с. – [Українознавча наукова бібліотека НТШ. – Ч. 31].

516. Купчинський О. Деяко про форми та напрями наукової і науково-видавничої діяльності Наукового товариства ім. Шевченка. 1892 – 1940 роки: Міжнародний аспект // З історії Наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 1998. – С. 16 – 23.

517. Курляк І. Народне шкільництво у Галичині (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) / І. Курляк // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 1. – С. 144 – 151.

518. Курляк І. Українська гімназійна освіта у Галичині (1886 – 1918) / І. Курляк. – Львів, 1997. – 222 с.

519. Кучерепа М. Національна політика Другої Речі Посполитої щодо українців (1919 – 1939 рр.). / М. Кучерепа // Україна-Польща: важкі питання. Матеріали ІІ Міжнародного семінару істориків «Українсько-польських відносин в 1918 – 1947 роках». – Варшава. – 1997 – 1998. – С. 10 – 28.

520. Кушнірик Н. З приводу сторіччя Матері-Просвіти / Н. Кушнірик // Світло. – 1968. – Ч. 12. – С. 427.

521. Лев В. Програми навчання, навчальний матеріал, метода / В. Лев // «Пропам'ятна книга гімназії Сестер Василянок у Львові. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1980. – С. 40 – 51.

522. Левицький В. Порадник для бібліотекарів / В. Левицький. – Львів, 1938. – 127 с.

523. Литвин М. Українсько-польська війна. 1918 – 1919 рр. / М. Литвин. – Львів, 1998. – 415 с.

524. Литвин М. Історія ЗУНР / М. Литвин, К. Науменко. – Львів : Олір, 1995. – 368 с.

525. Литвин В. Україна: доба війн і революцій (1914 – 1920) / В. Литвин. – Київ : Альтернатива, 2003. – 485 с.

526. Лозинський М. Поневолені західно-українські землі / М. Лозинський. – Харків : Пролетар, 1930. – 127 с.

527. Лозинський Р. Етнічний склад населення Львова в контексті суспільного розвитку Галичини / Р. Лозинський. – Львів: ЛНУ, 2005. – 355с.

528. Луків О. Розвиток стурктури польських і українських освітніх закладів у Східній Галичині (1900 – 1933 рр.) / О. Луків // *Slaliva Ternopolensis*. – Тернопіль, 1996. – С. 168 – 178.
529. Люзняк М. Українська науково-популярна книга кінця XIX ст. в інформаційній культурі суспільства / М. Люзняк // *Історичні та культурологічні студії*. – Львів, 2004. – Вип. 4. – С. 59 – 82.
530. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника АН УРСР: Історичний нарис. – Київ : Наукова думка, 1989. – 203 с.
531. М. М. Століття матірної «Просвіти» / М. М. // *Жіночий світ*. – 1968. – Ч. 11 – 12. – С. 3.
532. Магальяс С. Порадник для освітників. Форми і методи освітньої праці / С. Магальяс. – Львів : Накладом товариства «Просвіта», 1933. – 96 с.
533. Макарчук С. Міжнаціональні антагонізми в суспільстві Західної України в переддень вересня 1939 року / С. Макарчук // *1939 рік в історичній долі України і українців: матеріали міжнар. наук. конфер. (Львів, 23-24 вересня 1999 р.)*. – Львів, 2001. – С. 6 – 20.
534. Матяш І. Установи пам'яті: поняття, місія, тенденції / І. Матяш // *Національна пам'ять: соціокультурний та духовний виміри: Зб. наук. Праць* – Київ : ДП «НВЦ «Пріорітети», 2012. – С. 7 – 18.
535. Міщук М. Національна ідея в політичних програмах та практичній діяльності Української радикальної партії (1918 – 1939 рр.) / М. Міщук // *Україна соборна: Збірник наукових статей*. – Київ, 2005. – Вип. 2. – Ч. 1. – С. 192 – 198.
536. Міщук М. Проблема державно-політичного розвитку України в діяльності Української радикальної партії (1918 – 1926 рр.) / М. Міщук // *Галичина*. – 2005. – № 11. – С. 161 – 169.
537. Мозгова В. Бібліотеки ліцеїв України: становлення та розвиток (XIX – XX ст.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.08 / В. Мозгова. – Київ, 2000. – 20 с.
538. Московчук М. Товариство «Взаїмна поміч українського вчительства» у суспільно-культурному житті Галичини (1905 – 1939). – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2014. – 135 с.

539. Мотульский Р. Библиотеке как социальный институт / Р. Мотульский. – Минск : Белорус. гос. ун-т культуры, 2002. – 374 с.
540. Мох О. Добра преса: Як її поширювати / О. Мох. – Львів : Добра книжка, 1938. – 32 с.
541. Мудрий В. Роля «Просвіти» в українському житті. З приводу шістьдесятиліття «Просвіти» / В. Мудрий. – Львів: Накладом Тов-ва «Просвіта», 1928. – 19 с.
542. Мудрий М. Австрорусинство в Галичині: спроба окреслення проблеми / М. Мудрий // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2000. – Вип. 35 – 36. – С. 571 – 604.
543. Надрага М. Генрик Копія – бібліотекар, педагог, громадський діяч / М. Надрага // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника: збірник наукових праць. – Львів, 2011. – Вип. 3. – С. 295 – 310.
544. Надрага М. До Сильвети др. Івана Кухти – директора Державної центральної педагогічної бібліотеки у Львові 1933 – 1945 рр. / М. Надрага // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника: збірник наукових праць. – Львів, 2010. – Вип. 2. – С. 659 – 673.
545. Надрага М. Исторические аспекты становления Львовской обласной научно-педагогической библиотеки / М. Надрага // Библиотечное дело 2001: российские библиотеки в мировом информационном и интеллектуальном пространстве. – Москва, 2001. – Ч. II. – С. 398 – 399.
546. Надрага М. Іван (Ян) Кухта – львівський дослідник психології та соціології читання 20 – 30-х рр. ХХ ст. / М. Надрага // Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – Львів, 2011. – Вип. 6. – С. 109 – 115.
547. Надрага М. К вопросу об истории библиотек учебных заведений польского Львова (1919 – 1939 гг.) / М. Надрага // Auf dem Weg zu einem neuen Selbstverständnis Bibliotheken als kulturelle und soziale Zentren. 42. ABDOS-Tagung, Minsk, 28. bis 30. August 2013 : Referate und Beiträge. – Berlin, 2014. – Band 41. – S. 82 – 85.

548. Надрага М. Книга в поликультурном городе (чтение и школьные библиотеки межвоенного Львова) / М. Надрага, Р. Гольк // Наука о книге. Традиции и инновации: к 50-летию сборника «Книга. Исследования и материалы». – Москва, 2009. – Ч. 1. – С. 171 – 173.

549. Надрага М. Книга у культурі міжвоєнного Львова: друковані каталоги державної центральної педагогічної бібліотеки / М. Надрага // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника: збірник наукових праць. – Львів, 2009. – Вип. 1. – С. 385 – 396.

550. Надрага М. Читацькі інтереси польських гімназистів Львова в Другій Речі Посполитій [Електронний ресурс] / М. Надрага // Історія науки і біографістика . – 2015. – Вип. 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inb.dnsgb.com.ua/2015-1/9.pdf>

551. Надрага М. Шкільні (гімназійні) бібліотеки міжвоєнного Львова: організаційні засади формування і кількісний склад фондів / М. Надрага // Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – Львів, 2014. – Вип. 9. – С. 74 – 80.

552. Нарис історії «Просвіти» / Р. Іванчук, Т. Комаринець, І. Мельник, А. Середняк. – Львів ; Краків ; Париж : Просвіта, 1993. – 232 с.

553. Нариси історії української інтелігенції (перша половина ХХ ст.). – Київ : Інститут історії України АН України, 1994. – Кн. 3. – 153 с.

554. Нога О. Хроніки міста театрів від «Шекспіра». Театральне життя Львова 1920 – 1944 років / О. Нога. – Львів, 2006. – 263 с.

555. Одинока Л. Про класифікацію бібліотек на Україні в 20 – 30-ті роки / Л. Одинока // Бібліотекознавство і бібліографія. – 1977. – Вип. 17. – С. 81 – 87.

556. Одинока Л. Деякі проблеми організації науково-методичної бібліотекознавчої роботи в УСРР (1917 – 1925 рр.) / Л. Одинока // Бібліотекознавство і бібліографія. – 1979. – Вип. 19. – С. 101 – 110.

557. О-Ка [Ольга Кузьмович] Про це і те / О-ка. – Нью-Йорк, 2000. – 285 с.

558. Олейниченко О. Библиотечное строительство на Украине в 1917 – 1925 гг.: автореф. дис... канд. пед. наук. / О. Олейниченко. – Москва, 1970. – 25 с.

559. Онищенко О. Проблеми дослідження історії бібліотек України / О. Онищенко // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. – Київ, 2006. – Вип. 15. – С. 5 – 10.
560. Опись музея Ставропигийского Института во Львове / составил И. Свенцицкий. – Львов, 1908. – 248 с.
561. Оповідка видавництва «Загальна книгозбірня» в Коломиї вул. Дідушицьких. – Коломия, 1931. – Ч. 18. – С. 3.
562. Орлевич І. Львівський ставропігійський інститут (1914 – 1925) / І. Орлевич // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2009. – Вип. 18. – С. 153 – 169.
563. Очерки истории педагогической науки в СССР (1917 – 1980) / под ред. Н. Кузина, М. Колмаковой. – Москва : Педагогика, 1978. – 285 с.
564. Патер І. Союз визволення України: проблеми державності і соборності. – Львів, 2000. – 345 с.
565. Перський С. Популярна історія Товариства «Просвіта» з ілюстраціями / С. Перський. – Львів, 1932. – 268 с.
566. Перський С. Ювілей «Просвіти» (думки з нагоди 70-ліття існування «Матері українських товариств»). Відбитка з альманаху «Нового часу» на рік 1938» / С. Перський. – Львів, 1938. – 15 с.
567. Пилипів І. Греко-католицька церква в суспільно-політичному житті Галичини (1918 – 1939) / І. Пилипів. – Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2011. – 427 с.
568. Плитус О. Діяльність бібліотек товариства «Рідна школа» в Галичині у 1924 – 1939 рр. / О. Плитус // Вісник Львівського університету. Серія: книгознавство, бібліотекознавство, інформаційні технології. – Львів, 2010. – Вип. 5. – С. 116 – 121.
569. Покусова О. Педагогічні засади роботи шкільних бібліотек в Україні (друга половина ХІХ ст. – 20-ті роки ХХ ст.): історіографічна і джерельна основа дослідження / О. Покусова // Педагогічний дискурс. – 2013. – Вип. 5. – С. 563 – 568.
570. Попик С. Українці в Австрії. 1914 – 1918 / С. Попик. – Київ ; Чернівці: Золоті литаври, 1999. – 236 с.
571. Просвіта до українського народу. – Львів, 1921. – 70 с.

572. «Просвіта» – історія і сучасні проблеми. Міжнародна науково-практична конференція (Львів, 20-21 серпня 1993 р.) // Просвіта. – 1993. – Вип. 23. – С. 1.
573. Расевич В. Діяльність українських політичних організацій у Відні під час Першої світової війни // Вісник Львівського університету. Серія історична. – 1999. – Вип. 34. – С. 317 – 330.
574. Рева Н. Учитель-словесник і шкільна бібліотека / Н. Рева. – Київ, 1969. – 104 с.
575. Рогова П. Педагогічні бібліотеки України (II пол. XIX ст. – 20-ті рр. XX ст.): автореф. дис... канд. пед. наук: 07.00.08 / П. Рогова. – Київ, 2004. – 20 с.
576. Рогова П. Педагогічні бібліотеки: витоки, становлення / П. Рогова // Вісник книжкової палати. – 2001. – № 7. – С. 33 – 38.
577. Рогова П. Педагогічні бібліотеки: витоки, становлення: (кінець XIX – початок XX ст.) / П. Рогова // Вісник Книжкової палати. – 2001. – № 8. – С. 31 – 33.
578. Рогова П. Типологічні ознаки педагогічних бібліотек / П. Рогова // Директор школи, гімназії, ліцею. – 2003. – № 5 – 6. – С. 120 – 125.
579. Руда О. Культурно-освітнє життя Львова (1923 – 1939) / О. Руда // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2015. – Вип. 27. – С. 45 – 56.
580. Руда О. Розвиток освітніх процесів у Львові (1923 – 1939) / О. Руда // Наукові зошити сторичного факультету Львівського університету. – Львів, 2015. – Вип. 16. – С. 221 – 235.
581. Ряппо Я. Що дала Жовтнева революція в галузі освіти на Україні / Я. Ряппо. – Харків : Книгоспілка, [Б. р.] – 113 с.
582. Савчук Б. Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (остання третина XIX – кінець 30-х років XX ст.) / Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ : Плай, 1999. – 257 с.
583. Самохина М. Социолог в библиотеке, или библиотекарь как социолог. Практическое пособие для тех, кто хочет и любит исследовать / М. Самохина. – Москва : Рос.гос. юнош. Библиотека, 2008. – 194 с.

584. Середа О. Між польським слов'янофільством та російським панславізмом. Сприйняття та розвиток слов'янських ідей серед українських (руських) громадських діячів південно-західної Галичини у 60-х роках ХІХ століття / О. Середа. – Львів : Інститут українознавства НАНУ, 2012. – 43 с.
585. Сірополко С. Історія освіти в Україні / С. Сірополко. – Київ : Наукова думка, 2001. – 912 с
586. Сірополко С. Короткий курс бібліотекознавства: історія, теорія та практика бібліотечної справи / С. Сірополко. – Львів, 1924. – 127 с.
587. Сірополко С. Освітня політика на Україні за часів Директорії / С. Сірополко // Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879–1926). – Прага, 1930. – С. 169 – 171.
588. Сірополко С. Українське шкільництво на Буковині, в Галичині, на Закарпатті та в Канаді / С. Сірополко. – Прага, 1932. – С. 34 – 48.
589. Скоморовська І. Педагогічні засади роботи бібліотек з учнівською молоддю в Західній Україні (1919 – 1939 рр.): автореф. дис... канд. пед. наук: 07.00.08 / І. Скоморовська. – Івано-Франківськ : [Б.в.], 2009. – 20 с.
590. Скоморовська І. Розвиток шкільного бібліотечного руху в Західній Україні 1919–1939 рр. / І. Скоморовська // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки. – 2009. – № 6. – С. 223 – 230.
591. Сливка Ю. Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1920 – 1939) / Ю. Сливка. – Київ : Наук. думка, 1985. – 271 с.
592. Слободяник М. Наукова бібліотека: еволюція структурного і функціонального розвитку / М. Слободяник. – Київ : Ред. журн. «Бібл. вісн.», 1995. – 268 с.
593. Смірнов Ю. Рудольф Менкіцький (1887 – 1942) – видатний львівський музейник, художник, колекціонер // Галицька брама. – 2005. – Вип. 4 – 6 (124 – 126). – С. 25 – 29.
594. Сокольская Л. Типология библиотек / Л. Сокольская. – Челябинск, 2011. – 95 с.
595. Соляр І. Зовнішні орієнтації партій національно-державницького табору у Західній Україні (1923 – 1939) / І. Соляр. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2011. – 415 с.

596. Стеблій Ф. Початки українського національного руху в Галичині / Феодосій Стеблій // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 1995. – Вип. 2. – С. 59 – 70.
597. Ступарик Б. З історії розвитку гімназійної освіти / Б. Ступарик // Український освітній журнал. – 1994. – № 1. – С. 56 – 67.
598. Ступарик Б. Підготовка учителів в Галичині у ХІХ ст. / Б. Ступарик // Вісник Тернопільського експериментального інституту педагогічної освіти. – 1995. – № 1. – С. 45 – 55.
599. Сухий О. Національна ідея в програмах та діяльності українських політичних партій Галичини (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / О. Сухий. – Львів : Каменяр, 1998. – 132 с.
600. Гарнавський Р. Етнологічний інститут Львівського університету: формування колективу та напрямів діяльності (1924 – 1939) / Р. Гарнавський // Вісник Львівського університету. Серія історична. – 2014. – Вип. 50. – С. 158 – 179.
601. Ткачик О. Підготовка інтелектуальної еліти в гімназіях Галичини / О. Ткачик // Рідна школа. – 1995. – № 6. – С. 75 – 77.
602. Трилінський С. Українське шкільництво в Галичині у першій половині ХХ ст. / С. Трилінський // Освітнянин. – 1998. – № 2. – С. 16 – 19.
603. Тютюник Ю. Нариси Західної України. З додатком статті М. Лучкевича / Ю. Тютюник. – Катеринослав, 1926. – 166 с.
604. Українська державна чоловіча гімназія у Перемишлі 1895 – 1995 / упор. І. Гнаткевич. – Дрогобич : Відродження, 1995. – 304 с.
605. Українська національна школа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.osvita34.narod.ru/01923_134pdf
606. Українська школа під польським ярмом у Сх. Галичині. – Відень, 1921. – 29 с.
607. Хмельовський П. Українське педагогічне товариство «Рідна школа» в суспільно-політичному житті Західної України (1919 – 1939): дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / П. Хмельовський. – Івано-Франківськ, 2004. – 198 с.
608. Целевич В. Віднова життя і відбудова майна просвітніх товариств / В. Целевич. Львів : Коштом і заходом товариства «Просвіта». – Львів, 1918. – 38 с.

609. Цятко В. До питання про діяльність українських послів сейму і сенаторів від Волині в 1922 – 1927 роках / В. Цятко // Волинські дзвони. Науково-краєзнавчий альманах. – 1999. – Вип. 3. – С. 25 – 30.
610. Чепіль М. Підручники як засіб патріотичного виховання молодших школярів (1919 – 1939 рр.) / М. Чепіль // Людинознавчі студії. Серія: Педагогіка. – 2014. – Вип. 29. – С. 205 – 214.
611. Чоповський В. Будителі національного духу. Діяльність культурно-освітніх товариств «Просвіта» та «Рідна школа» на західноукраїнських землях (друга половина ХІХ ст. – 20 – 30-ті роки ХХ ст.) / В. Чоповський. – Львів: Вільна Україна, 1993. – 63 с.
612. Чорновол І. Українська фракція Галицького крайового сейму. 1861 – 1901 рр. Нарис з історії українського парламентаризму / І. Чорновол. – Львів, 2002. – 288 с.
613. Швагуляк М. Партійні поділи і загальнонаціональні інтереси / М. Швагуляк // Сучасність. – 1994. – Вип. 2. – С. 77 – 82.
614. Шевцова-Водка Г. Бібліотека як документальна інформаційна система / Г. Шевцова-Водка // Бібліотечний вісник. – 2011. – № 6. – С. 3 – 7.
615. Шістдесят літ. 1868 – 1928. Ювілейний альманах Т-ва «Просвіта» у Львові. – Львів, 1927. – 292 с. : іл.
616. Янишин Б. Народовці на рубежі 70 – 80-х рр. ХІХ ст.: творення нової моделі політичної культури / Б. Янишин // Український історичний журнал. – Київ, 2001. – № 6. – С. 86 – 100.
617. Ясінчук Л. 50 літ Рідної Школи / Л. Ясінчук. – Львів : Накладом товариства «Рідна школа», 1931.– 270 с.
618. Ajnenkiel A. Polska po przewrocie majowym: zarys dziejów politycznych Polski 1926 – 1939 / A. Ajnenkiel. – Warszawa : Wiedza Powszechna, 1980. – 724 s.
619. Badecki K. Biblijoteka miejska / K. Badecki // Publiczne biblijoteki lwowskie: zarys dziejow / pod redakcja L. Bernackiego. – Lwów, 1926. – S. 57 – 63.
620. Badecki K. Biblioteka publiczna miasta Lwowa : z powodu uroczystego jej otwarca w dwudziestolecie obrony Lwowa w dniu 21 listopada 1938 r. / K. Badecki. – Lwów : Nakł. B-ki publ. M. Lwowa, 1939. – 38 s.

621. Bagiński B. Rozwój Kas Komunalnych i Spółdzielczych w związku z akcją Kredytową państwowego Banku Rolnego na Wołyniu / B. Bagiński. – Łuck : [B. w.], 1928. – 84 s.
622. Bagiński B. Spółdzielczość na Wołyniu / B. Bagiński. – Łuck : [B. w.], 1927. – 95 s.
623. Bibliotekarstwo, biblioteki, bibliotekarze. Wybór prac. – Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, 1983. – 274 s.
624. Biblioteki naukowe w Generalnym Gubernatorstwie w latach 1939 – 1945. Wybór dokumentów źródłowych / oprac. A. Mężyński, H. Łaskarzewska. –Warszawa : LTW, 2003. – 540 s.
625. Biblioteki naukowe w Generalnym Gubernatorswe w latach 1939 – 1945 / oprac. A. Męzynski, H. Łaskarzewska. – Warszawa : LTW, 2003. – 540 s.
626. Bonusiak A. Lwów w latach 1918 – 1939. Ludność – Przestrzeń – Samorząd / A. Bonusiak. – Rzeszów : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 2000. – 302 s.
627. Bukiert G. Dorobek naukowy i popularyzatorski Jana Kuchty w świetle idei «Nowego wychowania» / G. Bukiert // Galicja i jej dziedzictwo. Pedagogika nowego wychowania w Polsce u schyłku XIX i w pierwszej połowie XX wieku: podstawowe przejawy i współczesne odniesienia / red. A.Meissner. – Rzeszów : Wyd-wo wyższej szkoły pedagogicznej, 2000. – T. 14. – S. 155 – 164.
628. Buta-Kluska A. Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy Dzielnicy Ochota / A. Buta-Kluska. – Warszawa : Warszawska Galeria Ekslibrisu, 2001. – 32 s.
629. Bystroń J. Publiczność literacka / J. Bystroń. – Lwów ; Warszawa, 1938. – 411 s.
630. Cepnik H. Scena Lwowska (1780 – 1929) / H. Cepnik, W. Kozicki. – Lwów : Nakł. Gminy m. Lwów, 1929. – 55 s.
631. Chojnowski A. Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921 – 1939 / A. Chojnowski. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1979. – 262 s.
632. Chwalewik E. Zbiory polskie. Archiwa, biblioteki, galerie, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w ojczyźnie na obczyźnie / E. Chwalewik. – Warszawa ; Kraków: Verlag von W.Spemann, 1926. – T. 1. – 489 s.

633. Chwalewik E. Zbiory polskie. Archiwa, biblioteki, galerie, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w ojczyźnie na obczyźnie / E. Chwalewik. – Warszawa ; Kraków: Mortkowicz, 1927. – T. 2. – 560 s.
634. Czajka M. Leksykon historii Polski / M. Czajka, M. Kamler, W. Sienkiewicz. – Warszawa : Wyd. Wiedza Powszechna, 1995. – 1263 s.
635. Czaporowska H. Doksztalcanie wychowawczyń przedszkoli na terenie Kuratorium O.S.Lw. / H. Czaporowska // Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. – 1939. – № 5. – S. 217 – 218.
636. Czołowski A. Zniszczenie wojenne bibliotek małopolskich / A. Czołowski. – Lwów, 1929. – 14 s.
637. Czy wiesz kto to jest? / [pod red. S. Łoży]. – Warszawa : Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe : na zam. Zrzeszenia Księgarstwa, 1983. – 585 s.
638. Drzewiecki M. Polskie biblioteki szkolne w okresie międzywojennym / M. Drzewiecki // Z badań nad polskimi księgozbiorami historycznymi. – Warszawa, 1976. – Z. 3. – S 17 – 25.
639. Dubiel W. Funkcje polskich czasopism pedagogicznych i przedmiotowych w nauczaniu matematyki w szkołach średnich w latach 1918 – 1939 / W. Dubiel // Wybrane zagadnienia kształcenia i wychowania dzieci i młodzieży. – Lublin, 1989. – S. 41 – 50.
640. Dzieniakowska J. Państwowa Centralna Biblioteka Pedagogiczna we Lwowie w świetle publikacji «Dziennika Urzędowego Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego» (1926 – 1939) / J. Dzieniakowska // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. – Львів, 2005. – Вип. 13. – С. 286 – 297.
641. Dzieniakowska J. Państwowa Centralna Biblioteka Pedagogiczna Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego we Lwowie (1926 – 1939) / J. Dzieniakowska // Kraków – Lwów : Książki – czasopisma – biblioteki / [pod red. H. Kosetki]. – Kraków : Wyd-wo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2006. – S. 287 – 297.
642. Falkowska H. Z dziejów polskich bibliotek szkolnych / H. Falkowska. – Warszawa, 1966. – S. 32 – 36.
643. Feliński M. Organizacja i rozwój spółdzielczości ukraińskiej w Polsce / M. Feliński // Sprawy Narodowościowe. – 1929. – № 2. – S. 215 – 227.

644. Feliński M. Українці у відродженій Польщі / М. Фелінські. – Львів : Накладом польського інституту співпраці з закордоном у Варшаві, 1931. – 119 с.
645. Filipowicz F. Czasopiśmiennictwo pedagogiczne w Polsce Ludowej, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne / F. Filipowicz. – Warszawa, 1982. – 230 s.
646. Fita S. Towarzystwo Literacki im. Adama Mickiewicza. 1886 – 2006 / S. Fita, D. Świerczyńska. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2006. – 248 s.
647. Fita S. Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza 1886 – 1986 / S. Fita. – Wrocław, 1990. – 215 s.
648. Fita S. Zarys dziejów Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza / S. Fita // Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza. 1886 – 1986. – Warszawa ; Łódź, 1986. – S. 17 – 68.
649. Galicja i jej dziedzictwo /red. Cz. Majorek, A. Meissner. – Rzeszów : Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1996. – T. 8. – 373 s.
650. Gębarowicz M. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich we Lwowie / M. Gębarowicz, T. Kazimierz. – Lwów : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1926. – 24 s.
651. Gebolys Z. Biblioteki mniejszości niemieckiej w II Rzeczypospolitej / Z. Gebolys. – Katowice, 2012. – 538 s.
652. Gierszewska B. Kino i film we Lwowie do 1939 roku / B. Gierszewska. – Kielce : Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, 2006. – 428 s.
653. Goriszowski W. Przegląd ważniejszych czasopism pedagogicznych wychodzących w Polsce do 1939 r. i od 1945 r. / W. Goriszowski // Chowanna. – 1959. – № 9 – 10. – S. 535 – 559.
654. Grabski S. Szkoła na ziemiach wschodnich / S. Grabski. – Warszawa, 1927. – 19 s.
655. Grycz J. Przewodnik dla korzystających z bibliotek: oraz spis dzieł pomocniczych / J. Grycz. – Kraków : Nakł. Tow. szkoły ludowej, 1925. – 154 s.
656. III Kongres Pedagogiczny ZNP we Lwowie w 1933 r. Warszawa : Związek Nauczycielstwa Polskiego, 1934. – 416 s.

657. Iwanicki M. Oświata i szkolnictwo ukraińskie w Polsce w latach 1918 – 1939 / M. Iwanicki. – Siedlce : Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Siedlcach, 1975. – 272 s.
658. Jarowiecki J. Czasopisma pedagogiczne w Polsce / J. Jarowiecki // Encyklopedia pedagogiczna. – Warszawa : Fundacja «Innowacja», 1993. – S. 78 – 88.
659. Jawor W. Biblioteka fundacji W. hr. Baworowskiego we Lwowie / W. Jawor. – Lwów, 1926. – 42 s.
660. Jaworski L. Gimnazjum VI imanie Stanisława Staszica we Lwowie. 1902 – 1927 / L. Jaworski. – Lwów : Nakładem Komitetu Jubileuszowego gimnazjum VI, 1927. – S. 37 – 40.
661. Jedruszczak T. O kryteriach oceny dziejów Polski w okresie międzywojennym (1918 – 1939) / T. Jedruszczak // Kwartalnik historyczny. – 1958. – № 2. – S. 484 – 496.
662. Juško E. Organizacje związkowe nauczycieli szkół powszechnych w powiecie tarnowskim w latach 1918 – 1939 / E. Juško // Religia. Edukacja. Kultura. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Stanisławowi Litakowi, Towarzystwo Naukowe KUL. – Lublin 2002. – S. 443 – 450.
663. Kamińska-Kwak J. Inteligencja województwa Lwowskiego w okresie międzywojennym / J. Kamińska-Kwak. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2005. – 456 s.
664. Kamińska-Kwak J. Obrazy z życia kulturalnego i towarzyskiego międzywojennego Lwowa / J. Kamińska-Kwak // Prace historyczko - archiwalne. – Rzeszów, 2000. – T. 9. – S. 161 – 171.
665. Koko E. Problematyka stosunków polsko-ukraińskich w latach 1918 – 1939 w historiografii wydanej w Polsce po 1945 r. / E. Koko // Warszawskie zeszyty ukraïnoznanwe. – Warszawa, 1994. – Nr. 2. – S. 105 – 115.
666. Koło Ogólne T. S. L. im. Ernesta Adama we Lwowie. 1929 – 1930. – Lwów : Nakładem Zarządu Głównego T. S. L., 1931. – S. 3 – 4.
667. Kopia H. Czy to wiersze Mickiewicza? / H. Kopia // Pamiętnik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza. – 1887. – S. 128 – 130.
668. Kopia H. Forma zewnętrzna «Grażyny» / H. Kopia // Pamiętnik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza. – 1898. – S. 269 – 275.

669. Kopia H. Jeszcze jeden okaz balladomanii / H. Kopia // Pamiętnik Literacki. – 1905. – Zesz. 2 – 3. – S. 280 – 282.
670. Kopia H. Licea I gimnazja żeńskie w Przedlitawii / H. Kopia. – Lwów, 1896. – 35 s.
671. Kopia H. Mickiewicza Bajki. Wiersz okolicznościowy z papierów rodzinnych p. Wł. Mickiewicza w Paryżu / H. Kopia // Kurier Warszawski. – 1888. – № 1. – S 7.
672. Kopia H. Naśladowanie «Farysa» / H. Kopia // Pamiętnik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza. – 1887. – S. 132 – 134.
673. Kopia H. Obchody ku czci Mickiewicza / H. Kopia // Szkoła. – 1890. – S. 541 – 542.
674. Kopia H. Obchody rocznicy zgonu Adama Mickiewicza / H. Kopia // Pamiętnik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza. – 1888. – S. 371 – 372.
675. Kopia H. Pierwsza wzmianka o Mickiewiczu w czasopiśmie / H. Kopia // Pamiętnik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza. – 1898. – S. 321 – 322.
676. Kopia H. Przyczynek do wiersza «Do malarza» / H. Kopia // Pamiętnik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza. – 1898. – S. 322 – 324.
677. Kopia H. Recenzje i sprawozdania / H. Kopia // Pamiętnik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza. – 1889. – S. 280 – 281.
678. Kopia H. Recenzje i sprawozdania / H. Kopia // Kwartalnik Historyczny. – 1889. – Zesz. 1. – S. 100 – 101.
679. Kopia H. Recenzje i sprawozdania / H. Kopia // Kwartalnik Historyczny. – 1888. – Zesz. 1. – S. 91 – 92.
680. Kopia H. Recenzje i sprawozdania / H. Kopia // Pamiętnik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza. – 1889. – S. 284.
681. Kopia H. Recenzje i sprawozdania / H. Kopia // Pamiętnik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza. – 1888. – S. 265.
682. Kopia H. Twardowski / H. Kopia // Pamiętnik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza. – 1889. – S. 190 – 191.
683. Kopia H. Ustawy i rozporządzenia, obowiązujące w galicyjskich szkołach średnich / H. Kopia. – Lwów, 1900. – 212 s.

684. Kopia H. Kieszonkowy słownik języków łacińskiego i polskiego / H. Kopia. – Berlin : Langenscheidtsche Verlagsbuchhandlung, Gebethner i Wolff, 1926. – 424 s.
685. Kossonogowa Z. Sp. Antoni Stolarski / Z. Kossonogowa // Przegląd Biblioteczny. – 1947. – № 3 – 4. – S. 248 – 250.
686. Kotula R. Biblioteka Wiktora Baworowskiego we Lwowie / R. Kotula. – Lwów, 1926. – 13 s.
687. Kram J. Almanach exlibrisu polskiego XX wieku / J. Kram. – Kraków : Towarzystwo Miłośników Książki. Sekcja Miłośników Exlibrisu, 1948. – T. 1. – 146s.
688. Kramarz H. Stan ilościowy gimnazjów Galicyjskich w latach 1867 – 1914 / H. Kramarz // Studia Historyczne. – Kraków, 1986. – Zesz. 3. – S. 359 – 383.
689. Kronika Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich 1917 – 2000 / red. A. Kempa. – Warszawa : Wydaw. SB, 2001. – 281 s.
690. Księga pamiątkowa 50-lecia gimnazjum imienia Jana Długosza we Lwowie / pod red. W. Kucharskiego]. – Lwów Komitet Jubileuszowy, 1928. – 320 s.
691. Księga pamiątkowa półwiekowego jubileuszu Gimnazjum im. Franciszka Józefa I we Lwowie, 1858 – 1908 / J.B. Chołodecki. – Lwów : Nakł. Komitetu jubil., 1909. – 402 s.
692. Kształcenia nauczycieli szkół powszechnych (podstawowych) lata 1918 — 1939. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журналу: <http://sites.google.com/site/ksztalcenienauczycieli/organizacja-ksztalcenia-nauczycieli/lata-1918-1939>
693. Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej / red.naukowa J. Majchrowski. – Warszawa : Polska Oficyna Wyd. «BGW», 1994. – 579 s.
694. Kucharski W. Przegląd historyczny 50-cia Gimnasjum IV imienia Jana Długosza we Lwowie / W. Kucharski // Księga pamiątkowa 50-lecia gimnasjum imienia Jana Długosza we Lwowie. – Lwów, 1928. – S. 46 – 48.
695. Kuchta J. Książka zakazana jako przedmiot zainteresowań młodzieży w okresie dojrzewania / J. Kuchta. – Warszawa: M. Arct, 1934. – 153 s.
696. Kuchta J. Nauczyciel – wychowawca i jego stosunek do ucznia w świetle badań psychologicznych: Wykłady wygłoszone na Ministerjalnych kursach wychowawczych w

Warszawie, w latach 1929 – 1934 / J. Kuchta. – Lwów : Nakł. Związku nauczycielstwa polskiego, 1934. – 27 s. – [Biblioteka Sekcji samopomocy Zw. naucz. pol.].

697. Kuchta J. Polskie podania ludowe o człowieku na księżycu / J. Kuchta. – Lwów : Nakł. T-wa ludoznawczego, 1927. – 16 s.

698. Kuchta J. Zabytki i tradycje historyczne po Twardowskim / J. Kuchta. – Lwów : Nakł. T-wa ludoznawczego, 1930. – 20 s.

699. Kuczyńska-Kwapisz J. 85 lat «Szkoły Specjalnej» / J. Kuczyńska-Kwapisz // Szkoła Specjalna. – 2009. – № 1. – S. 3.

700. Kuratoryjne biblioteki pedagogiczne na Kresach Wschodnich Drugiej Rzeczypospolitej / oprac. J. Dzieniakowska. – Kielce : Kieleckie T-wo Naukowe, 2006. – S. 56 – 157.

701. Lehnert S. Szkoły powszechne, publiczne i prywatne i seminarja nauczycielskie: spis szkół i nauczycieli w okręgu szkolnym lwowskim obejmującym województwa lwowskie / S. Lehnert. – Lwów : Wydawnictwo Książek Szkolnych w Kuratorjum Okręgu Szkolnego Lwowskiego, 1926. – 429 s.

702. Lehnert S. Szkoły powszechne, publiczne i prywatne i seminarja nauczycielskie: spis szkół i nauczycieli w okręgu szkolnym lwowskim obejmującym województwa lwowskie / S. Lehnert. – Lwów : Nakładem Wydawnictwa Książek Szkolnych w Kuratorjum Okręgu Szkolnego Lwowskiego, 1924. – 220 s.

703. Les Bibliothèques de Lwów / ed. E Gaberle. – Lwów, 1929. – 23 s.

704. Lewowicki T. 80 lat «Ruchu Pedagogicznego» / T. Lewowicki // Ruch Pedagogiczny. – 1992. – № 1 – 2. – S. 315.

705. Lipowska M. Koncepcje wychowania w polskich programach szkolnych okresu międzywojennego / M. Lipowska // Rozprawy z Dziejów Oświaty. – Wrocław, 1969. – T. 12. – S. 1 – 47.

706. Loch K. Biblioteki pedagogiczne a czytelnictwo nauczycieli / K. Loch // Bibliotekarz. – 1987. – № 6. – S. 12 – 14.

707. Mańkowski Z. Wiek XX. Studia. Publicystyka. Wspomnienia / Z. Mańkowski. – Lublin : Wyd-wo un-tu Marii Curie-Skłodowskiej, 2008. – 480 s.

708. Matwijów M. Sprawozdanie Archiwa, biblioteki i muzea Lwowskie z 1940 r. / M. Matwijów // Rocznik Lwowski 1997 – 1998. – Warszawa : In-t Lwowski, 1999. – S. 7 – 30.
709. Matwijów M. Walka o Lwowskie dobra kultury w latach 1945 – 1948 / M. Matwijów. – Wrocław : T-wo Przyjaciół Ossolineum, 1996. – 334 s.
710. Matwijów M. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich w latach 1939 – 1946. / M. Matwijów. – Wrocław : Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum, 2003. – 350 s.
711. Mędrzecki W. Druga Rzeczpospolita w historiografii polskiej po 1989 roku / W. Mędrzecki // Historycy Polscy i Ukraińcy wobec problemów XX wieku. – Kraków ; Warszawa, 1988. – S. 11 – 20.
712. Mędrzecki W. Województwo Wołyńskie. 1918 – 1933 / W. Mędrzecki. – Kraków ; Warszawa ; Wrocław, 1988. – 103 s.
713. Medyński A. Ilustrowany przewodnik po cmentarzu Łyczakowskim / A. Medyński. – Lwów : nakł. i dr. Druk. Polska, 1937. – 118 s.
714. Meissner A. Polskie czasopisma pedagogiczne w Galicji / A. Meissner // Galicja a jej dziedzictwo. – Rzeszów, 1996. – T. 8 : Myśl edukacyjna w Galicji. – S. 133 – 148.
715. Meissner A. Spór o duszę polskiego nauczyciela. Społeczeństwo galicyjskie wobec problemów kształcenia nauczycieli / A. Meissner. – Rzeszów : Wydaw. Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1999. – 380 s.
716. Michalska I. Organizacja działalności wydawniczej Związku Nauczycielstwa Polskiego w zakresie czasopism pedagogicznych w okresie międzywojennym / I. Michalska // Przegląd Historyczno Oświatowy. – 1990. – № 1. – S. 87 – 95.
717. Nadraga M. Geschichte der Bibliothekswesens in der Westukraine: Die Staatliche Paedagogische Gebietsbibliothek 1926–1939 / M. Nadraga // Kleine Fluesse im grossen Strom Bibliotheken und Informationsstellen bei der Foerderung des Studiums und der Erforschung «kleinen» Sprachen und Literaturen : Referate und Beiträge 35. ABDOS-Tagung. – Bautzen, 2006. – Bd. 35.– S. 46–52.
718. Nadraga M. Książka szkolna w lwowskich szkołach i gimnazjach w latach dwudziestych i trzydziestych XX wieku / M. Nadraga // Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych. – 2015. – Rok 21, № 1. – S. 111 – 122.

719. Nadraga M. Literature as factor of aesthetic and national education of Lviv school and gymnasium pupil in 20 – 30-th years of XX century / M. Nadraga // Book of the Cades International Conference Education, Pedagogy and Humanities Research. – St. Louis, 2016. – P. 60 – 64.
720. Nadraga M. Studyn'skyj (Studzinski) Kyrylo (Cyryl) (1868 – 1941) Literaturhistoriker und Politiker / M. Nadraga, I. Nawrocka, K. Weisswasser // Oesterreichisches biographisches Lexikon 1815 – 1950. – Lfg. 62. – Wien, 2011. – S. 441.
721. Nadraga M. Adam, Ernest (1868–1926), Bankier, Mäzen und Politiker / M. Nadraga // Oesterreichisches biographisches Lexikon 1815 – 1950. – 2015. –Lfg. 4.– Zugang: <http://www.biographien.ac.at/oeb1?frames=yes>
722. Naskręcki K. Liturgika czyli wykład obrzędów kościelnych w krótkim zarysie / K. Naskręcki. – Warszawa : Skład Główny w Księgarni Kroniki Rodzinnej, 1936. – 80 s.
723. Nedojadło A. Wychowanie narodowe i państwowe w szkołach powszechnych okręgu szkolnego Krakowskiego w latach 1918 – 1939 / A. Nedojadło. – Lublin ; Tarnów: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos 2013. – 341 s.
724. Nicieja S. Cmentarz Łyczakowski we Lwowie w latach 1786 – 1986 / S. Nicieja. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1989. – 447 s.
725. Ostanek A. Życie kulturalne i szkolnictwo polskie we Lwowie w latach 1921 – 1939 / A. Ostanek // Szkice Podlaskie. – 2009 – 2010. – № 17 – 18. – S. 155 – 173.
726. Pamiętnik zjazdu bibliotekarzy polskich we Lwowe (26.5 – 29.5. 1928). – Lwów, 1929. – 142 s.
727. Papierzynska-Turek M. Sprawa ukraińska w Drugiej Rzeczypospolitej, 1922 – 1928 / M. Papierzynska-Turek. – Kraków : Wyd-wo Literackie, 1979. – 389 s.
728. Paszkiewicz U. Inwentarze I katalogi bibliotek z ziem wschodnich Rzeczypospolitej (spis za lata 1510 – 1939) / U. Paszkiewicz. – Warszawa : DiG, 1998. – 259 s.
729. Piniński Ł. Ukraińskie spółdzielnie rolniczo-handlowe do roku 1931 włącznie / Ł. Piniński. – Warszawa : [B. w.], 1936. – 131 s.

730. Piotrkiewicz T. Kwestia ukraińska w Polsce w koncepcjach Piłsudczyzny. 1926 – 1930 / T. Piotrkiewicz. – Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 1981. – 165 s.
731. Pisulińska J. Lwowskie środowisko historyczne w okresie międzywojennym (1918 – 1939) / J. Pisulińska. – Rzeszów, 2012. – 360 s.
732. Publiczne biblioteki lwowskie: zarys dziejów / [pod red. L. Bernackiego]. – Lwów : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1926. – 67 s.
733. Puszka A. Nauczyciele historii i geografii państwowych szkół średnich w Galicji w okresie autonomii 1868 – 1914 / A. Puszka. – Lublin : T-wo Nauk. KUL, 1999. – 372, [20] s.
734. Richter J. Pamiętnik I Zjazdu Bibliotekarzy Polskich we Lwowie (26.5 – 29.5.1928) / J. Richter. – Lwów, 1929. – S. 72 – 90.
735. Rzepecki T. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919 roku / T. Rzepecki, W. Rzepecki. – Poznań : Wielkopolska Księg. Nakładowa, 1920.– 290 s.
736. Serczyk W. Historia Ukrainy / W. Serczyk. – Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1979. – 499 s.
737. Skarga P. Żywoty świętych Pańskich narodu polskiego / P. Skarga. – Sanok : Wydanie Kazimierza Józefa Turowskiego, 1855. – 109 s.
738. Skrzypczak A. Ruch wydawniczy we Lwowie w latach 1929-1939 / A. Skrzypczak. – Warszawa : Biblioteka Analiz, 2012. – 165, [1] s.
739. Socha I. Czasopisma dla młodzieży – literatura piękna – wychowanie literackie (1918 – 1939) / I. Socha. – Katowice: UŚ, 1990. – 171 s.
740. Sołtysiak B. «Kultura i Wychowanie» 1933 – 1939 nowy typ czasopisma pedagogicznego / B. Sołtysiak // Kultura i Edukacja. – 1992. – № 2. – S. 51 – 58.
741. Stępień S. Polacy i Ukraińcy w II Rzeczypospolitej: próby dialogu / S. Stępień // Studia polsko-ukraińskie. – Kijów ; Przemyśl, 1993. – T. 1. – S. 211 – 221.
742. Stępień S. Społeczny czy polityczny charakter stosunku Ukraińców do powstania styczniowego / S. Stępień // Studia Historyczne. –1984. – Z. 3. – S. 511 –516.

743. Stępień S. W kręgu badań nad społeczeństwem II Rzeczypospolitej. Społeczność Ukraińska / S. Stępień // *Przemyskie Zapiski Historyczne*. – 1997. – № 4 – 5. – S. 137 – 174.
744. Stinia M. Lwowska Biblioteczka Pedagogiczna – między teorią a praktyką nauczycielską Lwowska / M. Stinia // Kraków – Lwów: książki – czasopisma – biblioteki. – Kraków, 2006. – S. 111 – 118.
745. Stopka K. Nauki historyczne na Uniwersytecie Lwowskim / K. Stopka // *Universitati Leopoliensi trecentessimum quinquagesimum anniversarium suae foundationis celebranti in memoriam* / [red. t. W. Lohman]. – Kraków, 2011. – S. 232 – 237.
746. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich 1917 – 1967. Zarys informacji / [oprac. A. Wróblewski]. – Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, 1968. – 47 s.
747. Suberlak T. Działalność wydawnicza Związku Nauczycielstwa Polskiego i jego poprzedników w latach 1905 – 2005 jako wyraz troski o rozwój nauczyciela w zawodzie / T. Suberlak // *Przegląd Historyczko Oświatowy*. – 2005. – № 1 – 2. – S. 81 – 95.
748. Syrnyk M. Ukraińcy w Polsce 1918 – 1939: Oświata i szkolnictwo / M. Syrnyk. – Wrocław : Krynica Design Studio, 1996. – 186 s.
749. Szafran J. Dla dobra polskiej szkoły. Towarzystwo Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych i jego funkcje społeczno-oświatowe w II Rzeczypospolitej / J. Szafran. – Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 2010. – 309 s.
750. Tomaszewski J. Ojczyzna nie tylko Polaków. Mniejszości narodowe w Polsce w latach 1918 – 1939 / J. Tomaszewski. – Warszawa : Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, 1985. – 232 s.
751. Tomczyk R. Ukraińska Partia Radykalna w II Rzeczypospolitej. 1918–1926 / R. Tomczyk. – Szczecin: Print Group Daniel Krzanowski, 2007. – 284 s.
752. Tomczyk R. Ukraińskie Narodowo-Demokratyczne Zjednoczenie (UNDO) wobec Ukrainy Radzieckiej w latach 1925 – 1939: Zarys problemu / R. Tomczyk // *Zustriczi – kwartalnik ukraiński*. – Warszawa, 1990. – Rok 1. – № 1. – S. 98 – 108.
753. Towarzystwo Szkoły ludowej w Krakowie w latach 1891 – 1928. – Krakow Zarząd Główny Towarzystwa Szkoły Ludowej, 1929. – 90 s.

754. Urazińska K. Przemiany w polskim szkolnictwie w latach 1918 — 1926 / K. Urazińska [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журналу: <http://www.scribd.com/doc/49923340/Przemiany-w-polskim-szkolnictwie-w-latach-1918>
755. W czterdziestolecie prac T. S. L. 1891 – 1931. – [Kraków], [1931]. – 16 s.
756. Walczak M. Biblioteki naukowe i szkolne w Polsce w latach 1918 – 1930 / M. Walczak // Roczniki Biblioteczne. – 1989. – Z. 1 – 2. – S. 141 – 157.
757. Wesołowska D. Funkcje bibliotek pedagogicznych w aspekcie historycznym / D. Wesołowska // Poradnik Bibliotekarza. – 1983. – № 3. – S. 47 – 51.
758. Wojciechowski K. 60 lat «Głosu Nauczycielskiego» / K. Wojciechowski // Szkoła Zawodowa. – 1977. – № 5. – S. 19 – 21.
759. Wróblewska U. Polityka oświatowa państwa polskiego wobec mniejszości narodowych, grup etnicznych i wyznaniowych zamieszkujących Kresy Wschodnie w II RP / U. Wróblewska // Nauka. – 2011. – № 2. – S. 109 – 124.
760. Zamorski J. Ernest Adam – wielki cichy pracownik narodowy / J. Zamorski. – Warszawa, 1927. – 50 s.
761. Zaporowski Z. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919 – 1939. Działalność posłów, parlamentarne koncepcje Józefa Piłsudskiego, mniejszości narodowe / Zbigniew Zaporowski. – Lublin, 1992. – 265 s.
762. Związek Nauczycielstwa Polskiego: zarys dziejów 1905 – 1985 / [pod red. Bolesława Grzesia]. – Warszawa : Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, 1986. – 679 s.
763. Żurowska W. Bibliografia bibliografii, bibliotekarstwa i bibliofilstwa za lata 1935 – 1936, dodatek do przeglądu bibliotecznego / W. Żurowska. – Kraków, 1938. – 65 s.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 1

**Тематичний зміст книг пересувних бібліотек
«Просвіти» (проект) [344].**

№	Тематичний напрям книги	Кількість
1	Літературні твори	25
2	Сільськогосподарська література	7
3	Соціальна проблематика	6
4	Історія письменства	3
5	Історія України та світу	3
6	Кооперативні видання	2
7	Біографістика	2
8	Географія	1
9	Переклади	1
Загалом		50

Таблиця 2

Тематичний зміст книг пересувних бібліотек «Просвіти» [190]

№	Тематичний напрям книги	Кількість (%)
1	Літературні твори	50 %
2	Сільськогосподарська література	15 %
3	Історія письменства	5 %
4	Історія України	4 %
5	Кооперативні видання	4 %
6	Біографістика	4 %
7	Історія Європи	2 %
8	Географія	2 %
9	Соціальна проблематика	2 %
10	Переклади	2 %

Таблиця 3

**Перелік обов'язкових предметів для слухачів бібліотечних курсів
товариства «Просвіта» [190]**

№	Предмет	Кількість годин
1	Бібліотекознавство	14
2	Українська література	2
3	Історія	2
4	Діловодство	2
5	Мовлення («виразне читання»)	1

Таблиця 4

**Видатки Центральної педагогічної бібліотеки товариства «Взаїмна
поміч українського вчительства» у 1926 – 1927 рр. [369]**

№	Стаття видатків	Сума (злот.)
1	Купівля книг	1297
2	Переплет	230
3	Купівля бібліотечної шафи	140
4	Канцтовари	52

Таблиця 5

Кількість книг, закуплених товариством «Взаїмна поміч українського вчителівства» для Центральної педагогічної бібліотеки у Львові у 1926 – 1927 рр. [369]

№	Мова книги	Кількість	Кількість томів
1	польська	118	126
2	українська	49	56
3	німецька	44	52
4	російська	3	3
5	чеська	1	1

Таблиця 6

Видатки Центральної педагогічної бібліотеки товариства «Взаїмна поміч українського вчителівства» наприкінці 1920-х рр. [189]

№	Стаття видатків	Сума (злот.)
1	Купівля книг	1022
2	Переплет	70,4
3	Передплата педагогічних часописів	140
4	Канцтовари	4

Таблиця 7

Кількість книг у повітових бібліотеках товариства «Взаїмна поміч українського вчителівства» [395]

№	Кількість книг	Кількість бібліотек
1	1 – 50	4
2	51 – 100	5
3	101 – 150	4
4	151 – 200	3
5	201 – 250	2
6	251 – 550	1
7	551 – 700	1

Таблиця 8

Кількість членів товариства, які відвідували повітові бібліотеки товариства «Взаїмна поміч українського вчительства» [395]

№	Кількість бібліотек	Кількість членів окружних відділів, які відвідували бібліотеки (%)
1	4	40%
2	2	60%
3	5	80%
4	4	100%

Таблиця 9

Тематика книг Центральної педагогічної бібліотеки товариства «Взаїмна поміч українського вчительства» [538]

№	Тематика книг	Кількість
1	Педагогіка, дидактика	297
2	Українознавство	73
3	Публіцистика	94
4	Природознавство	40
5	Історія, географія	30
6	Фізичне виховання	10
7	Школотзнавство	23
8	Філософія	2
9	Критика	2
10	Техніка	6

Таблиця 10

Динаміка фонду бібліотеки ім. Ернеста Адама у Львові (1907 – 1935 рр.) [78]

Роки	Публічна Бібліотека		Наукова Читальня		Філія 1		Філія 2		Разом	
	Кількість									
	Назв	Томів	Назв	Томів	Назв	Томів	Назв	Томів	Назв	Томів
1907	5889	7915							5889	7915
1909	7610	9937							7610	9937
1910	10847	19932							10847	19932
1913	16452	28553							16452	28553
1924	16996	22296	16462	19690					33458	41986
1925	18774	24317	16842	20086					35616	44403
1926	19318	24913	17437	20741					36755	45654
1927	19796	25407	18285	21623	1723	1918			39804	48948
1928	20304	25910	19188	22561	2037	2304			41529	50775
1929	20713	26333	20105	23525	2333	2621			43151	52479
1930	21051	26675	21135	24667	2566	2879			44752	54221
1931	22065	27729	21724	25265	2706	3028			46495	56022
1932	21830	27486	20591	21910	2839	3187			45260	52583
1933	22045	27712	21060	22261	2965	3313			46070	53286
30.10.1934.	22236	27914	21261	22479	2626	2926			46123	53360
31.12.1934	43617	50516			2647	2984	1228	1446	47492	54943
1935	44977	51950			2753	3096	1442	1661	49172	56707

Таблиця 11

Читацький рух у бібліотеках ім. Ернеста Адама у Львові (1935 р.) [78]

Вік	Публічна книгарня	Філія 1	Філія 2	Разом
Читачі віком до 14 років				
Чоловіки	27	7	7	41
Жінки	16	1	4	21
Разом	43	8	11	62
Читачі віком до 18 років				
Чоловіки	213	64	7	284
Жінки	217	88	10	315
Разом	430	152	17	599
Читачі віком після 18 років				
Чоловіки	410	31	22	463
Жінки	563	35	29	627
Разом	973	66	51	1090
Читачі, які не вказали свій вік				
Чоловіки	24			24
Жінки	69		1	70
Разом	93		1	94
Усього читачів				
Чоловіки	674	102	36	812
Жінки	865	124	44	1033
Разом	1539	226	80	1845

Таблиця 12

**Читацький рух у бібліотеках ім. Ернеста Адама згідно статі,
освіти і професійного статусу (1935 р.) [78]**

Стать читачів	Публічна книгарня	Філія 1	Філія 2	Разом
1	2	3	4	5
Читачі з початковою освітою				
Чоловіки	27	7	5	39
Жінки	18	1	3	22
Разом	45	8	8	61
Читачі з середньою освітою				
Чоловіки	213	64	9	286
Жінки	214	88	12	314
Разом	427	152	21	600
Читачі з вищою освітою				
Чоловіки	96	6	3	107
Жінки	121	5	3	129
Разом	217	13	6	236
Урядники				
Чоловіки	181	13	13	207
Жінки	172	14	8	194
Разом	355	27	81	401
Учителі				
Чоловіки	51	5	-	56
Жінки	165	8	7	180
Разом	216	13	7	236
Вільних професій				
Чоловіки	53	2	1	56
Жінки	28	1	2	31
Разом	81	3	3	87
Робітники				
Чоловіки	3	1	4	8
Жінки	1	-	-	1
Разом	4	1	4	9
Промисловці і торговці				
Чоловіки	10	2	-	6
Жінки	4	-	2	12
Разом	14	2	2	18
Інші				
Чоловіки	17	-	-	17
Жінки	44	-	-	44

Продовження таблиці 12

1	2	3	4	5
Разом	61	-	-	61
Читачі, які не вказали місце праці				
Чоловіки	29	-	1	30
Жінки	92	7	7	106
Разом	121	7	8	136
Усього				
Чоловіки	674	102	36	812
Жінки	865	124	44	1033
Разом	1539	226	80	1845

Таблиця 13

**Показники книговидачі в бібліотеці ім. Ернеста Адама
та її філіях у Львові у 1937 – 1938 рр. [78]**

Назва	Рік	Фонд	Кількість читачів	Книговидача
Публічна	1937	58 891	1 871	101 171
Філія 1		3 489	328	26 513
Філія 2		1 448	67	Брак даних
Публічна	1938	60 222	1 349	94 829
Філія 1		3 494	310	23 631
Філія 2		1 448	60	5 919

Таблиця 14

**Статистика книг згідно тематичних рубрик
бібліотеки ім. Ернеста Адама [78]**

Назва розділу	К-сть книг	Назва розділу	К-сть книг
Розділ I. Повісті, романи, оповідання	2694	Розділ VI. Природа, точні науки	423
Розділ II. Поезія, драматургія, мистецтво	1621	Розділ VII. Філософія, релігія, психологія, етика, виховання	560
Розділ III. Літературна критика, історія, теорія літератури	534	Розділ VIII. Суспільні науки, економіка, право, статистика	631
Розділ IV. Історія, геральдика, спогади літописи?	1768	Розділ IX. Книги для молоді	516
Розділ V. Географія, подорожі, етнографія	362	Розділ X. Журнали, енциклопедії, словники та інше	453

Таблиця 15

**Мережа бібліотек польських педагогічних товариств у Львові (1926 – 1939
рр.) [543–551]**

Рік	Назва бібліотеки	Фонд	Кількість читачів	Книговидача
1930	Товариство вчителів середніх та вищих шкіл.	14395		
1937 – 1938	Спілка польських вчителів	1597	224	11 360
1936 – 1938	Спілка польських вчителів. Друга вечірня школа для дорослих	990	32	214
1937 – 1938	Окружна бібліотека для вчителів	7820	1997	6737
1938 – 1939	Бібліотека Спілки польських вчителів	1292	120	2120

Таблиця 15

Бібліотеки Товариства народної школи у Львові [203], [666]

Назва бібліотеки	Фонд	Кількість читачів	Книго-видача
1	2	3	4
1937 – 1938 рр.			
ТНШ осередок Гольдмана	918	69	310
ТНШ осередок Замарстинів	2578	175	22472
ТНШ осередок Бурса Грюнвальдська	1615	65	2132
ТНШ осередок ім. Дунін-Вонсовича	613	34	1750
ТНШ осередок ім. Пілсудського	1630	1000	5782
ТНШ осередок Бурса Боберскей	1600	160	890
ТНШ осередок Академічне	2897	4725	945
ТНШ Публічна книгарня (б-ка)	58891	1871	101171
ТНШ Публічна книгарня (б-ка) філія 1	3489	328	26513
ТНШ Публічна книгарня (б-ка) філія 2	1448	67	-
ТНШ осередок Грюнвальдське	1027	28	187
ТНШ осередок Виспанського	1300	59	2606
ТНШ осередок Жеромського	850	73	2830
ТНШ осередок Знесіння	1792	96	8875
ТНШ осередок Жвіркі	10		
ТНШ осередок Пілсудського	885	26	1532
ТНШ осередок Стнювка	170	49	661
ТНШ осередок ім. Королеви Ядвіги	756	18	834
ТНШ читальня ім. Романовичовни осередок Грюнвальдського	1335	33	307
ТНШ Публічна книгозбірня, філія 2	1448	60	5919
ТНШ осередок Вулька	554	18	100
ТНШ осередок ім. Квятковського, бібліотека підручна і науково-популярна	337	28	62

Продовження таблиці 15

1	2	3	4
ТНШ осередок ім. Квятковського, бібліотека, бібліотека вечірньої школи	968	72	512
ТНШ осередок Гольдмана	620		
ТНШ осередок Знесіння	1902	105	22400
ТНШ осередок ім. Пілсудського	881		676
ТНШ осередок ім. Королеви Ядвігі	1234	78	1498
ТНШ осередок ім. Ворсовіча	520		
ТНШ осередок Замарстинів	2781	167	21544
ТНШ осередок ім. Жеромського	850	82	5700
1938 – 1939 рр.			
ТНШ осередок ім. Костюшка	1669	76	1136
ТНШ осередок Пань	308	68	124
ТНШ осередок ім. Єжа	2548	82	3420
ТНШ осередок Грюнвальдське	1230	60	384
ТНШ осередок бурса Грюнвальдська	1672	139	1659
ТНШ осередок Пань, бурса ім. Боберської	800	30	
ТНШ осередок Грюнвальдський ім. Романичівної	840	46	527
ТНШ публічна книгарня ім. Е.Адама	60222	1349	94829
ТНШ публічна книгарня ім. Е.Адама, філія 1	3494	310	23631

Таблиця 17

**Методичні бібліотеки Кураторії Львівської шкільної округи
[402], [422], [424]**

Назва бібліотеки	Кількість фонду.
Б-ка методичного осередку біології	40
Б-ка методичного осередку географії	17
Б-ка методичного осередку історії	111
Б-ка методичного осередку французької мови	31
Б-ка методичного осередку латинської мови	84
Б-ка методичного осередку німецької мови	12
Б-ка методичного осередку польської мови	?
Б-ка методичного осередку математики	?
Усього	480

Таблиця 18

Динаміка читацького зацікавлення в V гімназії у 1937 р. [64]

Клас	Кількість	
	Учнів	замовлених книжок
1а	23	53
1б	9	37
2а	13	47
2б	16	43
3а	3	18
3б	9	40
4а	4	11
4б	5	17
4 ліцей гуманітарний	18	123
4 ліцей мат.-фізичн.	9	15
8 а	23	63
Разом	132	467

Таблиця 19

Фонди книгозбірень львівських гімназій у 20-30-х роках ХХ ст.
[38], [44], [46], [47], [48], [55], [56]

Гімназія	Рік	Кількість книжок в книгозбірні						К-сть підручників
		Учительській	Учнівській					
			всього	у т.ч. бібліотека				
				Польська	українська	німецька	Французька	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1-а ім. Коперніка	1922	4 228	3726					
2-а ім. Шайнохи	1928	7293	2010					
ім.Г.Сенкевіча	1922	590 (914 томів)	1076					
	1934	2028 (2120 томів)						
4-а ім. Я. Длугоша	1922	3 979		1410		520		3 691
	1929	3493		1312		520		4 528
5-а ім. Жулкевського	1935	3150 (8990 томів)		3017		1060		
6-а ім. С. Сташіца	1922	750 (1291 томів)	3726	638	257	2		
7-а ім. Т. Костюшка	1935	1086	1625	941		444		240
	1938	1129		1123		475	200	260
8-а ім. Казим.Великого	1927	468	998					
	1934	1922	1894					

Продовження таблиці 19

1	2	3	4	5	6	7	8	9
11-а ім. Снядецьких	1937	1321	2538	2612				
	1938	1404						
12-а ім. Щепановського	1935		1115					

Таблиця 20

Книги, які отримала бібліотека 7-класної жіночої школи ім. Т. Чацького за період 30 червня 1927 р. – 30 червня 1928 р. [36]

№ з/п	Автор	Назва	Видавництво
1	2	3	4
365	Bandrowski Jerzy	Na Polskiej Fali	Księgarnia Kar. Rzepeckiego Poznań
366	Bohuszewiczowa	Przygody Państwa Milusińskich	Księgarnia popular. w Warszawie
367	Buyno-Arctowa Marja	Fifinka.	Wydawnictwo Arcta
368	Burnett Frances	Tajemniczy ogród	Gebefhner Wolf Warszawa
369	Charząszczewska	Czary nie czary	Wydawnictwo Arcta 1927
370	Cooper Fenimor	Lwy Morskie	Księgarnia Wydawnicza
371	Cooper Fenimor	Młody orzeł	Księgarnia Wydawnicza
372	Czarska	Królewna Kopciuszek	Ludwik Fiszer Łódź
373	Czyżowski Kazimierz	Biała panienska i jej dwunastu żołnierzy	Warszawski Oddział PBK na dom Żołnierza
374	Czyżowski Kazimierz	Przygody małego Eskimosa	Księgarnia Wydawnicza. Warszawa
375	Łuszczewska Deotyna	Panienska z okienka	Wielkopolska księgarnia Poznań

Продовження таблиці 20

1	2	3	4
376	Dynowska	O Bogince i Liljach wodnych	Wydawnictwo Arzta Warszawa 1924
377	Dynowska	Polska w zwyczaju i obyczaju	Gebefhner Wolf Warszawa
378	Lewicka Anna	W jasnej wsi	Lwów. Spółka Nakł. Odrodzenie 1927
379	Maciejowski Jozef	Zdrajcy	Wielkopolska księgarnia Kar. Rzepeckiego Poznań
380	Mickiewicz Adam	Pani Twardowska	Wydawnictwo Arcta Warszawa
381	Popławska Felicja	Dla przyszłości	Księgarnia Sw. Wojciecha Poznań
382	Porazińska Janina	Wesele Małgorzatki	Wydawnictwo Arcta Warszawa
383	Sosnowski Zbigniew	Życie w akwarjum	Księgarnia Atlas Warszawa
384	Stasiak Ludwik	Śpiący rycerze w Tatrach	Spółka Pedagog. Dom książki pol. Warszawa
385	Urbanowska Zofia	Róża bez kolców	Księgarnia Atlas Warszawa 1928
386	Urbanowska Zofia	Róża bez kolców	Księgarnia Atlas Warszawa 1928
387	Weryho Marja	Na wakacjach	Gebefhner Wolf Lwów
388	Żelichowska W.	Splacony dług	Drukarnia Łódz-Katowice
389	Żmichowska Narcysa	Dańko z Jaworu	Arzta Warszawa 1927
390	Parandowski Jan	Ossolineum	Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum

Таблиця 21

**Відомості про опрацювання учнями ІХ-ї державної гімназії ім.
Я. Кохановського літератури іноземними мовами, 1935 р. [51]**

Французькою мовою			Німецькою мовою			Латинською мовою		
Класи	Кількість		Класи	Кількість		Класи	Кількість	
	учнів	прочитаних книг		учнів	прочитаних книг		учнів	прочитаних книг
5 а, 5 б	24	60	5 а, 5 б	44	124	5 а, 5 б	8	8
6 а, 6 б	24	135	6 б	24	56	6 а, 6 б	22	23
7 а, 7 б	18	40	7 а, 7 б	36	82	7а	10	10
8 а, 8 б	20	82	8 б	27	67	-	-	-

Таблиця 22

Лектура учнів з географії в гімназії ім. Г. Сенкевича. 1936 р. [60]

Клас	Кількість		
	Учнів	Опрацьованих книг	Опрацьованих книг на 1 учня (в середньому)
1	24	74	3,1
2	34	102	3,5
3а	33	105	3,2
3б	30	78	2,6
4	7	19	2,7
5	5	11	2,2

Таблиця 23

Читацький рух у гімназії ім. С. Щепановського в 1937 р. [57]

Клас	Читачів	Кількість замовлень	Кількість замовлень на одного учня (в середньому)
1	37	1482	40,1
2	25	934	29,2
3а	40	1500	37,3
3б	29	940	32,4
4	30	598	19,9
7	28	403	14,4
8	12	106	8,8
Разом	201	5963	29,6

Таблиця 24

Показники книгозбірні 7-класної жіночої школи ім. Св. Антонія за 1927/1928 навч. р. [36]

Всього учениць	Кількість				
	Книг			Читачок	Замовлених книг
	Всього	У т. ч. мовою			
		польською	українською		
362	486 (544 томи)	484	2	250	285

**Основні показники роботи
Центральної державної педагогічної бібліотеки у м. Львові [75]**

	Грудень 1930 р.	Січень 1931 р.	Лютий 1931 р.	Березень 1931 р.	Травень 1931 р.	Червень 1931 р.	Липень 1931 р.	Вересень 1931 р.	Жовтень 1931 р.	Квітень 1932 р.
К-сть робочих днів	21	25	23	25	24	24	27	26	27	26
Кількість читачів	190	245	254	250	164	97	178	186	н.д	316
Найменша кількість читачів протягом дня	3	5	3	4	4	2	2	3	н.д	6
Найбільша кількість читачів протягом дня	16	16	18	15	13	12	14	14	н.д	19
Середня кількість читачів протягом дня	9	10	11	10	7	4	6	7	10	12
К-ть виданих книг (томи)	315	471	447	482	371	251	400	359	359	615
К-ть виданих книг в абонементі (томи)										
Загальна кількість книг	5541	5588	5662	5692	5833	5903	5937	5980	6030	6257
Кількість книг висланих читачам поштою	1	6	9	6	1	3	2	14	9	9

Таблиця 26

Кількість книжок, що надійшли до Центральної державної педагогічної бібліотеки у Львові у 1933 – 1937 рр. [408], [641]

Листопад 1933	грудень 1933	Лютий 1934	15 березня 1934	15 квітня 1934	15 серпня 1934	15 вересня 1934	16 жовтня 1934	16 листопада 1934	Безезень 191935	05 жовтня 1935	Квітень – трав. 1935	05 лис топада 1935	15 грудня 1936	15 грудня 1937
72	56	40	52+	31	?	46	30	25	27	57	46	32	52	67

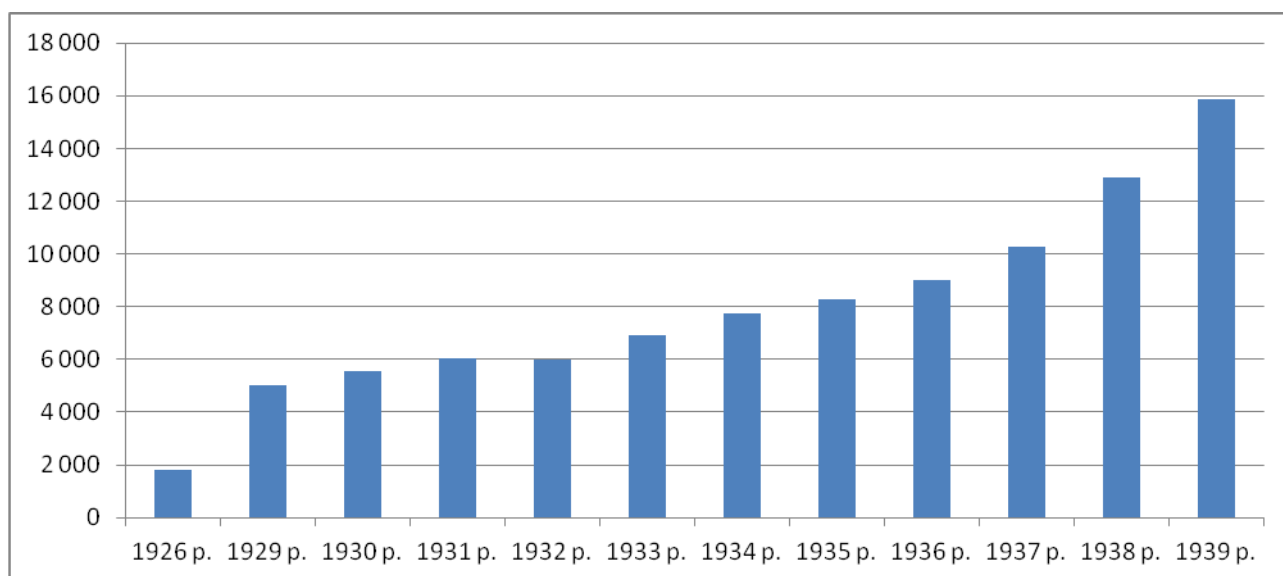
Таблиця 27

**Динаміка формування бібліотечного фонду
Центральної державної педагогічної бібліотеки у Львові літературою за
мовами видань у 1933 – 1936 рр. [408], [641]**

Рік, період часу	Мова			
	німецька	польська	українська	інші
1933 р.	141	45	0	1
01/1934 р. - 02/1934 р.	17	23	0	0
03/1934 р.	32	17	0	3
04/1934 р.	16	15	0	0
08/1934 р.	31	7	0	2
09/1934 р.	40	6	0	0
10/1934 р.	24	6	0	0
03/1935 р.	15	12	0	0
04/1935 р. – 05/1935 р.	39	6	1	1
06/1935 р.	48	9	0	1
11/1935 р.	26	6	0	0
1936 р.	45	7	0	0

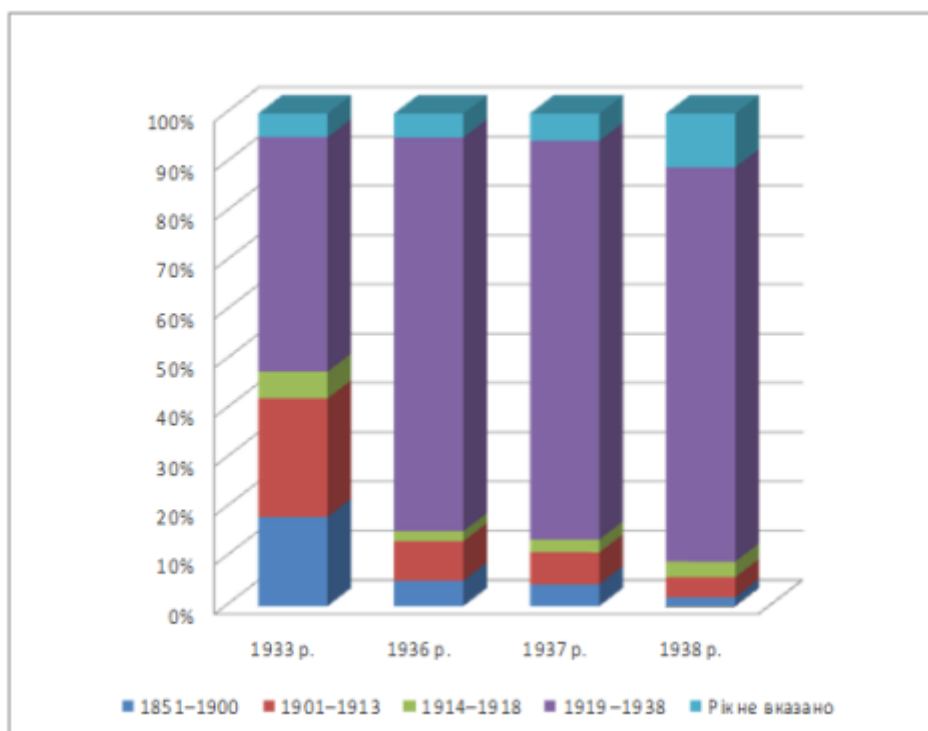
Додаток Б

Динаміка фонду (кількість томів) Державної центральної педагогічної бібліотеки у Львові протягом 1926 – 1939 рр.

Додаток В

Видання (за роками) у фондах Центральної державної педагогічної бібліотеки у Львові (підрахунок автора)

Додаток Д

Рис. 1

Бурса гімназії TSL у Львові (збудована у 1910 р.)

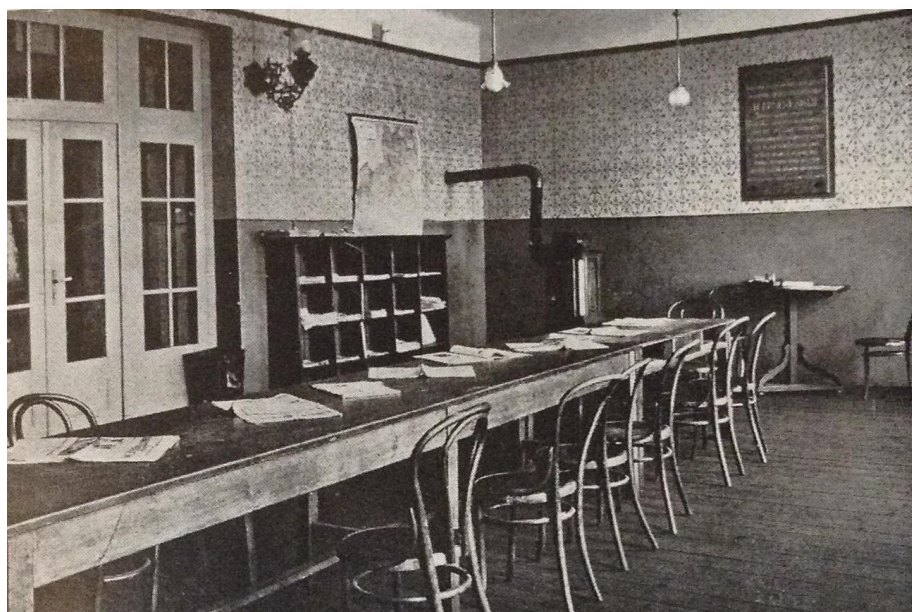

Рис. 2

**Типовий вигляд читального залу бібліотек
громадських організацій Львова (20 – 30-і рр. XX ст.)**

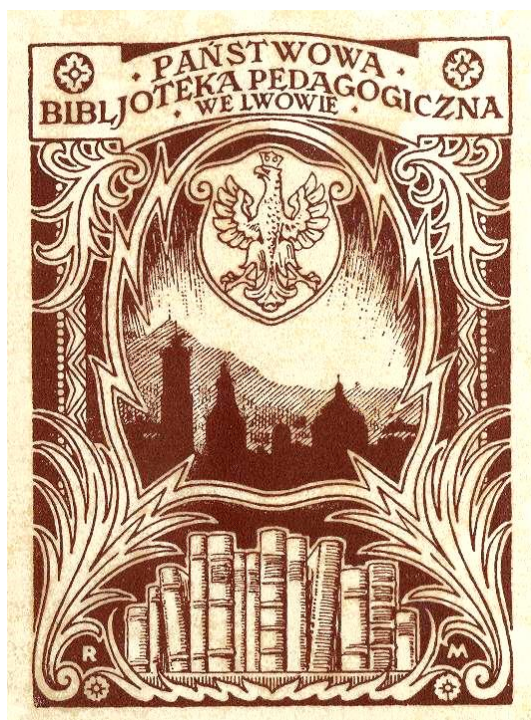

Рис.5

Екслібрис Державної педагогічної бібліотеки у Львові, 1925 р. [212]

Рис.6

Екслібрис бібліотеки Товариства народної школи [212]

Додаток Е

Витяг із Конституції Польщі
(ухвалена 17 березня 1921 р.) [329, 1935, № 1–2]

Rzeczpospolita Polska zapewnia na swoim obszarze zupełną ochronę życia, wolności i mienia wszystkim bez różnicy pochodzenia, narodowości, języka, rasy i religii.

Art. 96. Wszyscy obywatele są równi wobec prawa. Urzędy publiczne są w równej mierze dla wszystkich dostępne na warunkach prawem przypisanych [...].

Art. 109. Każdy obywatel ma prawo zachowania swej narodowości i pielęgnowania swojej mowy i właściwości narodowych.

Osobne ustawy państwowe zabezpieczą mniejszościom w Państwie Polskim pełny i swobodny rozwój ich właściwości narodowych przy pomocy autonomicznych związków mniejszości o charakterze publicznoprawnym w obrębie związków samorządu powszechnego [...].

Art. 110. Obywatele polscy należący do mniejszości narodowych, wyznaniowych lub językowych mają równe z innymi obywatelami prawo zakładania, nadzoru i zawiadywania swoim własnym kosztem zakładów dobroczynnych, religijnych i społecznych, szkół i innych zakładów wychowawczych oraz używania w nich swobodnie swej mowy i wykonywania przepisów swej religii.

Art. 111. Wszystkim obywatelom poręcza się wolność sumienia i wyznania.

Art. 117. Badania naukowe i ogłaszanie ich wyników są wolne. Każdy obywatel ma prawo nauczać, założyć szkołę lub zakład wychowawczy i kierować nimi, skoro uczyni zadość warunkom w ustawie przepisanej, w zakresie kwalifikacji i nauczycieli, bezpieczeństwa powierzonych mu dzieci i lojalnego stosunku do Państwa. Wszystkie szkoły i zakłady wychowawcze, zarówno publiczne, jak i prywatne, podlegają nadzorowi władz państwowych w zakresie przez ustawy określonym.